

ივ. ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო
უნივერსიტეტის

იურიდიული ფაკულტეტის

დოქტორანტის ლევან გოთუას სადოქტორო ნაშრომი
თემაზე:

„უცხო ქვეყნის სასამართლო გადაწყვეტილებებისა და
უცხოური საარბიტრაჟო გადაწყვეტილებების
აღსრულება“

სამეცნიერო ხელმძღვანელი:

პროფესორი ლადო ჭანტურია

თბილისის
უნივერსიტეტის
განმომცემლობა

თბილისი, 2010 წელი

სარჩევი

გამოყენებული შემოკლებების ნუსხა.....	4
1. შესავალი.....	5
ა. კვლევის მიზნები.....	5
ბ. კვლევის საგანი.....	8
2. საერთაშორისო აღსრულების საფუძვლები.....	9
ა. ცნებათა მიმოხილვა.....	9
აა) აღსრულება თუ აღსრულებად გამოცხადება?.....	9
ბბ) ცნობა.....	10
ბ. ინტერესთა კონფლიქტი უცხოური სასამართლო გადაწყვეტილების აღსრულებად გამოცხადებისას.....	15
გ. ისტორიული ექსკურსი.....	17
აა) უცხო ქვეყნის სასამართლო გადაწყვეტილებები.....	17
ბბ) საარბიტრაჟო სასამართლოები.....	20
I საერთაშორისო არბიტრაჟის მოკლე ისტორია.....	20
II საერთაშორისო საარბიტრაჟო აღსრულების მოკლე ისტორია.....	22
დ. სამართლის წყაროები.....	23
აა) უცხო ქვეყნის სასამართლო გადაწყვეტილებები.....	23
ბბ) უცხოური საარბიტრაჟო სასამართლოების გადაწყვეტილებები.....	28
3. უცხოური სასამართლოებისა და საარბიტრაჟო სასამართლოების გადაწყვეტილებათა აღსრულების საგანი.....	32
ა. აღსრულებას დაქვემდებარებული უცხო ქვეყნის სასამართლო გადაწყვეტილებების ცნება.....	32
ბ. უცხოური საარბიტრაჟო სასამართლოების გადაწყვეტილებები.....	37
აა) შიდა და უცხოური საარბიტრაჟო გადაწყვეტილებები.....	37
ბბ) საერთაშორისო საარბიტრაჟო გადაწყვეტილებები.....	40
4. ორგანოები, რომლებიც ახორციელებენ უცხო ქვეყნის სასამართლო გადაწყვეტილებებისა და უცხოური საარბიტრაჟო გადაწყვეტილებების აღსრულებად გამოცხადებას.....	43

ა.	უცხოური სასამართლო გადაწყვეტილებები.....	43
ბ.	უცხოური საარბიტრაჟო გადაწყვეტილებები.....	45
	აა) 2010 წლამდე მოქმედი კანონმდებლობა.....	45
	ბბ) ახალი კანონი არბიტრაჟის შესახებ.....	47
5.	აღსრულებადად გამოცხადების წინაპირობები.....	49
ა.	უცხო ქვეყნის სასამართლო გადაწყვეტილებები.....	49
აა)	საერთაშორისო კერძო სამართლის შესახებ საქართველოს კანონის მიხედვით.....	49
	I აღსრულებადად გამოცხადების არსი.....	49
	II. გამომრიცხავი გარემოებები.....	50
	III დათქმა საჯარო წესრიგის შესახებ.....	55
ბბ)	საერთაშორისო ხელშეკრულებები უცხოური სასამართლო გადაწყვეტილებების ცნობაზე უარის თქმის შესახებ.....	63
	I მინსკის კონვენცია.....	63
	II ორმხრივი ხელშეკრულებები.....	67
	III ევროპული კონვენციები.....	71
გგ)	შიდასახელმწიფოებრივი კანონმდებლობისა და საერთაშორისო ხელშეკრულებების კონკურენციის საკითხი.....	72
ბ.	უცხოური საარბიტრაჟო გადაწყვეტილებების ცნობისა და აღსრულების დამაბრკოლებელი გარემოებები.....	74
	აა) ზოგადი მიმოხილვა.....	74
	ბბ) უარის თქმა მხარის შუამდგომლობით.....	76
	გგ) უარი, როგორც სასამართლოს ვალდებულება.....	78
გ.	არის თუ არა უცხოური გადაწყვეტილებების ცნობის წინაპირობები მათი აღსრულებადად გამოცხადების წინაპირობების იდენტური?.....	84
6.	აღსრულებადად გამოცხადების პროცედურა.....	85
ა.	უცხოური სასამართლო გადაწყვეტილებები.....	85
	აა) საქართველოს კანონმდებლობის მიხედვით.....	85
	ბბ) აღსრულებადად გამოცხადების სხვადასხვა ასპექტები.....	88
	გგ) სასამართლო პრაქტიკა.....	91
I	დსთ-ს სივრცეში გამოტანილი სასამართლო გადაწყვეტილებები.....	91
II	ევროპის ქვეყნებში გამოტანილი სასამართლო გადაწყვეტილებები.....	98
III	დასკვნა.....	106
ბ.	ინგლისურ-ამერიკული სამართლის დოქტრინა.....	106

გ. საერთაშორისო ხელშეკრულებები
აღსრულებადად გამოცხადების პროცედურის შესახებ.....110

დ. უცხოური საარბიტრაჟო
გადაწყვეტილებების აღსრულებადად
გამოცხადების პროცედურა.....114

აა) ქართული კანონმდებლობის მიხედვით.....114

ბბ) ქართული სასამართლო პრაქტიკის მიხედვით.....120

გგ) სხვადასხვა ქვეყნების გამოცდილება.....125

ე. გაეროს ნიუ-იორკის კონვენციის დებულებები.....128

7. აღსრულებადად გამოცხადების
ცალკეული
ასპექტები.....130

ა. შესაგებელი უცხოური გადაწყვეტილების
მატერიალურ- სამართლებრივი მოთხოვნის მიმართ.....130

ბ. უცხოური სასამართლო
გადაწყვეტილების განსაზღვრულობის პრინციპი
და მისი კონკრეტიზების პრობლემატიკა.....132

გ. უცხოური საარბიტრაჟო გადაწყვეტილების
ორმაგად აღსრულებადად გამოცხადება.....134

დ. საარბიტრაჟო გადაწყვეტილების
გამომგან სახელმწიფოში მისი
ძალადაკარგულად გამოცხადება.....136

ე. სხვა საკითხები.....137

8. დასკვნა.....137

9. გამოყენებული
ლიტერატურა.....141

ა. ნორმატიული მასალა.....141

ბ. სამეცნიერო ლიტერატურა.....142

გ. სასამართლო პრაქტიკა.....144

დ. ინტერნეტი.....145

გამოყენებული შემოკლებების ნუსხა:

1. შდრ – შედარებისთვის;
2. BGH – Bundesgerichtshof – გერმანიის ფედერალური უზენაესი სასამართლო;
3. BGHZ – Entscheidungen des Bundesgerichtshofs in Zivilsachen – ფედერალური უზენაესი სასამართლოს გადაწყვეტილებები სამოქალაქო საქმეებზე;
4. FamRZ - Zeitschrift für das gesamte Familienrecht – ჟურნალი საოჯახო სამართლის შესახებ;
5. IPRax - Praxis des Internationalen Privat- und Verfahrensrechts – საერთაშორისო კერძო სამართლისა და საერთაშორისო კერძო სამართლის პროცესის ჟურნალი;
6. IPRspr. - Die deutsche Rechtsprechung auf dem Gebiete des Internationalen Privatrechts – საერთაშორისო კერძო სამართლის სფეროში არსებული სასამართლო პრაქტიკის კრებული;
7. NJW – ჟურნალი ახალი იურიდიული ყოველკვირეული;
8. OLG – Oberlandesgericht – მიწის უმაღლესი სასამართლო;
9. OLGZ – Entscheidungen der Oberlandesgerichte in Zivilsachen – ფედერალური მიწების უმაღლესი სასამართლოების გადაწყვეტილებები სამოქალაქო საქმეებზე;
10. RGZ - Entscheidungssammlung des Reichsgerichts in Zivilsachen – გერმანიის საიმპერიო სასამართლოს გადაწყვეტილებები სამოქალაქო საქმეებზე;
11. RIW – Recht der Internationalen Wirtschaft – ჟურნალი საერთაშორისო ეკონომიკის შესახებ;
12. VersR – Zeitschrift für Versicherungsrecht, Haftungs- und Schadensrecht – ჟურნალი სადაზღვევო, პასუხისმგებლობისა და ზიანის სამართლის შესახებ;
13. WM – Wohnungswirtschaft und Mietrecht - ჟურნალი საბინაო მეურნეობისა და ქირავნობის სამართლის შესახებ;

1. შესავალი

ა. კვლევის მიზნები

უცხო ქვეყნის სასამართლოებისა და უცხოური საარბიტრაჟო სასამართლოების გადაწყვეტილებათა აღსრულება თანამედროვე საერთაშორისო კერძო სამართლის პროცესში ერთ-ერთ ცენტრალურ თემას წარმოადგენს. წინამდებარე ნაშრომში უცხო ქვეყნის სასამართლოებისა და ამავედროულად უცხოური საარბიტრაჟო სასამართლოების გადაწყვეტილებათა აღსრულების საკითხთა ერთად განხილვას პრაქტიკული საფუძველი აქვს – აღსრულების ამ ორივე ფორმაში დომინირებს უცხოური ელემენტი.

აქედან გამომდინარე, კვლევა უპირველესად მიზნად ისახავს ამ თემების გაშუქებას საერთაშორისო კერძო სამართლის პროცესის კუთხით და, შესაბამისად, ჩვენს შემთხვევაში სახელმწიფო მართლმსაჯულებასა და არბიტრაჟს შორის შინაარსობრივი განსხვავება ნაკლებად მნიშვნელოვანია.

ერთი ნაშრომის ფარგლებში ორი საკითხის - უცხო ქვეყნის სასამართლოებისა და უცხოური საარბიტრაჟო სასამართლოების გადაწყვეტილებების აღსრულების განხილვამ, შესაბამისი გავლენა იქონია დისერტაციის სტრუქტურაზეც – ყოველ აქტუალურ საკითხს განვიხილავთ ჯერ სახელმწიფო სასამართლოების მიერ გამოცემულ აქტებთან, შემდეგ კი – საარბიტრაჟო გადაწყვეტილებებთან მიმართებაში.

დისერტაციის თემა, როგორც წესი, უცხო ქვეყნის სასამართლოებისა და უცხოური საარბიტრაჟო სასამართლოების გადაწყვეტილებათა ცნობასთან მჭიდრო შინაარსობრივ კავშირში მოიაზრება¹, რასაც, ბუნებრივია, ვერც წინამდებარე ნაშრომში ავუვლიდით გვერდს. თუმცა აღსრულების საკითხები, თამამად შეიძლება მივიჩნიოთ საერთაშორისო კერძო სამართლის ცალკე ინსტიტუტებად, რასაც პრაქტიკულად ყველა უცხოელი ავტორის ნაშრომიც ადასტურებს. ამას ადასტურებს უცხო ქვეყნის სასამართლოებისა და უცხოური საარბიტრაჟო სასამართლოების გადაწყვეტილებათა აღსრულების თემაზე არსებული არა ერთი მონოგრაფია, სტატია და სხვა სახის ნაშრომი. სამწუხაროდ, ეს ეხება ამ საკითხთა გაშუქებას ძირითადად გერმანული, ფრანგული, რუსული და სხვა სამართლის კუთხით და არა ქართული კანონმდებლობიდან და სასამართლო პრაქტიკიდან გამომდინარე. ის ფაქტი, რომ უცხო ქვეყნის სასამართლო და უცხოური საარბიტრაჟო გადაწყვეტილებების აღსრულება საერთაშორისო კერძო სამართლის პროცესის ცალკე ინსტიტუტებს წარმოადგენენ, თვალშისაცემია უფრო ფართო თემატიკის სამეცნიერო ნაშრომების გაცნობისთანავე. საერთაშორისო კერძო სამართლის პროცესისა თუ ზოგადად, საერთაშორისო კერძო სამართლის

¹ შდრ: ბ. ლილუაშვილი, დისერტაცია თემაზე “უცხო ქვეყნის სასამართლო გადაწყვეტილებების ცნობა და აღსრულება საქართველოში”, 2009 წ. (დაცულია 2010 წ.), ქ. თბილისი.

შესახებ გამოცემულ მრავალ სახელმძღვანელოში ჩვენი თემატიკა მუდამ ცალკე თავად არის გამოყოფილი².

უცხო ქვეყნის სასამართლოებისა და უცხოური საარბიტრაჟო სასამართლოების გადაწყვეტილებათა აღსრულებამ განსაკუთრებით დიდი პრაქტიკული მნიშვნელობა შეიძინა მეოცე საუკუნის მეორე ნახევარში. ეს გამოწვეულია მთელი რიგი გლობალური პროცესებით, რომელთა შორისაცაა: სხვადასხვა ქვეყნის კაპიტალური ბაზრების ინტეგრაცია, საერთაშორისო სავაჭრო ურთიერთობათა ინტენსივობის პერმანენტული ზრდა და ა.შ., ანუ, მოკლედ რომ შევაჯამოთ, ის ზოგადსაკაცობრიო მნიშვნელობის მოვლენა, რომელიც ყოველი ჩვენგანისთვის გლობალიზაციის პროცესის სახელით არის ცნობილი. ზემოხსენებულმა პროცესებმა გამოიწვია სახელმწიფოთაშორისი სამართლებრივი მიმოქცევის, და ჩვენს შემთხვევაში, სასამართლო გადაწყვეტილებათა მიმოქცევის საერთაშორისო დონეზე რეგლამენტირებისა და ჰარმონიზების საჭიროება.

უცხო ქვეყნის სასამართლოებისა და უცხოური საარბიტრაჟო სასამართლოების გადაწყვეტილებათა ცნობასა და აღსრულებასთან დაკავშირებული საკითხების საერთაშორისო დონეზე მოწესრიგების პროცესი განსაკუთრებული ინტენსივობით განვითარდა ევროპული თანამეგობრობის, შემდგომში კი ევროკავშირის სივრცეში. ეს ბუნებრივიცაა, რადგან ამ გაერთიანების წევრ-სახელმწიფოთა მიერ საერთო ბაზრის შექმნამ და, შესაბამისად, საბაჟო საზღვრების გაუქმებამ განსაკუთრებით აქტუალური გახდა ერთიანი ევროპული სამართლებრივი სივრცის ჩამოყალიბების იდეა. ამ ევროპული სამართლებრივი ჰარმონიზაციის ფარგლებში სასამართლო გადაწყვეტილებათა სახელმწიფოთაშორისი მიმოქცევის პრობლემატიკა სიღრმისეულად იქნა დამუშავებული.

უცხო ქვეყნის სასამართლოებისა და უცხოური საარბიტრაჟო სასამართლოების ცნობასთან, აღსრულებადამდე გამოცხადებასა და იძულებით აღსრულებასთან დაკავშირებით დაიღო მრავალი ორმხრივი და მრავალმხრივი საერთაშორისო ხელშეკრულება, გამოქვეყნდა მდიდარი ლიტერატურა.

მას შემდეგ რაც დაიშალა საბჭოთა კავშირი, სადაც სახელმწიფო საკუთრება დომინირებდა და, აქედან გამომდინარე, კერძო სამართლებრივი საკითხებსა და, განსაკუთრებით, საერთაშორისო კერძო სამართალს მეტად მოკრძალებული როლი ჰქონდა მიკუთვნებული, თითქმის ყოველი ყოფილი საბჭოთა რესპუბლიკა ცდილობს საბაზრო ეკონომიკის პირობები გაითავისოს და, შესაბამისად, თავისი კერძო სამართალი მსოფლიო ვაჭრობის მოთხოვნილებებს შეუსაბამოს.

საქართველო ამ ტენდენციის ტიპური მაგალითია. ახალგაზრდა დემოკრატიული რესპუბლიკის კერძო სამართალი კონტინენტურ-

² უდრ.: ზ. გაბისონია, ქართული საერთაშორისო კერძო სამართალი, თბილისი, 2006, გვ. 429.

ევროპული, პირველ რიგში კი გერმანული სამართლის ძლიერი ზეგავლენის ქვეშ არის შექმნილი. უკანასკნელ წლებში სახეზეა ასევე ანგლო-ამერიკული სამართლებრივი ოჯახის სივრცისთვის დამახასიათებელი ცალკეული სამართლებრივი ინსტიტუტების რეცეფცია. მიუხედავად ამისა, სადღეისოდ მთელი რიგი სამართლებრივი მატერიები, მათ შორის საერთაშორისო კერძო სამართალი და საერთაშორისო კერძო სამართლის პროცესი, ჯერაც სათანადოდ არ არის დამუშავებული და იურიდიულ ლიტერატურაში ოდენ მცირერიცხოვანი დეფინიციების სახით არის ფორმულირებული.

ბუნებრივია, ეს ეხება უცხო ქვეყნის სასამართლოებისა და უცხოური საარბიტრაჟო სასამართლოების გადაწყვეტილებათა აღსრულებასაც. აღსანიშნავია, რომ მიუხედავად მჭიდრო შინაარსობრივი კავშირისა, უცხო სახელმწიფოების სასამართლოების გადაწყვეტილებათა ცნობისა და აღსრულების სამართლებრივი რეგულირება, როგორც წესი, სხვა ნორმატიული აქტების მეშვეობით ხორციელდება, ვიდრე უცხოური საარბიტრაჟო სასამართლოების გადაწყვეტილებებისა. ეს ბუნებრივიცაა, ვინაიდან ერთ შემთხვევაში საქმე გვაქვს სხვა ქვეყნის სასამართლო ხელისუფლების მიერ გამოტანილ გადაწყვეტილებებთან, ხოლო მეორე შემთხვევაში, კერძო ხასიათის სასამართლოების აქტებთან. უცხოური საარბიტრაჟო სასამართლოების გადაწყვეტილებათა საქართველოს ტერიტორიაზე აღსრულებასთან დაკავშირებით წინგადადგმულ ნაბიჯად უნდა ჩაითვალოს ჩვენი სახელმწიფოს მონაწილეობა ამ სფეროში ყველაზე მნიშვნელოვან საერთაშორისო ხელშეკრულებაში – გაეროს ნიუ-იორკის 1958 წ. კონვენციაში უცხოური საარბიტრაჟო სასამართლოების გადაწყვეტილებათა ცნობისა და აღსრულების შესახებ. უცხო ქვეყნის სასამართლოების გადაწყვეტილებათა აღსრულებასთან მიმართებაში კი, სამწუხაროდ, საქართველო არც ერთ მნიშვნელოვან მრავალმხრივ ხელშეკრულებაში არ მონაწილეობს. დამოუკიდებელ სახელმწიფოთა თანამეგობრობის ფარგლებში დადებულმა მინსკის კონვენციამ, საქართველოს დსთ-დან გამოსვლის ფონზე დაკარგა აქტუალობა, თუმცა მისი ზოგიერთი დებულების მიმოხილვა ამ ნაშრომში მაინც ინტერესმოკლებული არ უნდა იყოს, მით უმეტეს, რომ დიდი ალბათობით, მინსკის კონვენციის მრავალი ნორმა საფუძვლად დაედება საქართველოსა და დსთ-ში ამჟამად შემავალ სახელმწიფოებს შორის დადებულ შესაბამის ორმხრივ ხელშეკრულებებს.

ჩვენს თემასთან დაკავშირებული ქართული სასამართლო პრაქტიკის შედარებითმა სიღარიბემ ეკონომიკურად განვითარებულ სამყაროსთან შედარებით მკითხველი შეცდომაში არ უნდა შეიყვანოს, რადგან იმ ქვეყნისათვის, რომელმაც თავის მიზნად დაისახა დასავლეთის სახელმწიფოებთან ეკონომიკური და სამართლებრივი ინტეგრაცია და, როგორც შედეგი, ევროპის კავშირში გაწევრიანება, საერთაშორისო სამართლებრივი მიმოქცევის საკითხები ახლო მომავალში უთუოდ დიდ მნიშვნელობას შეიძენს. მეტიც, უახლესი მონაცემების ანალიზი ცხადყოფს ამ სფეროში სასამართლო პრაქტიკის გამდიდრებასა და სრულყოფას.

წინმდებარე ნაშრომის მიზანია საქართველოში უცხო ქვეყნის სასამართლოებისა და უცხოური საარბიტრაჟო სასამართლოების გადაწყვეტილებათა აღსრულების სფეროში კვლევის ჩატარება, ამ საკითხების შედარებითი სამართლის კუთხით ანალიზი, რამაც მომავალში ქართულ იურიდიულ ლიტერატურაში ამ პრობლემატიკის სიღრმისეულ დამუშავებას უნდა შეუწყოს ხელი.

ბ. კვლევის საგანი

მას შემდეგ, რაც გარკვეული წარმოდგენა შეგვექმნა იმ მიზეზებსა და მიზნებზე, რომლებიც საფუძვლად დაედო ჩვენს კვლევას, უპრიანი იქნებოდა მოკლედ განგვეხილა დისერტაციის იურიდიულ საკითხები, ანუ ის კონკრეტული პრობლემატიკა, რომელიც ამ თემას უკავშირდება და რომელიც განსაკუთრებულ აქტუალობას ჰმატებს მას.

კერძოდ, ჩემი აზრით, განსაკუთრებულ ყურადღებას იმსახურებს შემდეგი საკითხები:

1. რა არის საკუთრივ უცხო ქვეყნის სასამართლოების გადაწყვეტილებათა აღსრულება და შინაარსობრივად მასთან უშუალოდ დაკავშირებული უცხოურ სასამართლო გადაწყვეტილებათა ცნობა ზოგად სამართლებრივ ჭრილში, სახელმწიფოს ეროვნული სუვერენიტეტის შელახვა თუ ქმედება, რომელიც საკუთარი მოქალაქეების ინტერესების დაცვასა და განხორციელებას ემსახურება;
2. სასამართლო განსჯადობის საკითხები უცხო ქვეყნის სასამართლო გადაწყვეტილებათა აღსრულებასთან დაკავშირებით საქართველოსა და სხვა ქვეყნების მაგალითზე, ასევე, ამ პრობლემატიკასთან დაკავშირებული მთელი რიგი პროცესუალური საკითხები, როგორცაა, ვთქვათ, უცხო ქვეყანაში გადაწყვეტილების მიღების შემდეგ წარმოშობილი შესაგებლები;
3. საკითხები დაკავშირებული იმ შესაგებლებთან, რომლებიც წარმოიშობა აღსრულების გადაწყვეტილების საფუძვლიდან, ანუ პირველადი მატერიალურ-სამართლებრივი მოთხოვნიდან; მაგალითად, საარბიტრაჟო გადაწყვეტილების გამომტან სახელმწიფოში მისი ძალადაკარგულად გამოცხადება;
4. პრობლემატიკა დაკავშირებული უცხო ქვეყნის სასამართლო გადაწყვეტილების აღსასრულებად მიქცევის წინაპირობებსა და მისი ცნობის წინაპირობებს შორის გამიჯვნასთან; სრულად ემთხვევა თუ არა ეს ცნებები ერთმანეთს?
5. უცხო ქვეყნის სასამართლოსა და უცხოური საარბიტრაჟო სასამართლოს ცნობის დამაბრკოლებელ გარემოებებთან დაკავშირებული აქტუალური საკითხები, და განსაკუთრებით, საჯარო წესრიგის დათქმისა და მისი ინტერპრეტაციის სირთულეები;
6. სამართლებრივი განსაზღვრულობის პრინციპი და უცხოური სასამართლო გადაწყვეტილებების კონკრეტულების ფარგლების დადგენა;
7. საერთაშორისო მასშტაბით უცხოური საარბიტრაჟო სასამართლოების გადაწყვეტილებათა აღსრულებაზე უფლებამოსილი ორგანოების მიმოხილვა და შესაბამისი ნორმების ანალიზი. ამ მხრივ საქართველოში ერთგვარი „გარდატეხის ხანაა“, რადგან „კერძო არბიტრაჟის შესახებ“ ჩვენში 1997-დან 2009 ბოლომდე მოქმედი კანონი,

მკვეთრად განსხვავდებოდა უმრავლეს ქვეყნებში არსებული ანალოგიური ნორმატიული აქტებისგან. „არბიტრაჟის შესახებ“ ახალი კანონი კი 2009 წელს იქნა მიღებული და ძალაშია 2010 წლის 1 იანვრიდან, რის გამოც ჯერ არ არსებობს მასთან დაკავშირებული პრაქტიკა, ნორმათა ახსნა-განმარტების პრეცედენტები და სხვ.:

8. საერთაშორისო სამართლებრივ ბრუნვაში მრავალი ქვეყანა მისდევს *revision au fond*-ის აკრძალვის სახელით ცნობილ პრინციპს, რომელიც კატეგორიულად უარყოფს უცხო ქვეყნის სასამართლოსა და უცხოური არბიტრაჟის მიერ გამოტანილი გადაწყვეტილების შინაარსობრივ გადამოწმებას. ვეცდებით ამ ჭრილში შევხედოთ საქართველოში არსებულ ვითარებას;

9. კიდევ ერთ საინტერესო და აქტუალურ თემას წარმოადგენს უცხოური საარბიტრაჟო სასამართლოების გადაწყვეტილებათა ორმაგად აღსრულებადად გამოცხადება. აქ საქმე გვაქვს უცხო ქვეყნის სახელმწიფო სასამართლოს იმ გადაწყვეტილების აღსრულებასთან, რომელიც თავის მხრივ ადგენს საარბიტრაჟო სასამართლოს გადაწყვეტილებას აღსასრულებლად მიქცევას.

ჩვენი თემის ამ ცალკეული ასპექტების კვლევის გარდა დისერტაცია მიზნად ისახავს საერთაშორისო მასშტაბით უცხო ქვეყნის სასამართლოებისა და უცხოური საარბიტრაჟო სასამართლოების აღსრულების საფუძვლების აღწერას და ამ საკითხებთან შინაარსობრივად დაკავშირებული სამართლებრივი ინსტიტუტებისა და ცნებების დადგენას.

2. საერთაშორისო აღსრულების საფუძვლები

ა. ცნებათა მიმოხილვა

აა) აღსრულება თუ აღსრულებადად გამოცხადება?

უცხო ქვეყნის სასამართლოებისა და უცხოური საარბიტრაჟო სასამართლოების გადაწყვეტილებათა აღსრულება წარმოადგენს საერთაშორისო აღსრულების სახელით ცნობილი ცნების³ ერთ-ერთ შემადგენელ ნაწილს. აღსრულება, როგორც სამართლებრივი პროცესი, შეიძლება პირობითად დავეოთ რამდენიმე საფეხურად. პირველი და ჩვენთვის უნიშვნელოვანესი არის გადაწყვეტილების აღსასრულებლად მიქცევა ანუ იგივე აღსრულებადად გამოცხადება (გერმ. – *Vollstreckbarerklärung*). ეს ტერმინები, თითქმის არ გამოიყენება ამ თემაზე არსებულ მწირ ქართულ წყაროებში, არადა ისინი, ჩემი აზრით, უფრო ზუსტ განსაზღვრებას იძლევიან სასამართლოს მიერ განხორციელებული ქმედებისა, რომელიც უშვებს უცხოური გადაწყვეტილების სამართლებრივ ძალის გავრცელებას საკუთარი სახელმწიფოს ტერიტორიაზე. ამ ორივე სინონიმური კატეგორიის ხმარებამ მკითხველი რომ არ დააბნოს, მიზანშეწონილად მიგვაჩნია, რომ ამ ნაშრომში „აღსრულებადად გამოცხადებაზე“ შევჩერდეთ.

³ Nagel/Gottwald, Internationales Zivilprozessrecht, 5. Auf., 2002, S. 863

ქართულ იურიდიულ ლიტერატურაში, ჩემი აზრით, ტერმინი „აღსრულება“ უმართებულოდ გამოიყენება სწორედ სასამართლოს მოქმედებასთან დაკავშირებითაც, არადა „აღსრულება“ სამართლებრივი თვალსაზრისით ბევრად უფრო ფართო შინაარსს მოიცავს. მასში იგულისხმება ასევე საერთაშორისო იძულებითი სააღსრულებო წარმოებაც. ამგვარად, აღსრულებად გამოცხადება წარმოადგენს საერთაშორისო იძულებითი სააღსრულებო წარმოების წინაპირობას, ეს უკანასკნელი კი თანამედროვე იურიდიულ ლიტერატურაში საერთაშორისო კერძო სამართლის პროცესის ცალკე ელემენტად მოიაზრება⁴, და ეს ორი ინსტიტუტი, თავის მხრივ, გვეკლინება საერთაშორისო აღსრულების შემადგენელ ნაწილებად.

ვგონებ, წინმდებარე ნაშრომში ყურადღების გამახვილება სწორედ უცხო ქვეყნის სასამართლოებისა და უცხოური საარბიტრაჟო სასამართლოების გადაწყვეტილებათა აღსრულებად გამოცხადებაზე, საესებით მიზანშეწონილია ქართული სამართლებრივი რეალიებიდან გამომდინარე. ეს მოსაზრება შეგვიძლია პირველ რიგში იმ არგუმენტით დავასაბუთოთ, რომ დღეს მოქმედი კანონი „საერთაშორისო კერძო სამართლის შესახებ“, რომელიც მიღებულია 1998 წლის 29 აპრილს, შინაარსობრივად ცალსახად საუბრობს უცხო ქვეყნის გადაწყვეტილების აღსრულებად გამოცხადებაზე, თუმცა იყენებს ტერმინს „აღსრულება“. რაც შეეხება უცხო ქვეყნის გადაწყვეტილებების იძულებით აღსრულებას, ეს კატეგორია ნახსენებია არა ამ ნორმატიულ აქტში, არამედ 1999 წლის 16 აპრილს მიღებულ კანონში „სააღსრულებო წარმოებათა შესახებ“, ისევე როგორც აღსრულებას დაქვემდებარებული სხვა სახის გადაწყვეტილებები. შესაბამისად, განსხვავებულია იძულებით აღსრულების განმახორციელებელი სუბიექტი – ეს არის არა სასამართლო, არამედ ამაზე უფლებამოსილი სააღსრულებო ორგანო. ვინაიდან კანონში „საერთაშორისო კერძო სამართლის შესახებ“ შინაარსობრივად საუბარია სწორედ რომ აღსრულებად გამოცხადებაზე, ურიგო არ იქნებოდა, რომ თვით ამ ნორმატიულ აქტში შესულიყო შესაბამისი ტერმინოლოგიური ცვლილება. თუმცა, აღნიშნული ნორმატიული აქტი სხვა ხარვეზებსაც შეიცავს, რის გამოც უკვე დიდი ხანია დღის წესრიგში დგას საერთაშორისო კერძო სამართლის შესახებ ან სრულიად ახალი კანონის მიღების, ან მოქმედში ცვლილება-დამატებათა მნიშვნელოვანი პაკეტის შეტანის საკითხი.

ამგვარად, ამ ნაშრომში ჩვენ განვიხილავთ უპირველესად აღსრულებად გამოცხადებას, როგორც სასამართლოს საქმიანობის ფორმას.

ბბ) ცნობა

როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ, უცხო ქვეყნის სასამართლო გადაწყვეტილებათა და უცხოური საარბიტრაჟო სასამართლოების გადაწყვეტილებათა ცნობა და აღსრულება ერთმანეთთან მჭიდროდ დაკავშირებული ცნებებია. ვინაიდან ამგვარი აქტების აღსრულებად გამოცხადება დროის მნიშვნელოვანი პერიოდის მანძილზე მათი ცნობის

⁴ შტრ: H. Schack, Internationales Zivilverfahrensrecht, Muenchen, 1996, S. 368

გარეშე მოიაზრებოდა. პრაქტიკიდან გამომდინარე, ევროპელი სამართალმცოდნეები მივიდნენ დასკვნამდე, რომ უცხო ქვეყნის გადაწყვეტილებების მართოდ აღსრულებად გამოცხადება არ იყო საკმარისი ქვეყნის შიგნით მათი იურიდიული ძალის განსაზღვრისათვის. ამის მიზეზად პირველ რიგში ის სახელდება, რომ უცხოური სასამართლო აქტის მეორე ქვეყნის ტერიტორიაზე მოქმედების დაშვება არ არის მიზანშეწონილი მისი საფუძვლიანი გადამოწმების გარეშე. ამ ხარვეზის აღმოსაფხვრელად აღმოცენდა აღიარების ანუ ცნობის ინსტიტუტი⁵. დროთა განმავლობაში ჩამოყალიბდა ცნობის კონცეფცია: იგი, როგორც წესი, ხორციელდება ავტომატურად, ანუ საკუთრივ ცნობის პროცედურის გარეშე, იმ მოსამართლის მიერ, რომელიც უფლებამოსილია დავის საგანი განიხილოს. ეს ნიშნავს, რომ უცხოური სასამართლო აქტიდან გამომდინარე, ის საპროცესო შედეგები, რომლებსაც ითვალისწინებს აღსრულებად გამოცხადების განმახორციელებელი სახელმწიფოს სამართალიც, და რომლებიც, შესაბამისად, ცნობას ექვემდებარება, *ipso iure*, პრაქტიკულად ავტომატურად ვრცელდება ამ ე.წ. „მეორად ქვეყანაზე“ (საერთაშორისო ტერმინოლოგიაზე დაყრდნობით, სახელმწიფოს, სადაც ცნობა და აღსრულება ხორციელდება, მეორადი სახელმწიფო, ხოლო პირველადი გადაწყვეტილების გამომტანს, პირველადი სახელმწიფო ეწოდება). უცხო ქვეყანაში სასამართლო და საარბიტრაჟო გადაწყვეტილების აღსრულებადობის ფაქტი, ყველა სამართლის მიხედვით, წარმოადგენს სწორედ ისეთ საპროცესო შედეგს, რომელიც მეორად სახელმწიფოში ცნობას არ ექვემდებარება⁷.

როგორც წესი, ცნობა ხდება უცხო ქვეყნის გადაწყვეტილების აღსრულებად გამოცხადებასთან ერთად. ეს ფაქტი კიდევ ერთხელ ადასტურებს, ერთი მხრივ, რომ მეტად მჭიდროა ცნობისა და აღსრულების ინსტიტუტების შინაარსობრივი ურთიერთკავშირი, მეორე მხრივ კი, რომ შეუძლებელია აღსრულების დეტალურად შესწავლა ცნობის გვერდის ავლით.

საერთაშორისო კერძო სამართლის პროცესის ეს ორი ინსტიტუტი, ცნობა და აღსრულება, მრავალი ქვეყნის ნორმატიულ აქტებში ხშირად ერთმანეთის გვერდით გვხვდება, ისევე როგორც კანონების კომენტარებსა და სხვა სახის იურიდიულ ლიტერატურაში. მაგალითად, ეს ასეა ამ სფეროში არსებულ ერთ-ერთ უმნიშვნელოვანეს საერთაშორისო ხელშეკრულებაში, გაეროს ნიუ-იორკის კონვენციაში საარბიტრაჟო სასამართლოების გადაწყვეტილებების ცნობისა და აღსრულების შესახებ. ამის გამო მრავალი საკითხი, რომელიც ეხება ცნობას, იმავდროულად აქტუალურია აღსრულებისთვის, რაშიც შემდგომშიც არაერთხელ დავრწმუნდებით.

⁵ შდრ.: H.-J. Schramm, II, 1 GTZ Schriften, die Anerkennung und Vollstreckung auslaendischer Gerichtsurteile in der Bundesrepublik Deutschland, 2002

⁶ U. Haas, die Anerkennung und Vollstreckung auslaendischer und internationaler Schiedsspruiche, 1991, S. 129

⁷ U. Haas, die Anerkennung und Vollstreckung auslaendischer und internationaler Schiedsspruiche, 1991, S. 129

სამართლის თეორიის ზოგადი პრინციპებიდან გამომდინარე, ერთი რომელიმე სახელმწიფოს კანონების მოქმედების არეალი შეზღუდულია ამ ქვეყნის გეოგრაფიული საზღვრებით.

უცხო სახელმწიფოს ტერიტორიაზე სხვა სახელმწიფოს მიერ საჯარო ხელიუფლების განხორციელება გამორიცხულია სახელმწიფო სუვერენიტეტის პრინციპის მიერ. ამგვარად საქმე გვაქვს ე.წ. „ტერიტორიულობის პრინციპთან“, რომლის შედეგიცაა სახელმწიფოს იძულებითი ძალაუფლების განხორციელების შესაძლებლობა მხოლოდ მისი გეოგრაფიული საზღვრების ფარგლებში.

აქედან გამომდინარე, უცხო სახელმწიფოს სასამართლო გადაწყვეტილებისა და უცხოური საარბიტრაჟო სასამართლოს გადაწყვეტილების ცნობა და აღსრულება სხვა ქვეყანაში ამ უკანასკნელის საჯარო ხელისუფლების მიერ განხორციელებული აქტია, „რომელთან მიმართებაშიც ეს სახელმწიფო სრული სუვერენიტეტითა და თავისუფლებით სარგებლობს“⁸. საერთაშორისო სამართალში ზოგადად არ არსებობს შესაბამისი დებულებები, რომლებიც ამა თუ იმ სახელმწიფოს უცხო ქვეყნის სასამართლო გადაწყვეტილებების ცნობასა და აღსრულებას ავალდებულებდნენ. ამრიგად, თვით სახელმწიფოს ნებასურვილზეა დამოკიდებული, იმოქმედებენ თუ არა ზემოთ დასახელებული უცხოური აქტები მის ტერიტორიაზე. “ეს ასე რომ არ ყოფილიყო, თვით სახელმწიფოს დამოუკიდებლობის საკითხი ეჭვქვეშ დადგებოდა, რადგან უცხო არალეგიტიმური ბრძანებების იგნორირების უფლება წარმოადგენს ნებისმიერი სახელმწიფოებრივი წარმონაქმნის სუვერენიტეტის ერთ-ერთ დამახასიათებელ ნიშანს”⁹.

მაშ რა გზით უნდა დადგეს საერთაშორისო მასშტაბის ქონებრივ დავაში კრედიტორის ან მოვალისთვის სამართლებრივი შედეგები? ეს შეიძლება მოხდეს არა მარტო სახელმწიფოს მიერ უცხოური გადაწყვეტილების ცნობისა და აღსრულების გზით, არამედ თვით ამ ქვეყანაში ახალი სარჩელის შეტანით და, შესაბამისად, შემდგომი სამართალწარმოების ჩატარებით. მაგრამ ეს ალტერნატივა შექმნიდა მრავალ სირთულესა და პრობლემას, როგორცაა მაგალითად, ახალი საპროცესო ხარჯები, სარჩელზე უარის მიღების რისკი და ა.შ. გაორმაგებული სამართალწარმოების სახელით ცნობილი ეს მოვლენა, რომელიც ერთსა და იმავე დავის საგანზე სხვადასხვა სახელმწიფოში საქმის განხილვას გულისხმობს, და შესაბამისად, მოიაზრებს ერთსა და იმავე დავაზე სხვადასხვა გადაწყვეტილების გამოტანასაც, თანამედროვე საერთაშორისო სამართლებრივი მიმოქცევის ფარგლებში მეტად არასასურველ მოვლენად აღიქმება¹⁰.

სწორედ ამის გამო, სახელმწიფოს ნებართვის საფუძველზე ხორციელდება უცხოური აქტის, ჩვენს შემთხვევაში სასამართლო ან

⁸ H.-J. Schramm, GTZ Schriften, die Anerkennung und Vollstreckung auslaendischer Gerichtsurteile in der Bundesrepublik Deutschland, 2002, Kap I.

⁹ H.-J. Schramm, GTZ Schriften, die Anerkennung und Vollstreckung auslaendischer Gerichtsurteile in der Bundesrepublik Deutschland, 2002, Kap I.

¹⁰ შტრ.: A.v. Falck, Implementierung offener auslaendischer Vollstreckungstitel, Bielefeld, 1998, S. 41.

საარბიტრაჟო სასამართლოს გადაწყვეტილების, მოქმედების ლეგიტიმაცია კონკრეტული ქვეყნის შიგნით, რითაც ხდება ტერიტორიულობის პრინციპის გარკვეული შეზღუდვა. ნახსენები პრინციპის სასურველ ჩარჩოებში მოქცევა კი, თავის მხრივ, ეფუძნება ორმხრივ ან მრავალმხრივ საერთაშორისო ხელშეკრულებას ან საკუთრივ ქვეყნის შიდა სამართლის ნორმებს¹¹.

მიუხედავად იმისა, რომ ამგვარი ნებართვა შესაძლებელს ხდის სასამართლოს მიერ მიღებული სხვადასხვა სახის აქტების საერთაშორისო მიმოქცევას, უცხოური გადაწყვეტილების მოქმედების ფარგლების გაფართოება სხვა ქვეყნის ტერიტორიაზე ხორციელდება არა ავტომატურად, არამედ საჭიროებს სახელმწიფოს მიერ ამგვარი აქტების ცნობასა და აღსრულებადად გამოცხადებას.

როგორც ზემოთ უკვე ვახსენეთ, ეს ორი ცნება ხშირად ერთად გვხვდება და მათ შორის დიდი მსგავსების პოვნაც შეიძლება, მაგრამ ისინი განსხვავებულ სამართლებრივ შედეგებს იძლევიან. უცხო ქვეყნის სასამართლო გადაწყვეტილების ან უცხოური საარბიტრაჟო სასამართლოს გადაწყვეტილების ცნობისას საქმე გვაქვს მეორე ქვეყნის ტერიტორიაზე უცხოური აქტის მოქმედების გაფართოებასთან, მაგრამ მხოლოდ იმ შემთხვევაში, თუ არ არსებობს მის ცნობაზე უარის თქმის საფუძვლები. ცნობის ასეთი დამაბრკოლებელი გარემოებები ჩამოთვლილია, მაგალითად, „საერთაშორისო კერძო სამართლის შესახებ“ საქართველოს კანონის 68-ე მუხლში. ნიშანდობლივია, რომ, სამწუხაროდ, უცხოურ არბიტრაჟთან დაკავშირებით საქართველოში 2010 წლამდე მოქმედ სამართალში ასეთ ჩამონათვალს ვერ ვხვდებით, მაგრამ პარლამენტის მიერ 2009 წლის 19 ივნისს მიღებული ახალი კანონი „არბიტრაჟის შესახებ“, რომელიც ძალაში შევიდა 2010 წლის 1 იანვრიდან, ამ საფუძვლებს ასახელებს 45-ე მუხლში¹². ამგვარად, ცნობით ხდება უცხოური აქტის შეყვანა, დაქვემდებარება მეორე ქვეყნის სამართლებრივ სისტემაში¹³.

ამისდა საპირისპიროდ, შესაბამისი უცხოური აქტის აღსრულებადად გამოცხადება წარმოადგენს მისთვის მოქმედების უფლების მინიჭებას. ეს იმასთანაც არის დაკავშირებული, რომ თავისთავად ცნობას მოვალისთვის ნაკლებად მოაქვს უშუალო სამართლებრივი შედეგები. ცნობა უფრო მეტად დეკლარატორული ხასიათისაა. პირიქითაა აღსრულებადად გამოცხადების შემთხვევაში, რომელსაც ესაჭიროება საკუთარი პროცესი ე.წ. სააღსრულებო (ექსეკუტორული) პროცესი (ფრანგული ტერმინი *exequatur* აღსრულებას ნიშნავს და იგი ხშირად გამოიყენება არაფრანგულენოვან იურიდიულ ლიტერატურაშიც). სწორედ აღსრულებადად გამოცხადების ამ პროცესს მოაქვს უშუალო

¹¹ შდრ.: A.v. Falck, S. 40.

¹² არბიტრაჟის შესახებ კანონმდებლობაში არსებითი ცვლილებების შეტანის აუცილებლობაზე კარგა ხანია საუბარია ქართულ იურისპრუდენციაში, თუმცა მხოლოდ წელს მოხერხდა შესაბამისი ნორმატიული აქტის მიღება (ავტორის შენიშვნა).

¹³ U. Haas, die Anerkennung und Vollstreckung ausländischer und internationaler Schiedssprüche, 1991, S. 128.

სამართლებრივი შედეგები – კრედიტორის ინტერესების დასაკმაყოფილებლად შესაძლებელი ხდება მოვალის ქონებიდან იძულებითი აღსრულების განხორციელება.

როგორც წესი, მოვალეს გააჩნია ქონება ცნობისა და აღსრულების განმახორციელებელ სახელმწიფოში და იგი შეიძლება ამ მეორადი სახელმწიფოს მოქალაქეც იყოს. აქედან გამომდინარე, სწორედ უცხოური გადაწყვეტილებისთვის მოქმედების უფლების მინიჭება და არა უბრალოდ მისი მოქმედების ფარგლების გაფართოება წარმოადგენს სახელმწიფოს მიერ მისი უზენაესი ხელისუფლების განხორციელების უფრო მეკეთრ ფორმას, რაც, თავის მხრივ, საკუთარი მოქალაქეებისა და მესაკუთრების ინტერესების დაცვას ემსახურება.

ამგვარად, უცხო ქვეყნის სასამართლოს გადაწყვეტილებისა და უცხოური საარბიტრაჟო სასამართლოს გადაწყვეტილების ცნობა, ამ აქტების მოქმედების ფარგლების გაფართოების სახით, არის ხსენებული გადაწყვეტილებებისთვის მოქმედების უფლების მინიჭების უშუალო წინაპირობა, რაც, თავის მხრივ, მათ აღსრულებადამდ გამოცხადებაში გამოიხატება¹⁴.

უცხო ქვეყნის სასამართლოს გადაწყვეტილებებისა და უცხოური საარბიტრაჟო გადაწყვეტილებების მიმართ მოქმედებს თეორია, რომელიც ქართულად შეგვიძლია „გათანაბრების თეორიად“ ვთარგმნოთ. ამის მიხედვით, უცხოური აქტი უნდა აღქმულ იქნას და იურიდიულად გაუთანაბრდეს შიდასახელმწიფოებრივ სასამართლო გადაწყვეტილებას. მაშასადამე, ამ სახის სასამართლო გადაწყვეტილებების საპროცესო შედეგებიც შიდასახელმწიფოებრივი სამართლის მიხედვით უნდა გადაწყდეს¹⁵. ეს კონცეფცია ნოსტრიფიკაციის სახელით არის ცნობილი¹⁶. იგი ემყარება ყველა სახელმწიფოს სამართლებრივი სისტემების თანასწორუფლებიანობის პრინციპულ მოსაზრებას¹⁷.

უცხოური სასამართლო აქტის მოქმედების ტერიტორიის გაფართოება არ არის უსაზღვრო¹⁸. მეორად ქვეყანაში მხოლოდ ის უცხოური საპროცესო შედეგები უნდა იქნას ცნობილი, რომლებსაც იცნობს ცნობის განმახორციელებელი სახელმწიფოს სამართალი¹⁹.

უცხო ქვეყნის სასამართლო გადაწყვეტილებებისა და უცხოური საარბიტრაჟო გადაწყვეტილებების ცნობა და აღსრულებადამდ გამოცხადება ჩვენ შეგვიძლია დავახასიათოთ როგორც ქვეყნის საზღვრებს გარეთ მიღებული სასამართლო აქტის ნაციონალურ სამართალში გადმოტანის პროცესულურ-სამართლებრივი ინსტიტუტი. შესაბამისად, მხოლოდ ცნობისა და აღსრულებადამდ გამოცხადების

¹⁴ შდრ.: Geimer, Internationales Zivilprozessrecht, 4. Auflage, Koeln, 2001.

¹⁵ U. Haas, die Anerkennung und Vollstreckung ausländischer und internationaler Schiedssprüche, 1991, S. 129.

¹⁶ Schlosser, Recht der internationalen privaten Schiedsgerichtsbarkeit, 2. Aufl., 1989, Rz. 904

¹⁷ Martiny, Internationales Zivilverfahrensrecht, Muenchen, 1984, Rz. 367.

¹⁸ U. Haas, die Anerkennung und Vollstreckung ausländischer und internationaler Schiedssprüche, 1991, S. 129.

¹⁹ Martiny, Internationales Zivilverfahrensrecht, Muenchen, 1984, Rz. 367.

შემდეგ მყარდება სამართლებრივი კავშირი ნაციონალურ სამართალსა და უცხოურ სასამართლო აქტს შორის²⁰.

აღსანიშნავია, რომ აღსრულებადად გამოცხადება ანუ ყველა ქვეყანაში ერთნაირად არ ხდება. მთელ რიგ სახელმწიფოებში, მაგალითად იტალიაში, უცხო ქვეყნის სახელმწიფოს სასამართლო გადაწყვეტილების აღსრულების პროცესს მხოლოდ ფორმალური მნიშვნელობა აქვს და ხორციელდება მხოლოდ მისი ცნობისთვის დადგენილი წინაპირობების შემოწმება.

რიგ სხვა ქვეყნებში უცხო სახელმწიფოს სასამართლო გადაწყვეტილებების აღსასრულებლად საჭიროა მათი განსაკუთრებულ რეესტრში რეგისტრაცია, რომელიც, თავის მხრივ, მთელ რიგ მოთხოვნებს ითვალისწინებს. მაგალითად, დიდ ბრიტანეთში ამგვარი რეგისტრაცია ხორციელდება „მაღალი სასამართლოს“ (High Court) სამოქალაქო საქმეთა სასამართლოში²¹.

ბ. ინტერესთა კონფლიქტი უცხოური სასამართლო გადაწყვეტილების აღსრულებადად გამოცხადებისას

ზემოთ მოყვანილ მოსაზრებებთან მიმართებაში იბადება კითხვა, თუ ვისი ინტერესებია წინა პლანზე უცხო ქვეყნის სასამართლოს გადაწყვეტილების აღსრულებისას, სახელმწიფოსი თუ მოქალაქეებისა? ამ საკითხს, ჩემი აზრით, პრაგმატული კუთხით უნდა მივუდგეთ. თანამედროვე გლობალიზებულ სამყაროში ხშირად მხოლოდ თეორიულად არსებული სახელმწიფო სუვერენიტეტის დაცვას სულ უფრო ნაკლები როლი ენიჭება. ეს ტენდენცია აშკარაა და თვალშისაცემი მრავალი სახელმწიფოს მაგალითზე. ყველა განვითარებულ კაპიტალისტურ საზოგადოებაში ეფექტური და შედეგიანი ვაჭრობის პრაქტიკული ინტერესი სუვერენიტეტის მეცნიერულ ცნებებთან შედარებით აშკარა უპირატესობით სარგებლობს.

სწორედ ამ ჭრილში უნდა განვიხილოთ უცხო ქვეყნის სასამართლოების გადაწყვეტილებათა ცნობისა და აღსრულების პრობლემატიკაც. წარსულის მთელი რიგი თეორეტიკოსი იურისტები ამ პროცესუალურ ქმედებებში სახელმწიფო სუვერენიტეტის ხელყოფის ნიშნებს ხედავდნენ. ეს მოსაზრება ემყარებოდა იმ ფაქტს, რომ საკუთარი ქვეყნის შიგნით უცხო სახელმწიფოს სასამართლოს მიერ გამოტანილი გადაწყვეტილების ამოქმედება და მისთვის ისეთივე იურიდიული ძალის მინიჭება როგორც შიდასახელმწიფოებრივ გადაწყვეტილებებს გააჩნია, ეჭვქვეშ აყენებს სახელმწიფო დამოუკიდებლობასა და მის სუვერენიტეტს (აქ მეტწილად უცხოური სახელმწიფო სასამართლოების გადაწყვეტილებები იყო ნაგულისხმევი და არა კერძო სამართალწარმოება ანუ არბიტრაჟი). მაშ

²⁰ U. Haas, die Anerkennung und Vollstreckung ausländischer und internationaler Schiedssprüche, 1991, S. 130

²¹ М.М.Богуславский, Международное частное право, 2002, Москва, ст. 426.

არსებობს კი უცხოური სასამართლო აქტების ცნობისა და აღსრულების საჭიროება?

თითქმის ყველა სახელმწიფოს კანონმდებლობა ამ კითხვაზე დადებით პასუხს იძლევა, ვინაიდან ამ საერთაშორისო კერძო სამართლის პროცესუალურ ინსტიტუტებს ხანგრძლივი ისტორია გააჩნიათ, და რაც მთავარია, კარგა ხანია დამტკიცდა ცნობისა და აღსრულების პრაქტიკული მიზანშეწონილობა. მაშასადამე, იურიდიულმა მეცნიერებამ ამ სამართლის ინსტიტუტების ეფექტურობას, ხატონად რომ ვთქვათ, თეორიული სახელმწიფო ძალაუფლების ნაწილი “მსხვერპლად შეწირა”. ამგვრად წინა პლანზე წამოიწია პრაქტიკული თვალსაზრით უფრო ფასეულმა მიზანმა, კერძოდ საკუთარი მოქალაქეების ინტერესების დაცვამ და განხორციელებამ. იმ სიტუაციაში, როდესაც უცხოური აქტის საკუთარ ტერიტორიაზე მოქმედების არდაშეება სრულიად არამიზანშეწონილ ქმედებად და საქმისადმი არასწორ მიდგომად გვევლინება, ზემოთდასახელებული მიზანი ამართლებს სხვა სახელმწიფოს სასამართლო გადაწყვეტილებების შიდასახელმწიფოებრივ კონტროლს, მათი ცნობისა და აღსრულებადად გამოცხადების ფორმით.

საკუთარი მოქალაქეების ინტერესების დაცვის მიზნის განსახორციელებლად მხოლოდ პირველი შეხედვითაა აუცილებელი ამ მოქალაქეების დაცვა მათ მიმართ საზღვარგარეთ წარმოიშობილი სამართლებრივი მოთხოვნებისგან. ასეთი “დაცვა” სწორედ რომ უარყოფითად აისახება საკუთარ მოქალაქეებზე ვინაიდან რთულდება საერთაშორისო ვაჭრობა, რაც ხელშეკრულების მხარეების ერთმანეთისადმი უნდობლობაში და მხოლოდ წინასწარი ანგარიშსწორებით საქმეთა წარმოების მოთხოვნაში შეიძლება გამოიხატოს²².

ამგვარად, შეგვიძლია შევაჯამოთ, რომ უცხო ქვეყნის გადაწყვეტილებების ცნობა და აღსრულებადად გამოცხადება ემსახურება იმ მიზანს, რომ ამ აქტების გარკვეული შიდასახელმწიფოებრივი კონტროლის (თუმცა, როგორც შემდეგ დავრწმუნდებით, საკმაოდ მცირე მოცულობის კონტრლის) გზით საკუთარი მოქალაქეები დაცულ იქნან უცხო ძალისაგან და პარალელურად ხელი შეეწყოს მათი ინტერესების განხორციელებას. ამავდროულად, სახეზე არ გვაქვს სახელმწიფო სუვერენიტეტის შელახვაც, რადგან აღსრულება მოვალის ქონებიდან ხორციელდება მხოლოდ და მხოლოდ შიდასახელმწიფოებრივი სასამართლო გადაწყვეტილების საფუძველზე.

²² H.-J. Schramm, Kap. II, 1.

გ. ისტორიული ექსკურსი

ა) უცხო ქვეყნის სასამართლო გადაწყვეტილებები

მიზანშეწონილად მიმაჩნია მოკლე ისტორიული ექსკურსის ჩატარება, რათა უცხო ქვეყნის სასამართლოებისა და საარბიტრაჟო სასამართლოების გადაწყვეტილებების განვითარების შესახებ მეტ-ნაკლებად სრული წარმოდგენა ვიქონიოთ. ვინაიდან ეს ორი ურთიერთდაკავშირებული, მაგრამ ამავე დროს მაინც განსხვავებული თემაა, დავიწყოთ უცხოური სახელმწიფო სასამართლოების გადაწყვეტილებებით.

მიუხედავად იმისა, რომ საქართველოს დღევანდელ რეალებში ეს ახალი სამართლებრივი ინსტიტუტია, მას მსოფლიო მასშტაბით საკმაოდ მდიდარი წარსული აქვს. ამიტომ ყურადღება გაგამახვილოთ პირველ რიგში ამ პროცესუალური-სამართლებრივი მატერიის ევროპულ წარსულზე.

ზოგადად, საერთაშორისო კერძო სამართლის პროცესის ნორმების გამოყენება შესაძლებელია მხოლოდ ისეთი სამართლებრივი სისტემის პირობებში, რომელიც უზრუნველყოფს უცხოელების მიერ მათი უფლებების განხორციელების მინიმუმს მაინც. ეს მინიმუმი გულისხმობს უცხოელების სასამართლო განხილვაში მონაწილეობის მიღების უფლებას ან, ჩვენს შემთხვევაში, უკვე არსებული, ტიტულირებული მოთხოვნების, ანუ უცხოური სასამართლო გადაწყვეტილებებისა და სხვა სახელმწიფოებრივი აქტების ქვეყნის შიგნით განხორციელების შესაძლებლობას²³.

ძველი სამყაროს სამართლის ძეგლებში მოიპოვება არა ერთი ნორმა უცხოელთა მიერ სამართალწარმოებაში მონაწილეობის თაობაზე, განსაკუთრებით ძველ ეგვიპტურ, ბერძნულ, რომაულ და ებრაულ სამართალში. ძველ რომში პროცესები უცხოელთა მონაწილეობით ამოღებული იყო ზოგადი სამართალწარმოების სისტემიდან და ექვემდებარებოდა განსაკუთრებულ უცხოელთა საქმეების სასამართლოთა კომპეტენციას ან კიდევ უცხოელებს შეეძლოთ თავიანთ მოთხოვნებზე სასარჩელო წარმოების გახსნა მხოლოდ ე.წ. ადგილობრივი სამართალმეგობრის მეშვეობით²⁴. ასეთ „უცხოელთა სასამართლოებს“ ძველ რომში „praetor peregrinus“-ს უწოდებდნენ, და იქ უცხოელთა მიმართ არა jus civile არამედ jus gentium ანუ ხალხთა, უცხოელთა სამართალი გამოიყენებოდა²⁵ მიუხედავად ამისა, მონათმფლობელურ საზოგადოებაში არ მოიპოვებოდა საერთაშორისო კერძო სამართლის პროცესის ყოვლისმომცველი კონცეფცია²⁶.

²³ . Schuetze, Deutsches Internationales Zivilprozessrecht, 1985, Berlin, S. 11.

²⁴ R. Schuetze, Deutsches Internationales Zivilprozessrecht, 1985, Berlin, S. 11.

²⁵ ზ. გაბისონია, ქართული საერთაშორისო კერძო სამართალი, თბილისი, 2006, 356.

²⁶ Riezler, Internationales Zivilprozessrecht, 1982, Tuebingen S. 50.

ასევე არ არსებობდა სამართლის ეს დარგი შუა საუკუნეების ფეოდალური წყობილებისას, თუმცა მაშინაც აქტუალური იყო უცხოური განაჩენების აღსრულებისა და, განსაკუთრებით, ცნობის საკითხები. ნიშანდობლივია, რომ ადრე შუა საუკუნეების ეპოქაში თითოეული პირი ცხოვრობდა თავისი მოდგმის სამართლით და დავის შემთხვევაში, მხარეებსაც და მოსამართლეებსაც უნდა განეცხადებინათ, თუ რომელი სამართლით ცხოვრობდნენ და უნდა განსჯილიყვნენ ისინი.²⁷ ამ დროისთვის არ არსებობდა მოსაზრებები, რომლებიც უცხოური სასამართლო გადაწყვეტილებების ცნობას ეწინააღმდეგებოდა და, ამგვარად, უცხოური აქტების მეტწილად უპირობო ცნობა ხდებოდა²⁸. საერთაშორისო კერძო სამართლის პროცესის, და შესაბამისად, უცხო ქვეყნის სასამართლო გადაწყვეტილებების აღსრულების დღევანდელი სახით სამართლებრივ ინსტიტუტად ჩამოყალიბება და განვითარება იწყება მხოლოდ შუა საუკუნეების ეპოქის დასრულების შემდეგ, ნაციონალური სახელმწიფოების აღმოცენებასთან ერთად. მე-17 საუკუნის შემდეგ საფრანგეთში უარი თქვეს უცხოური სასამართლო გადაწყვეტილების ლეგიტიმურობის აღიარებაზე. მათ არანაირი იურიდიული ძალა არ გააჩნდათ საფრანგეთის ტერიტორიაზე. უცხოური ელემენტის მონაწილეობით დავის არსებობისას, მიუხედავად ანალოგიური დავის საგანზე უკვე არსებული უცხოური სასამართლო გადაწყვეტილებისა, იხსნებოდა ახალი სამართალწარმოება და მიმდინარეობდა ხშირ შემთხვევაში უცხოური სამართლის (იმ სამართლისა, რომლის განსჯადიც იყო მოცემული დავა) გამოყენებით საქმის გარემოებების დეტალური განხილვა. ამისდა საპირისპიროდ, გერმანიაში სასამართლოებს არ გააჩნდათ იმის კომპეტენცია, რომ მთელი დავა ხელახლა გადაემოწმებინათ²⁹.

საერთაშორისო კერძო სამართლის პროცესმა თანამედროვე სახე მიიღო მხოლოდ მე-18 საუკუნის შემდეგ. ამის მიზეზი იყო ევროპის ქვეყნების სწრაფი ეკონომიკური და პოლიტიკური განვითარება და, შესაბამისად, საერთაშორისო ვაჭრობის მოცულობის მკვეთრი ზრდა. აქედან გამომდინარე, გაჩნდა იმის მოთხოვნილება, რომ შესაძლებელი გამხდარიყო საერთაშორისო სავაჭრო გარიგებების საფუძველზე წარმოშობილი დავების განხილვა ყველა დაინტერესებული მხარის ინტერესთა გათვალისწინებით. ეს პირველ რიგში გულისხმობდა უცხოელთა მიერ სამართალწარმოებაში შეუზღუდავ და დაუბრკოლებელ მონაწილეობას³⁰. ამ მხრივ რევოლუციური ნაბიჯი იყო საფრანგეთში 1804 წლის სამოქალაქო კოდექსის მიღება, რომელიც უცხოელთა აქტიურ და პასიურ პროცესუნარიანობას აღიარებდა. თუმცა ეს აღიარება არ იყო უპირობო: ის ეფუძნებოდა სახელმწიფოთაშორისი ხელშეკრულებით გათვალისწინებულ ორმხრივობას, იგივე ნაცვალგებას³¹. ეს იმას ნიშნავს,

²⁷ H. Schlosser, Spaetmittelalterlicher Zivilprozess, Heidelberg, 1971, S. 77.

²⁸ H.-J. Schramm, Kap II, 1.

²⁹ H.-J. Schramm, Kap II, 1.

³⁰ შდრ.: R. Schuetze, S. 11.

³¹ ნაცვალგების პრინციპი ზოგადად საერთაშორისო კერძო სამართლის პროცესის ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი პრინციპია (შდრ. ზ. გაბისონია, ქართული საერთაშორისო კერძო სამართალი, თბილისი, 2006, 362) და იგი არა მხოლოდ უცხო ქვეყნის

რომ ფრანგ მოქალაქეებსაც იგივე პირობები უნდა ჰქონოდათ შესაბამის სახელმწიფოში სამართალწარმოებისას. კოდექსის მიღებამდე კი აღსრულების ოპონენტ მხარეს უფლება ენიჭებოდა უცხოური სასამართლო გადაწყვეტილების წინააღმდეგ შესაგებლები წამოყენებინა. ამ შესაგებლების ჩამონათვალი შეზღუდული იყო და *numerus clausus*-ის პრინციპს ეფუძნებოდა. მათი სასამართლოში წამოყენების უფლება ემყარებოდა სახელმწიფოებრივ ნებას “ხელი შეეწყოთ საერთაშორისო ურთიერთობებისთვის”³².

ამგვარად, მე-19 საუკუნის დასაწყისამდე არა მარტო არ არსებობდა მკვეთრი განსხვავება უცხოური სასამართლო გადაწყვეტილების ცნობასა და აღსრულებადად გამოცხადებას შორის, არამედ, რეალურად საქმე ეხებოდა მხოლოდ აღსრულებადად გამოცხადებას. ამის ტიპური მაგალითია გერმანიის სამოქალაქო საპროცესო კოდექსის პირველი გამოცემა, სადაც ცნობა საერთოდ ნახსენები არ იყო. ამ კანონის 599-ე მუხლი აღგენდა, რომ იძულებითი აღსრულება უცხო ქვეყნის სასამართლო გადაწყვეტილების საფუძველზე ხორციელდებოდა, როდესაც მისი დასაშვებობა აღსრულების შესახებ განჩინებით იყო განმტკიცებული. ამ გადაწყვეტილების მიღების კომპეტენცია გააჩნდა იმ სასამართლოს, რომელიც განიხილავდა ამ საქმის თავდაპირველ მოთხოვნას, პროცესი გერმანიაში რომ ყოფილიყო განსჯადი³³.

მე-19 საუკუნეში უცხოური სასამართლო გადაწყვეტილებების ცნობისა და აღსრულების საკითხები საფუძვლიანად იქნა დამუშავებული და ცნებების სახით ჩამოყალიბებული, მიუხედავად იმისა, რომ რიგ შემთხვევებში უცხოელის პროცესუალურ მდგომარეობას მეტად არასახარბიელო ხასიათი გააჩნდა საკუთარი მოქალაქეების შოვინიზმამდე დასული დაცვის გამო³⁴.

რაც შეეხება ზოგადად საერთაშორისო კერძო სამართლის პროცესს, იგი ჯერ არ ჩამოყალიბებულიყო ერთიანი სამართლებრივი დისციპლინის სახით და მისი ნორმები მიმოფანტული იყო სამოქალაქო კოდექსებში, პროცესუალურ-აღსრულებითი სახის დადგენილებებში, სასამართლოების შინაგანაწესებში და ა.შ.

მე-20 საუკუნემ საერთაშორისო კერძო სამართლის ყოველსმომცველი დახვეწა და ჩამოყალიბება მოიტანა. საკანონმდებლო და სასამართლო ხელისუფლების წიაღში სამართლის ამ დარგის განვითარებაში უმთავრესი როლი დაეკისრა უცხო ელემენტის მონაწილეობით დაგების რევოლუციურ ზრდას, რაც თავის მხრივ, საერთაშორისო ეკონომიკური ურთიერთგადაჯახების, გლობალური ვაჭრობის პერმანენტული

სასამართლო გადაწყვეტილებების ცნობასა და აღსრულებაზე ვრცელდება (ავტორის შენიშვნა).

³² H.-J. Schramm, Kap II, 1.

³³ H.-J. Schramm, Kap II, 1.

³⁴ R. Schuetze, S. 12.

აღმავლობის, მასობრივი ტურიზმისა და მუშახელის მიგრაციის შედეგი იყო³⁵.

უცხო ქვეყნის სასამართლო გადაწყვეტილებების ცნობამ და აღსრულებამ, როგორც სამართლებრივმა ინსტიტუტებმა, შეადგინეს საერთაშორისო კერძო სამართლის პროცესის არსებითი ნაწილი. მიუხედავად იმისა, რომ რიგ ქვეყნებში მოხდა საერთაშორისო კერძო სამართლისა და მისი პროცესის ნორმების ერთი სამართლებრივი აქტის ფარგლებში კოდიფიკაცია (მაგალითად, თურქეთის 1982 წ. კანონი საერთაშორისო კერძო სამართლისა და პროცესის შესახებ), ევროპისა და მსოფლიოს სახელმწიფოთა უმრავლესობაში არ ხდება ამ სამართლებრივი მატერიის ერთიანი საკანონმდებლო რეგულირება.

ევროკავშირის სამართლებრივი სივრცის წევრების მიერ ამგვარი შიდასახელმწიფოებრივი კოდიფიკაციის ჩატარებამ, ჩემი აზრით, გარკვეულწილად აზრიც დაკარგა, რადგან მრავალი საკითხი უკვე საერთო ევროპული კანონმდებლობის ფარგლებში წესრიგდება.

ბბ) საარბიტრაჟო სასამართლოები

I საერთაშორისო არბიტრაჟის მოკლე ისტორია

არბიტრაჟს ხანგრძლივი ისტორია გააჩნია. იგი დიდი ხანია მნიშვნელოვან როლს თამაშობს სამართლებრივი დავების გადაჭრაში, მათ შორის საერთაშორისო დონეზეც. სავარაუდოა, რომ მე-20 საუკუნემდე ბევრად ადრეც საქართველოში არსებობდა გარკვეული ორგანიზებული წარმონაქმნები, რომლებიც კერძო დავების განხილვით იყვნენ დასაქმებულნი. სამწუხაროდ, ჩვენ ქვეყანაში ამ სამართლებრივ ინსტიტუტს განვითარების საშუალება არ მიეცა. ასე რომ უცხოური საარბიტრაჟო სასამართლოების გადაწყვეტილებების აღსრულების წარსულის მოკლე მიმოხილვის დროსაც უნდა ვიხელმძღვანელოთ დასავლეთის ქვეყნებისა და რუსეთის ისტორიით.

კერძო სასამართლოები სავაჭრო საქმეებზე ჯერ კიდევ ძველ რომში არსებობდა. კომერციულმა სამართალწარმოებამ ორგანიზებული ფორმა შეიძინა ბევრად გვიან, როდესაც იტალიაში შეიქმნა სპეციალური საზღვაო სავაჭრო სასამართლოები³⁶. ამის შემდეგ სავაჭრო სასამართლოები გაჩნდა საფრანგეთში, მოგვიანებით კი ავსტრიაში, ინგლისში, გერმანიაში, ჰოლანდიაში, ესპანეთში, იტალიაში, რუსეთში, ამერიკის შეერთებულ შტატებში, შვეციაში და ა.შ. აღსანიშნავია, რომ პირველი მუდმივმოქმედი კომერციული სასამართლო, რომელიც 1563 წელს პარიზში შეიქმნა, უკვე მესხეთე საუკუნეა არსებობს და დღესაც სოლიდური რეპუტაციით სარგებლობს.

შუა საუკუნეებში, მიუხედავად საერთაშორისო კერძო სამართლის არარსებობისა, ფართოდ გავრცელებული იყო საარბიტრაჟო

³⁵ R. Schuetze, S. 12.

³⁶ под ред. В.В. Яркова, Арбитражный процесс, 2-е изд., Москва, 2004, ст. 754.

სასამართლოების გამოყენება სხვადასხვა სახელმწიფოებრივი კუთვნილების მხარეების მიერ. მაგალითად, გერმანიაში ქალაქ-სახელმწიფოების კავშირის, ჰანზის ვაჭრები ხშირად დებდნენ საარბიტრაჟო შეთანხმებებს. თუმცადა ნახსენებ ისტორიულ ეპოქაში არ არსებობდა არბიტრაჟისა და საარბიტრაჟო გადაწყვეტილების ლეგალური დეფინიცია, შესაბამისად არც იმის კონცეფცია არსებობდა, თუ როგორ უნდა მოპყრობოდა სახელმწიფო ამგვარი კერძო სასამართლოების განაჩენებს.

რუსეთში პირველი დოკუმენტური წყაროები, რომლებიც სავაჭრო წოდებისთვის განსაკუთრებული სასამართლოების არსებობას, ადასტურებენ, თარიღდებიან 1135 წლით. როგორც სასამართლო სისტემა კომერციული სასამართლოები რუსეთის იმპერიაში ჩამოყალიბდა მე-19 საუკუნის დასაწყისიდან. პირველი კომერციული სასამართლო, რომელიც სავაჭრო დავებს წყვეტდა, დარსდა 1808 წელს ოდესაში იმ დროისთვის საფრანგეთში არსებული მსგავსი სასამართლო დაწესებულებების ანალოგიით³⁷. ამის ინიციატივა გამოიჩინეს ადგილობრივმა ვაჭრებმა, რომელთა მნიშვნელოვან ნაწილს შეადგენდნენ საფრანგეთიდან ჩამოსახლებული პირები. 1832 წლიდან 1917 წლის ბოლშევიკურ რევოლუციამდე მოქმედებდა იმპერატორ ნიკოლოზ I ბრძანება კომერციული სასამართლოების შექმნის შესახებ და სავაჭრო სამართალწარმოების დებულება. რასაკვირველია, ეს ნორმები ვრცელდებოდა მაშინდელ საქართველოზეც, როგორც რუსეთის უკიდვანო იმპერიის შემადგენელ ნაწილზე. ნიშანდობლივია, რომ რუსეთის კომერციული სასამართლოები შერეულ პრინციპზე იყო შექმნილი ანუ არა მარტო ვაჭრებისგან, არამედ ხელისუფლების მიერ დანიშნული პირებისგანაც³⁸. აღსანიშნავია, რომ ასეთი სასამართლოების განსჯადობა საკმაოდ შეზღუდული იყო სახელმწიფო სასამართლოების ფართო უფლებამოსილების გამო.

1917 წლის ოქტომბრის გადატრიალების შემდეგ, წინა საუკუნის 20-იან წლებში საბჭოთა ხელისუფლება ახორციელებდა ე.წ. ახალ ეკონომიკურ პოლიტიკას, რომლის ფარგლებშიც ფართოდ გამოიყენებოდა საარბიტრაჟო კომისიები. მაგრამ ამ პრაქტიკამ დიდხანს არ იარსება და საარბიტრაჟო კომისიები, ისევე როგორც საბაზრო ეკონომიკის მრავალი სტრუქტურა, გაუქმდა. საბჭოთა კავშირში საარბიტრაჟო სასამართლოს სახელით ცნობილ სასამართლო სისტემას კი სულ სხვა შინაარსობრივი დატვირთვა ჰქონდა. ეს იყო სახელმწიფოებრივი არბიტრაჟი, რომელიც დაწესებულებებს შორის დავებს აწესრიგებდა.

მხოლოდ საბჭოთა კავშირის არსებობის უკანასკნელ წლებში მოხდა კომერციული არბიტრაჟის როლის გაძლიერება.

³⁷ под ред. В.В. Яркова, Арбитражный процесс, 2-е изд., Москва, 2004, ст. 5.

³⁸ под ред. В.В. Яркова, Арбитражный процесс, 2-е изд., Москва, 2004, ст. 6

II საერთაშორისო საარბიტრაჟო აღსრულების მოკლე ისტორია

ნაციონალური სახელმწიფოების უარყოფითმა მიდგომამ ყველა უცხოური აქტებისადმი, თავისი ნეგატიური როლი ითამაშა საარბიტრაჟო გადაწყვეტილებების აღსრულებასთან მიმართებაშიც. მე-19 საუკუნიდან ხდება ე.წ. “ნაციონალისტურ” კონცეფციაზე უარის თქმა და საერთაშორისო არბიტრაჟი კვლავ მნიშვნელოვან ადგილს იკავებს ევროპაში ვაჭრობის სფეროში. კონტინენტის სახელმწიფოთა უმრავლესობა დიდი დაბრკოლებების გარეშე აღსრულებდა უცხოური არბიტრაჟის გადაწყვეტილებებს, თუმცა არ არსებობდა საერთო მიდგომა იმ საჭირობო საკითხის მიმართ, თუ რამდენად შორს შეეძლოთ სასამართლოებს წასვლა ამ გადაწყვეტილებების შინაარსობრივი გადამოწმებისას. პრობლემას წარმოადგენდა უცხო ქვეყნის სასამართლო გადაწყვეტილებებთან მიმართებაში ჩვენ მიერ უკვე აღნიშნული ის ფაქტი, რომ ცნობასა და აღსრულებადად გამოცხადებას შორის არ არსებობდა რეალური განსხვავება.

ძირეული რეფორმები ამ სფეროში ისევ და ისევ მე-20 საუკუნეს უკავშირდება. ჩვენთვის უკვე კარგად ნაცნობმა მოვლენებმა, როგორცაა კაცობრიობის სწრაფი პროგრესი მეცნიერების თითქმის ყველა სფეროში და ამით გამოწვეული სახელმწიფოთაშორისი ურთიერთგაცვლისა და საქონლის მიმოქცევის მკვეთრი ზრდა, თავისი გავლენა იქონია საერთაშორისო არბიტრაჟზეც. საქმიანი ადამიანებისთვის, რომელთაც სხვადასხვა ქვეყნებს წარმოადგენდნენ, არსებითი მნიშვნელობა შეიძინა მათ შორის გარიგებების დადებისას განსხვავებული სამართლებრივი რეგულირებით გამოწვეული სირთულეების თავიდან აცილებამ. ამან გზა გაუხსნა საერთაშორისო არბიტრაჟის შემდგომ განვითარებას. საერთაშორისო ასპარეზზე ამ მიმართულებით გადადგმულ უმნიშვნელოვანეს ნაბიჯებად შეიძლება ჩაითვალოს ჟენევის 1924 წ. პროტოკოლი საარბიტრაჟო დათქმების შესახებ და ჟენევის 1927 წ. კონვენცია უცხოური საარბიტრაჟო გადაწყვეტილებების აღსრულების შესახებ. ეს საერთაშორისო ხელშეკრულებები ერთა ლიგის ინიციატივით იქნა მიღებული³⁹.

რაც შეეხება საბჭოთა კავშირში ამ სამართლებრივი ინსტიტუტის განვითარებას, მისი ნორმატიული მოწესრიგება საერთაშორისო სტანდარტების დონეზე „მუშათა და გლეხთა პირველ სახელმწიფოს“ კოლაფსამდე მხოლოდ 3 წლით ადრე მოხერხდა. 1988 წელს მოხდა ჩვენს თემასთან უშუალოდ დაკავშირებული ნორმატიული აქტის, სსრკ-ს უმაღლესი საბჭოს პრეზიდიუმის დადგენილების მიღება, რომელიც აწესრიგებდა „სსრკ-ში უცხო ქვეყნის სასამართლოებისა და საარბიტრაჟო სასამართლოების გადაწყვეტილებათა ცნობას და აღსრულებას“. ეს დადგენილება აწესებდა ამ სახის აქტებისთვის იურიდიული ძალის მინიჭების სპეციალურ წესს და იგი დღესაც წარმოადგენს რუსეთის ფედერაციაში სამართლის წყაროს⁴⁰. ეს იმ

³⁹ Calavros, das UNCITRAL – Modellgesetz über die internationale Handelsschiedsgerichtsbarkeit, 1988, S. 5.

⁴⁰ შტრ: под ред. В.В. Яркова, Арбитражный процесс, 2-е изд., Москва, 2004, ст. 498

შემთხვევაში ხდება, როცა დადგენილების ნორმები არ ეწინააღმდეგება რუსეთში მოქმედ საარბიტრაჟო საპროცესო კოდექსს.

დ. სამართლის წყაროები

ჩვენს თემასთან დაკავშირებული სამართლის წყაროების მიმოხილვისას მხედველობაში უნდა ვიქონიოთ, რომ ამ სფეროში არსებობს როგორც შიდასახელმწიფოებრივი ნორმები, ისე ორ- და მრავალმხრივი საერთაშორისო ხელშეკრულებები.

საქართველოში, როგორც უკვე ვახსენეთ, უცხოური სასამართლო გადაწყვეტილებების აღსრულება სხვა კანონის საფუძველზე ხდება, ვიდრე უცხოური საარბიტრაჟო სასამართლოების გადაწყვეტილებებისა. ამგვარად, როგორც ზოგადად მთელ ნაშრომში, აქაც საუბარს სახელმწიფო სასამართლოებასთან დაკავშირებული საკითხებით დავიწყებთ.

ა) უცხო ქვეყნის სასამართლო გადაწყვეტილებები

წინა საუკუნის 90-იან წლების საქართველოში სამართლის სფეროში განხორციელებულმა ძირეულმა რეფორმებმა, რაც გამოწვეული იყო საბჭოთა სამართლის სისტემიდან საბაზრო ეკონომიკაზე ორიენტირებულ კანონმდებლობაზე გადასვლის აუცილებლობით, დადებითი როლი ითამაშა უცხო ქვეყნის სასამართლო გადაწყვეტილებების აღსრულების შესახებ ნორმების ინკორპორაციისა და კოდიფიკაციის საქმეშიც. საქმე ისაა, რომ კაპიტალისტური ქვეყნების უმრავლესობის სამოქალაქო სამართლის კანონმდებლობაში, რომელიც ძირითადად მე-19 საუკუნის ბოლოსა და მე-20 საუკუნის პირველ ნახევარში იქმნებოდა, უცხოური სასამართლო გადაწყვეტილებების აღსრულების შესახებ ნორმები სხვადასხვა სამართლებრივი მატერიების მომწესრიგებელ აქტებშია მიმოფანტული. მაგალითად გერმანიაში, სადაც საერთოდ არ იცნობენ კანონს საერთაშორისო კერძო სამართლის შესახებ, შესაბამისი ნორმები მოიპოვება როგორც სამოქალაქო საპროცესო კოდექსში, ისე კანონში უცხო სახელმწიფოებთან მიმართებაში რჩენის მოთხოვნებთან დაკავშირებით, კანონში ნებაყოფლობითი მართლმსაჯულების შესახებ⁴¹, კანონში საოჯახო სამართალში ცვლილებების შესახებ და ა.შ. ამრიგად, ნორმები ამ სფეროში არ არის კოდიფიცირებული და ცალკეულ სამართლის დარგების რეგულირების ჭრილშია მოწესრიგებული.

⁴¹ ნებაყოფლობითი მართლმსაჯულება გერმანული სამართლის ერთ-ერთ მნიშვნელოვან ინსტიტუტს წარმოადგენს. შინაარსობრივად შესაძლებელია პარალელის გავლება გერმანულ ნებაყოფლობით მართლმსაჯულებასა და ქართულ საპროცესო სამართალში არსებულ უდავო წარმოებას შორის. გერმანიაში ნებაყოფლობით მართლმსაჯულებას ახორციელებენ როგორც სასამართლოები, ისე სხვა ორგანოებიც – მაგალითად საპატენტო სამსახური, ნოტარიუსები და სხვ. ნებაყოფლობითი მართლმსაჯულების წარმოება სპეციალური კანონის მიერ დადგენილი პროცესუალური ნორმების მიხედვით ხორციელდება. ნებაყოფლობით მართლმსაჯულებას ექვემდებარება სამართლებრივი საკითხების ფართო სპექტრი, მათ შორისაა: საოჯახო, მემკვიდრეობის, სხვადასხვა რეესტრებში რეგისტრაციის, რჩენის, მეურვეობისა და მზრუნველობის და სხვა საკითხები (ავტორის შენიშვნა).

საქართველოში უცხო ქვეყნის სასამართლო გადაწყვეტილების აღსრულებაზე საუბარია „საერთაშორისო კერძო სამართლის შესახებ“ საქართველოს 1998 წ. კანონის 70-ე და 71-ე მუხლებში. ნიშანდობლივია, რომ ამ საკითხთან შინაარსობრივად მჭიდროდ დაკავშირებული ცნობაც კანონის იმავე ნაწილში, 68-ე მუხლშია განხილული.

უცხო ქვეყნის სასამართლო გადაწყვეტილებები ნახსენებია ასევე საქართველოს 1999 წ. კანონში სააღსრულებო წარმოებათა შესახებ. ამ კანონის მე-2 მუხლის ჩამონათვალი ასახელებს უცხო ქვეყნის სასამართლო გადაწყვეტილებებს როგორც აღსრულებას დაქვემდებარებულ ერთ-ერთ აქტს, ხოლო 91-ე მუხლი უფრო დაწვრილებით აღწერს მათ საფუძველზე იძულებითი აღსრულების პროცედურას. ცხადია, რომ აქ ჩვენ საქმე გვაქვს უკვე არა უცხო ქვეყნის სასამართლო გადაწყვეტილების აღსრულებადამდ გამოცხადებასთან, არამედ იძულებითი აღსრულების სტადიასთან.

ზემოთ დასახელებული ნორმები არ გამოიყენება იმ შემთხვევაში, როდესაც ანალოგიური ქცევის წესები გათვალისწინებულია საერთაშორისო ხელშეკრულებებში, რადგან ამ უკანასკნელთ უპირატესობა გააჩნიათ საქართველოს კანონებთან მიმართებაში და, ამავდროულად, სპეციალურ ნორმებს წარმოადგენენ (ნორმატიული აქტების შესახებ საქართველოს 1996 წ. კანონის მე-19 მუხლით დადგენილი იერარქიის მიხედვით).

დამოუკიდებლობის გამოცხადების შემდეგ საქართველომ ორმხრივი ხელშეკრულებები დადო სამართლებრივი ურთიერთდახმარებისა და თანამშრომლობის შესახებ რამდენიმე სახელმწიფოსთან, კერძოდ: სომხეთთან, აზერბაიჯანთან, უკრაინასთან, ბულგარეთთან, თურქმენეთსა და თურქეთთან. მიუხედავად იმისა, რომ ეს ხელშეკრულებები არ ითვალისწინებენ რაიმე დიდად განსხვავებულ წარმოებას ამ ქვეყნების სასამართლო გადაწყვეტილებების აღსრულებადამდ გამოცხადებასთან მიმართებაში, მათი არსებობით უკვე თავისთავად დაცულია ამგვარი აქტების ცნობისა და აღსრულების ერთ-ერთი აუცილებელი წინაპირობა – ნაცვალებება („საერთაშორისო კერძო სამართლის შესახებ“ კანონის 68-ე მუხლის მე-2 პუნქტის „ე“ ქვეპუნქტი).

გარდა ამისა, საქართველო, დაახლოებით 15 წლის განმავლობაში, იყო რა დამოუკიდებელ სახელმწიფოთა თანამეგობრობის წევრი სახელმწიფო, მონაწილეობდა 1993 წ. მინსკის კონვენციაში სამაოქალაქო, საოჯახო და სისხლის სამართლის საქმეებზე სამართლებრივი დახმარებისა და სამართლებრივი ურთიერთობების შესახებ. ამ საერთაშორისო ხელშეკრულებას თავისი მნიშვნელობა ბოლომდე ჯერაც არ დაუკარგავს, რადგან ის უდავოდ იქონიებს ზეგავლენას დსთ-ში ამჟამად შემავალ სახელმწიფოებსა და საქართველოს შორის გასაფორმებელ ორმხრივ საერთაშორისო ხელშეკრულებებზე. მინსკის კონვენცია თავის მე-3 ნაწილს უთმობს სასამართლოების გადაწყვეტილებების ცნობისა და აღსრულების საკითხს. ნიშანდობლივია, რომ ეს საერთაშორისო ხელშეკრულება ითვალისწინებს დამოუკიდებელ სახელმწიფოთა თანამეგობრობის ფარგლებში სხვა წევრ სახელმწიფოთა სასამართლო

გადაწყვეტილებების აღსრულების გაადვილებულ პროცედურას, ამიტომ ის წლების განმავლობაში წარმოადგენდა ერთ-ერთ მნიშვნელოვან სამართლის წყაროს ჩვენს თემასთან დაკავშირებული პრობლემატიკისათვის. ნიშანდობლივია, რომ დსთ-ს სივრცისთვის ამ ნორმატიული აქტის უდიდესი მნიშვნელობის მიუხედავად, როგორც ქართულ ბიბლიოთეკებში, ისე ინტერნეტ სივრცეშიც არ მოიპოვება მინსკის კონვენციის სრული კომენტარი. თუმცა ამ საერთაშორისო მრავალმხრივი ხელშეკრულების კონკრეტული დეტალები გაშუქებულია რიგ რიგ რუსულენოვან სახელმძღვანელოებსა და მონოგრაფიებში⁴²

ევროპის განვითარებულ ქვეყნებში უცხოური სასამართლო გადაწყვეტილებების აღსრულებაში საერთაშორისო ორ- და მრავალმხრივი ხელშეკრულებების როლზე, შეიძლება გერმანიის მაგალითზე ვიმსჯელოთ: კონტინენტის ყველაზე ძლიერი ეკონომიკის მქონე სახელმწიფოში უცხოურ სასამართლო გადაწყვეტილებათა აღსრულებების 95% ხორციელდება⁴³ არა შიდასახელმწიფოებრივი კანონების საფუძველზე, არამედ საერთაშორისო ხელშეკრულებების ნორმების მიხედვით, ე.ი., ფაქტობრივად, გამარტივებული წესით.

მიუხედავად იმისა, რომ საქართველო არ არის უცხო ქვეყნის სასამართლო გადაწყვეტილებების ცნობისა და აღსრულების შესახებ დადებული არც ერთი მნიშვნელოვანი ევროპული მრავალმხრივი ხელშეკრულების მონაწილე, ქვეყნის დასავლური ორიენტაცია, ევროპულ თანამეგობრობაში ინტეგრაციის სურვილი, ჩვენთვის აუცილებელს ხდის მოკლედ შევეხოთ ამ სფეროში არსებულ ძირითად კონვენციებს.

1968 წელს ბრიუსელში დაიდო ევროპული კონვენცია სასამართლო განსჯადობისა და სამოქალაქო და სავაჭრო საქმეებზე გადაწყვეტილებების აღსრულების შესახებ. ეს ხელშეკრულება სანიმუშო გახდა აღსრულებასთან დაკავშირებული შემდგომი ევროპული კონვენციებისთვის. მისი შექმნა იყო შედეგი ევროპაში სამართლებრივ სისტემებს შორის საზღვრების გეგმაზომერი გახსნისა, რამაც წინა საუკუნის 60-იანი წლებიდან სამოქალაქო სამართალი და მისი პროცესი ევროპული თანამეგობრობის შიგნით მიმდინარე საკოდიფიკაციო აქტივობის ცენტრში მოახვედრა⁴⁴. ბრიუსელის კონვენცია მეტად ხელსაყრელ პირობებს ითვალისწინებდა ხელშეკრულების სხვა წევრ სახელმწიფოთა სასამართლოების გადაწყვეტილებების აღსრულებისთვის. კონვენცია არ მოიცავდა კერძო სამართლის ყველა სამართლებრივ მატერიას, მაგალითად, იგი არ აწესრიგებდა შრომისა და საოჯახო სამართლის საკითხებზე მიღებული უცხოური სასამართლო გადაწყვეტილებების აღსრულებას. ამავე დროს კონვენცია ვრცელდებოდა მხოლოდ ევროპული თანამეგობრობის წევრ-სახელმწიფოებზე და შესაბამისად დახურული იყო კონტინენტის სხვა ქვეყნებისთვისაც კი.

⁴² შტრ.: М.М.Богуславский, Международное частное право, Издание пятое, переработанное и дополненное 2005, Москва;

⁴³ შტრ.: H. Schack, S. 360.

⁴⁴ R. Knieper, GTZ Schriften, die Anerkennung und Vollstreckung von Urteilen nach EU Recht, 2002, Kap I, 2.

ზემოთდასახელებული კონვენციის ლიბერალური და მომგებიანი დებულებები საერთაშორისო მასშტაბით სასამართლო გადაწყვეტილებების მიმოქცევის სფეროში გასცდა ევროპული თანამეგობრობის საზღვრებს და სასამართლო განსჯადობისა და სამოქალაქო და სავაჭრო საქმეებზე გადაწყვეტილებების აღსრულების შესახებ ლუგანოს 1988 წ. კონვენციის სახით იქნა მიღებული. პრინციპში იგი წინა კონვენციის პარალელურ ნორმებს შეიცავს. განსხვავება პირველ რიგში ისაა, რომ ლუგანოს კონვენცია დაიდო EFTA-ს, ანუ ევროპული თავისუფალი ვაჭრობის ზონის ფარგლებში, და შესაბამისად, ვრცელდება ევროპული თანამეგობრობის ფარგლებს გარეთ მყოფ სახელმწიფოებზეც, მაგალითად შვეიცარიაზე, ნორვეგიაზე და ა.შ. გარდა ამისა, კონვენცია შეიცავს დებულებას, რომ მასში გაერთიანება შეუძლიათ მესამე სახელმწიფოებსაც, ანუ მათ, ვინც ევროკავშირისა და EFTA-ს წევრები არ არიან. ეს ფაქტი მეტად ნიშანდობლივად მიმაჩნია საქართველოსთან მიმართებაში, მით უმეტეს, როცა უკვე არსებობს ამგვარი „მესამე“ სახელმწიფოების კონვენციაში მონაწილეობის პრეცედენტი – პოლონეთი შეუერთდა ამ ხელშეკრულებას მანამ, ვიდრე EFTA-სა და ევროკავშირის წევრი გახდებოდა. სირთულე იმაში მდგომარეობს, რომ ლუგანოს კონვენციაში მონაწილეობა გულისხმობს სახელმწიფოს სამართლებრივი განვითარების მაღალ სტანდარტებს, რაც ჯერჯერობით გამორიცხავს ჩვენი ქვეყნის მონაწილეობას ამ კონვენციაში. მეტად რთულია ამ საერთაშორისო ხელშეკრულებაში გაწევრიანების პროცედურაც – მოწვევა გაწევრიანებაზე ხდება მხოლოდ ყველა წევრი სახელმწიფოს თანხმობით. უკვე გაწევრიანების შემდეგ თითოეულ მონაწილე ქვეყანას შეუძლია უარი თქვას, რომ ხელშეკრულება მასა და ახალ წევრ-სახელმწიფოს შორის ურთიერთობებზე გავრცელდეს⁴⁵. მაგრამ, ჩემი აზრით, საქართველომ, მიიღწვის რა კონტინენტის განვითარებული ქვეყნებთან მჭიდრო თანამშრომლობისკენ, მიზნად უნდა დაისახოს ლუგანოს კონვენციაში გაწევრიანება, რაც ევროპული ინტეგრაციის რთულ გზაზე სამართლებრივი დაახლოებისა და ჰარმონიზაციის მიზნით გადადგმული ერთ-ერთი პირველი აუცილებელი ნაბიჯია.

ევროპული მასშტაბის სამართლის წყაროებთან დაკავშირებით უნდა ვახსენოთ უცხო სახელმწიფოების სასამართლო გადაწყვეტილებების აღსრულების სფეროში უკანასკნელი სიახლეებიც. ბრიუსელის 1968 წ. კონვენციაში უკანასკნელი შინაარსობრივი ცვლილებები შევიდა და იგი 2000 წელს იქნა მიღებული უკვე როგორც ევროკავშირის საბჭოს სასამართლო განსჯადობისა და სამოქალაქო და სავაჭრო საქმეებზე გადაწყვეტილებების ცნობისა და აღსრულების შესახებ დადგენილება Nr: 44/2001. იგი მოქმედებს ევროკავშირის ყველა წევრ-სახელმწიფოს შორის გარდა დანიისა, რომელთან მიმართებაშიც კვლავ ბრიუსელის კონვენცია გამოიყენება. მაშ, რატომ გახდა საჭირო ბრიუსელის კონვენციის ნაცვლად მსგავსი შინაარსის ახალი სამართლებრივი აქტის მიღება?

⁴⁵ E. Jayme, Einheitliches Zivilverfahrensrecht fuer Gesamteuropa, Heidelberg, 1992, S. 310.

საქმე ისაა, რომ ბრიუსელის კონვენცია წარმოადგენს ჩვეულებრივ საერთაშორისო ხელშეკრულებას, რომელშიც ნებისმიერი ცვლილების შეტანა მოითხოვს მისი თითოეული მონაწილე ქვეყნის მიერ შესაბამის უზენაეს წარმომადგენლობით ორგანოში რატიფიცირების აუცილებელ პროცედურას. ამის საპირისპიროდ, დადგენილება 44/2001 არ წარმოადგენს ტიპურ საერთაშორისო ხელშეკრულებას, ვინაიდან არის ევროკავშირის ორგანოს მიერ გამოცემული აქტი, რომელსაც გააჩნია მავალდებულებელი ძალა ყველა წევრი სახელმწიფოსთვის, მოქმედებს პირდაპირ, უშუალოდ და მასში შეტანილი ცვლილებები ძალაში შედის ერთდროულად მთელი ევროკავშირის ტერიტორიაზე. ამ აქტში სრულად იქნა გამოყენებული ევროპული სამართლის, როგორც სამართლის დამოუკიდებელი წყაროს, უპირატესობა.

ამრიგად, ევროპის თანამეგობრობაში უცხო ქვეყნის სასამართლო გადაწყვეტილებების ცნობამ და აღსრულებამ ცალკეული ქვეყნების კომპეტენციიდან გადაინაცვლა სახელმწიფოთაშორისი ორგანოების უფლებამოსილების სფეროში. დადგენილების უპირატესობას განსაზღვრავს ის გარემოებაც, რომ იგი მის დამატებით დადგენილებებთან ერთად (მაგალითად, დადგენილება უცხოური სასამართლო გადაწყვეტილებების ცნობისა და აღსრულების შესახებ საქორწინო და საოჯახო საქმეებზე, ევროპული კონვენცია სასამართლო უწყების ჩაბარების შესახებ და ა.შ.) უფრო დიდ სამართლებრივ მატერიას მოიცავს (მაგალითად, დადგენილების მე-5 ნაწილი ეხება შრომით-სამართლებრივ დავებს), ვიდრე ბრიუსელის კონვენცია⁴⁶.

უცხოური სასამართლო გადაწყვეტილებების აღსრულებასთან დაკავშირებული სამართლის წყაროების თემის შესაჯამებლად უნდა დავძინოთ, რომ თუმცა ჩვენი ქვეყანა არ არის არც ერთი მნიშვნელოვანი საერთაშორისო კონვენციის წევრი ამ დარგში, მან მაინც მიზნად უნდა დაისახოს ძირითად პარტნიორ სახელმწიფოებთან სამართლებრივი ურთიერთდახმარების ორმხრივი ხელშეკრულებების დადება. ევროპის ქვეყნებთან სამართლებრივი დახმარების შესახებ ორმხრივი ხელშეკრულებების დადება განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია იმ კუთხით, რომ ეს ისევ და ისევ დაგვეხმარება ლუგანოს კონვენციაში გაწევრიანებასა და ევროპასთან სამართლებრივი ინტეგრაციის საქმეში. რა თქმა უნდა, ევროპული სახელმწიფოების პარალელურად, სასურველია, რომ მხედველობიდან არ გამოგვრჩეს ისეთი პერსპექტიული სავაჭრო პარტნიორები როგორებიცაა, ვთქვათ, ჩინეთი, იაპონია, ირანი და ა.შ.

გარდა ამისა, მიუხედავად პოლიტიკური ფაქტორებისა, ჩვენს სახელმწიფოს რუსეთთან საკმაოდ ინტენსიური ეკონომიკური ურთიერთობები აქვს. ამიტომ სრულფასოვანი დიპლომატიური ურთიერთობების აღდგენის შემთხვევაში, წმინდა პრაგმატული თვალსაზრისით, მიზანშეწონილია ჩვენს ჩრდილოელ მეზობელთან სამართლებრივი დახმარების შესახებ ყოვლისმომცველი ხელშეკრულების დადება. რაც შეეხება დამოუკიდებელ სახელმწიფოთა თანამეგობრობის

⁴⁶ R. Knieper, GTZ Schriften, die Anerkennung und Vollstreckung von Urteilen nach EU Recht, 2002, Kap I, 2.

ეგიდით არსებულ მინსკის კონვენციას, საქართველოს დსთ-დან გამოსვლამდეც მის ფარგლებში დადებული ხელშეკრულებები ხშირად მხოლოდ ქაღალდზე რჩებოდა. სასამართლო პრაქტიკის განხილვისას ჩვენ დავრწმუნდებით, რომ მთელ რიგ შემთხვევებში ქართველი მოსამართლეები ამ ნორმატიულ აქტს საკმაოდ ცუდად იცნობენ.

აღსანიშნავია ისიც, რომ უცხოური სასამართლო გადაწყვეტილებების აღსრულების საკითხებზე არსებობს რეგიონალური ხელშეკრულებებიც, როგორცაა მაგალითად, დანიას, ფინეთს, ისლანდიას, ნორვეგიასა და შვედეთს შორის 1928 წელს დადებული კონვენცია უცხოური სასამართლო გადაწყვეტილებების აღსრულების შესახებ, ან ანალოგიური მრავალმხრივი საერთაშორისო ხელშეკრულება არაბულ სახელმწიფოთა ლიგის ფარგლებში (1952 წ.). ბუნებრივია, ეს შეთანხმებები უშუალოდ არ ეხება საქართველოს და არც გლობალური მასშტაბით თამაშობს დიდ როლს, რის გამოც მათი განხილვა ამ ნაშრომის ფარგლებში უადგილო იქნებოდა. თუმცა ამგვარი რეგიონალური თანამშრომლობა ყურადსაღები მაგალითი უნდა იყოს კავკასიის რეგიონისთვისაც. პოლიტიკური ფაქტორების უგულვებელყოფა და შესაბამისი მრავალმხრივი საერთაშორისო ხელშეკრულების დადება, უდავოდ, პოზიტიურ როლს ითამაშებს რეგიონში სამართლებრივი და სავაჭრო ბრუნვის განვითარებაზე.

ბბ) უცხოური საარბიტრაჟო სასამართლოების გადაწყვეტილებები

ჩვენ უკვე ვახსენეთ, რომ მე-20 საუკუნის დასაწყისში ერთა ლიგა მოთავეობდა ამ სფეროში საერთაშორისო ხელშეკრულებების დადების საქმიანობას. ამიტომ გაერომ ესტაფეტა ჩაიბარა თავისი წინამორბედი საერთაშორისო ორგანიზაციისაგან და აქტიურად შეუდგა საერთაშორისო არბიტრაჟისა და განსაკუთრებით უცხოური საარბიტრაჟო გადაწყვეტილებების აღსრულების სფეროში სამართლებრივ საქმიანობას. შესაბამისად, მიზანშეწონილი იქნება, რომ ამ თემის სამართლის წყაროების მიმოხილვა საერთაშორისო მასშტაბის სამართლის წყაროებით დავიწყოთ.

1958 წელს გაეროს ეგიდით დაიდო ნიუ-იორკის კონვენცია უცხოური საარბიტრაჟო სასამართლოების გადაწყვეტილებების ცნობისა და აღსრულების შესახებ. იგი გვევლინება ერთ-ერთ ყველაზე წარმატებულ მრავალმხრივ საერთაშორისო ხელშეკრულებად, ვინაიდან უკვე 47 წელია მოქმედებს და აერთიანებს 140-ზე მეტ წევრ-სახელმწიფოს. გაეროს ეს კონვენცია გახდა საერთაშორისო სავაჭრო არბიტრაჟის სფეროში ურთიერთობების მოწესრიგების „ცენტრალური სამართლებრივი ინსტრუმენტი“⁴⁷. იგი ერთგვარად მსოფლიო სამართალსაც კი წარმოადგენს, რადგან მის ნორმებს ითვალისწინებენ საარბიტრაჟო სასამართლოები ყველა კონტინენტზე⁴⁸.

⁴⁷ Schlosser, *Recht der internationalen privaten Schiedsgerichtsbarkeit*, 1989, Rz. 56

⁴⁸ Geimer, *Internationales Zivilprozessrecht*, 5. Auf., 2005, S. 1116

კონვენციის ერთ-ერთ უპირატესობა იმ გარემოებაში მდგომარეობს, რომ მისი დებულებებით არსებითად უფრო უზრუნველყოფილია უცხოური საარბიტრაჟო სასამართლოების გადაწყვეტილებათა აღსრულება, ვიდრე სახელმწიფო სასამართლოებისა საერთაშორისო დონეზე⁴⁹. ამის გარდა ნიუ-იორკის კონვენციით უცხოური საარბიტრაჟო სასამართლოების ცნობა და აღსრულება შესაძლებელია ნაცვალგების პრინციპის დაცვის გარეშე, ანუ ისე, რომ ეს დამოუკიდებელია უცხო ქვეყანაში ანალოგიური მოქმედების განხორციელებისგან. ასეთი ნორმა არ გვხვდება სახელმწიფოთა უმრავლესობის კანონებში უცხოური სასამართლო გადაწყვეტილებების ცნობისა და აღსრულების შესახებ. საქართველო ნიუ-იორკის კონვენციას შეუერთდა 1994 წლის 31 აგვისტოს.

ნიუ-იორკის კონვენციის დადების მიზნით გამართული კონსულტაციების პარალელურად გაეროს ეკონომიკურმა კომისიამ შექმნა ცალკე კონვენცია ევროპისთვის, კერძოდ, 1961 წ. ევროპის ჟენევის კონვენცია საერთაშორისო სავაჭრო არბიტრაჟის შესახებ. ამ საერთაშორისო ხელშეკრულების მიზანი იყო პირველ რიგში აღმოსავლეთ-დასავლეთს შორის ვაჭრობის განვითარება ცივი ომის პირობებში. თუმცა ეს აქტი ჩვენი თემისთვის იმდენად არსებითი არ არის, რამდენადაც ნიუ-იორკის კონვენცია, რადგან იგი უშუალოდ არ აწესრიგებს უცხოური საარბიტრაჟო სასამართლოების გადაწყვეტილებათა აღსრულებასთან დაკავშირებულ ურთიერთობებს, მიზანშეწონილია, მაინც ვახსენოთ ერთი გარემოება – ამ კონვენციის გამოყენების სფეროს განსაზღვრისთვის გადამწყვეტია არა საარბიტრაჟო სასამართლოს გადაწყვეტილება, არამედ საარბიტრაჟო შეთანხმება⁵⁰. ეს შეთანხმება უნდა დაიდოს ფიზიკური ან იურიდიული პირების მიერ, რომელთაც შეთანხმების დადების მომენტისთვის საცხოვრებელი ადგილი, იურიდიული მისამართი ან ჩვეულებრივი ადგილსამყოფელი გააჩნიათ სხვადასხვა სახელმწიფოებში. შესაბამისად, ცნობისა და აღსრულების ვალდებულება ვრცელდება მხოლოდ ისეთ საარბიტრაჟო გადაწყვეტილებებზე, რომლებიც ამ კონვენციის საფუძველზე შედგენილი საარბიტრაჟო შეთანხმების თანახმადაა გამოტანილი⁵¹. მიუხედავად მისი დასახელებისა, ეს კონვენცია არ შემოიფარგლება ევროპული ქვეყნებით და ღიაა ყველა დაინტერესებული სახელმწიფოსთვის⁵².

იმ ფაქტმა, რომ 1958 წლიდან უცხოური საარბიტრაჟო სასამართლოების გადაწყვეტილებების ცნობისა და აღსრულების სამართლებრივი რეგულირება მსოფლიოს სახელმწიფოთა უმრავლესობისთვის საერთაშორისო დონეზე ხდება, ვერ დაძლია ამ თემასთან დაკავშირებული ყველა სირთულე, რადგან ქვეყნების შიგნით ნორმები კვლავ მეტად განხვავებული იყო ერთმანეთისგან. ერთადერთ გამოსავლად ჩანდა საარბიტრაჟო სამართალწარმოების ნორმების გლობალური ჰარმონიზაცია.

⁴⁹ Nagel/Gottwald, Internationales Zivilprozessrecht, 5. Auf., 2002, S. 865

⁵⁰ შტრ: Geimer, IZPR, 5. Auf., 2005, S. 1117

⁵¹ Geimer, IZPR, 5. Auf., 2005, S. 1117.

⁵² Nagel/Gottwald, Internationales Zivilprozessrecht, 5. Auf., 2002, S. 917.

1985 წელს გაერთიანებული ერების ასამბლეამ მიიღო დადგენილება, რომელიც ყველა წევრ-სახელმწიფოს მოუწოდებს UNCITRAL-ის (გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის კომისია საერთაშორისო სავაჭრო სამართლის საკითხებზე) მიერ მიღებული სამოდელო კანონის მიხედვით შექმნან ანალოგიური შიდასახელმწიფოებრივი სამართლებრივი აქტები. მიუხედავად იმისა, რომ ამ აქტს მარტოდენ სანიმუშო ფუნქცია გააჩნია და ამგვარად არ წარმოადგენს სამართლის წყაროს, ამ ცნების პირდაპირი მნიშვნელობით, მის ნორმებზე დაყრდნობით მრავალ ქვეყანაში მიღებული იქნა კანონები არბიტრაჟის შესახებ, და იგი მეტად მნიშვნელოვან ინსტრუმენტად გვევლინება საერთაშორისო არბიტრაჟის სფეროში. აქედან გამომდინარე, არსებითია მისი როლიც უცხოური საარბიტრაჟო სასამართლოების გადაწყვეტილებების აღსრულებასთან მიმართებაშიც.

UNCITRAL-ის სამოდელო კანონის გამოცემისა და მრავალი ქვეყნის კანონმდებლობის მიერ მისი დებულებების შესისლხორცების შემდეგ, თვალშისაცემია საერთაშორისო არბიტრაჟის როლის პერმანენტული ზრდა მსოფლიო ვაჭრობაში. მაგალითისთვის ის ფაქტიც კმარა, რომ დასავლეთის სახელმწიფოების წარმომადგენლების მიერ დადებულ კერძო ხასიათის საერთაშორისო ხელშეკრულებების 80%-90% ითვალისწინებს საარბიტრაჟო დათქმებს⁵³. საარბიტრაჟო სამართალწარმოების მნიშვნელობის მკვეთრი ზრდა მრავალი მეცნიერის მიერ აღიქმება როგორც გლობალიზაციის ერთ-ერთი დამახასიათებელი ნიშანი. აქედან გამომდინარე, ამ ფაქტს მიიჩნევენ „ნაციონალური სახელმწიფოების როლის დაცემის“ ერთ-ერთ გამოსატულებად⁵⁴.

გარდა ამისა, არსებობს მთელი რიგი საერთაშორისო ხელშეკრულებებისა საერთაშორისო არბიტრაჟის ცალკეულ დარგებთან მიმართებაში, რომელთა აქ ჩამოთვლა და განხილვა მიზანშეწონილი არ იქნება.

როგორც ზემოთ უკვე ვახსენეთ, საქართველო 1994 წელს შეურთდა ნიუ-იორკის კონვენციას, მაგრამ, სამწუხაროდ, ამან მრავალი წლის განმავლობაში შესაბამისი ასახვა არ ჰპოვა საერთაშორისო არბიტრაჟის შესახებ ქვეყნის კანონმდებლობაში⁵⁵. ამის ნათელი დადასტურებაა, რომ 2009 წლამდე ვერ განხორციელდა უცხოური საარბიტრაჟო სასამართლოების გადაწყვეტილებების სრულფასოვანი სამართლებრივი რეგულირება.

მე-20 საუკუნის 90-იან წლებში განხორციელებული სამართლებრივი რეფორმების ფარგლებში მიმდინარეობდა UNCITRAL-ის სამოდელო კანონზე დაფუძნებული კანონპროექტის შემუშავება, რომელიც საბოლოო სახით 1996 წელს იქნა მომზადებული. მიუხედავად ამისა, ჩვენთვის

⁵³ Rabbow-Geiss, die Vollstreckung ausländischer Schiedssprüche in Deutschland - <http://www.cis-legal-reform.org/publication/articles-reports/vollstreckung-auslaendischer-schiedssprueche-deutschland.de.html> - Stand 28.08.05.

⁵⁴ Oscar Schachter, „The Decline of the Nation-State and its Implications for International Law“, Columbia Journal of Transnational Law, vol. 36, (1997/98).

⁵⁵ შტრ.: Knieper, GTZ Schriften, Länderberichte, Georgien, 1041-6.

უცნობი მიზეზების გამო საქართველოს პარლამენტმა მიიღო კანონი „კერძო არბიტრაჟის შესახებ“, რომელიც მხოლოდ შინასახელმწიფოებრივი, ეროვნული არბიტრაჟის საქმიანობას აწესრიგებდა და რომელიც სრულებით არ უწევდა ანგარიშს და არ ითვალისწინებდა გაეროს საერთაშორისო სავაჭრო სამართლის კომისიის ზემოთ დასახელებული კანონის პრინციპებსა და მოთხოვნებს⁵⁶.

ამგვარად, მრავალი წლის მანძილზე მთელი საერთაშორისო არბიტრაჟი და, კერძოდ უცხოური საარბიტრაჟო სასამართლოების გადაწყვეტილებათა აღსრულება, სრულყოფილი სამართლებრივი რეგულირების მიღმა დარჩა და საქართველო მხოლოდ იმიტომ არ იმყოფებოდა თამაშგარე მდგომარეობაში სამართლის ამ მნიშვნელოვან ინსტიტუტთან მიმართებაში, რომ ქვეყანაში მოხდა ნიუ-იორკის კონვენციის რატიფიცირება.

არადა, საქართველოს ამ პერიოდში უშუალოდ ნაკისრი ჰქონდა ვალდებულება ყველანაირად ხელი შეეწყო უცხოური საარბიტრაჟო გადაწყვეტილებების ცნობასა და აღსრულებისთვის მსოფლიო სტანდარტების შესაბამისად. მაგალითად, 1996 წ. საქართველოსა და ევროკავშირს შორის დადებული პარტნიორობისა და თანამშრომლობის შესახებ შეთანხმების 89-ე მუხლის მე-2 ნაწილი ითვალისწინებს, რომ მხარეები „წახალისებენ იმ საარბიტრაჟო წესების გამოყენებას, რომლებიც შეიმუშავა გაეროს საერთაშორისო სავაჭრო სამართლის კომისიამ (UNCITRAL), და არბიტრაჟის მიმართვას იმ სახელმწიფოს ნებისმიერი ცენტრისადმი, რომელმაც 1958 წლის 10 ივნისს ნიუ-იორკში ხელი მოაწერა კონვენციას საერთაშორისო საარბიტრაჟო გადაწყვეტილების ცნობისა და აღსრულების შესახებ“.

აღსანიშნავია, რომ 2009 წელს „არბიტრაჟის შესახებ“ ახალი კანონის მიღებამდე, სამოქმედო კანონზე დაფუძნებული არაერთი კანონპროექტი არსებობდა, და სასიხარულოა, რომ საბოლოოდ საქართველოს უმაღლესმა წარმომადგენლობითმა ორგანომ ყურადღება მიაქცია საერთაშორისო არბიტრაჟის სფეროში არსებულ ხარვეზებს და განახორციელა ჩვენი კანონმდებლობის ამ დარგის მსოფლიო ანალოგებთან ჰარმონიზაცია.

ნიშანდობლივია, რომ ჩვენ მიერ უცხოური სახელმწიფო სასამართლოს გადაწყვეტილებებთან მიმართებაში უკვე ნახსენები თურქმენეთის, ბულგარეთისა და თურქეთის რესპუბლიკებთან ორმხრივი ხელშეკრულებები შინაარსობრივად მოიცავენ ასევე საარბიტრაჟო გადაწყვეტილებებსაც და, შესაბამისად, ისინიც წარმოადგენენ ჩვენს თემასთან დაკავშირებულ ქართული სამართლის წყაროს.

რაც შეეხება დამოუკიდებელ სახელმწიფოთა თანამეგობრობის სივრცეს, რომელშიც საქართველოც მოიაზრებოდა დაახლოებით 15 წლის მანძილზე, იქ მოქმედებს კიევის 1992 წლის შეთანხმება სამეურნეო საქმიანობასთან დაკავშირებული დავების განხილვის წესის შესახებ. ეს

⁵⁶თ. ლილუაშვილი, საერთაშორისო კერძო სამართალი, 2000 წ., გვ. 166.

აქტი აღგენს უცხოური სასამართლოების გადაწყვეტილებების აღსრულების გამარტივებულ წესს, და მინსკის ზემოთდასახელებული კონვენციისგან განსხვავებით, მოიცავს ასევე საარბიტრაჟო გადაწყვეტილებებსაც.

საქართველო ამ ხელშეკრულების დადების მომენტისთვის არ იყო დამოუკიდებელ სახელმწიფოთა თანამეგობრობის წევრი და მასში გაწევრიანების შემდეგაც არ შეურთდა ამ ხელშეკრულებას. კიევის შეთანხმება დღესდღეისობით აერთიანებს 8 წევრ-სახელმწიფოს.

3. უცხოური სასამართლოებისა და საარბიტრაჟო სასამართლოების გადაწყვეტილებათა აღსრულების საგანი

ა. აღსრულებას დაქვემდებარებული უცხო ქვეყნის სასამართლო გადაწყვეტილებების ცნება

შემთხვევითი არაა, რომ ჩვენს თემაში ხშირად გვხვდება ტერმინი გადაწყვეტილება, ვინაიდან იგი, როგორც საქართველოს სამოქალაქო საპროცესო კოდექსიდანაც ცნობილი, არის სასამართლოს დადგენილების ფორმა, რომელიც საქმეს არსებითად წყვეტს (243-ე მუხლის პუნქტი 1). საქართველოს კანონმდებლობა არ აწესრიგებს, თუ რა სახის უცხოური გადაწყვეტილებები შეიძლება გამოცხადდეს საქართველოში აღსრულებად. ამის გამო უნდა ვიხელმძღვანელოთ პირველ რიგში ევროპის განვითარებული სახელმწიფოების გამოცდილებით... ამ მხრივ უპრიანია აქცენტის გაკეთება გერმანიის ფედერაციული რესპუბლიკის პრაქტიკაზე, რამდენადაც ეს სახელმწიფო არა მარტო წარმოადგენს ევროპის წამყვან ინდუსტრიულ ძალას, არამედ უპირველესად იმიტომ, რომ საქართველოსა და გერმანიის კერძო სამართალს მრავალი მსგავსება ახასიათებს.

აღსრულებად ცხადდება, როგორც წესი, მხოლოდ და მხოლოდ გადაწყვეტილებები რომლებიც შინაარსობრივად მოქმედების შესრულებას შეიცავენ, მათ ასევე „მიკუთვნებით“ გადაწყვეტილებებიც შეგვიძლია ვუწოდოთ. უცხოური სასამართლო გადაწყვეტილება აუცილებლად მის გამომტან სახელმწიფოშიც აღსრულებადი უნდა იყოს. აქედან გამომდინარე, ნიშანდობლივია, რომ მეორად სახელმწიფოში, ჩვენს შემთხვევაში საქართველოში, უცხო ქვეყნის გადაწყვეტილების აღსრულებლად მიქცევას გააჩნია არა მტკიცებულებითი ფუნქცია, რომელიც უცხოური აღსრულებადობის ქვეყნის შიგნით განვრცობას დაადასტურებდა, არამედ საპროცესო ცვლილების დადასტურების ფუნქცია⁵⁷. ამის გამო უცხოური გადაწყვეტილებები, რომელთაც დამადასტურებელი და პროცესუალური ცვლილებების დამამტკიცებელი ფუნქციები გააჩნიათ, მარტივად რომ ვთქვათ, აღიარებითი გადაწყვეტილებები, რომლებიც საქმეს არსებითად არ წყვეტენ, არააღსრულებადები არიან, ვინაიდან მათ აღსრულებადი შინაარსი არ

⁵⁷ Geimer, IZPR, 4. Auf., Rz 3100.

გააჩნიათ. ასეთი აღიარებითი გადაწყვეტილების, უფრო სწორად, მისი იურიდიული საფუძვლის, სარჩელის, ლეგალური დეფინიცია გათვალისწინებულია საქართველოს სამოქალაქო საპროცესო კოდექსის 180-ე მუხლში: „სარჩელი შეიძლება აღიძრას უფლებისა თუ სამართლებრივი ურთიერთობის არსებობა-არარსებობის დადგენის, დოკუმენტის ნამდვილობის აღიარების ან დოკუმენტების სიყალბის დადგენის შესახებ, თუ მოსარჩელეს აქვს იმის იურიდიული ინტერესი, რომ ასეთი აღიარება სასამართლოს გადაწყვეტილებით მოხდეს“.

ამას გარდა, მსოფლიო პრაქტიკაში არსებობს ფრანგული გამოთქმის სახით ცნობილი კიდევ ერთი მნიშვნელოვანი შეზღუდვა აღსრულებადი გადაწყვეტილებებისა – *exequatur sur exequatur ne vaut* - არ ხდება უცხოური გადაწყვეტილებების აღსრულება თუ ისინი თავის მხრივ სხვა სახელმწიფოს გადაწყვეტილებების აღსრულებას ეხება. ამგვარად, საერთაშორისო პრაქტიკა უარყოფს ორმაგ აღსრულებას. ამ ფართოდ გავრცელებული, მაგრამ, როგორც წესი, დაუწერელი დებულების მიზეზი იმაში მდგომარეობს, რომ ყოველმა სახელმწიფომ თავად გადაწყვიტოს, თუ რომელ უცხოურ გადაწყვეტილებებს ცნობს და ამით გამორიცხოს უცხოეთიდან რაიმე მითითებების შესრულება⁵⁸.

ასეთი სახის შეზღუდვა რომ არ არსებობდეს, შეიძლება საკმაოდ გაუთვალისწინებელი შედეგები მიგველო. მაგალითად, ბრიუსელის კონვენციის (რომელიც პარტნიორი ქვეყნების გადაწყვეტილებათა ცნობისა და აღსრულების გამარტივებულ პროცედურას ადგენს) წევრ სახელმწიფოს შეეძლებოდა თავისი აქტით, რომლითაც იგი სხვა სახელმწიფოს გადაწყვეტილებას ცნობს, ამავედროულად დაევალებულინა კონვენციის ყველა დანარჩენი მონაწილეც, ელიარებიანთ ეს გადაწყვეტილება⁵⁹.

ამიტომ, ვინაიდან ორმაგი აღსრულების შემთხვევაში უცხოური სააღსრულებო გადაწყვეტილება ადგენს მის აღსრულებადობას მხოლოდ აქტის გამომცემი უცხო სახელმწიფოს ტერიტორიაზე, ეს გადაწყვეტილება თავისთავად ვერ ასრულებს უცხოური აქტის ცნობისთვის საჭირო წინაპირობებს⁶⁰. ვრცელდება თუ არა ორმაგი აღსრულების აკრძალვა ისეთ უცხოურ გადაწყვეტილებებზე, რომლებიც თავის მხრივ არა სხვა სახელმწიფოს, არამედ უცხოური საარბიტრაჟო სასამართლოს გადაწყვეტილებებს აცხადებენ აღსრულებადად, ქვემოთ უფრო დეტალურად განვიხილავთ.

თეორიულად საერთაშორისო პრაქტიკა უშვებს ასევე შესაბამისი უცხოური სახელმწიფო აქტების სააღსრულებო დანართების⁶¹, უცხოური ნოტარიუსების სააღსრულებო დოკუმენტებისა და აღსრულებადი საპროცესო მორიგებების აღსრულებადად გამოცხადებას. უცხოური ყადაღებისა და სხვა სახის სარჩელის უზრუნველყოფის ღონისძიებების

⁵⁸ Kegel, *Exequatur sur exequatur ne vaut*, Muenchen, 1986, S. 383.

⁵⁹ Kegel, *Exequatur sur exequatur ne vaut*, Muenchen, 1986, S. 391

⁶⁰ Martiny, *Internationales Zivilverfahrensrecht*, 1984, III, 1

⁶¹ OLGZ 1917, 323

აღსრულებადად გამოცხადება თავისთავად დასაშვები არ არის⁶², მაგრამ ამის შესაძლებლობას შეიძლება ითვალისწინებდნენ სახელმწიფოთაშორისი ხელშეკრულებები.

რამდენადაც აღსრულებადად გამოცხადება, როგორც უკვე აღვნიშნეთ, უცხოური გადაწყვეტილებისთვის შიდასახელმწიფოებრივი იურიდიული ძალის მინიჭებაა, შეგვიძლია განვსაზღვროთ აღსრულებადად გამოცხადების სამართალწარმოების დავის საგანი. ეს არის არა უცხოური გადაწყვეტილების საფუძველი ანუ მატერიალურ-სამართლებრივი დავა, არამედ კრედიტორისაგან უცხოური გადაწყვეტილებისთვის შიდასახელმწიფოებრივი აღსრულებადობის მინიჭების მოთხოვნა⁶³. ეს საკმაოდ ახალი მიდგომაა ჩვენი თემის დავის საგნის განსაზღვრის საქმეში, რადგან მაგალითად, გერმანიის სამოქალაქო საპროცესო კოდექსის პირველ გამოცემაში გათვალისწინებული იყო ე.წ. *actio iudicati*-ის პრინციპი, ანუ პროცესის დავის საგანი იყო უცხო ქვეყნის გადაწყვეტილებაში დადგენილი მოვალის შესრულების ვალდებულება.

უნდა აღინიშნოს, რომ ეს კონცეფცია დღესაც მოქმედებს მთელ რიგ ქვეყნებში; მაგალითად, ინგლისში ასეთი ვითარებაა *action upon judgement*-ის დროს⁶⁴. ეს კონცეფცია გულისხმობს უცხო ქვეყნის სასამართლო გადაწყვეტილების ცნობასა და აღსრულებადად გამოცხადებას სარჩელის საფუძველზე. უცხო ქვეყნის სასამართლო გადაწყვეტილება მიიჩნევა როგორც მოვალის „სამართლებრივი ვალდებულება“ („legal obligation“), რომელიც კრედიტორის მიერ უნდა იყოს აღსრულებული ინგლისში „დავალიანების გადახდის სარჩელის“ („action of debt“) საფუძველზე⁶⁵. ნიშანდობლივია, რომ *action upon judgement* არ გულისხმობს *revision au fond*-ის პრინციპის დარღვევას, რადგან არ ხდება უცხო ქვეყნის სასამართლო გადაწყვეტილების შინაარსობრივი და სამართლებრივი გადამოწმება.

აღსანიშნავია, რომ ქართული ტერმინოლოგია შინაარსობრივად არ შეესაბამება სხვა ენების უმრავლესობაში არსებულ „სასამართლო გადაწყვეტილების“ ცნებას. მაგალითად, გერმანულში, რუსულში და სხვ., გადაწყვეტილების ქვეშ (პირდაპირი თარგმნისას) მოიაზრება ერთგვარი კრებითი სიტყვა, რომელიც სასამართლო განხილვის რამდენიმე პროდუქტს მოიცავს. ამისდა საპირისპიროდ, საქართველოს სამოქალაქო საპროცესო კოდექსის 243-ე მუხლი ადგენს, რომ გადაწყვეტილება არის პირველი ინსტანციის სასამართლოს დაგენილების ფორმა. აქედან გამომდინარეობს, რომ დადგენილება ყველა სახის სასამართლო აქტების კრებითი ცნებას წარმოადგენს. იგივე გამომდინარეობს განხილების ლეგალური დეფინიციიდანაც, რომელიც მოცემულია ამავე კოდექსის 284-ე მუხლში. მაგრამ სულ სხვა საკითხია, თუ როგორ უნდა მოვიაზროთ

⁶² OLG Stuttgart IPRspr. 1982/175

⁶³ Geimer, IZPR, 4. Auf., Rz 3105

⁶⁴ Martiny, Rz 1582

⁶⁵ ზ. გაბისონია, ქართული საერთაშორისო კერძო სამართალი, თბილისი, 2006 წ., გვ. 435.;

გადაწყვეტილება უცხოურ სასამართლო აქტებთან მიმართებაში. განა მხოლოდ გადაწყვეტილებები (მათი ქართული განმარტებით) ექვემდებარება აღსრულებას? როგორც ზემოთ ვახსენეთ, ეს ყოველთვის ასე არ არის, და არა მხოლოდ თეორიაში. ამაში კიდევ არა ერთხელ დავრწმუნდებით, რადგან მთელ რიგ საერთაშორისო ხელშეკრულებებში, მაგალითად, საქართველოსა და აზერბაიჯანის რესპუბლიკას შორის სამოქალაქო, საოჯახო და სისხლის სამართლის საქმეებზე სამართლებრივი დახმარებისა და სამართლებრივ ურთიერთობათა შესახებ 1996 წ. ხელშეკრულების 42-ე მუხლი პირდაპირ ხაზს უსვამს, რომ ცნობასა და აღსრულებას ექვემდებარება სასამართლო გადაწყვეტილებები. იქვეა განმარტებული, თუ რა მოიაზრება გადაწყვეტილების ქვეშ ამ კონკრეტული ხელშეკრულებით:

- 1) გადაწყვეტილებები სამოქალაქო და საოჯახო საქმეებზე;
- 2) სასამართლო წესით დამტკიცებული მხარეთა მორიგება;
- 3) განაჩენი იმ ნაწილში, რომელიც ეხება დანაშაულით მიყენებული ზიანის ანაზღაურებას;
- 4) საალიმენტო ვალდებულებისა და მამობის დადგენის შესახებ დოკუმენტები;
- 5) სააღსრულებო წარწერის მქონე დოკუმენტები;
- 6) გადაწყვეტილებები სასამართლო ხარჯების გადახდევინების შესახებ.

როგორც ვხედავთ, ამ შემთხვევაში საქართველოს სამოქალაქო საპროცესო კოდექსის მიერ მოცემული გადაწყვეტილების ცნება არ ემთხვევა ზემოთ დასახელებული საერთაშორისო ხელშეკრულებით გათვალისწინებულ ანალოგს და უფრო ვიწრო გაგებით არის წარმოდგენილი.

აქედან გამომდინარე, ჩემი აზრით, ჩვენს კონკრეტულ თემასთან მიმართებაში უფრო მიზანშეწონილია ტერმინ „გადაწყვეტილების“ და არა „დადგენილების“ ხმარება, რათა თავიდან ავიცილოთ ლექსიკური უზუსტობები.

მაგრამ როგორი მნიშვნელობით უნდა იქნას გაგებული უცხოური სასამართლო გადაწყვეტილება რაიმე კონკრეტული საერთაშორისო ხელშეკრულების არარსებობის პირობებში? ჩვენ ხომ უკვე ვიცით, რომ საქართველო არ არის უცხოური სასამართლო გადაწყვეტილებების ცნობისა და აღსრულების სფეროში რომელიმე მნიშვნელოვანი მრავალმხრივი საერთაშორისო ხელშეკრულების მონაწილე, ხოლო ორმხრივი ხელშეკრულებების რიცხვი მეტად მცირეა. ქართულ სამართალში არ მოიპოვება უცხო ქვეყნის სასამართლო გადაწყვეტილების განმარტება. დამოუკიდებელი საქართველოს სასამართლო პრაქტიკასაც ჯერ არ გამოუმუშავებია უცხო ქვეყნის სასამართლო გადაწყვეტილების ის დეფინიცია, რაც ნაგულისხმევია უშუალოდ კანონში „საერთაშორისო კერძო სამართლის შესახებ“. მაშასადამე, საზღვარგარეთის გამოცდილებაზე ყურადღების გამახვილების გარდა სხვა არაფერი დავგრძენია.

გერმანიის სამოქალაქო საპროცესო კოდექსი ადგენს, რომ: „იძულებითი აღსრულების წარმოება შესაძლებელია საბოლოო

გადაწყვეტილებებიდან, რომლებიც კანონიერ ძალაში არიან შესული ან დროებით აღსრულებადები არიან“. არც გერმანიის კანონმდებლობა იცნობს უცხო ქვეყნის სასამართლო გადაწყვეტილების ნორმატიულად დადგენილ ცნებას. ამიტომ დაკონკრეტებას ახდენს სასამართლო პრაქტიკა: „გადაწყვეტილება უცხოური სასამართლო აქტების შემთხვევაში არის ნებისმიერი სასამართლო გადაწყვეტილება, რომელიც კანონიერ ძალაში არის შესული და რომელმაც მხარეებს შორის დავა გადაწყვიტა ისე, რომ პროცესის მსვლელობისას დაცული იყო სასამართლო მოსმენის (rechtliches Gehör) პრინციპი“⁶⁶. აშკარაა, რომ გერმანული სასამართლო პრაქტიკა აქცენტს აკეთებს უცხოური სასამართლო გადაწყვეტილების ნამდვილობასა და კანონიერ ძალაზე. პარალელურად არსებობს კონცეფცია, რომელიც უცხოურ სასამართლო გადაწყვეტილებად მიიჩნევს ისეთ აქტს, რომლის სახელშეკრულებო რეგულირებაშიც კონკრეტულ სახელმწიფოს (ამ შემთხვევაში თამამად შეგვიძლია ვთქვათ, – საქართველო) მონაწილეობა არა აქვს მიღებული⁶⁷.

ასევე აღსანიშნავია, რომ ცნობისას სავალდებულოა საბოლოო, საქმის არსებითი გადაწყვეტილების შემცველი⁶⁸ აქტის არსებობა, მიუხედავად მისი დასახელებისა⁶⁹. აქედან გამომდინარე, უცხოური წინასწარი ანუ შუალედური გადაწყვეტილებები არ ექვემდებარება ცნობას. უკვე ვნახეთ, რომ უცხო ქვეყნის სასამართლო გადაწყვეტილების ცნობისთვის საჭიროა მისი კანონიერ ძალაში შესვლა ამ აქტის გამომცემი სახელმწიფოს კანონმდებლობის შესაბამისად, ამდენად შეგვიძლია კიდევ ერთი ნიშან-თვისების დასახელება, რომელიც აუცილებელია ცნობისთვის. კერძოდ, გადაწყვეტილების გასაჩივრებისთვის დაწესებული ვადის გასვლა (ბუნებრივია, აქ კვლავ იგულისხმება პირველადი ქვეყნის მიერ დადგენილი ვადები).

თუ განხილულ ფაქტს შევაჯამებთ, მივალთ დასაკვნამდე, რომ შესაძლებელია უცხოური ვადის გადახდევინების შესახებ განჩინების ცნობაც.

საინტერესოა ასევე, თუ რას მოიაზრებენ უცხოური გადაწყვეტილების ქვეშ ბრიუსელის კონვენცია და ევროკავშირის საბჭოს დადგენილება 44/2001. ეს უკანასკნელი იძლევა უცხოური გადაწყვეტილების დეფინიციას: „გადაწყვეტილება ამ კონვენციის გაგებით არის ნებისმიერი წევრ-სახელმწიფოს სასამართლოს მიერ გამოცემული აქტი, მიუხედავად მისი დასახელებისა, იქნება ეს განჩინება, დადგენილება, გადახდის ბრძანება ან სააღსრულებო ფურცელი, სასამართლოს მუშაკის ღირებულების შეფასების გადაწყვეტილების ჩათვლით.“

უცხო ქვეყნის გადაწყვეტილების ბრიუსელის კონვენციით ან ზემოთ დასახელებული ევროკავშირის საბჭოს დადგენილების მიხედვით ცნობასთან მიმართებაში აუცილებელია სამოქალაქო ან სამეწარმეო საქმის არსებობაც, რაც ნიშნავს, რომ რეგისტრაციასთან დაკავშირებულ

⁶⁶ BGHZ 20, S. 239.

⁶⁷ შდრ.: Gottwald, S. 608.

⁶⁸ Geimer, Anerkennung auslaendischer Entscheidungen, Koeln, 1996, S. 97.

⁶⁹ Kropholler, Internationales Privatrecht, 4. Auflage, S. 618.

კონკრეტულ საქმეებზე, რომლებიც ადმინისტრაციული სამართლის სფეროს შეიძლება მივაკუთნოთ, საჭიროა განსაკუთრებული ნორმების გამოყენება⁷⁰.

პრობლემები შეიძლება იმალებოდეს ტერმინ „სასამართლოს“ უკანაც, ვინაიდან ზოგიერთ სახელმწიფოში სასამართლო ხელისუფლების და კერძოდ სასამართლოს ცნება მთლიანად არ ემთხვევა ჩვენში არსებულ კონცეფციას. უცხოელი სამართალმცოდნეები განმარტავენ სასამართლოს, როგორც დამოუკიდებელ ორგანოს, რომელიც არავის მითითებებს არ ასრულებს და სამართალწარმოებას სასამართლო მოსმენის პრინციპის დაცვით ახორციელებს⁷¹.

ბ. უცხოური საარბიტრაჟო სასამართლოების გადაწყვეტილებები

ა) შიდა და უცხოური საარბიტრაჟო გადაწყვეტილებები

სანამ ჩვენში მოქმედი კანონმდებლობის განხილვას შევუდგებოდეთ, უპრიანი იქნებოდა ყურადღება გაგვემახვილებინა იმ საკითხზე, თუ რა მოიაზრება უცხოური საარბიტრაჟო გადაწყვეტილების ქვეშ.

მრავალი წლის განმავლობაში საზღვარგარეთის სამართალმცოდნეობაში არ არსებობდა ერთიანი აზრი იმის შესახებ, თუ რა ნიშან-თვისებები უნდა ახასიათებდეს უცხოურ საარბიტრაჟო გადაწყვეტილებას, რა არის ნაციონალური საარბიტრაჟო გადაწყვეტილებისგან მისი გამიჯვნის კრიტერიუმი. ევროპის რამდენიმე სახელმწიფოში დროის ხანგრძლივი პერიოდის განმავლობაში გაბატონებული იყო ე.წ. საპროცესო თეორია. მისი შინაარსი იმაში მდგომარეობს, რომ ამა თუ იმ სახელმწიფოსადმი საარბიტრაჟო გადაწყვეტილების მიკუთვნება ხდება საარბიტრაჟო განხილვაში გამოყენებული სამართლის მიხედვით⁷². ამ თეორიის თანახმად, თუ, მაგალითად, საქართველოში, ქართველი საარბიტრაჟო მოსამართლეები საქმეს განიხილავდნენ ინგლისური სამართლის მიხედვით, მაშინ ამ პროცესის შედეგად მიღებული საარბიტრაჟო გადაწყვეტილება საქართველოში უნდა ჩაითვალოს უცხოურ აქტად. შესაბამისად, ქართული სამართლის მიხედვით ჩატარებული პროცესი და შესაბამისი საარბიტრაჟო გადაწყვეტილება მისი გეოგრაფიული მდებარეობისგან დამოუკიდებლად, საპროცესო თეორიის თანახმად წარმოადგენს ნაციონალურ საარბიტრაჟო გადაწყვეტილებას⁷³.

ამისდა საპირისპიროდ, მსოფლიოს სახელმწიფოთა უმრავლესობაში ზემოხსენებული საკითხი წყდებოდა ე.წ. ადგილმდებარეობის თეორიის მიხედვით. როგორც სახელწოდებიდან ჩანს, ამ კონცეფციის თანახმად საარბიტრაჟო გადაწყვეტილების სახელმწიფოებრივი კუთვნნილება განისაზღვრება საარბიტრაჟო სასამართლოს გეოგრაფიული მდებარეობით ანუ პროცესის ჩატარების ადგილით. თუმცა ხანგრძლივი

⁷⁰ H.-J. Schramm, III, Pkt. 2.

⁷¹ შტრ.: Gottwald, S. 609.

⁷² შტრ.: Nagel/Gottwald, Internationales Zivilprozessrecht, 5. Auf., 2002, S. 901.

⁷³ შტრ.: Nagel/Gottwald, Internationales Zivilprozessrecht, 5. Auf., 2002, S. 901.

პერიოდის განმავლობაში ადგილმდებარეობის თეორიის მიმდევარ სახელმწიფოებს შორისაც არსებობდა აზრთა სხვადასხვაობა იმ საკითხთან მიმართებაში, თუ როგორ უნდა დადგინდეს საარბიტრაჟო სასამართლოს ადგილმდებარეობა⁷⁴. მაგალითად, შვეიცარიაში ამის დადგენა ხდებოდა მხარეთა ნებით ფორმალურად დათქმული ადგილის მიხედვით, ხოლო საფრანგეთში გადაწყვეტია ადგილი, სადაც საარბიტრაჟო პროცესის ძირითადი საპროცესო მოქმედებები ჩატარდა⁷⁵. ეს თეორია, პრაქტიკული თვალსაზრისით, უფრო ხელსაყრელი გამოდგა და ნელ-ნელა დამკვიდრდა მსოფლიოს მასშტაბითაც. გერმანიის ფედერაციულმა რესპუბლიკამაც, რომელიც დიდი ხნის მანხილზე იყო საპროცესო თეორიის მიმდევარი, 1996 წლის საარბიტრაჟო სამართლის რეფორმით შეცვალა თავისი მიდგომა და ადგილმდებარეობის კონცეფცია დაამკვიდრა. ამის მიზეზი უპირველესად საერთაშორისო სავაჭრო არბიტრაჟის შესახებ გაეროს სამოდელო კანონში მდგომარეობს, რომელიც ცალსახად ადგილმდებარეობის თეორიას ემყარება. მაშასადამე, იმ სახელმწიფოებმაც, რომლებიც საარბიტრაჟო გადაწყვეტილების კუთვნილებას საპროცესო კონცეფციის მიხედვით ახდენდნენ, მიიღეს რა გაეროს სამოდელო კანონზე დაფუძნებული ნორმატიული აქტები, ავტომატურად მხარი დაუჭირეს ადგილმდებარეობის დოქტრინას.

აქედან გამომდინარე, ამ ორი კონცეფციის მომხრეებს შორის დავამ აზრი დაკარგა და ადგილმდებარეობის თეორიის გამოყენებით დღესდღეისობით თვით მხარეები განსაზღვრავენ არის თუ არა საარბიტრაჟო გადაწყვეტილება რომელიმე კონკრეტულ სახელმწიფოსთან მიმართებაში უცხოური თუ ნაციონალური.

საარბიტრაჟო გადაწყვეტილებების განსხვავებას სახელმწიფო კუთვნილების მიხედვით საკმაოდ დიდი პრაქტიკული მნიშვნელობაც გააჩნია. ბევრ ქვეყანაში უცხოური საარბიტრაჟო გადაწყვეტილებების ცნობისა და, შესაბამისად, აღსრულებისთვის უფრო ხელსაყრელი პირობებია შექმნილი, ვიდრე ნაციონალურებისთვის. მაგალითად, გერმანიაში, ქვეყნის საჯარო წესრიგთან შეუსაბამობის გამო შიდა საარბიტრაჟო გადაწყვეტილებების მიმართ არსებული მოთხოვნები უფრო მაღალია⁷⁶. გერმანიის უზენაესი სასამართლო, სასამართლოს მიუკერძოებლობის პრინციპის დარღვევის განხილვისას ინგლისური სამართლის გამოყენებასთან მიმართებაში, მივიდა დასკვნამდე, რომ ამ შემთხვევაში ზემოთ ხსენებული პრინციპის დაცვის საჯარო ინტერესს „ნაკლები წონა გააჩნდა“, ვიდრე გერმანული საარბიტრაჟო სასამართლოს გადაწყვეტილების ცნობის დროს⁷⁷.

ვინაიდან იმ დავებთან მიმართებაში, რომელთა განხილვაც 2010 წლამდე დაიწყო, ჯერ კიდევ მოქმედებს „კერძო არბიტრაჟის შესახებ“ კანონის

⁷⁴ U. Haas, die Anerkennung und Vollstreckung ausländischer und internationaler Schiedssprüche, 1991, S. 131.

⁷⁵ E. Bucher, die internationale Schiedsgerichtsbarkeit in der Schweiz, Bd. 1/II, 1988, S. 122.

⁷⁶ შდრ.: Geimer, IZPR, 5. Auf., 2005, S. 1136.

⁷⁷ შდრ.: BGHZ 98, 70.

დებულებები, მას აქტუალობა ბოლომდე არ დაუკარგავს, ამგვარად ამ ნაშრომისი სავსებით მიზანშეწონილია მისი ნორმების გაშუქება. ნახსენები ნორმატიული აქტის უმთავრესი ნაკლი ის იყო, რომ იგი არ განასხვავებდა ნაციონალურ ანუ ქვეყნის შიდა საარბიტრაჟო და უცხოურ ანუ საერთაშორისო საარბიტრაჟო გადაწყვეტილებებს. ამკარაა, რომ უცხოურ საარბიტრაჟო გადაწყვეტილებებთან მიმართებაში ამ კანონის ნორმების გამოყენება ვერ მოხდება მათი შინაარსის გამო⁷⁸. საქმეში იმაშია, რომ ამ ნორმატიულ აქტში უცხოური საარბიტრაჟო გადაწყვეტილებები საერთოდ არაა ნახსენები. ერთი შეხედვით, შეიძლება ვივარაუდოთ, რომ კანონში მოწესრიგებულია ზოგადად ყველა სახის საარბიტრაჟო გადაწყვეტილება და ამიტომ ნაციონალურ და უცხოურ საარბიტრაჟო გადაწყვეტილებებზე ერთი და იგივე სამართლებრივი რეჟიმი ვრცელდება. მაგრამ ეს ასე არ არის და ამაში ჩვენ ქვემოთ დავრწმუნდებით.

„კერძო არბიტრაჟის შესახებ“ კანონის 42-ე მუხლის თანახმად საარბიტრაჟო გადაწყვეტილება, რომელიც ნებაყოფლობით არ იქნა შესრულებული, აღსრულება იძულებით, საარბიტრაჟო გადაწყვეტილების ძალაში შესვლის შესახებ არბიტრაჟის თავმჯდომარის მიერ გაცემული სააღსრულებო წარწერის საფუძველზე. ამრიგად იძულებითი აღსრულების განსახორციელებლად პრაქტიკულად საჭირო არ არის სახელმწიფოს სასამართლო ხელისუფლების მონაწილეობა. ბუნებრივია, რომ ეს სიტუაცია არანაირად არ შეიძლება იყოს დამაკმაყოფილებელი და უცხოური საარბიტრაჟო გადაწყვეტილების აღსრულებად გამოცხადების წინაპირობები მოცემული არ არის⁷⁹.

ლოგიკურად რომ ვიმსჯელოთ, ძნელი წარმოსადგენია, რომ საქართველომ უცხოური საარბიტრაჟო სასამართლოების გადაწყვეტილებების აღსრულებად გამოცხადების თავის სუვერენულ უფლებაზე ნებაყოფლობით თქვა უარი. ბუნებრივია, რომ ამ ფაქტს მხოლოდ სახელმწიფოს მიერ მისი უფლებამოსილების იგნორირებასთან დაკავშირებული თეორიული დატვირთვა არ გააჩნია და ამ კანონის მიხედვით უცხოურ საარბიტრაჟო სასამართლოების გადაწყვეტილებების აღსრულებას პრაქტიკულადაც მეტად სერიოზული შედეგები შეიძლება მოყვეს. ეს დაუშვებელია, პირველ რიგში იმიტომ, რომ ქართული სახელმწიფო სასამართლოს მიერ მინიმალური კონტროლის განხორციელების გარეშე შესაძლებელი ხდება საქართველოს ტერიტორიაზე ისეთი აქტის აღსრულება, რომელიც პირდაპირ ეწინააღმდეგება ქვეყნის საჯარო წესრიგს. ამგვარად, მიუხედავად საქართველოს ეკონომიკური ჩამორჩენილობისა და ჩვენში არბიტრაჟის ინსტიტუტის სისუსტისა, რასაც საარბიტრაჟო დათქმის შემცველი გარიგებების შედარებით მცირე რიცხვი მოწმობს, ამ სფეროში ახალი კანონის ამოქმედებამდე არსებული სამართლებრივი მდგომარეობა სრულიად არადაკმაყოფილებელია.

⁷⁸ შდრ.: Knieper, GTZ Schriften, Länderberichte, Georgien, 1041-6.

⁷⁹ შდრ.: Knieper, GTZ Schriften, Länderberichte, Georgien, 1041-6.

ზემოთ ხსენებული ფაქტი, თუმცა არაპირდაპირ, მაგრამ მაინც გვიხვევებს, რომ კანონი „კერძო არბიტრაჟის შესახებ“ არ აწესრიგებს უცხოური საარბიტრაჟო სასამართლოების გადაწყვეტილებებიდან წარმოშობილ ურთიერთობებს. ამას ასევე ადასტურებს საქართველოს პარლამენტის იურიდიული სამმართველოს ზეპირი ცნობაც, რომელიც ჯერ კიდევ 1998 წელს იქნა გაცემული⁸⁰. იგი ხაზს უსვამს, რომ ზემოხსენებული კანონის ნორმები აღსრულებადად გამოცხადების შესახებ არ უნდა გავრცელდეს საერთაშორისო საარბიტრაჟო გადაწყვეტილებებზე.

ცხადია, რომ სამართლებრივად არამავალდებულებელი ზეპირი ცნობა საკმარისი არ არის, რომ ნათელი მოჭფინოს ახალი კანონის მიღებამდე პერიოდში უცხოური საარბიტრაჟო გადაწყვეტილებების აღსრულებადად გამოცხადების საკითხს, მაგრამ ადასტურებს რომ ეს ნორმატიული აქტი არ არეგულირებდა უცხოური საარბიტრაჟო გადაწყვეტილებების საქართველოში ცნობისა და აღსრულების სამართლებრივ რეჟიმს.

ბბ) საერთაშორისო საარბიტრაჟო გადაწყვეტილებები

ზემოთ ჩვენ უცხოური და საერთაშორისო საარბიტრაჟო გადაწყვეტილებები ერთმანეთის სინონიმებად ვიხმარეთ. მაგრამ არსებობს სახელმწიფოები, სადაც ეს ორი ცნება გამიჯნულია. საზღვარგარეთის რიგ ქვეყნებში ჩვეული ტერმინები – „შიდა და უცხოური საარბიტრაჟო გადაწყვეტილებები“ ნაკლებად იხმარება და ფართოდ გამოიყენება სამართლებრივი კატეგორიები – „შიდა და საერთაშორისო საარბიტრაჟო გადაწყვეტილებები“⁸¹. მაგალითად, შვეიცარიაში საერთაშორისო საარბიტრაჟო გადაწყვეტილება სახეზეა მაშინ, როდესაც საქმე განიხილა საარბიტრაჟო სასამართლომ შვეიცარიის ტერიტორიაზე და მხარეთაგან ერთ-ერთს მაინც თავისი საცხოვრებელი ადგილი, იურიდიული მისამართი ან ჩვეულებრივი ადგილსამყოფელი შვეიცარიის კონფედერაციის ფარგლებს გარეთ აქვს⁸². ტერმინოლოგიური განსხვავება იგრძნობა საერთაშორისო ხელშეკრულებებშიც. მაგალითად, ნიუ-იორკის კონვენცია, როგორც ამას ნათლად ვხედავთ მისი დასახელებიდან, აწესრიგებს უცხოურ საარბიტრაჟო გადაწყვეტილებებთან დაკავშირებულ ურთიერთობებს, ხოლო გაეროს მოდელური კანონი კი ვრცელდება მხოლოდ და მხოლოდ საერთაშორისო საარბიტრაჟო შეთანხმებებზე.

საინტერესო ისაა, რომ ცნობისა და აღსრულებისას საერთაშორისო საარბიტრაჟო გადაწყვეტილებების მიმართ ნაწილობრივ იგივე სამართლებრივი რეჟიმი გამოიყენება როგორც უცხოურ საარბიტრაჟო გადაწყვეტილებებთან დამოკიდებულებაში. საფრანგეთში გამოტანილი საერთაშორისო საარბიტრაჟო გადაწყვეტილებები ასევე ექვემდებარება

⁸⁰ შდრ.: Knieper, GTZ Schriften, Länderberichte, Georgien, 1041-6.

⁸¹ შდრ.: Geimer, IZPR, 5. Auf., 2005, S. 1137.

⁸² Geimer, IZPR, 5. Auf., 2005, S. 1137.

ცნობასა და აღსრულებადად გამოცხადებას, რათა მათ იურიდიული ძალა შეიძინონ ამ სახელმწიფოში⁸³.

მსგავსი მიდგომაა ამერიკის შეერთებულ შტატებშიც. იქ საარბიტრაჟო გადაწყვეტილება არ მიიჩნევა გაეროს ნიუ-იორკის კონვენციის ნორმების მიხედვით განსჯადად (ანუ უცხოურ საარბიტრაჟო გადაწყვეტილებად), თუ სავაჭრო დავაში მხოლოდ აშშ-ს მოქალაქეები მონაწილეობენ და საქმის მასალებით არ მტკიცდება მისი უშუალო დამოკიდებულება უცხო სახელმწიფოს მიმართ⁸⁴.

აქ სახეზეა ადგილმდებარეობის პრინციპის ერთგვარი შეზღუდვა, რადგან მიუხედავად იმისა, რომ საარბიტრაჟო გადაწყვეტილება გამოტანილია იმავე ქვეყანაში, მაინც აუცილებელია ცნობისა და აღსრულებადად გამოცხადების პროცედურა. ამრიგად, საერთაშორისო საარბიტრაჟო გადაწყვეტილება ერთგვარ შუალედურ ცნებად გვევლინება ნაციონალურ და უცხოურ საარბიტრაჟო გადაწყვეტილებებს შორის, რადგან გულისხმობს როგორც შიდასახელმწიფოებრივი, ისე საზღვარგარეთული ელემენტის მონაწილეობას. ცნობისა და აღსრულების სტადიაზე საერთაშორისო საარბიტრაჟო გადაწყვეტილებების სამართლებრივად გათანაბრება იმავე ხასიათის უცხოურ აქტებთან არ ნიშნავს მათ სრულ დენაციონალიზაციას⁸⁵.

აქედან გამომდინარე UNCITRAL-ის სამოდელო კანონის ნორმების მიხედვით გამოტანილი საერთაშორისო საარბიტრაჟო გადაწყვეტილებებიც ცნობასა და აღსრულებადად გამოცხადებას ექვემდებარება. ეს მოვლენა რიგი სპეციალისტების მიერ უარყოფით და რეგრესულ ნაბიჯად ფასდება⁸⁶, რადგან იმ საარბიტრაჟო გადაწყვეტილებების წრე, რომლებიც ცნობას ექვემდებარება უფრო ფართოა, ვიდრე ამ აქტის გამოცემამდე. თუ ადრე მხოლოდ უცხოური საარბიტრაჟო გადაწყვეტილებები საჭიროებდნენ ცნობას, დღესდღეისობით საფრანგეთის სამოქალაქო საპროცესო კოდექსის მე-6 ნაწილი სამოდელო კანონის ნორმების შესაბამისად ითხოვს, რომ საფრანგეთის ტერიტორიაზე გამოტანილი საერთაშორისო საარბიტრაჟო გადაწყვეტილებები ცნობის პროცედურას დაექვემდებარონ, რათა ამ ქვეყანაში სამართლებრივი შედეგები გამოიწვიონ⁸⁷.

მიუხედავად იმისა, რომ ევროპის სახელმწიფოთა უმრავლესობისთვის უცხოა შიდა და საერთაშორისო საარბიტრაჟო გადაწყვეტილებებად

⁸³ U. Haas, die Anerkennung und Vollstreckung ausländischer und internationaler Schiedssprüche, 1991, S. 131.

⁸⁴ შდრ.: Court of Appeals, Second Circuit, 17.06.1983, Bergessen v. Joseph Mueller Corp., 710 F. 2d 928, 932.

⁸⁵ U. Haas, die Anerkennung und Vollstreckung ausländischer und internationaler Schiedssprüche, 1991, S. 132.

⁸⁶ შდრ.: U. Haas, die Anerkennung und Vollstreckung ausländischer und internationaler Schiedssprüche, 1991, S. 132.

⁸⁷ შდრ.: Calavros, das UNCITRAL – Modellgesetz über die internationale Handelsschiedsgerichtsbarkeit, 1988, S. 173.

დაყოფა, მას შეუძლია გარკვეული დამატების როლის შესრულება⁸⁸, მაგალითად, საფრანგეთი და შვეიცარია, იყენებენ რა საერთაშორისო საარბიტრაჟო გადაწყვეტილების ცნებას, ასევე ინარჩუნებენ ტრადიციულ განსხვავებას შიდა და უცხოურ საარბიტრაჟო გადაწყვეტილებებს შორის⁸⁹.

როგორც უკვე არაერთხელ ვახსენეთ, 2010 წლამდე მოქმედი ქართული არ იცნობდა საარბიტრაჟო გადაწყვეტილებების დიფერენციაციას მათი სახელმწიფო კუთვნილების მიხედვით. საბედნიეროდ სხვა მდგომარეობაა ამ მხრივ ახალ კანონში „არბიტრაჟის შესახებ“, რომლის დებულებები ბევრად ახლოა საერთაშორისო სტანდარტებთან. ვგონებ, ინტერესმოკლებული არ უნდა იყოს დღეს ძალაში მყოფი და 2010 წლიდან მოქმედი კანონების პარალელურად, 2004 წლის კანონპროექტის ზოგიერთი ასპექტის მიმოხილვაც.

მაგალითად, ნიშანდობლივია, რომ ეს კანონპროექტი არ განასხვავებდა საერთაშორისო და უცხოურ საარბიტრაჟო გადაწყვეტილებებს, თუმცა არსებითად მსგავს ნორმებს აწესებდა შიდა და უცხოური საარბიტრაჟო გადაწყვეტილებების ცნობისა და აღსრულებისთვის. კანონპროექტში არაერთხელ გვხვდებოდა შემდეგი სიტყვათაწყობა: „...იმ ქვეყნის მიუხედავად, სადაც გამოტანილი იქნა საარბიტრაჟო გადაწყვეტილება“.

არც ახალი კანონი არ განასხვავებს საერთაშორისო და უცხოურ საარბიტრაჟო გადაწყვეტილებებს. იგი ამ სიტყვის პირდაპირი მნიშვნელობით არ იცნობს ამ ცნებათაგან არც ერთს. 2009 წლის კანონი კონკრეტული საკითხებიდან გამომდინარე მიჯნავს „საქართველოში გამოტანილ საარბიტრაჟო გადაწყვეტილებებს“ ახალი სამართლებრივი კატეგორიისგან: „იმ ქვეყნის მიუხედავად, სადაც გამოტანილი იქნა საარბიტრაჟო გადაწყვეტილება“. შესაბამისად, „არბიტრაჟის შესახებ“ კანონი უარს ამბობს საქართველოს ფარგლებს გარეთ გამოტანილი საარბიტრაჟო გადაწყვეტილებების ცალკე რეგულირებაზე და მათი ცნობისა და აღსრულების საკითხებს შიდა საარბიტრაჟო გადაწყვეტილებებთან ერთად აწესრიგებს.

რთული საკითხია, საჭიროა თუ არა „არბიტრაჟის შესახებ“ კანონის ტექსტში საერთაშორისო და უცხოურ საარბიტრაჟო გადაწყვეტილებებს შორის განსხვავების დაფიქსირება. ჩემი აზრით, ეს შეიძლება ზედმეტიც კი იყოს, რადგან საქართველოს ფარგლებს გარეთ გამოტანილი საარბიტრაჟო გადაწყვეტილებების აღსრულებადამდამ გამოცხადებით ქართველ მოსამართლეებს კანონით სრულიად ახალი ამოცანა დაეკისრებათ. ამიტომ ამ საკითხის გადაჭარბებულმა სამართლებრივმა რეგლამენტაციამ, რომელსაც მეტწილად თეორიული დატვირთვა გააჩნია, შეიძლება ამ სფეროში გამოუცდელ ქართველ მოსამართლეებს დამატებითი სირთულეები შეუქმნას. „არბიტრაჟის შესახებ“ კანონის პროგრესულ ნიშან-თვისებად შეიძლება მივიჩნიოთ ის გარემოება, რომ იგი იდენტურ სამართლებრივ რეჟიმს აწესებს როგორც ქართული ისე

⁸⁸ უდრ.: Haas, die Anerkennung und Vollstreckung ausländischer und internationaler Schiedssprüche, 1991, S. 46.

⁸⁹ Geimer, IZPR, 5. Auf., 2005, S. 1137.

საქართველოს ფარგლებს გარეთ გამოტანილი საარბიტრაჟო გადაწყვეტილებებისთვის.

ამრიგად, ახლმა კანონმა „არბიტრაჟის შესახებ“ უარი თქვა საარბიტრაჟო გადაწყვეტილების გამოტანის ადგილის დაკონკრეტებაზე, რაც ჩვენს შემთხვევაში გამართლებულია, რადგან პრაქტიკული თვალსაზრისით, არ არსებობს მნიშვნელოვანი განსხვავებები საარბიტრაჟო გადაწყვეტილებების სამართლებრივი რეგულირების საკითხში მათი სახელმწიფოებრივი კუთვნილების ნიშნით.

4. ორგანოები, რომლებიც ახორციელებენ უცხო ქვეყნის სასამართლო გადაწყვეტილებებისა და უცხოური საარბიტრაჟო გადაწყვეტილებების აღსრულებადამდამოცხადებას

ა. უცხოური სასამართლო გადაწყვეტილებები

უცხოური სახელმწიფო სასამართლოების გადაწყვეტილებების ცნობას და აღსრულებადამოცხადებას ახორციელებს საქართველოს უზენაესი სასამართლო. ეს პირდაპირაა განსაზღვრული საქართველოს 1998 წლის კანონში „საერთაშორისო კერძო სამართლის შესახებ“, კერძოდ, მის 68-ე მუხლის მე-5 პუნქტში. უზენაესი სასამართლოს ქვეშ ამ შემთხვევაში იგულისხმება ამ სასამართლოს სამოქალაქო, სამეწარმეო და გაკოტრების საქმეთა პალატა.

ამრიგად, საქართველოში უცხოური სასამართლო გადაწყვეტილებები განიხილება სასამართლო ხელისუფლების უმაღლესი ინსტანციის მიერ. ამავე დროს ეს ხდება პირველი ინსტანციის წესით.

საინტერესოა იმის მიზეზების გარკვევა, თუ რატომ მაინცა და მაინც უზენაესი სასამართლოს ზემოხსენებული პალატაა უფლებამოსილი ცნოს და აღსრულებადამოცხადოს ამგვარი უცხოური აქტები. ერთი შეხედვით, ეს არ უნდა იყოს მიზანშეწონილი, რადგან სამოქალაქო, სამეწარმეო და გაკოტრების საქმეთა პალატა საქმეებს ძირითადად საკასაციო წესით განიხილავს. პალატის ეს კომპეტენცია არც საქმის მომეტებული სირთულით უნდა იყოს გამოწვეული, ვინაიდან აღსრულებადამოცხადება და ცნობა, როგორც წესი, მეტად მარტივად ხორციელდება. ამის მიზეზი, პირველ რიგში, ისაა, რომ არ ხდება უცხოური სასამართლო გადაწყვეტილების საქმის გარემოებების სრული გადამოწმება, არამედ კონტროლდება მხოლოდ ცალკეული ასპექტები, რასაც ქვემოთ დეტალურად განვიხილავთ.

პირველ რიგში აღსანიშნავია, რომ საქართველოს სასამართლო ხელისუფლებაში განსჯადობის ასეთი განაწილება სავარაუდოდ გამოწვეულია აღსრულების შესახებ შუამდგომლობების შედარებით მცირე რაოდენობით, რაც მიგვანიშნებს, რომ საქართველო არის საერთაშორისო ეკონომიკური და, შესაბამისად, სამართლებრივი

მიმოქცევის აუტსაიდერი. შესაბამისად, ამ ფუნქციის დაკისრებით არ ხდება უზენაესი სასამართლოს მოსამართლეების მომეტებული დატვირთვა, რადგან ევროპის ნებისმიერ განვითარებულ ქვეყანაში უმაღლეს სასამართლო ინსტანციას რომ ჰქონოდა იგივე კომპეტენცია, მოსამართლეებს საკმაოდ გაუჭირდებოდათ სხვა ამოცანების სათანადო განხორციელება, ვინაიდან, ერთი მხრივ, მრავალი ამგვარი შუამდგომლობა შემოვიდოდა და, მეორე მხრივ, შეზღუდულია უმაღლესი სასამართლოების მოსამართლეთა რიცხვი.

ასევე ნიშანდობლივია, რომ უფრო დაბალი ინსტანციების მოსამართლეებს არ გააჩნიათ გამოცდილება საერთაშორისო კერძო სამართლებრივი დავების განხილვისა. ტექნიკური აღჭურვის თვალსაზრისითაც (კომპიუტერული ტექნიკა, იურიდიული ბიბლიოთეკა, უცხო ენების ფლობა, დოკუმენტების თარგმნა და ა.შ.), რაც მეტად მნიშვნელოვანია ამგვარი საქმეების განხილვისას, საქართველოს უზენაეს სასამართლოს უფრო დამაკმაყოფილებელი ბაზა გააჩნია, ვიდრე სხვა სასამართლოებს.

მეორე მხრივ, უზენაესი სასამართლოს განსაკუთრებულ კომპეტენციას, სულ ცოტა თეორიული თვალსაზრისით მაინც, მნიშვნელოვანი ნაკლოვანებები გააჩნია. ის ფაქტი, რომ იგი არის უმაღლესი სასამართლო ინსტანცია, გამორიცხავს უცხოური გადაწყვეტილების ცნობისა და აღსრულების შესახებ გადაწყვეტილებების გასაჩივრებას ზემდგომ ორგანოში. საქართველოში უცხოური სასამართლო გადაწყვეტილებებზე მიღებული აქტების გასაჩივრების შეუძლებლობაზე მეტყველებს შესაბამისი სასამართლო დადგენილებების დასკვნითი ნაწილიც, სადაც ნათქვამია რომ „განჩინება არის საბოლოო და გასაჩივრებას არ ექვემდებარება“. აღნიშნული გამტკიცებულია „საქართველოს უზენაესი სასამართლოს“ შესახებ 1999 წლის ორგანული კანონითაც – კერძოდ, 1. მუხლის I პუნქტი ადგენს, რომ: „საქართველოს უზენაესი სასამართლო საქართველოს მთელ ტერიტორიაზე მართლმსაჯულების განხორციელების უმაღლესი და საბოლოო ინსტანციის საკასაციო სასამართლოა“. არადა, ზემოთ მოყვანილ ნორმასთან და სასამართლო პრაქტიკასთან შინაარსობრივ შეუსაბამობაშია „საერთაშორისო კერძო სამართლის შესახებ“ კანონის 73-ე მუხლი, რომლის ძალითაც: “პირველი ინსტანციის სასამართლოს მიერ ამ თავის დებულებათა შესაბამისად მიღებული გადაწყვეტილებები (განჩინებები და დადგენილებები) ექვემდებარება გასაჩივრებას კანონმდებლობით დადგენილი წესით.” 73-ე მუხლი სწორედ რომ „საერთაშორისო კერძო სამართლის შესახებ“ კანონის იმ თავშია, სადაც დადგენილია ნორმები უცხო ქვეყნის სასამართლო გადაწყვეტილების ცნობისა და აღსრულების შესახებ. შესაბამისად, ამგვარი ნორმის არსებობა კანონის მოცემულ ადგილას სავსებით უადგილოა. ზემოაღნიშნული კიდევ ერთხელ ხაზს უსვამს „საერთაშორისო კერძო სამართლის შესახებ“ კანონის ნორმების მნიშვნელოვანი რევიზიის აუცილებლობას.

ევროპული კონვენციები და, შესაბამისად, კონტინენტის ქვეყნების შიდასახელმწიფოებრივი კანონმდებლობა, ამისდა საპირისპიროდ

(ბრიუსელის კონვენცია, ევროკავშირის საბჭოს დადგენილება 44/2001), აღგენენ უფრო დაბალი სასამართლო ინსტანციების განსჯადობას. გერმანიაში ამ ფუნქციას ახორციელებენ ჩვეულებრივი პირველი ინსტანციის სასამართლოები. სამაგიეროდ, უცხოური სასამართლო გადაწყვეტილებების ცნობისა და აღსრულებადად გამოცხადების შესახებ მიღებული აქტის გასაჩივრების შემთხვევაში განსჯადი ორგანოები არიან ფედერალური მიწების უმაღლესი სასამართლოები. რა თქმა უნდა, ქვეყნის ადმინისტრაციულ-ტერიტორიული დაყოფა და, შესაბამისად, ძალაუფლების განაწილება ფედერაციის პირობებში თავის როლს თამაშობს და, ამ მხრივ, საქართველოსა და გერმანიის შედარება მიზანშეწონილი არ არის. მიუხედავად ამისა, ამ შემთხვევაში მთავარი ის არის, რომ გერმანიაში კონსტიტუციით არის გამოყარებული სასამართლო მოსმენის უფლება (საქართველოში ეს პრინციპი უფლების სასამართლო წესით დაცვის სახელითაა ცნობილი და მასში შინაარსობრივადაც სხვა აზრია ჩაქსოვილი), მაგრამ ამ პრინციპის ახსნა-განმარტება ფართო გაგებით ხდება და სასამართლოს დადგენილებების გასაჩივრების უფლებასაც მოიცავს.

ისეა თუ ასე, აქამდე სასამართლო პრაქტიკაში არ არსებობს ჩვენში ამგვარი სასამართლო გადაწყვეტილებების გასაჩივრების პრეცედენტი. სხვათა შორის, „საერთაშორისო კერძო სამართლის შესახებ“ კანონის შემუშავება სწორედ გერმანელ სპეციალისტებთან თანამშრომლობით ხდებოდა და, ამ უკანასკნელთა აზრით, უცხოური სასამართლო გადაწყვეტილებების შესახებ მიღებული აქტების გასაჩივრების შეუძლებლობა სწორედ რომ ქართული სამართლის უპირატესობად უნდა აღვიქვათ. ამის მიზეზად ის სახელდება, რომ ქართულ რეალობაში ეს დებულება არ ეწინააღმდეგება ქვეყნის უზენაეს კანონს – კონსტიტუციას. ამავე დროს, როგორც საზღვარგარეთის განვითარებული ქვეყნების გამოცდილებამ დაამტკიცა, უცხოური სასამართლო გადაწყვეტილებების აღსრულებადად გამოცხადებისას გადამწყვეტი როლი ენიჭება ამ პროცესის სისწრაფესა და სიმარტივეს. ამგვარად, ქართული დებულება, თუმცა თეორიულად პრობლემატურია, პრაქტიკულ ასპექტებიდან გამომდინარე, სავსებით მისაღებია.

ბ. უცხოური საარბიტრაჟო გადაწყვეტილებები

ა) 2010 წლამდე მოქმედი კანონმდებლობა

როგორც უკვე აღვნიშნეთ, სამწუხაროდ, უცხოური საარბიტრაჟო გადაწყვეტილებების აღსრულების საკითხი 2010 წლამდე მოქმედ ქართულ სამართალში ფაქტობრივად სამართლებრივი რეგულირების მიღმა რჩებოდა. უფრო მეტიც, საქმე გვაქვს საკმაოდ ქაოტურ სიტუაციასთან, როცა მიუხედავად ამისა, საქართველოში მაინც არსებობს ასეთი აქტების ცნობისა და აღსრულების პრეცედენტები. ამგვარ შემთხვევას ადგილი ჰქონდა უცხო ქვეყნის სასამართლოს სამართლებრივი დახმარების შესახებ შუამდგომლობის ანალოგიით, რაზეც ქვემოთ დაწვრილებით ვისაუბრებთ.

ამგვარად, მიუხედავად აშკარა საკანონმდებლო ხარვეზისა, ამ სფეროში განსჯადობას პრაქტიკულად მაინც ახორციელებდა საქართველოს უზენაესი სასამართლო. საინტერესოა, თუ როგორ სამართლებრივ რეჟიმს ითვალისწინებს კანონი „კერძო არბიტრაჟის შესახებ“ შიდასახელმწიფოებრივი საარბიტრაჟო გადაწყვეტილებების აღსრულებასთან დაკავშირებით.

ამ ფუნქციას ახორციელებს არბიტრაჟის თავმჯდომარე. 42-ე მუხლი ადგენს, რომ: „საარბიტრაჟო გადაწყვეტილება, რომელიც ნებაყოფლობით არ იქნა შესრულებული, აღსრულება იძულებით, საარბიტრაჟო გადაწყვეტილების ძალაში შესვლის შესახებ არბიტრაჟის თავმჯდომარის მიერ გაცემული სააღსრულებო წარწერის საფუძველზე“. როგორც ვხედავთ, აქ საუბარი არც არის სახელმწიფო სასამართლოს მიერ საარბიტრაჟო გადაწყვეტილების აღსრულებად გამოცხადების შესახებ. თვით არბიტრაჟის თავმჯდომარეა აღჭურვილი მეტად ფართო უფლებამოსილებით, რაც მის მიერ სააღსრულებო წარწერის გაცემაში გამოიხატება. „კერძო არბიტრაჟის შესახებ“ კანონის იგივე მუხლი შემდგომში ითვალისწინებს ამ საარბიტრაჟო წარწერის საფუძველზე წარმოებას კანონმდებლობის შესაბამისი სამოქალაქო საპროცესო ნორმების მიხედვით. აქ, ბუნებრივია, იგულისხმება საქართველოს 1999 წლის კანონი სააღსრულებო წარმოებათა შესახებ. აღსანიშნავია, რომ მისი შესაბამისი ნორმა (მე-2 მუხლი) აღსრულების ქვემდებარე აქტების ჩამონათვალში ასახელებს როგორც კერძო არბიტრაჟის გადაწყვეტილებას, ისე იმ არბიტრაჟის გადაწყვეტილებას, რომლის აღსრულებაც გათვალისწინებულია საქართველოს საერთაშორისო ხელშეკრულებებით. აქ აშკარად იგულისხმება უცხოური საარბიტრაჟო გადაწყვეტილებები, ვინაიდან ზოგადად მათი სამართლებრივი რეგულირება კანონში არ არის გათვალისწინებული და ამ ხარვეზის ერთგვარი შევსება ხდება ზემოთ ხსენებული დებულების ხარჯზე.

„კერძო არბიტრაჟის შესახებ“ კანონის შემდეგი, 43-ე, მუხლი ასახელებს იმ გამონაკლის შემთხვევებს, როდესაც შესაძლებელია საარბიტრაჟო გადაწყვეტილების შეცვლა. სწორედ ამ შემთხვევებშია დადგენილი სახელმწიფო სასამართლოს მონაწილეობა საარბიტრაჟო გადაწყვეტილების გადასინჯვაში. მაგრამ ამის განსახორციელებლად საჭიროა მხარის სარჩელი და მოსამართლე უფლებამოსილია შეცვალოს საარბიტრაჟო გადაწყვეტილება, როცა იგი:

- ა) ეწინააღმდეგება ადმინისტრაციულ სამართალდარღვევათა და სისხლის სამართლის კანონმდებლობას;
- ბ) დარღვეულია არბიტრაჟის მიერ საქმის განხილვის და გადაწყვეტის მხარეთა შეთანხმებით ან ამ კანონით დადგენილი წესები;
- გ) საქმესთან დაკავშირებით არბიტრაჟის წევრმა ჩაიდინა საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის 189-ე მუხლით გათვალისწინებული ქმედობა, რაც დადგენილია კანონიერ ძალაში შესული განაჩენით, გარდა იმ შემთხვევისა, თუ ამას ზეგავლენა არ მოუხდენია საარბიტრაჟო გადაწყვეტილებაზე.

რას მოიაზრებს კანონმდებელი, როდესაც ამ მუხლში იყენებს ტერმინ „სასამართლოს“? ამაზე პასუხს გვაძლევს „კერძო არბიტრაჟის შესახებ“

კანონის მე-6 მუხლი: ამ კანონით გათვალისწინებულ საკითხებზე მხარის სარჩელის ან არბიტრაჟის თხოვნას განიხილავს ის რაიონული საქალაქო სასამართლო, რომლის სამოქმედო ტერიტორიაზეც მიმდინარეობს საარბიტრაჟო განხილვა. ეს დებულება რაიონული საქალაქო სასამართლოს განსჯადობის შესახებ კიდევ ერთი დადასტურებაა იმ ფაქტისა, რომ კანონმდებელი ამ ნორმატიულ აქტში მხოლოდ საქართველოში მიღებულ საარბიტრაჟო გადაწყვეტილებებს მოიაზრებს.

ამგვარად, საარბიტრაჟო გადაწყვეტილებასთან დაკავშირებულ საკითხებს ერთპიროვნულად განიხილავს სამოქალაქო საქმეებზე პასუხისმგებელი მოსამართლე რაიონულ სასამართლოში და, შესაბამისად, ერთ-ერთი უფლებამოსილი მოსამართლე საქალაქო სასამართლოში.

ბბ) ახალი კანონი „არბიტრაჟის შესახებ“

საარბიტრაჟო სამართალში არსებული საკანონმდებლო ხარვეზების აღმოფხვრის არაერთ მცდელობას ადგილი ჰქონდა ახალი, 2009 წლის კანონის მიღებამდეც. ჩვენს მიერ უკვე ნახსენები, 2004 წლის 28 ივლისით დათარიღებული კანონპროექტი „არბიტრაჟის შესახებ“, ამ სფეროში ძირეული რეფორმის ჩატარებას ითვალისწინებდა. 2009 წლის კანონი „არბიტრაჟის შესახებ“ წარმოადგენს გაეროს სამოდელო კანონის ჩვენში დანერგვის მცდელობას. თუ რამდენად წარმატებული იქნება ახალი ნორმატიული აქტი, ამას მხოლოდ პრაქტიკა წარმოაჩენს. ნიშანდობლივია, რომ 2010 წლამდე დაწყებული და მიმდინარე საარბიტრაჟო დავები განიხილება „კერძო არბიტრაჟის შესახებ“ 1997 წლის კანონის შესაბამისად, თუ მხარეები არ შეთანხმდნენ დავების „არბიტრაჟის შესახებ“ კანონით განსაზღვრული წესით განხილვაზე („არბიტრაჟის შესახებ“ კანონის 46 მუხლის I პუნქტი). ახალ კანონში არ ხდება შესაბამის დებულებებთან მიმართებაში უცხოური საარბიტრაჟო გადაწყვეტილებების ცნობისა და აღსრულების შესახებ ნიუ-იორკის გაეროს კონვენციაზე მითითება. ასეთი მითითება, სხვათა შორის, მსოფლიოში მეტად გავრცელებულ პრაქტიკას წარმოადგენს. ახალი კანონის კიდევ ერთი დამახასიათებელი თვისება ის არის, რომ იგი არსებითად ანალოგიურ სამართლებრივ რეჟიმს ადგენს ყველა საარბიტრაჟო გადაწყვეტილებების აღსრულებადად გამოცხადებისთვის მიუხედავად მათი სახელმწიფოებრივი კუთვნილებისა.

2004 წლის კანონპროექტის ნაკლად შეიძლება ჩაითვალოს ის ფაქტი, რომ მხოლოდ დოკუმენტის დანართში და არა ძირითად ტექსტში იყო დასახელებული, თუ რომელი სასამართლოა უფლებამოსილი უცხოური საარბიტრაჟო გადაწყვეტილებების ცნობაზე და აღსრულებადად გამოცხადებაზე. არადა სიტყვა „სასამართლო“, რაშიც უდავოდ სახელმწიფო სასამართლო იგულისხმება, კანონპროექტში ხშირად მოიხსენიებოდა.

„არბიტრაჟის შესახებ“ ახალი კანონი ამგვარ უზუსტობას არ უშვებს – მე-2 მუხლის 1. პუნქტის „ა“ ქვეპუნქტი და შემდგომში 44-ე და 45-ე მუხლები ზუსტად განსაზღვრავენ სასამართლო ხელისუფლების შესაბამისი რგოლების კომპეტენციას ყოველ კონკრეტულ სამართლებრივ

ურთიერთობასთან მიმართებაში. მაგალითად, სარჩელის უზრუნველყოფის ღონისძიებების შეფარდებასთან დაკავშირებით უფლებამოსილება მინიჭებული აქვს რაიონულ (საქალაქო) სასამართლოებს. 44-ე მუხლის 1. პუნქტი კი აღგენს, რომ: “საქართველოში გამოტანილ გადაწყვეტილებებთან დაკავშირებით უფლებამოსილ სასამართლოდ ითვლება სააპელაციო სასამართლოები, ხოლო საქართველოს ფარგლებს გარეთ გამოტანილ გადაწყვეტილებებთან დაკავშირებით – საქართველოს უზენაესი სასამართლო.”

მაშასადამე, „არბიტრაჟის შესახებ“ კანონის საშუალებით საქართველო ამკვიდრებს თავისთვის ახალ და მსოფლიოშიც საკმაოდ იშვიათ ტრადიციას არბიტრაჟთან დაკავშირებული საქმეების განხილვის განაწილებისა სასამართლო ხელისუფლების ყველა ინსტანციაზე.

ამრიგად, უცხოური სასამართლო გადაწყვეტილებების მსგავსად, საქართველოს ფარგლებს გარეთ გამოტანილი საარბიტრაჟო გადაწყვეტილებების ცნობა და აღსრულებაც საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო, სამეწარმეო და გაკოტრების საქმეთა პალატას დაეკისრება. ეს კი, თავის მხრივ, იმას ნიშნავს, რომ უცხოეთიდან შემოსული ნებისმიერი გადაწყვეტილება ერთი და იმავე სასამართლო ორგანოს განსჯადობის სფეროში შევა.

სამოქალაქო, სამეწარმეო და გაკოტრების საქმეთა პალატის სტრუქტურა მოცემულია უზენაესი სასამართლოს შესახებ საქართველოს ორგანულ კანონში. მისი მე-9 მუხლი აღგენს, რომ უზენაესი სასამართლოს პალატა საქმეებს განიხილავს სამი მოსამართლის მონაწილეობით, თუ დავის განსაკუთრებული სირთულის, მნიშვნელობის ან შინაარსის გამო საჭირო არ იქნა დიდი პალატის მონაწილეობა. საეჭვოა, რომ უცხო ქვეყნის სასამართლო გადაწყვეტილებების და საქართველოს ფარგლებს გარეთ გამოტანილი საარბიტრაჟო გადაწყვეტილებების ცნობა და აღსრულება დიდი პალატის განსჯადი გახდეს. თუმცა თეორიულად ეს შესაძლებელია, პირველ რიგში საქართველოს საჯარო წესრიგთან შესაბამისობის საკითხის დადგენისას, რაც ერთ-ერთ უმთავრეს პრობლემას წარმოადგენს თანამედროვე საერთაშორისო კერძო სამართლის პროცესში.

საქართველოს უზენაესი სასამართლოს განსაკუთრებულ კომპეტენციას ყველა უცხოური გადაწყვეტილებების ცნობასა და აღსრულებასთან მიმართებაში გააჩნია როგორც პოზიტიური, ისე ნეგატიური ასპექტებიც. მაგალითად, გასაჩივრების შეუძლებლობა არაერთგვაროვნად შეიძლება შეფასდეს. საზღვარგარეთის ქვეყნების უმრავლესობაში ამის პრაქტიკა არსებობს, მაგალითად, გერმანიაში შესაძლებელია უცხოურ საარბიტრაჟო გადაწყვეტილებაზე მიღებული სასამართლო აქტის გასაჩივრება ქვეყნის უზენაეს სასამართლოში, ამ ინსტანციაში დაშვებული აღვოკატის მეშვეობით⁹⁰.

⁹⁰ შტრ: Thomas/Putzo, ZPO Kommentar, 26. Auf., S. 1664,

უცხო ქვეყნის სახელმწიფო სასამართლოს და უცხოური საარბიტრაჟო სასამართლოს გადაწყვეტილების ცნობასა და აღსრულებაზე მიღებული განჩინების გასაჩივრების შესაძლებლობას ითვალისწინებს რუსული კანონმდებლობაც. კერძოდ, ამის განხორციელება შესაძლებელია მხოლოდ საკასაციო წესით.

ამრიგად, უცხოურ საარბიტრაჟო გადაწყვეტილებებთან დაკავშირებით საქართველოში მეორდება გასაჩივრებასთან დაკავშირებული ჩვენს მიერ უკვე ნახსენები სიტუაცია.

მეორე მხრივ, მისასაღმებელია, რომ საბოლოოდ მოხდა საერთაშორისო ცნობისა და აღსრულების კომპეტენციის თავმოყრა ერთი და იმავე სასამართლო ორგანოს უფლებამოსილებაში. უზენაესი სასამართლოს სხვა უპირატესობებზე ჩვენს თემასთან მიმართებაში ზემოთ უკვე ვისაუბრეთ.

5. აღსრულებადად გამოცხადების წინაპირობები

ა. უცხო ქვეყნის სასამართლო გადაწყვეტილებები

აა) “საერთაშორისო კერძო სამართლის შესახებ” საქართველოს კანონის მიხედვით

I აღსრულებადად გამოცხადების არსი

სანამ უცხო ქვეყნის სასამართლო გადაწყვეტილების აღსრულების პროცედურა ჩატარდება, საქართველოს კანონი “საერთაშორისო კერძო სამართლის შესახებ” განსაზღვრავს იმ მოთხოვნებს, რომელიც წაყენება ამგვარ აქტს ანუ პირობებს, რომელთა დარღვევისას აღსრულება საქართველოს ტერიტორიაზე არ მოხდება.

ამ თავში განსახილველ საკითხს მოიცავს ზემოთხსენებული ნორმატიული აქტის შემდეგ ნორმათა ჯაჭვი – 68-ე, 70-ე და 71-ე მუხლები.

69-ე მუხლის პირველი პუნქტი ითვალისწინებს ერთადერთ გამონაკლისს, როდესაც საჭირო არ არის უცხოური სასამართლო გადაწყვეტილების ცნობა ანუ მისი ზემოთგანხილულ პირობებთან შესაბამისობის შემოწმება. ქორწინების საქმეზე გამოტანილი გადაწყვეტილების ცნობა საჭირო არ არის, თუ გადაწყვეტილების გამოტანისას მეუღლეები იმ ქვეყნის მოქალაქეები იყვნენ, რომლის დაწესებულებამაც ეს გადაწყვეტილება მიიღო.

უცხოური სასამართლო გადაწყვეტილების აღსრულებადად გამოცხადების წინაპირობების განსაზღვრისათვის გამოყენებულია ამგვარი საკითხებისთვის ყველაზე მისაღები საკანონმდებლო ტექნიკა. კერძოდ, ქართველი კანონმდებელი აღსრულებადად გამოცხადების დადებით წინაპირობებს კი არ განსაზღვრავს, არამედ ჯერ ამბობს, რომ

ცნობა (როგორც ქვემოთ დაერწმუნდებით ასევე აღსრულება(ც) ხდება ყველა შემთხვევაში, შემდეგ კი ადგენს გამომრიცხავ გარემოებებს.

ამგვარად, უცხოური სასამართლო გადაწყვეტილების აღსრულებად გამოცხადების წინაპირობები განისაზღვრება ცნობის გამომრიცხავი გარემოებების მეშვეობით.

ის, რომ დამაბრკოლებელი გარემოებების ჩამონათვალის პუნქტები წარმოადგენენ როგორც ცნობის, ისე აღსრულების წინაპირობებს, ქართული სამართლის თავისებურებას არ წარმოადგენს – იმავეს ვხვდებით სხვა მრავალი სახელმწიფოს ნორმატიულ აქტებშიც.

II. გამომრიცხავი გარემოებები

საქართველოს „საერთაშორისო კერძო სამართლის შესახებ“ კანონის 68-ე მუხლის 2. პუნქტის თანახმად გადაწყვეტილების ცნობა არ ხდება, თუ:

- ა) საქმე საქართველოს განსაკუთრებულ კომპეტენციას განეკუთვნება. ეს დებულება ეყრდნობა ამავე კანონის მე-2 თავს, კერძოდ მე-10 მუხლს, სადაც გათვალისწინებულია საქართველოს სასამართლოების განსაკუთრებული კომპეტენცია. ეს ჩამონათვალი ამომწურავია და, მაშასადამე, *numerus clausus*-ის პრინციპზეა აგებული. სახელმწიფოსთვის მომეტებული მნიშვნელობის გამო ამგვარ საქმეთა რიცხვს მიეკუთვნება სარჩელები, რომლებიც ეხება:
 - 1) უძრავ ქონებას, თუ ეს ქონება საქართველოშია;
 - 2) იურიდიული პირის ან მისი ორგანოს გადაწყვეტილებათა ნამდვილობას ან შეწყვეტას, როცა ამ იურიდიული პირის ან მისი ორგანოს რეზიდენცია საქართველოშია;
 - 3) საქართველოს სასამართლოების ან სხვა ორგანოების მიერ იურიდიული პირების რეგისტრაციას;
 - 4) პატენტის, სავაჭრო ნიშნის ან სხვა უფლების რეგისტრაციას, როცა ამ უფლებათა რეგისტრაცია ან რეგისტრაციის მოთხოვნა საქართველოში განხორციელდა;
 - 5) იძულებითი აღსრულების ღონისძიებებს, როცა მათი მოთხოვნა ან განხორციელება საქართველოში მოხდა.

უცხოური გადაწყვეტილების ცნობის ეს წინაპირობა თავისთავად პრობლემატური არ არის, ვინაიდან იმავე კანონის ტექსტი (მე-10 მუხლი) ახდენს ყველაფრის დაკონკრეტებას და მოსამართლეს არ უნდა შეექმნას სირთულეები ნორმის ახსნა-განმარტებასთან დაკავშირებით.

ბ) გადაწყვეტილების გამომტანი ქვეყნის კანონმდებლობის შესაბამისად, მხარე უწყების ჩაბარების გზით არ იქნა გაფრთხილებული სასამართლოში გამოძახების თაობაზე ან მოხდა სხვა საპროცესო დარღვევები.

ამ ნორმის არსებობა პრაქტიკული ასპექტით არის გამოწვეული, ვინაიდან საკმაოდ ხშირია შემთხვევები, როცა საპროცესო დაკუმენტაციის ჩაბარება დროულად არ ხდება გათვალისწინებული წესების შესაბამისად. ანალოგიური ნორმა გერმანიის სამოქალაქო საპროცესო კოდექსში უფრო კონკრეტულია და ადგენს, რომ ცნობა არ მოხდება, თუ: „მოპასუხეს,

რომელმაც პროცესში მონაწილეობა ვერ მიიღო და ამის გამო აცხადებს პრეტენზიას, საპროცესო უწყება დადგენილი წესების მიხედვით არ ჩაბარდა ან დროულად არ ჩაბარდა, რის გამოც მას თავის დაცვა არ შეეძლო“. მიუხედავად შინაარსობრივი მსგავსებისა, რაც ბუნებრივიცაა, ვინაიდან კანონი „საერთაშორისო კერძო სამართლის შესახებ“ გერმანული კანონმდებლობის მიბაძვით შეიქმნა, გერმანული ნორმა მე უფრო მისაღებად მიმაჩნია იურიდიული სიზუსტის თვალსაზრისით.

ჯერ ერთი უფრო მიზანშეწონილია მოპასუხეზე დაკონკრეტება, ვიდრე ზოგადად მხარეზე. ქართული დებულება კი მოსარჩელის მიმართ დაშვებულ დარღვევასაც საქართველოში უცხო ქვეყნის სასამართლო გადაწყვეტილების ცნობაზე უარის თქმის საფუძველად განიხილავს. მოსარჩელედ ამ შემთხვევაში, უცხოურ პროცესში მოგებული მხარე უნდა ვიგულისხმოთ, რომელსაც სურს თავის სასარგებლოდ გამოტანილი გადაწყვეტილების საქართველოში აღსრულება. თუმცა, ამ მიდგომას უფრო თეორიული დატვირთვა აქვს, ვინაიდან ზემოთ დასახელებულ საპროცესო დარღვევას სასამართლო, როგორც წესი, მხარის ინიციატივით განიხილავს და ნაკლებად რეალურია, რომ მოსარჩელემ ამ საბაბით შუამდგომლობა აღძრას უცხოური სასამართლო გადაწყვეტილებაზე უარის თქმის მოთხოვნით. იგი ხომ ამ შემთხვევაში თავისი ინტერესების საწინააღმდეგოდ იმოქმედებს.

ქართული ნორმა არ აკონკრეტებს, თუ რა იგულისხმება სხვა საპროცესო დარღვევებში. არადა, გერმანული ნორმა მაქსიმალურად უმარტივეს მოსამართლეს ამის გაგებას, ასახელებს რა დროისა და ჩაბარებისთვის გათვალისწინებული პროცედურის ფაქტორებს.

გ) ერთსა და იმავე მხარეებს შორის ერთსა და იმავე სამართლებრივ დავაზე არსებობს საქართველოს სასამართლოს კანონიერ ძალაში შესული გადაწყვეტილება ან მესამე ქვეყნის სასამართლოს კანონიერ ძალაში შესული გადაწყვეტილება, რომელიც ცნობილ იქნა საქართველოში.

იდენტური საქმის ხელახალი ცნობა და აღსრულება არ დაიშვება, რაც, რა თქმა უნდა, სავსებით გამართლებულია და არ ბადებს ბევრ შეკითხვას. ამ ნორმას ეხმაურება საქართველოს სამოქალაქო საპროცესო კოდექსის შესაბამისი 272-ე მუხლის „ბ“ პუნქტიც, რომლის თანახმადაც საქართველოს სასამართლო წვეტს საქმის წარმოებას, თუ არსებობს სასამართლოს კანონიერ ძალაში შესული გადაწყვეტილება ან განჩინება, რომელიც გამოტანილია დავაზე იმავე მხარეებს შორის, იმავე საგანზე და იმავე საფუძველებით მოსარჩელის მიერ სარჩელზე უარის მიღების ან მხარეთა მორიგების დამტკიცების შესახებ. ამავე კანონის 266-ე მუხლში გათვალისწინებულია, რომ გადაწყვეტილების კანონიერ ძალაში შესვლის შემდეგ მხარეებს არ შეუძლიათ ხელახლა განაცხადონ სასამართლოში იგივე სასარჩელო მოთხოვნები იმავე საფუძველზე დაყრდნობით.

ამ დებულებასთან მიმართებაში იგივე 68-ე მუხლში, კერძოდ მე-4 პუნქტში, არსებობს შემდეგი დათქმა: „თუ უცხო ქვეყნის სასამართლო გადაწყვეტილების ცნობა ფერხდება იმის გამო, რომ საქართველოს სასამართლოში მიმდინარეობს სასამართლო პროცესი იმავე მხარეებს

შორის, იმავე საკითხზე და იმავე საფუძველით, ეს გადაწყვეტილება შეიძლება ცნობილი იქნეს საქართველოში ამ საქმის დამთავრების შემდეგ“.

ურიგო არ იქნებოდა ამ დათქმის მოთავსება არა საკმაოდ ვრცელი 68-ე მუხლის ბოლოს, არამედ შინაარსობრივად იმავე საკითხის მომცველ „ბ“ პუნქტში.

ვინაიდან ქართული სასამართლო პრაქტიკა არ გვაძლევს საშუალებას, რომ გავიგოთ, მოქმედებს თუ არა საქართველოში უცხო ქვეყნის სასამართლო გადაწყვეტილებების ორმაგად აღსრულებადად გამოცხადების დაუშვებლობის დოქტრინა ანუ *exequatur sur exequatur ne vaut*, უნდა ვახსენოთ კიდევ ერთი საკითხი. რა მიდგომა ექნებათ ქართველ მოსამართლეებს იმ შემთხვევაში, თუ საქართველომ ცნო უცხო ქვეყნის სასამართლო გადაწყვეტილება და ამის შემდეგ დაისვა საკითხი მესამე სახელმწიფოს სასამართლო გადაწყვეტილების ცნობის შესახებ, რომელიც გამოტანილია იმავე სარჩელზე და იმავე მხარეებს შორის? ასეთ შემთხვევაშიც უპირატესობა ენიჭება იმ უცხო ქვეყნის სასამართლოს გადაწყვეტილებას, რომელიც პირველად ცნო საქართველომ⁹¹.

დ) უცხო ქვეყნის სასამართლო, რომელმაც გამოიტანა გადაწყვეტილება, საქართველოს კანონმდებლობის შესაბამისად კომპეტენტურად არ ითვლება.

ამ ნორმის არსი იმაში მდგომარეობს, რომ ქართველმა მოსამართლემ შეამოწმოს, იქნებოდა თუ არა უცხო ქვეყნის სასამართლო ქართული სამართლის ჰიპოთეტური გამოყენებისას უფლებამოსილი კონკრეტული გადაწყვეტილება გამოეტანა. როგორც საერთაშორისო პრაქტიკა გვიჩვენებს, ქვეყნებში, სადაც ეს წინაპირობა კანონითაა გათვალისწინებული, მასზე დაყრდნობით ცნობაზე და, შესაბამისად, აღსრულებაზე უარის თქმა პრაქტიკულად არ ხდება. ცნობაზე და აღსრულებაზე უარის თქმის ამ საფუძველის არსებობის მიზეზად სახელდება სახელმწიფოებრივი ნება, რომ არ იქნას დაშვებული არაუფლებამოსილი სასამართლოს მიერ მიღებული გადაწყვეტილებისთვის იურიდიული ძალის მინიჭება და ამავროულად ხელი შეეწყოს ეროვნული სასამართლოების მიერ მათი განსაკუთრებული კომპეტენციის განხორციელებას⁹².

ე) უცხო ქვეყანა არ ცნობს საქართველოს სასამართლო გადაწყვეტილებებს.

ამ შეზღუდვას მეტად დიდი პრაქტიკული მნიშვნელობა გააჩნია, ვინაიდან იგი ყველაზე ხშირადაა უცხოურ სასამართლო გადაწყვეტილებების ცნობაზე უარის თქმის საბაბი. უცხოური აქტისადმი ნაცვალებების მოთხოვნას საკმაოდ გრძელი ისტორია გააჩნია და იგი საერთაშორისო კერძო სამართლებრივი კანონმდებლობის დასაბამიდანვე იყო გათვალისწინებული. ამ პირობის არსებობა ემყარება იმ მოსაზრებას,

⁹¹ თ. ლილუაშვილი, საერთაშორისო კერძო სამართალი, 2000, 160

⁹² H.-J. Schramm, III, Ziff. 3.

რომ უცხო ქვეყნის სასამართლო გადაწყვეტილების ცნობისას საქმე გვაქვს სახელმწიფო ძალაუფლების გამოვლენასთან, რომელზეც მოქმედებს სახელმწიფოთა სუვერენული თანასწორობის პრინციპი⁹³.

განვითარებულ კაპიტალისტურ ქვეყნებში არსებული თანამედროვე ტენდენცია აკნინებს ამ წინაპირობის როლს და მიიჩნევა, რომ ნაცვალგების პრინციპმა მომავალში ხელი არ უნდა შეუშალოს უცხოური სასამართლო გადაწყვეტილებების ცნობასა და აღსრულებას. ქვეყნების უმრავლესობაში იმისთვის, რომ ნაცვალგება დაცული იყოს, ანუ არსებობდეს იმის დადასტურება, რომ გადაწყვეტილების გამომტანი ქვეყანაც ასევე ცნობს და აღსრულებს, მაგალითად ქართულ აქტებს, სასურველია, სახელმწიფოთა შორის ხელშეკრულების არსებობა. მაგალითად, ისეთი ხელშეკრულებებისა, როგორცაა ჩვენ მიერ ზემოთ ნახსენები შეთანხმება აზერბაიჯანთან ან იგივე მინსკის კონვენცია, რომლებიც, როგორც წესი, სამართლებრივი ურთიერთდახმარების თაობაზე იდება და მათი ტექსტი პირდაპირ ითვალისწინებს, რომ მხარეები ცნობენ ერთმანეთის სასამართლო გადაწყვეტილებებს. ეს იმას არ ნიშნავს, რომ კატეგორიულად გამოირიცხება იმის შესაძლებლობა, რომ მოხდეს იმ სახელმწიფოს სასამართლო გადაწყვეტილების ცნობა, რომელთანაც მეორე ქვეყანას არა აქვს ამგვარი ხელშეკრულება დადებული, მაგრამ ამ უკანასკნელის არარსებობა არსებითად ართულებს საქმეს.

ევროპის რიგ ქვეყნებში კი საქმე სხვაგვარადაა და უცხოური სასამართლო გადაწყვეტილების ცნობა სახელმწიფოთა შორის ხელშეკრულების არსებობისგან დამოუკიდებლად ხდება. იმის დასადასტურებლად, რომ უცხო ქვეყანა ცნობს და, შესაბამისად, აღსრულებს რომელიმე კონკრეტული სახელმწიფოს სასამართლო გადაწყვეტილებებს, ტარდება სპეციალური ანალიზი. შედეგად კი ხდება გამოკვლევა, წააწყდება თუ არა ამ სახელმწიფოს სასამართლოების მიერ მიღებული აქტები არსებითად მეტ სირთულეებს მათი ცნობისა და აღსრულებისას იმ უცხო ქვეყანაში, ვიდრე ეს იქნებოდა საპირისპირო შემთხვევაში. ამ ანალიზისას სრულად ფასდება ამ უცხო სახელმწიფოს სამართლებრივი სისტემის საფუძვლები და, რა თქმა უნდა, უფრო კონკრეტულად, ცნობისა და აღსრულების შესახებ ნორმები.

ამჟამად ევროპის უმრავლეს სახელმწიფოში მიიჩნევა, რომ ნაცვალგების პრინციპი დაცული არ არის მთელ რიგ სახელმწიფოებთან მიმართებაში. მაგალითად, ამ საბაბით გერმანიაში არ ხდება ისეთი მნიშვნელოვანი სავაჭრო პარტნიორი ქვეყნის სასამართლო გადაწყვეტილებების ცნობა, როგორცაა რუსეთის ფედერაცია. ამის ერთ-ერთ მიზეზად ევროპელი სპეციალისტები ასახელებენ იმ ფაქტს, რომ რუსი მოსამართლეები უცხოური სასამართლო გადაწყვეტილებების ცნობისა და აღსრულებისას არღვევენ *revision au fond*-ის პრინციპს, ახდენენ რა საზღვარგარეთული აქტების შინაარსობრივ გადამოწმებას. ამ ტენდენციას ევროპელი იურისტები მეტად ნეგატიურ შეფასებას აძლევენ.

⁹³ H.-J. Schramm, III, P. 7.

საერთოდ, *revision au fond* როგორც მრავალ ქვეყანაში სახელმძღვანელო პრინციპი, ჩვენს განსაკუთრებულ ყურადღებას საჭიროებს. ამ კონცეფციის არსებობა არ უნდა გავიგოთ ისე, რომ იგი ერთნაირი სახით მოქმედებს ყველა სახელმწიფოში. მიუხედავად იმისა, რომ ევროკავშირის, დსთ-ს და სხვ. ფარგლებში არსებული ნორმატიული აქტები ადგენენ სხვა პარტნიორი ქვეყნის სასამართლო გადაწყვეტილების არსებითი გადამოწმების დაუშვებლობას, მთელი რიგი სახელმწიფოები მესამე სახელმწიფოებთან ურთიერთობაში არ მისდევენ ამ პრინციპს. მაგალითად, საფრანგეთში, სადაც ჯერ კიდევ მძლავრია სახელმწიფო კუთვნილებაზე აქცენტირება და, შესაბამისად, საკუთარი მოქალაქეების განსაკუთრებული სამართლებრივი დაცვის ტრადიცია, შესაძლებელია უცხო ქვეყნის სასამართლო გადაწყვეტილების შინაარსობრივი შემოწმება, თუ იგი საფრანგეთის მოქალაქის მიმართ არის გამოტანილი. მიუხედავად ამისა, *revision au fond*-ის აკრძალვა მსოფლიოს საერთაშორისო კერძო სამართლის პროცესში ერთხმად მიიჩნევა მეტად პროგრესულ და სასურველ მოვლენად.

გერმანულ სასამართლო პრაქტიკაში რუსეთის მსგავსი დამოკიდებულება დამოუკიდებელ სახელმწიფოთა თანამეგობრობის სხვა სახელმწიფოების მიმართ, საქართველოსა და სავარაუდოდ უკრაინის გარდა. გერმანიაში არ არსებობს ერთიანი კონცეფცია იმის თაობაზე, უნდა მოხდეს თუ არა ქართული სასამართლო გადაწყვეტილებების ცნობა და აღსრულება ამ ფედერაციული რესპუბლიკის ტერიტორიაზე. მაგალითად კ. შრამი მიიჩნევს, რომ საქართველოში არსებობს ყველა წინაპირობა გერმანული სასამართლო აქტების ცნობისა და აღსრულებისთვის. აქედან გამომდინარე იგი თვლის, რომ საქართველოსთან მიმართებაში ნაცვალგების პრინციპი დაცულია⁹⁴. ამის საპირისპიროდ, გოტვალდი საქართველოს იმ ქვეყნების ჩამონათვალში ასახელებს, რომელთა სასამართლო გადაწყვეტილებებს გერმანიაში არ ცნობენ ან არ უნდა ცნონ⁹⁵ (ვინაიდან პრეცედენტი ამ ნაშრომის გამოცემის მომენტისთვის არ არსებობდა, საქართველოსთან მიმართებაში პიპოტეტური ვარაუდი გამოიყენებოდა).

რასაკვირველია, ამ შეხედულებებს მეტად თეორიული ხასიათი აქვს, ვინაიდან არ არსებობს სასამართლო პრაქტიკა, რეალურად მთავარი წყარო ასეთ საკითხებზე დასკვნის გაკეთებისა. ამიტომ ყველაფერს კონკრეტულ სიტუაციაში შესაბამისი მოსამართლე გადაწყვეტს. ასეთი გადაწყვეტილებების მიღებისას შესაძლებელია გათვალისწინებული იქნეს არა მარტო სუფთა სამართლებრივი, არამედ სამართლებრივ-პოლიტიკური ასპექტებიც, როგორცაა ქვეყანაში დემოკრატიული ინსტიტუტების განვითარება და საკანონმდებლო რეგულირება, ამ სახელმწიფოსთან ეკონომიკური თანამშრომლობის ინტენსივობა და ა.შ. ევროკავშირის სახელმწიფოებთან საქართველოს კარგი ურთიერთობიდან გამომდინარე, სავარაუდოა, რომ შესაბამისი შუამდგომლობის არსებობისას ქართული სასამართლო გადაწყვეტილებების ცნობას

⁹⁴ H.-J. Schramm, III, P. 7.

⁹⁵ Nagel/Gottwald, IZPR, 5. Auflage, Koeln, 2002, S. 629.

ზემოთ დასახელებული ნაცვალგების პრინციპმა ხელი არ უნდა შეუშალოს.

„საერთაშორისო კერძო სამართლის შესახებ“ საქართველოს კანონის 68-ე მუხლის მე-3 პუნქტი პირდაპირ უშვებს იმ უცხო ქვეყნის სასამართლოს გადაწყვეტილებების ცნობას, რომლებიც თავის მხრივ არ ცნობენ საქართველოს სასამართლო გადაწყვეტილებებს, თუ თვით ეს აქტი შინაარსობრივად არ ეხება ქონებრივ უფლებებს და საქართველოს კანონმდებლობით დადგენილი არ არის მათი ადგილობრივი განსჯადობა. ამრიგად, თუმცა ეს დებულება ზღუდავს ნაცვალგების პრინციპის მოქმედებას, მისი გამოყენების ფაქტობრივი არეალი მეტად მცირეა, რადგან დავების დიდი უმრავლესობა სწორედ რომ ქონებრივი ხასიათისაა.

მიუხედავად ზემოაღნიშნულისა, მ. ბოგუსლავსკი ჩემი აზრით უმართებულოდ მიიჩნევს, რომ ქართული კანონმდებლობის ამოსავალი წერტილი უცხო ქვეყნის სასამართლო გადაწყვეტილებების აღსრულებისას სწორედ ნაცვალგების პრინციპია⁹⁶.

ვ) ერთსა და იმავე მხარეებს შორის ერთსა და იმავე საკითხზე და ერთი და იმავე საფუძვლით საქართველოში მიმდინარეობს სასამართლო პროცესი.

ბევრი სახელმწიფოს კანონმდებლობა ამ პუნქტს უშუალოდ არ ასახელებს უცხო ქვეყნის სასამართლო გადაწყვეტილების ცნობაზე უარის თქმის საფუძვლად. ეს იმის გამო ხდება, რომ ანალოგიური შეზღუდვა თავისთავად არსებობს სამოქალაქო საპროცესო კოდექსებში, და მისი გამეორება სხვა ადგილას ან სხვა კანონში არ მიიჩნევა სწორად იურიდიული ტექნიკის მხრივ. საქართველოში, ჩემი აზრით, ამ პუნქტის გათვალისწინება სწორედ რომ მიზანშეწონილია, ვინაიდან ყველა საფუძველი უცხო ქვეყნის გადაწყვეტილების ცნობაზე უარის თქმისთვის საქართველოს „საერთაშორისო კერძო სამართლის შესახებ“ კანონის ერთსა და იმავე მუხლშია გათვალისწინებული, რაც მოსამართლის ამოცანას ამარტივებს და, შესაბამისად, თვით გადაწყვეტილების გამოტანასაც აჩქარებს.

პარალელურად ამ ნორმის გამოყენებით ხდება კანონმდებლის მიერ ნაციონალური სამართალწარმოების დაცვა, რადგან საქართველოში მიმდინარე პროცესს უპირატესობა გააჩნია საზღვარგარეთ გამოტანილი გადაწყვეტილების მიმართ.

ზ) გადაწყვეტილება ეწინააღმდეგება საქართველოს ძირითად სამართლებრივ პრინციპებს. ეს პუნქტი ჩვენს განსაკუთრებულ ყურადღებას იმსახურებს, ამიტომ მას ცალკე ქვეთავის ფარგლებში განვიხილავთ.

⁹⁶ შტრ: М.М.Богуславский, Международное частное право, Издание пятое, переработанное и дополненное 2005, Москва, თავი 8;

III დათქმა საჯარო წესრიგის შესახებ

„საერთაშორისო კერძო სამართლის შესახებ“ კანონის 68-ე მუხლის „ზ“ ქვეპუნქტით გათვალისწინებულ შინაარსთან მიმართებაში საზღვარგარეთ გამოითქმება განსაკუთრებით ბევრი მოსაზრება და, შესაბამისად, დღემდე მიმდინარეობს გაცხოველებული დისკუსიები თეორეტიკოსი და პრაქტიკოსი იურისტების მონაწილეობით, არსებობს მდიდარი იურიდიული ლიტერატურა და ა.შ. არ შეიძლება იმის თქმა, რომ *ordre public*-ის დათქმის სახელით ცნობილი ამ პრინციპის გამოყენება ხშირია მსოფლიო პრაქტიკაში. მაგრამ თავად შეზღუდვის ტექსტობრივი მხარე გვიჩვენებს, თუ რაოდენ ფართო შეიძლება იყოს მოსამართლისთვის ამ ნორმის ახსნა-განმარტების ასპარეზი.

აღიარებულია, რომ მოსამართლის მიერ ამ მოთხოვნასთან უცხოური სასამართლო გადაწყვეტილების შესაბამისობის განხილვა სავალდებულოა და ამიტომ მხარის შუამდგომლობისგან დამოუკიდებლად ხორციელდება. ამგვარად, ნორმა მასში ჩადებული საჯარო ინტერესის გამო მხარეთა დისპოზიციაში არ იმყოფება⁹⁷.

ვინაიდან გერმანიის ფედერაციული რესპუბლიკის სამოქალაქო საპროცესო კოდექსში უშუალოდაა გათვალისწინებული უცხოური სასამართლო გადაწყვეტილების შინაარსობრივი გადამოწმების დაუშვებლობის პრინციპი, საჯარო წესრიგის შესახებ დათქმა მიიჩნევა ერთგვარ კოლიზიად, დაპირისპირებად ამ პუნქტით დადგენილი სასამართლო გადამოწმების მოვალეობასა და *revision au fond*-ის აკრძალვას შორის⁹⁸.

ეს უკანასკნელი იმსახურებს ჩვენს განსაკუთრებულ ყურადღებას. *revision au fond*-ის არსი იმაში მდგომარეობს, რომ განხორციელდეს უცხოური გადაწყვეტილების აღსრულებადამდამოცხადება მისი კანონიერების შემოწმების გარეშე. ამ პრინციპის მიზეზია ნებისმიერი უცხოური სასამართლო გადაწყვეტილების აღსრულებადამოცხადება, მაშინაც კი, თუ იგი გამოყენებული სამართლის დარღვევით ან არასწორი გამოყენებით იქნა გამოტანილი, გარდა იმ შემთხვევებისა, როდესაც გადაწყვეტილება სხვა ზემოთ დასახელებულ შეზღუდვებს ეწინააღმდეგება⁹⁹.

revision au fond-ის დათქმის არსებობა განვითარებული ქვეყნების სამართალში ან სასამართლო პრაქტიკაში მოწმობს, რომ სახელმწიფოები ცდილობენ, შეძლებისდაგვარად, ხელი შეუწყონ სასამართლო გადაწყვეტილებების სწრაფ საერთაშორისო მიმოქცევას. ამგვარად, დასავლეთში კანონმდებელი ერთგვარ შეუალდეურ პოზიციას ანიჭებს მოსამართლეს – თუმცა ამ უკანასკნელს გააჩნია უცხო ქვეყნის სასამართლო გადაწყვეტილებაზე კონტროლის ფუნქცია, მაგრამ პრაქტიკულად ის მეტად შეზღუდულია. მოსამართლის საკონტროლო

⁹⁷ A.v. Falck, S. 55.

⁹⁸ შდრ: A.v. Falck, S. 55.

⁹⁹ შდრ.: A.v. Falck, S. 55.

ფუნქციების შეზღუდვა გამომდინარეობს თავად სიტყვა „ძირითადის“ ახსნა-განმარტებიდან. ეს სიტყვა ამ კონკრეტულ სიტუაციაში მიგვანიშნებს, რომ კანონმდებელი ნორმაში აქსოვს თავის სურვილს, საჯარო წესრიგის შესახებ დათქმის საბაბით უცხო ქვეყნის სასამართლო გადაწყვეტილების ცნობაზე უარი მხოლოდ გამონაკლის შემთხვევაში გამოაცხადოს¹⁰⁰.

თავად დათქმა საჯარო წესრიგის შესახებ მრავალი ქვეყნის საერთაშორისო კერძო სამართალითაა გათვალისწინებული. მაგალითად, საჯარო წესრიგის დოქტრინით შევდური სამართალი უარყოფს უცხოური სამართლის დებულებების გამოყენებას, თუ მათი გამოყენება დაუპირისპირდება შევდეთის სამართლის სისტემის ფუნდამენტურ პრინციპებს¹⁰¹. უცხოეთის კერძო სამართლის დებულებები, რომელიც აწესებს დისკრიმინაციას რასობრივი, ეთნიკური თუ რელიგიური ნიშნის მიხედვით, ვერ იქნებიან გამოყენებული შევდეთში¹⁰². რუსეთში საჯარო წესრიგის შესახებ დათქმა ერთ პუნქტშია გაერთიანებული რუსეთის სუვერენიტეტის დაცვისა და ამ ქვეყნის უსაფრთხოების ინტერესების მოთხოვნებთან ერთად.

რა თქმა უნდა, მხოლოდ ამ მაგალითით ვერ შემოვსაზღვრავთ სახელმწიფოს საჯარო წესრიგთან შეუსაბამობის შემთხვევებს. მიიჩნევა, რომ საქართველოს კანონი „საერთაშორისო კერძო სამართლის შესახებ“, კერძოდ მისი მე-5 მუხლი, გარკვეულწილად აკონკრეტებს საჯარო წესრიგის ცნების შინაარსს და მიუთითებს, რომ საქართველოში არ გამოიყენება უცხო ქვეყნის ნორმები (ან გადაწყვეტილებები, რომლებიც ასეთ ნორმებზეა დაფუძნებული – ავტორი), თუ ეს ეწინააღმდეგება საქართველოს ძირითად სამართლებრივ პრინციპებს¹⁰³. ამიტომ გადაუჭარბებლად შეიძლება ითქვას, რომ „საჯარო წესრიგი“ გაიგივებულია „საქართველოს ძირითად სამართლებრივ პრინციპებთან“: ეს უკვე საშუალებას აძლევს სასამართლოს, შედარებით იოლად გადაწყვიტოს საკითხი იმის შესახებ, ხომ არ ეწინააღმდეგება უცხო ქვეყნის სამართლის ნორმა საქართველოს ძირითად სამართლებრივ პრინციპებს, ანუ საჯარო წესრიგს¹⁰⁴.

მოყვანილ ციტატებში პროფ. ლილუაშვილი საუბრობს ზოგადად საჯარო წესრიგის შესახებ დათქმაზე, რომელიც ქართულ კანონმდებლობაში არაერთხელაა გათვალისწინებული და არა ამ პრინციპზე უცხო ქვეყნის სასამართლო გადაწყვეტილებებთან მიმართებაში. არადა, ამ უკანასკნელთან დაკავშირებული *ordre public* ცალკე ყურადღებას იმსახურებს, ვინაიდან დასავლეთის სამართალმცოდნეობაში ერთმანეთისგან განასხვავებენ მატერიალურ-სამართლებრივ და პროცესუალურ-სამართლებრივ საჯარო წესრიგს.

¹⁰⁰ შდრ.: H.-J. Schramm, III, P. 6.

¹⁰¹ თ. ლილუაშვილი, საერთაშორისო კერძო სამართალი, 2000., 42.

¹⁰² თ. ლილუაშვილი, საერთაშორისო კერძო სამართალი, 2000, 42.

¹⁰³ შდრ.: თ. ლილუაშვილი, საერთაშორისო კერძო სამართალი, 2000, 42.

¹⁰⁴ თ. ლილუაშვილი, საერთაშორისო კერძო სამართალი, 2000, 42.

საერთოდ შესაძლებელია წარმოიშვას ისეთი სიტუაცია, როდესაც ესა თუ ის ცნება ერთი ქვეყნის სამართლის მიხედვით მიეკუთვნება მატერიალურ სამართალს, ხოლო მეორე სახელმწიფოს კანონმდებლობის თანახმად, იგივე ინსტიტუტი საპროცესო ხასიათს ატარებს. რუსეთში, მაგალითად, ითვლება, რომ უცხოური ნორმატიული აქტი, როგორც წესი, არ უნდა იქნას გამოყენებული რუსულ სასამართლოში იმ საკითხებზე, რომლებიც ამ ქვეყნის კანონმდებლობით პროცესუალურ-სამართლებრივ კატეგორიებად ითვლებიან¹⁰⁵. და პირიქით, ის გარემოება, რომ მოცემული ნორმა სხვა ქვეყანაში პროცესუალურ ხასიათს ატარებს, არ ეწინააღმდეგება მის გამოყენებას რუსული სასამართლოს მიერ, თუ ჩვენს მეზობელ სახელმწიფოში იგი განიხილება როგორც მატერიალურ-სამართლებრივი ქცევის წესი. ამის უპირველესი მაგალითია ინგლისური ხანდაზმულობის ვადების გამოყენება ინგლისურ სამართალზე მითითების არსებობისას, თუმცა საერთო სამართლის მიხედვით, მთელი ეს ინსტიტუტი წარმოადგენს საპროცესო სამართალს, გარდა უცხოური ხანდაზმულობის ვადების გამოყენებისა¹⁰⁶.

სწორედ მატერიალურ-სამართლებრივ საჯარო წესრიგთან გავაქვს საქმე პროფ. ლილუაშვილის მიერ მითითებულ ციტატებში *ordre public*-ის ეს სახე გვხვდება, ვთქვათ, „საერთაშორისო კერძო სამართლის შესახებ“ საქართველოს კანონის მე-5 მუხლში, რომელიც ეხება ნორმების კოლიზიას. ამ დებულებით დადგენილია, რომ უცხო ქვეყნის სამართლის ნორმები არ გამოიყენება, თუ ეს ეწინააღმდეგება საქართველოს ძირითად სამართლებრივ პრინციპებს. ვინაიდან ამ მუხლში შინაარსობრივად მოიაზრება უცხო სამართლის მეშვეობით საქართველოში სასამართლო გადაწყვეტილების გამოტანა, საქმე გვაქვს იმ მატერიალურ-სამართლებრივი ნორმების გამოყენების დაუშვებლობასთან, რომლებიც ქართული მატერიალური სამართლის ძირითად პრინციპებს ეწინააღმდეგება. ამის საპირისპიროდ, საზღვარგარეთ ითვლება, რომ უცხოური სასამართლო გადაწყვეტილებების ცნობისა და აღსრულების შესახებ დებულებებში საუბარია სამოქალაქო პროცესუალურ-სამართლებრივ *ordre public*-ზე¹⁰⁷. ამ შემთხვევაში, როგორც წესი, ხდება არა საჯარო წესრიგის დამრღვევ უცხოურ სამართლის ნორმაზე, არამედ მიუღებელ უცხოურ სასამართლო გადაწყვეტილებაზე უარის თქმა¹⁰⁸.

ამრიგად, პროცესუალურ-სამართლებრივი საჯარო წესრიგის შემთხვევაში, პირველ რიგში, საქმე ეხება უცხოური სასამართლო გადაწყვეტილების ფორმას, იმას, თუ რა პროცედურის შედეგად იქნა იგი მიღებული და ა.შ. ბუნებრივია, უცხოური სასამართლო გადაწყვეტილება შეიძლება მატერიალურ-სამართლებრივი თვალსაზრისითაც იყოს მიუღებელი. ამ საკითხთან დაკავშირებით საინტერესოა გერმანიის უზენაესი სასამართლოს დეფინიცია¹⁰⁹: „დაუშვებელია უცხოური აქტის ცნობა და აღიარება, თუ იგი გერმანული სამართლებრივი ღირებულებების ძირითად არსს და მათში განსახიერებულ

¹⁰⁵ М.М.Богуславский, Международное частное право, 2002, Москва, ст. 400

¹⁰⁶ М.М.Богуславский, Международное частное право, 2002, Москва, ст. 400

¹⁰⁷ შდრ: A.v. Falck, S. 55

¹⁰⁸ Martiny, Internationales Zivilverfahrensrecht III/1, Rz. 1016

¹⁰⁹ BGHZ 22, S. 24.

სამართლიანობის წარმოდგენებს იმდენად ეწინააღმდეგება, რომ ნაციონალური კონცეფციის მიხედვით იგი სრულიად მიუღებელია“.

მატერიალურ-სამართლებრივი საჯარო წესრიგის დარღვევად მიიჩნევა, მაგალითად, ნებისმიერი დემოკრატიული სახელმწიფოსთვის წარმოდგენელი სასამართლო გადაწყვეტილება, რომელიც პირს ქორწინების დადების ვალდებულებას აკისრებს¹¹⁰.

დასავლეთის სახელმწიფოებში პროცესუალურ-სამართლებრივი საჯარო წესრიგის დარღვევით მიღებულ უცხო ქვეყნის სასამართლო გადაწყვეტილების ცნობაზე უარის თქმა უფრო ხშირია, ვიდრე მატერიალურ-სამართლებრივ *ordre public*-ის გამოყენება. ამის მიზეზი, ჩემი აზრით, ის შეიძლება იყოს, რომ სახელმწიფოთა უმრავლესობაში მატერიალური სამართალი ასე თუ ისე მსგავს პრინციპებს და სამართლიანობის შესახებ იდენტურ წარმოდგენებს ეფუძნება, სამართალწარმოების პროცესი კი გაცილებით მეტი ეროვნული თავისებურებებით ხასიათდება. მაგალითად, ამ კუთხით დიდი განსხვავებები არსებობს კონტინენტურ – ევროპულ და ინგლისურ – ამერიკულ სამართლებრივ ოჯახებს შორის. მაგალითად, საერთო სამართლის სისტემის პრაქტიკაში არსებობს სამოქალაქო პროცესში მოპასუხის სამართალწარმოებიდან სრული გამოთიშვის ინსტიტუტი - *contempt of court*, ამ უკანასკნელის ბრალეულობის მიუხედავად, რომელიც საჯარიმო სანქციის სახით ხორციელდება. როგორც ვხედავთ, პროცესუალურ საკითხებში არსებითი სხვაობა შეიძლება არსებობდეს დემოკრატიული ღირებულებებზე დაფუძნებულ სახელმწიფოებს შორისაც.

სხვა საკითხია, ყოველთვის მოხდება თუ არა ასეთ სიტუაციაში უცხოურ სასამართლო გადაწყვეტილების ცნობაზე უარის თქმა მისი საჯარო წესრიგთან შეუსაბამობის საბაბით. როგორც უკვე ვივარაუდეთ, ხშირ შემთხვევაში, ხდება ასეთი უარის ეკონომიკური, პოლიტიკური შედეგების შეფასება და მხოლოდ მას შემდეგ მიიღება შესაბამისი გადაწყვეტილება.

contempt of court-ის გამოყენებით მიღებული სასამართლო გადაწყვეტილების ცნობის საკითხი განიხილებოდა გერმანიის ფედერაციის უზენაეს სასამართლოში. სასამართლომ, ყველაფრის მიუხედავად, ცნო და აღსრულებად გამოაცხადა ის გადაწყვეტილება, რომლის მისაღებად გამართულ პროცესში საერთო სამართლის ქვეყნებისთვის დამახასიათებელი ეს ინსტიტუტი იქნა გამოყენებული. საჯარო წესრიგის დარღვევა იმ საბაბით იქნა უარყოფილი, რომ მოპასუხემ თავისი არაბრალეულობის შესახებ არ განაცხადა¹¹¹.

საინტერესოა, თუ რას მოიმოქმედებდა ქართველი მოსამართლე ანალოგიურ სიტუაციაში. აშკარაა, რომ ამგვარი საპროცესო ვითარება ცალსახად არღვევს საქართველოს სამოქალაქო საპროცესო კოდექსით გათვალისწინებულ შეჯიბრებითობის პრინციპს. ასე რომ, საქმე გვაქვს

¹¹⁰ RGZ 169, S. 245 ff.

¹¹¹ BGHZ 48, S. 327, 333

სწორედ რომ ისეთ სიტუაციასთან, როგორსაც საქართველოს კანონი „საერთაშორისო კერძო სამართლის შესახებ“ პირდაპირ ითვალისწინებს – გადაწყვეტილება ეწინააღმდეგება საქართველოს ძირითად სამართლებრივ პრინციპებს.

ამგვარად, აუცილებელია სამართლებრივი დოქტრინის არსებობა, რომელიც განსაზღვრავს, თუ რა ფარგლებში უნდა მოხდეს *ordre public*-ის დათქმის ახსნა-განმარტება. ვინაიდან საქართველოში ამ მხრივ არ არსებობს სასამართლო პრაქტიკა, კვლავ და კვლავ უცხოეთის განვითარებული სახელმწიფოების გამოცდილებას უნდა დავყვარდეთ.

არც ერთ ქვეყანაში პრაქტიკულად არ არსებობს ზუსტი ჩამონათვალი ან რაიმე წესები, რომლებიც ადგენენ, თუ რა სახის უცხოური სასამართლო გადაწყვეტილებები ეწინააღმდეგება საჯარო წესრიგის მოთხოვნებს. ეს ლოგიკურიცაა, ვინაიდან ასეთი ნორმა რომც არსებობდეს, იგი აზრს მოკლებული იქნებოდა¹¹², რადგან *ordre public*-ის დათქმის მიზანი სწორედ ის არის, რომ მოსამართლეს გარკვეული თავისუფლება მიანიჭოს, რათა ამ უკანასკნელმა გადაწყვიტოს, თუ რომელი კონკრეტული უცხოური სასამართლო გადაწყვეტილება არ აკმაყოფილებს საჯარო წესრიგის მოთხოვნებს. საქართველოს ძირითად სამართლებრივ პრინციპებთან შეუსაბამობაში მყოფი უცხო ქვეყნის სასამართლო გადაწყვეტილებების სახეების ზუსტი ჩამონათვალის დადგენა კანონის ტექსტში წმინდა პრაქტიკული თვალსაზრისითაც არ იქნებოდა გამართლებული. საქმე ისაა, რომ მრავალფეროვან თანამედროვე ცხოვრებაში, წარმოიშობა სულ ახალი ტიპის სამართლებრივი ურთიერთობები, და შესაბამისად, შინაარსობრივად ახალი დეტალების შემცველი სასამართლო გადაწყვეტილებები, რომელთა ცნობის და აღსრულების საკითხი ხშირ შემთხვევაში მეტად სადავო შეიძლება იყოს, ამგვარ მკაცრ რეგლამენტაციას აზრი არა აქვს და სწორედ კონკრეტული გარემოებებიდან გამომდინარე მოსამართლის შეფასება გვესახება ყველაზე მისაღებ გამოსავლად. მაგალითად, კომპიუტერული ტექნიკის, გენური ინჟინერიის და სხვ. მიღწევებიდან გამომდინარე, იდება სხვადასხვა ახალი ტიპის გარიგებები, სასამართლოებს გამოაქვთ სრულიად უპრეცედენტო გადაწყვეტილებები. ეწინააღმდეგება თუ არა, ვთქვათ, გენეტიკურად მოდიფიცირებულ საკვებ პროდუქტებზე დადებული გარიგებები საქართველოს ძირითად სამართლებრივ პრინციპებს? ეს საკითხი დიდი უთანხმოების საგანი იყო ამერიკის შეერთებულ შტატებსა და ევროკავშირს შორის, როდესაც ამ უკანასკნელმა აკრძალა ამგვარი პროდუქტების იმპორტი ოკეანის გაღმა მდებარე სახელმწიფოდან. ადვილი წარმოსადგენია, თეორიულად მაინც, რომ ამ თემასთან დაკავშირებული გადაწყვეტილება აღსასრულებლად იქნეს მიქცეული, ისეთ ტექნოლოგიურად ჩამორჩენილ სახელმწიფოშიც კი, როგორსაც დღესდღეისობით წარმოადგენს საქართველო.

მოსამართლისთვის განსჯის თავისუფლების მინიჭება იმითაც შეიძლება გავამართლოთ, რომ გარკვეული სამართლებრივი ურთიერთობები, რომლებიც წარსულში საჯარო წესრიგის დარღვევად მიიჩნეოდა,

¹¹² უდრ.: H.-J. Schramm, III, P. 6.

სამართლებრივი ფასეულობების მუდმივი გარდაქმნის პირობებში ახლო მომავალში შეიძლება სხვაგვარად იქნეს შეფასებული. მაგალითად, მრავალი სპეციალისტი აკეთებს პროგნოზს, რომ ადამიანის უჯრედის კლონირება, რომელიც დღეს თითქმის ყველა სახელმწიფოს კანონმდებლობით არის აკრძალული, პოტენციურად უდიდესი სარგებლობის მომტანია კაცობრიობისთვის სამედიცინო თვალსაზრისით და სულ მალე ამ კუთხით არსებული სამართლებრივი წინაღობები დაძლეულ იქნება.

ამგვარად, საჯარო წესრიგის საწინააღმდეგო უცხოური სასამართლო გადაწყვეტილებების სახეების ზუსტი ჩამონათვალის არსებობა, თეორიულადაც კი შეუძლებელია სამართლებრივ ურთიერთობათა მრავალრიცხოვნების გამო, რომ არაფერი ვთქვათ იმაზე, რომ კანონმდებელ იძულებული იქნებოდა მუდმივი შესწორებები და დამატებები შეეტანა ასეთ ჩამონათვალში.

მაშასადამე, ევროპის განვითარებულ ქვეყნებში (აქ პირველ რიგში კონტინენტურ-ევროპული სამართლის სისტემის ქვეყნებს ვგულისხმობთ) საქმე გვაქვს არა ზუსტ ჩამონათვალთან, არამედ სასამართლო პრაქტიკასა და თეორიულ იურიდიულ მეცნიერებაზე დამყარებულ დოქტრინასთან, რომელიც საჯარო წესრიგის დაახლოებით საზღვრებს ადგენს. საერთოდ, *ordre public*-ის შესახებ დათქმა ცალსახად მიიჩნევა გამონაკლის შემთხვევაში გამოყენებად ნორმად, მისი სამართლებრივი ინტერპრეტაცია ხდება ვიწროდ და შესაბამისად უცხოური სასამართლო გადაწყვეტილების აღსრულებადად გამოცხადებასთან მიმართებაში ასეთ პრეცედენტებს მეტად იშვიათად ვაწყდებით.

ნიშანდობლივია გერმანიის ჩრდილო რაინ-ვესტფალიის ფედერალური მიწის უზენაესი სასამართლოს მიერ განხილული დავა, სადაც საქმე იტალიურ სასამართლო გადაწყვეტილებას ეხებოდა¹¹³. ეს სასამართლო აქტი მოპასუხის მხრიდან საჯარო წესრიგთან შეუსაბამობის საბაბით იქნა გაპროტესტებული. მოპასუხემ განაცხადა, რომ იტალიაში არსებული დროებითი დაყადაღება, რომლის ცალკე გასაჩივრებაც არ დაიშვება და მისი გადამოწმება მხოლოდ საქმის არსებითად გადაწყვეტისას ხდება, გერმანიის კონსტიტუციის 103-ე მუხლში დადგენილ სასამართლო მოსმენის პრინციპს ეწინააღმდეგება. ჩვენ უკვე ზემოთაც ვნახეთ, თუ რაოდენ დიდი მნიშვნელობა ენიჭება ამ პრინციპის დაცვას გერმანიის ფედერაციულ რესპუბლიკაში. მიუხედავად ამისა, *ordre public*-ის დარღვევა უარყოფილ იქნა. ამ მაგალითზე ჩანს საჯარო წესრიგის შესახებ დათქმის ვიწრო გაგებით ახსნა-განმარტების კონცეფციაც და, გარკვეულწილად, ასევე სამართლებრივ-პოლიტიკური გარემოებების გათვალისწინებაც კონკრეტული მოსამართლეების მიერ. ეს ბუნებრივიცაა, რადგან ევროპული თანამეგობრობის პარტნიორი ქვეყნის სასამართლო გადაწყვეტილების ცნობაზე უარის თქმას არა მარტო იურიდიული ასპექტები გააჩნია.

¹¹³ RIW 1985, S. 973 ff.

საქართველოს ძირითად სამართლებრივ პრინციპებთან შეუსაბამობას შეიძლება მაშინაც ჰქონდეს ადგილი, როდესაც უცხო ქვეყანაში სასამართლო პროცესის მიმდინარეობისას მოპასუხეს უარს ეტყვის დაცვის უფლებაზე.

კონტინენტურ-ევროპული სამართლის ქვეყნებში ამჟამად ინტენსიური დისკუსია მიმდინარეობს იმ საკითხზე, ეწინააღმდეგება თუ არა ამერიკის შეერთებულ შტატებში არსებული მოსამართლის არჩევის პრაქტიკა, რომელზედაც მხარეებს მნიშვნელოვანი ზეგავლენის მოხდენა ძალუძთ, მოსამართლეთა დამოუკიდებლობის პრინციპს¹¹⁴.

დასასრულს, ხაზი უნდა გაეუსვათ ანგლო-ამერიკული სამართლებრივი ოჯახის კიდევ ერთი ინსტიტუტის შეუსაბამობას რომაულ-გერმანული საკანონმდებლო ტრადიციის მიმდევარი ქვეყნების საჯარო წესრიგთან. ესაა ძირითადად ამერიკის შეერთებულ შტატებში ფართოდ გამოყენებული *punitive damage* ანუ სარჩელები, რომლებიც მილიონობით და ათობით მილიონობით დოლარის დავის საგანს მოიცავს. იგი წარმოადგენს ზიანის მიმყენებლის მიმართ დამატებითი სასჯელის სახეს. ასეთი სახის სარჩელები და მათი დაკმაყოფილების შედეგად გამოტანილი სასამართლო გადაწყვეტილებები, სავარაუდოდ საქართველოშიც უნდა ჩაითვალოს ქვეყნის ძირითად სამართლებრივ პრინციპებთან შეუსაბამობაში მყოფ უცხოურ აქტებად. ზიანის ანაზღაურების შესახებ ქართული მატერიალურ-სამართლებრივი ნორმების აშკარად უხეში ხელყოფა იქნებოდა, ვთქვათ, მრავალი მილიონი დოლარით რომ დაეჯარიმებინათ ქართული კომპანია იმის გამო, რომ მისმა თანამშრომელმა იმდენად ცხელი ყავა მიჰყიდა კლიენტს, რომ ამ უკანასკნელმა ყავის დაღვევისას დამწვრობა მიიღო (ეს მაგალითი *mac donalds*-ის წინააღმდეგ აღძრულ რეალურ სარჩელს ემყარება).

აღსანიშნავია, რომ „საერთაშორისო კერძო სამართლის შესახებ“ საქართველოს კანონი არ აკონკრეტებს, თუ როგორ უნდა მოახდინოს მოსამართლემ უცხოურ სასამართლო გადაწყვეტილებაზე უარის თქმის საფუძვლის გადამოწმება, საკუთარი ინიციატივით ანუ სამსახურებრივი მოვალეობის ფარგლებში (*ex officio*), თუ დისპოზიციურობის პრინციპიდან გამომდინარე, მხოლოდ მხარეთა შუამდგომლობის შედეგად. 68-ე მუხლის შინაარსიდან ამის დადგენა ძნელია (საპირისპიროდაა საქმე უცხოურ საარბიტრაჟო გადაწყვეტილებებთან მიმართებაში, რასაც ქვემოთ განვიხილავთ): „გადაწყვეტილების ცნობა არ ხდება, თუ...“. არადა ეს საკითხი მეტად აქტუალურია დასავლეთის განვითარებული ქვეყნების საერთაშორისო კერძო სამართლის პროცესში.

აღიარებულია, რომ საჯარო წესრიგთან გადაწყვეტილების შესაბამისობის საკითხი ყველა შემთხვევაში უნდა იქნას შემოწმებული მოსამართლის მიერ. ამგვარად, ეს მის სამსახურებრივ მოვალეობას წარმოადგენს. მაგრამ განა ეს ნიშნავს, რომ სხვა საფუძვლები მხარის შუამდგომლობით უნდა იქნას განხილული? სხვა პირობებთან

¹¹⁴ H.-J. Schramm, III, P. 6.

მიმართებაში არ არსებობს ერთიანი აზრი. აქ ყველაფერი 68-ე მუხლის მე-2 პუნქტის პირველი წინადადების ახსნა-განმარტებაზეა დამოკიდებული. სავარაუდოდ, ფრაზას „გადაწყვეტილების ცნობა არ ხდება, თუ...“ შესამჩნევად იმპერატიული დატვირთვა გააჩნია. საქართველოს უზენაესი სასამართლოს მიერ უცხოური გადაწყვეტილებების ცნობაზე და აღსრულებაზე მიღებული განჩინებებიდანაც ჩანს, რომ მოსამართლეები მეტწილად თავს ვალდებულად თვლიან 68-ე მუხლში დასახელებული პირობები შეამოწმონ. ამგვარად ჩავთვალოთ, რომ უფლებამოსილ ქართველ მოსამართლეთა სამსახურებრივ მოვალეობას წარმოადგენს უცხო ქვეყნის სასამართლო გადაწყვეტილების „საერთაშორისო კერძო სამართლის შესახებ“ საქართველოს კანონის 68-ე მუხლთან შესაბამისობის დაგენა. მიუხედავად ამისა, თვით ნორმატიული აქტის ტექსტში ამ საკითხის თაობაზე მცირე მინიშნების გაკეთება, ჩემი აზრით, სრულიად გამართლებული იქნებოდა.

ბ) საერთაშორისო ხელშეკრულებები უცხოური სასამართლო გადაწყვეტილებების ცნობაზე უარის თქმის შესახებ

I მინსკის კონვენცია

1993 წელს დაიდო მინსკის კონვენცია დამოუკიდებელ სახელმწიფოთა თანამეგობრობის მონაწილე სახელმწიფოთა შორის სამოქალაქო, საოჯახო და სისხლის სამართლის საქმეებზე სამართლებრივი დახმარებისა და სამართლებრივი ურთიერთობების შესახებ. ნიშანდობლივია, რომ ეს მრავალმხრივი საერთაშორისო ხელშეკრულება ითვალისწინებს უცხოური (მაშასადამე, აქ იგულისხმება სხვა წევრი სახელმწიფო) სასამართლო გადაწყვეტილებების ცნობაზე და აღსრულებაზე უარის თქმის საკმაოდ განსხვავებულ საფუძვლებს ევროპულ ანალოგებთან შედარებით. ამიტომ მიზანშეწონილად მიმაჩნია მათი დეტალური განხილვა. თვალი გადავაავლოთ ამ აქტის ჩვენთვის ღირშესანიშნავ დებულებებს.

51-ე მუხლი ადგენს, რომ ამ კონვენციით გათვალისწინებული პირობების შესაბამისად თითოეული წევრი-სახელმწიფო ცნობს და აღსრულებს სხვა ქვეყნის ტერიტორიაზე გამოტანილ შემდეგ გადაწყვეტილებებს:

ა) იუსტიციის ორგანოების გადაწყვეტილებებს სამოქალაქო და საოჯახო საქმეებზე ამ საკითხებთან დაკავშირებული სასამართლო მორიგებების ჩათვლით, ასევე ფულად ვალდებულებებთან დაკავშირებულ ნოტარიალურ აქტებს;

ბ) სასამართლოების გადაწყვეტილებებს სისხლის სამართლის საქმეებზე ზიანის ანაზღაურებასთან დაკავშირებით.

თუმცა ეს არსებულ ქართულ ტერმინოლოგიას არ შეესაბამება, „ა“ პუნქტში ნაგულისხმევი იუსტიციის ორგანოების გადაწყვეტილებები, ჩემი აზრით, სწორედ რომ სასამართლო გადაწყვეტილებებად უნდა გავიგოთ. სავარაუდოდ, აქ მოიაზრება მთლიანად სასამართლო ხელისუფლება.

შემდეგი 52-ე მუხლი ადგენს, რომ ამგვარი იუსტიციის ორგანოების მიერ გამოტანილი და კანონიერ ძალაში შესული გადაწყვეტილებები, რომლებიც თავისი ბუნებით აღსრულებას არ საჭიროებენ, სხვა წევრ-სახელმწიფოების ტერიტორიაზე იცნობა სპეციალური სამართალწარმოების გარეშე, თუ:

- ა) მეორე სახელმწიფოს იუსტიციის ორგანოებს იმავე საქმეზე არა აქვთ გამოტანილი კანონიერ ძალაში შესული გადაწყვეტილება;
- ბ) თუ ამ კონვენციით ან მასში შესაბამისი ნორმების არარსებობის შემთხვევაში მეორადი სახელმწიფოს შიდა კანონმდებლობით საქმე არ ექვემდებარება ამ ქვეყნის განსაკუთრებულ კომპეტენციას.

52-ე მუხლის მეორე პუნქტი ადგენს, რომ იგივე ეხება მეურვეობისა და მზრუნველობის შესახებ გადაწყვეტილებებს, ასევე განქორწინების შესახებ გადაწყვეტილებებს, რომლებიც ამ აქტის გამომტანი სახელმწიფოს კომპეტენტური ორგანოს მიერაა მიღებული.

53-ე მუხლი აწესრიგებს იძულებითი აღსრულების შესახებ შუამდგომლობაზე ნებართვის გაცემის საკითხს, ხოლო 54-ე გადაწყვეტილებების ცნობისა და აღსრულების წესს. ვინაიდან ამ ნორმებს ჩვენ უცხოური სასამართლო გადაწყვეტილების აღსრულებად გამოცხადების პროცედურასთან მიმართებაში კიდევ შეეხვებით, ყურადღება გავამახვილოთ მინსკის კონვენციის 55-ე მუხლზე – უარი გადაწყვეტილებების ცნობაზე და აღსრულებაზე. იგი ითვალისწინებს, რომ 52-ე მუხლში აღნიშნული გადაწყვეტილებების იძულებითი წესით აღსრულების ნებართვაზე უარი შეიძლება ითქვას, როცა:

- ა) იმ მხარის კანონმდებლობის მიხედვით, რომლის ტერიტორიაზეც გამოტანილია გადაწყვეტილება, იგი კანონიერ ძალაში არ არის შესული ან არ ექვემდებარება აღსრულებას, იმ შემთხვევების გარდა, როცა გადაწყვეტილება უნდა აღსრულდეს კანონიერ ძალაში მის შესვლამდე;
- ბ) მოპასუხემ მონაწილეობა ვერ მიიღო პროცესში იმის გამო, რომ მას, ან სხვა უფლებამოსილ პირს, დროულად არ ჩაბარდა სასამართლო უწყება;
- გ) თუ იმ სახელმწიფოს ტერიტორიაზე, რომელშიც უნდა ცნობილ და აღსრულებულ იქნას გადაწყვეტილება, ერთსა და იმავე მხარეებს შორის ერთსა და იმავე დავის საგანზე და ერთსა და იმავე საფუძვლით, ადრე უკვე გამოტანილი იყო კანონიერ ძალაში შესული გადაწყვეტილება, ან ცნობილ იქნა მესამე სახელმწიფოს სასამართლოს გადაწყვეტილება; ასევე, თუ ამ სახელმწიფოს ტერიტორიაზე მოცემულ საქმეზე მიმდინარეობს სამართალწარმოება;
- დ) ამ კონვენციის დებულებების თანახმად და მათი არარსებობისას იმ სახელმწიფოს კანონმდებლობის თანახმად, რომელის ტერიტორიაზეც გადაწყვეტილება ცნობილ უნდა იქნას და აღსრულდეს, საქმე ამ სახელმწიფოს ორგანოების განსაკუთრებულ კომპეტენციას მიეკუთვნება;
- ე) არ არსებობს საბუთი, რომელიც მხარეთა მიერ სახელშეკრულებო განსჯადობის შესახებ შეთანხმების დადებას დაადასტურებდა;
- ვ) იმ სახელმწიფოს კანონმდებლობის თანახმად, რომელიც ცნობისა და აღსრულების საქმეს განიხილავს, იძულებითი აღსრულების ხანდაზმულობის ვადა გასულია.

პირველ რიგში, ნიშანდობლივია კონვენციის არაიმპერატიული, არამომთხოვნი ტონი: „...უარი შეიძლება ითქვას იმ შემთხვევებში, თუ...“. ასეთი სიტყვაწყობა ცალსახად დისპოზიციურობით ხასიათდება და მოსამართლეს შესაბამისი გადაწყვეტილების მისაღებად არანაირად არ ავალდებულებს, განსხვავებით, მაგალითად, „საერთაშორისო კერძო სამართლის შესახებ“ საქართველოს კანონის 68-ე მუხლისგან – „გადაწყვეტილების ცნობა არ ხდება, თუ...“ ამგვარად, დამოუკიდებელ სახელმწიფოთა თანამეგობრობის წევრის მოსამართლეს შეუძლია სხვა ქვეყნის გადაწყვეტილების ცნობაზე და აღსრულებაზე უარის თქმა ისეთი საფუძველით, რომელიც ამ 55-ე მუხლით არაა გათვალისწინებული. ამგვარად, ეს ნორმა უფრო მეტად ემსგავსება უცხოური გადაწყვეტილების ცნობაზე და აღსრულებაზე უარის თქმის მაგალითების ჩამონათვალს და არა საერთაშორისო ხელშეკრულებით მყარად დადგენილ პირობებს.

თუ მინსკის კონვენციის 55-ე მუხლის „ბ“, „გ“, „დ“, ქვეპუნქტების შინაარსი ჩვენთვის საკმაოდ კარგადაა ნაცნობი თავად საქართველოს შიდა კანონმდებლობიდან, იგივეს ვერ ვიტყვით დსთ-ეს წევრი სახელმწიფოების გადაწყვეტილებების ცნობისა და აღსრულების სხვა წინაპირობებზე. „ა“ პუნქტში ყურადღების გამახვილება ხდება გადაწყვეტილების კანონიერ ძალაში შესვლის ფაქტზე. დასავლეთის ქვეყნების სამართალი, საერთაშორისო ხელშეკრულებები და მათი მოდელით შექმნილი ქართული კანონმდებლობაც არ ახდენს უცხოური სასამართლო გადაწყვეტილების ცნობას და აღსრულებას, თუ ეს მოთხოვნა არ იქნა დაცული. განსხვავება ისაა, რომ ამას ევროპაში ბუნებრივ წინაპირობად აღიქვამენ და საჭიროდ არ თვლიან უცხო ქვეყნის სასამართლოს გადაწყვეტილების კანონიერი ძალის არარსებობის ცალკე ნორმად გათვალისწინებას შესაბამის ჩამონათვალში. ამ მხრივ მისაბაძია საქართველოს კანონი „საერთაშორისო კერძო სამართლის შესახებ“, რომელიც არა ზემოთხსენებული საფუძველების ჩამონათვალში, არამედ 68-ე მუხლის პირველ ფრაზაში ადგენს: „საქართველო ცნობს უცხო ქვეყნის კანონიერ ძალაში შესულ სასამართლო გადაწყვეტილებებს“. ევროპის მთელი რიგი ქვეყნების კანონმდებლობაში კი ასეთი უშუალო ნორმატიული დათქმა არ გვხვდება და საკითხი რეგულირდება სასამართლო პრაქტიკის, იურიდიული დოქტრინის მეშვეობით. თუ რომელი მიდგომაა უფრო გამართლებული, თუმცა სადავო, მაგრამ, ჩემი აზრით, ნაკლებად არსებითი საკითხია.

ასევე არ ფიგურირებს ევროპულ ანალოგებში მინსკის კონვენციის „ე“ ქვეპუნქტის მსგავსი დებულება. რა მოიაზრება სახელშეკრულებო განსჯადობის შესახებ შეთანხმებაში? მინსკის კონვენციის შესახებ არა მარტო კომენტარების, არამედ სრული და მაღალ დონეზე შესრულებული ქართული თარგმანის არარსებობის პირობებში რთულია ზემოთ დასახელებული ნორმის შინაარსის ზუსტი დადგენა. საერთოდ, სახელშეკრულებო განსჯადობის ქვეშ საერთაშორისო კერძო სამართლის პროცესში იგულისხმება მხარეთა შეთანხმება იმის თაობაზე, რომ კონკრეტული საქმე განიხილოს უცხო სახელმწიფოს სასამართლომ, თუმცა *lex fori* (იმ სახელმწიფოს კანონი, სადაც მდებარეობს სასამართლო) ამ დავას ადგილობრივი სასამართლოს იურისდიქციას

უქვემდებარებს, და პირიქით. ამგვარად, მხარეები, ეყრდნობიან რა მხარეთა ავტონომიისა და სახელმწიფოებო თავისუფლების პრინციპებს, თავად აღგენენ უფლებამოსილ სასამართლოს, თუ ამას ხელს არ უშლის კონკრეტული ქვეყნის სასამართლოთა განსაკუთრებული კომპეტენციის შესახებ იმპერატიული ნორმა. მხარეთა შეთანხმებებს, რომლებიც აღგენენ განსჯადობას, ეწოდება პროროგაციული შეთანხმებები¹¹⁵. მაგრამ ვინ გვეკვლინება მხარეებად მინსკის კონვენციის თანახმად? ლოგიკურად ეს კერძო სამართლის ფიზიკური და იურიდიული პირები უნდა იყვნენ და არა თვით მინსკის კონვენციის წევრი-სახელმწიფოები. იმის ასოციაცია, რომ ამ მუხლში იგულისხმება სახელმწიფოები შეიძლება გაჩნდეს კონვენციის მეტად ბუნდოვანი ფორმულირებიდან, რომელიც მხარეებისა და ხელმწიფოების დამდები სუბიექტების დეფინირებას არ ახდენს. თუ „ქ“ ქვეპუნქტში სწორედ ეს იგულისხმება, მიმაჩნია, რომ კონვენციაში ასეთი დებულების შეტანა ნამდვილად არ იყო აუცილებელი. უფრო სწორად, მართებული ფორმულირება იქნებოდა, რომ პროროგაციული შეთანხმება ამ უკანასკნელის არსებობისას თან უნდა დაერთოს შუამდგომლობას. წინააღმდეგ შემთხვევაში, ჩნდება ეჭვი, რომ პროროგაციული შეთანხმების გარეშე შუამდგომლობა საერთოდ არ მიიღება განსახილველად. შეიძლება, რომ მხარეებს საერთოდაც არ დაედოთ ამგვარი პროროგაციული ხელშეკრულება. მიუხედავად ამისა, საერთაშორისო სამართლის კოლიზიური ნორმების გამოყენებით, ყველა შემთხვევაში, მაინც რომელიმე სახელმწიფოს სასამართლო აღმოჩნდება ამ საქმის განხილვაზე უფლებამოსილი. ამგვარად, სახელმწიფოებო განსჯადობის შესახებ საბუთის არარსებობა არ უნდა იყოს უცხო ქვეყნის სასამართლო გადაწყვეტილების აღსასრულებლად მიქცევისთვის დამაბრკოლებელი გარემოება. მისი დართვა შუამდგომლობაზე უნდა განვიხილოთ, როგორც ფაკულტატიური პირობა.

ასევე საორტოფოა ხანდაზმულობის ვადის გასვლის შეტანა გადაწყვეტილების დამაბრკოლებელი გარემოებების ჩამონათვალში. ამ პუნქტის არსებობა მინსკის კონვენციაში, სავარაუდოდ, გამოწვეულია რუსული სამართლის გავლენით, სადაც ასევე ფიგურირებს ანალოგიური დებულება. შეუძლებელია პირდაპირი მნიშვნელობით ყველა იმ საფუძვლის ჩამოთვლა ერთ აქტში, რომელიც უცხოური სასამართლო გადაწყვეტილების აღსრულებას გამორიცხავს. მაგალითად, საგსებით ზედმეტია იმის ჩაწერა კანონში, რომ არ მოხდება ისეთი უცხოური სასამართლო გადაწყვეტილების ცნობა, რომელიც სისხლის სამართლის კოდექსით გათვალისწინებული დანაშაულის ჩადენას ითვალისწინებს. დაახლოებით იგივე შეიძლება ითქვას ხანდაზმულობის ვადების გასვლაზეც.

ამის საპირისპიროდ, მინსკის კონვენციაში არ არის შესული ყველაზე მნიშვნელოვანი წინაპირობა უცხოური გადაწყვეტილების ცნობისთვის, კერძოდ, საჯარო წესრიგის შესახებ დათქმა¹¹⁶. აქედან გამომდინარე, არამართებულია, რომ ცნობაზე უარის თქმა შეიძლება მოხდეს მხოლოდ იმის გამო, რომ მხარეს დროულად არ მიაწოდეს ინფორმაცია პროცესის

¹¹⁵ М.М.Богуславский, Международное частное право, 2002, Москва, 401.

¹¹⁶ H.-J. Schramm, IV.

შესახებ¹¹⁷. ეს კრიტიკიუმი არ ასახავს თემის მთავარ პრობლემატიკას, ვინაიდან ის კი არ არის მთავარი, იცოდა თუ არა მხარემ პროცესის შესახებ, არამედ ის, ჰქონდა თუ არა მას თავის დაცვის საშუალება¹¹⁸.

აქედან გამომდინარე, საქართველოს დსთ-ში მონაწილეობის პერიოდში ქართველი მოსამართლე მეტად არასახარბიელო ვითარებაში შეიძლება აღმოჩენილიყო – იმ შემთხვევაში, თუ უცხო ქვეყნის სასამართლო გადაწყვეტილება წინააღმდეგობაში იქნებოდა საქართველოს საჯარო წესრიგთან, მას ფორმალურად არ ექნებოდა უფლება გამოეტანა განჩინება ამგვარი აქტის ცნობაზე და აღსრულებაზე უარის თქმის შესახებ. ეს ნორმათა იერარქიის პრინციპიდან გამომდინარეობს – ჩვენ ხომ უკვე ვახსენეთ, რომ საერთაშორისო ხელშეკრულებას, ამ შემთხვევაში მინსკის კონვენციას უპირატესი ძალა გააჩნდა შიდასახელმწიფოებრივ კანონთან შედარებით. მაშ, რა უნდა იღონოს ქართველმა მოსამართლემ ანალოგიური სიტუაციის არსებობისას? ნორმათა ამგვარი კონკურენციის საკითხებს პრაქტიკაში უდიდესი მნიშვნელობა გააჩნიათ, ამიტომ მათ ქვემოთ უფრო დეტალურად განვიხილავთ.

საკვებით ლოგიკურია, რომ მინსკის კონვენციაში არაფერია ნათქვამი ნაცვალებების პრინციპის დაცვაზე, ვინაიდან 51-ე მუხლი უკვე თავისთავად ითვალისწინებს, რომ ზოგადად მხარეები ერთმანეთის სასამართლო გადაწყვეტილებებს ცნობენ.

II ორმხრივი ხელშეკრულებები

აქვე შევეხოთ საქართველოს მიერ დადებულ ხელშეკრულებებს სომხეთის, აზერბაიჯანის, უკრაინის, თურქმენეთის, ბულგარეთის, თურქეთის რესპუბლიკებთან, რომლებიც ასევე ითვალისწინებენ ამ ქვეყნების გადაწყვეტილებების საქართველოს ტერიტორიაზე ცნობისა და აღსასრულებლად მიქცევის განსაკუთრებულ წესებს. მიუხედავად, იმისა, რომ ბევრი დებულება იდენტურია მინსკის კონვენციისა და ხშირ შემთხვევაში უკვე ნათქვამის გამეორება მოგვიწევს, არსებობს მთელი რიგი განსხვავებებიც. ამიტომ გადაჭარბებული არ უნდა იყოს შესაბამისი ნორმების ზუსტი ტექსტობრივი გადმოცემაც.

სომხეთთან დადებული ორმხრივი შეთანხმების საფუძველზე, ჩვენი სახელმწიფო ვალდებულია ცნოს და აღსრულოს მეორე მხარის ტერიტორიაზე გამოტანილი და კანონიერ ძალაში შესული სასამართლო გადაწყვეტილებები. ტერმინ „სასამართლო გადაწყვეტილებებში“ საქართველოსა და სომხეთისთვის სხვადასხვა რამ შეიძლება იგულისხმებოდეს. ამიტომ ხელშეკრულება ორივე ქვეყნისთვის ცალ-ცალკე ახდენს ამ ცნების დეფინიციას. საქართველოსთვის სომხური სასამართლო გადაწყვეტილება წარმოადგენს:

- ა) გადაწყვეტილებებს სამოქალაქო, მათ შორის სამეურნეო საქმეებზე;
- ბ) მხარეთა მორიგებებს სასამართლოში;
- გ) განაჩენებს დანაშაულით მიყენებული ზიანის ანაზღაურების ნაწილში;

¹¹⁷ H.-J. Schramm, IV.

¹¹⁸ H.-J. Schramm, IV.

- დ) დოკუმენტებს მამობის დადგენისა და საალიმენტო ვალდებულებათა შესახებ;
- ე) დოკუმენტებს, რომელთაც გააჩნიათ სააღსრულებო წარწერა;
- ვ) გადაწყვეტილებებს სასამართლო ხარჯების შესახებ.

აქედან გამომდინარე, ვხედავთ, რომ სომხეთთან დადებული ხელშეკრულება სამოქალაქო სამართლის საქმეებზე სამართლებრივი დახმარების შესახებ სასამართლო აქტების უფრო ფართო სპექტრს მოიცავს, ვიდრე მინსკის კონვენცია, რომლის წევრებიც არიან საქართველოც და სომხეთიც. აქედან გამომდინარე, ეს ხელშეკრულება უფრო კონკრეტულ, სპეციალურ ნორმებს შეიცავს და ორი მეზობელი ქვეყნის შესაბამის სამართლებრივ ურთოერთობებში სწორედ მას გააჩნია უპირატესობა.

სომხური სასამართლო გადაწყვეტილების ცნობისა და აღსრულების შესახებ შუამდგომლობა წარედგინება ამ გადაწყვეტილების გამომტან სასამართლოს განმცხადებლის მიერ და გადაეგზავნება ხელშეკრულების მონაწილე მეორე მხარის სასამართლოს. განმცხადებელს შეუძლია უშუალოდ მიმართოს ხელშეკრულების მონაწილე მეორე მხარის სასამართლოსაც. შუამდგომლობას სასამართლოს გადაწყვეტილების ცნობისა და აღსრულების შესახებ თან უნდა დაერთოს შემდეგი დოკუმენტები:

- ა) სასამართლოს მიერ დამოწმებული სასამართლო გადაწყვეტილების ასლი: თუ ასლში არ არის ზუსტი მინიშნება იმაზე, რომ გადაწყვეტილება შევიდა კანონიერ ძალაში და შეიძლება აღსრულდეს, მაშინ მას უნდა დაერთოს ერთი ეგზემპლარი სასამართლოს ოფიციალური დოკუმენტისა სასამართლო გადაწყვეტილების ძალაში შესვლის შესახებ;
- ბ) სასამართლოს დოკუმენტი, ხელშეკრულების მონაწილე შემკითხველი მხარის ტერიტორიაზე გადაწყვეტილების აღსრულებული ნაწილის შესახებ;
- გ) დოკუმენტი, რომელიც ამტკიცებს, რომ მხარეს, რომელიც არ იღებდა მონაწილეობას პროცესში, კანონით დადგენილი წესით ჩაბარდა უწყება სასამართლოში გამოცხადების შესახებ, ხოლო მისი არაქმედუნარიანობის შემთხვევაში, – რომ მას ჰყავდა შესაბამისი წარმომადგენელი.

ზემოთ დასახელებულ დოკუმენტებს თან უნდა ერთვოდეს დიპლომატიური ან საკონსულო წარმომადგენლობის ან ხელშეკრულების მონაწილე შუამდგომლობის წარმომდგენი მხარის უფლებამოსილი პირის მიერ დამოწმებული თარგმანი.

ეს ნორმები, ფაქტობრივად, არ განსხვავდება მინსკის კონვენციაში გათვალისწინებული პარალელური დებულებებისგან. აღსანიშნავია მხოლოდ, რომ სომხეთთან დადებული ორმხრივი ხელშეკრულება არ შეიცავს ფრიად ბუნდოვანი შინაარსის ცნებას: „დოკუმენტს, რომელიც მხარეთა სახელშეკრულებო განსჯადობის შეთანხმების არსებობას ადასტურებს“.

სომხური სასამართლო გადაწყვეტილების ცნობისა და აღსრულებისთვის მხოლოდ 4 დამაბრკოლებელი გარემოებაა გათვალისწინებული:

- 1) თუ ხელშეკრულების მონაწილე განაჩენის გამომტანი მხარის ნაციონალური კანონმდებლობის მიხედვით, გადაწყვეტილება არ შესულა კანონიერ ძალაში ან აღსრულებას არ ექვემდებარება;
- 2) თუ ხელშეკრულების მონაწილე იმ მხარის ეროვნული კანონმდებლობის თნახმად, რომელსაც წარედგინება შუამდგომლობა გადაწყვეტილების ცნობისა და აღსრულების თაობაზე, საქმე განეკუთვნება ხელშეკრულების მონაწილე შემსრულებელი მხარის სასამართლოს განსაკუთრებულ კომპეტენციას;
- 3) თუ მხარეს, რომელიც არ მონაწილეობდა პროცესში, გადაწყვეტილების გამომტანი მხარის ეროვნული კანონმდებლობის შესაბამისად, არ ჩაბარდა უწყება სასამართლოში გამოცხადების შესახებ, ან მისი არაქმედუნარიანობის შემთხვევაში, არ მონაწილეობდა მისი წარმომადგენელი;
- 4) თუ იმავე სამართლებრივ დავაზე იმავე მხარეებს შორის ხელშეკრულების შემსრულებელი მხარის სასამართლოს მიერ უკვე გამოტანილია კანონიერ ძალაში შესული გადაწყვეტილება, ან იგი იმყოფება წარმოებაში, შემსრულებელი მხარის სასამართლოში, ან უკვე მოხდა ამავე საქმეზე მესამე სახალმწიფოს კანონიერ ძალაში შესული გადაწყვეტილების ცნობა.

ცნობაზე უარის თქმის საფუძვლების მცირე რაოდენობა თავისთავად აადვილებს შესაბამის პროცედურას და მეზობელ სახელმწიფოსთან მიმართებაში სავსებით მისაღებია. სამწუხაროა, რომ ხელშეკრულებაში არ არის ჩადებული არასასურველი უცხოური გადაწყვეტილების დაბრკოლების ყველაზე მძლავრი ბერკეტი, კერძოდ, საჯარო წესრიგის შესახებ დათქმა.

ახერბაიჯანთან ანალოგიური ხელშეკრულების ნორმები, რომლებიც ეხება ცნობაზე უარის თქმას, სასამართლო გადაწყვეტილების ცნებასა და თანდართულ დოკუმენტებს, შინაარსობრივად იდენტურია სომხეთთან დადებული ხელშეკრულებისა. უკრაინასთან მიმართებაში გამოიყენება სასამართლო გადაწყვეტილების ცნობაზე უარის თქმის 3 საფუძველი, შესაბამის ჩამონათვალში ვერ ვხვდებით დათქმას ამგვარი გადაწყვეტილების კანონიერ ძალაში შესვლის შესახებ, თუმცა ეს მოთხოვნა ამ ხელშეკრულებაში მაინც არის ჩადებული, მხოლოდ სხვა ადგილას.

მსგავსი დებულებები ბულგარეთთან დადებულ ხელშეკრულებაშიც გვხვდება იმ დამატებით, რომ იგი საარბიტრაჟო გადაწყვეტილებების აღსრულების დამაბრკოლებელ გარემოებებსაც მოიცავს, რაზეც ქვემოთ კიდევ ვისაუბრებთ. სამწუხაროდ, ეს ნორმატიული აქტი არბიტრაჟს მხოლოდ გადაწყვეტილებაზე უარის თქმის საფუძვლებთან ერთად ახსენებს და ჩვენ მას ვერ ვხვდებით თვით ამ ხელშეკრულებისმიერი „გადაწყვეტილების“ დეფინიციაში (როგორც ზემოთ ვახსენეთ, ამგვარი ხელშეკრულებები თითქმის ყოველთვის განმარტავენ, თუ რა მოიაზრება ტერმინ „გადაწყვეტილების“ ქვეშ). მე-19 მუხლის შინაარსიდან ცალსახად გამომდინარეობს, რომ გადაწყვეტილებებში ჩვენ უნდა ვიგულისხმეთ

სახელმწიფო სასამართლოების აქტები. ამიტომ საკმაოდ მოულოდნელია, რომ მიუხედავად ამისა, საარბიტრაჟო გადაწყვეტილებების ცნობისა და აღსრულების შესახებ ნორმა მაინც გათვალისწინებულია ამ ხელშეკრულებაში.

ანალოგიური ხელშეკრულება თურქეთის რესპუბლიკასთან მოიცავს ასევე საარბიტრაჟო გადაწყვეტილებებს და, რაც განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია, თურქული სასამართლო გადაწყვეტილების ცნობისა და აღსრულების დამაბრკოლებელ გარემოებას წარმოადგენს საჯარო წესრიგის შესახებ დათქმა. თუმცა ეს მხოლოდ სახელმწიფო სასამართლოების გადაწყვეტილებებს ეხება და საარბიტრაჟო გადაწყვეტილებებთან მიმართებაში *ordre public*-ის ნორმას ვეღარ ვხვდებით.

საქართველო ცნობს და აღსრულებად აცხადებს თურქეთის ტერიტორიაზე გამოტანილი შემდეგი სახის აქტებს:

- ა) სამოქალაქო საქმეებზე გამოტანილ ქონებრივი სახის სასამართლო გადაწყვეტილებებს;
- ბ) სასამართლო გადაწყვეტილებებს სისხლის სამართლის საქმეებზე ზიანის ანაზღაურების ნაწილში;
- გ) საბოლოო საარბიტრაჟო გადაწყვეტილებებს სამოქალაქო საქმეებზე;

ვინაიდან ზემოთ მოყვანილი კონვენციის 42-ე მუხლის „ბ“ ქვეპუნქტი არ წარმოადგენს ჩვენი კვლევის საგანს, ხოლო „გ“ ქვეპუნქტს ჩვენ საარბიტრაჟო გადაწყვეტილებებთან მიმართებაში კიდევ დავუბრუნდებით, ყურადღება უნდა გავამახვილოთ სამოქალაქო საქმეებზე გამოტანილ ქონებრივი სახის სასამართლო გადაწყვეტილებებზე.

ქართულ-თურქმენული ხელშეკრულების იგივე მუხლი განმარტავს, რომ ცნობასა და აღსრულებას ექვემდებარება მხოლოდ გადაწყვეტილებები გამოტანილი იმ სამართალურთიერთობების მიმართ, რომლებიც წარმოიშვა ამ ხელშეკრულების ძალაში შესვლის შემდეგ.

ამისდა საპირისპიროდ, გადაწყვეტილებანი რომლებიც შეეხება პირად სტატუსს, იცნობიან იმ შემთხვევაშიც, როდესაც ისინი გამოტანილია მოცემული ხელშეკრულების ძალაში შესვლამდე.

ხელშეკრულების 42-ე მუხლში ხაზგასმულია ასევე, რომ ის გადაწყვეტილებები, რომლებიც თავისი ხასიათით აღსრულებას არ ექვემდებარებიან (მეურვეობისა და მზრუნველობის, მთელ რიგ საოჯახო საკითხებზე და სხვ.) იცნობიან სპეციალური წარმოების გარეშე. ეს დებულება სავარაუდოდ გულისხმობს იმას, რომ ხდება ჩამოთვლილი გადაწყვეტილებების ავტომატური ცნობა.

ამ ორმხრივი ხელშეკრულების ნაკლად უნდა მივიჩნიოთ მასში ცნობისა და აღსრულების დამაბრკოლებელ გარემოებათა ჩამონათვალის დუბლირება. საქმე იმაშია, რომ 43-ე მუხლს გააჩნია შემდეგნაირი ფორმულირება: „გადაწყვეტილებები, რომლებიც მითითებულია 42-ე მუხლში, იცნობიან და აღსრულებიან ხელშეკრულების მონაწილე მხარის

ტერიტორიაზე, თუ ისინი აკმაყოფილებენ შემდეგ პირობებს...“: მაშასადამე, ნორმის შინაარსიდან გამომდინარეობს, რომ თუ სასამართლო გადაწყვეტილებები არ დააკმაყოფილებენ შესაბამის პირობებს, არ მოხდება მათი ცნობა და აღსრულება. შესაბამისად, საქმე გვაქვს numerus clausus-ის პრინციპით ჩამოყალიბებულ პოზიტიურ კონსტრუქციასთან.

ამავდროულად, იმავე ხელშეკრულების 51-ე მუხლი ადგენს, რომ: „სასამართლო გადაწყვეტილების ცნობისა ან აღსრულების ნებართვის გაცემაზე შეიძლება უარი ითქვას, თუ...“. გარდა იმისა, რომ ნორმა ცალსახად არაიმპერატიულად უღერს და აქედან გამომდინარე numerus clausus-ზე ამ შემთხვევაში ვერ ვისაუბრებთ, იგი 43-ე მუხლის არსებობის ფაქტიდან გამომდინარე, ამ ხელშეკრულებაში აშკარად ზედმეტია.

რაც შეეხება ცნობისა და აღსრულების დამაბრკოლებელი გარემოებების კონკრეტულ სახეებს, ისინი საკმაოდ მრავალრიცხოვანია.

ხელშეკრულების 43-ე და 51-ე მუხლების ჩამონათვალში ვხვდებით ჩვენთვის უკვე კარგად ნაცნობ მოთხოვნებს (უცხოური სასამართლო გადაწყვეტილების კანონიერი ძალა, საპროცესო დარღვევების არარსებობა და სხვ.), რომლებიც რიგ შემთხვევებში უფრო დეტალურადაა ჩამოყალიბებული, ვიდრე საქართველოს მიერ დადებულ სხვა ანალოგიურ საერთაშორისო ხელშეკრულებებში. ამიტომაცაა, რომ საბოლოო ჯამში ცნობისა და აღსრულების დამაბრკოლებელი გარემოებების ჩამონათვალი საკმაოდ ბევრი, კერძოდ 11 პუნქტისგან შედგება.

საინტერესოა საჯარო წესრიგის შესახებ დათქმის ფორმულირებაც: „...გადაწყვეტილება არ ეწინააღმდეგება კანონმდებლობის ძირითად პრინციპებსა და საზოგადოებრივ წესწყობილებას...“. ამგვარად, თურქმენეთთან მიმართებაში ქართული ordre public მეტად ფართო მნიშვნელობას იძენს და საკმაოდ აბსტრაქტულ ცნებას, „საზოგადოებრივ წესწყობილებასაც“ მოიცავს.

ჩემი აზრით, ამგვარი ზოგადი ხასიათის დეფინიციის არსებობა საქართველო-თურქმენეთის ხელშეკრულებაში მიზანშეწონილი არ არის. თუ „კანონმდებლობის ძირითადი პრინციპები“ მეტ-ნაკლებად გასაგები ფორმულირებაა და ordre public-ის სინონიმადაც შეგვიძლია განვიხილოთ, „საზოგადოებრივი წეს-წყობილება“ ქართული სამართალმცოდნეობისთვის მეტად ბუნდოვანი ცნებაა. შესაბამისად, მოსამართლეს, რომელსაც „საზოგადოებრივი წესწყობილების“ ახსნა-განმარტებისთვის მეტად ფართო ასპარეზი ეძლევა, არ გააჩნია აღნიშნული ცნების შიდასახელმწიფოებრივი და უცხოური სასამართლო პრაქტიკის ინტერპრეტაცია. ვინაიდან იურისპრუდენცია მაინც ზუსტ მეცნიერებად რჩება, ზედმეტი აბსტრაქტულობა არასასურველია,

III ევროპული კონვენციები

მიუხედავად იმისა, რომ საქართველო არ არის უცხოური სასამართლო გადაწყვეტილებების ცნობისა და აღსრულების შესახებ არც ბრიუსელის,

არც ლუგანოს კონვენციის წევრი და, ბუნებრივია, მასზე არ ვრცელდება არც ევროკავშირის საბჭოს დადგენილება 44/2001, საინტერესოა, თუ რა პირობებს ადგენენ ეს სახელმწიფოთაშორისი აქტები იმ სფეროში, რომელიც ჩვენი კვლევის საგანს წარმოადგენს.

ბრიუსელისა და ლუგანოს კონვენციები უცხო ქვეყნის სასამართლო გადაწყვეტილების ცნობაზე და აღსრულებადად გამოცხადებაზე უარის 4 საფუძველს იცნობენ. ამ შემთხვევაში ჩვენ მხოლოდ ჩამონათვალით შემოვიფარგლებით, რადგან ეს პუნქტები ზემოთ მოყვანილ ანალოგიურ ქართულ ნორმებთან მიმართებაშიც გვაქვს განხილული (5 ა აა). არ მოვიყვანო ასევე ამ თითოეული სამართლებრივი დოკუმენტის ზუსტ თარგმანსაც, რადგან შინაარსობრივად ისინი მეტწილად ერთმანეთის იდენტურნი არიან და უმნიშვნელო ტერმინოლოგიურ განსხვავებებზე შეჩერებაც არ მიმაჩნია გამართლებულად. უცხოური სასამართლო გადაწყვეტილება არ აღსრულდება:

1. როდესაც იმ სახელმწიფოს სასამართლოები, რომელსაც მიეკუთვნება უცხოური სასამართლო, მეორე სახელმწიფოს კანონმდებლობით არ არიან უფლებამოსილნი;
2. როდესაც ეს მეორად სახელმწიფოში გამოტანილ ან ადრე ცნობილ უცხოურ გადაწყვეტილებას ეწინააღმდეგება ან მის საფუძველად არსებული პროცესი მეორად სახელმწიფოში განსჯად პროცესთან შეუსაბამოა;
3. როდესაც გადაწყვეტილების ცნობა გამოიწვევს მეორადი სახელმწიფოს ძირითადი სამართლებრივი პრინციპების აშკარა ხელყოფას, განსაკუთრებით კი მაშინ, როდესაც ცნობა ადამიანის ძირითად უფლებებსა და თავისუფლებებს ღახავს;
4. როდესაც მოპასუხეს მონაწილეობა არ მიუღია პროცესში და ამის საფუძველზე აცხადებს პრეტენზიას, უწყება დადგენილი წესების შესაბამისად არ ჩაბარებია, ან არადროულად ჩაბარდა, რის გამოც მას თავის დაცვა არ შეეძლო.

რასაკვირველია, ევროკავშირისა და ევროპის თავისუფალი ვაჭრობის ზონაში შემავალი სახელმწიფოებისთვის არ არსებობს ნაცვალგების დაცვის წინაპირობა. იგულისხმება, და ხელშეკრულებებშიც მყარდება ის დებულება, რომ მონაწილე მხარეები ერთმანეთის სასამართლო გადაწყვეტილებებს ცნობენ. აქედან გამომდინარე, ეს პუნქტი ევროპულ აქტებში არ გვხვდება.

გგ) შიდასახელმწიფოებრივი კანონმდებლობისა და საერთაშორისო ხელშეკრულებების კონკურენციის საკითხი

ერთი შეხედვით, ეს თემატიკა შეიძლება აქტუალურად არ მოგვეჩვენოს, ვინაიდან საქართველოს კანონმდებლობა, კერძოდ, ნორმატიული აქტების შესახებ კანონის მე-19 მუხლი შიდასახელმწიფოებრივი კანონმდებლობისა და საერთაშორისო ხელშეკრულებას შორის კოლიზიის არსებობისას ცალსახად ამ უკანასკნელს ანიჭებს უპირატესობას. რა თქმა უნდა, შიდასახელმწიფოებრივ კანონმდებლობაში ჩვენ ამ შემთხვევაში არ ვგულისხმობთ ქვეყნის უზენაეს იურიდიულ აქტს – კონსტიტუციას. ეს ნორმა, თავის მხრივ, ეფუძნება საქართველოს

კონსტიტუციის მე-6 მუხლის მე-2 პუნქტის ანალოგიური შინაარსის დებულებას. მიუხედავად ამისა, ჩვენს თემასთან მიმართებაში შესაძლოა საკითხი ასე მარტივად ვერ გადაწყდეს. ამას რამდენიმე მიზეზი აქვს. პირველ რიგში ის, რომ დამოუკიდებელ სახელმწიფოთა თანამეგობრობაში 15 წლიანი წევრობის პერიოდში საქართველო იყო სამოქალაქო, საოჯახო და სისხლის სამართლის საქმეებზე სამართლებრივი დახმარებისა და სამართლებრივი ურთიერთობების შესახებ მინსკის კონვენციის წევრი. ეს საერთაშორისო ხელშეკრულება კი სწორედ დამოუკიდებელ სახელმწიფოთა თანამეგობრობის ეგიდით დაიდო, რომელშიც საქართველო მუდამ პასიურ როლს თამაშობდა. მთელი რიგი პოლიტიკური მიზეზების გამო, რომელთა განხილვაც ამ კვლევაში ნამდვილად უადგილო იქნებოდა, საქართველო მუდამ იყო ამ წარმონაქმნიდან გამოსვლის უპირველესი კანდიდატი, ქვეყნის ხელისუფლება ხანგრძლივი პერიოდის განმავლობაში საჯაროდ აცხადებდა, რომ ენთუზიაზმის გარეშე ეკიდებოდა დსთ-ს და მასში ჩვენი წევრობა მხოლოდ დროებითია. შესაბამისად, დსთ-ს ფარგლებში დადებული მრავალი შეთანხმება ხშირად მხოლოდ ქაღალდზე რჩებოდა, ვერ ხერხდებოდა მათი შიდასახელმწიფოებრივ კანონმდებლობაში იმპლემენტაცია და ისინი ვერ იძენდნენ სრულფასოვანი სამართლის წყაროს როლს. ამ ფაქტში ჩვენ უშუალოდ დავრწმუნდებით ქართული სასამართლო პრაქტიკის მიმიხილვისას, მიუხედავად იმისა, რომ სწორედ მინსკის კონვენცია ყველაზე ნაკლებად შეგვიძლია მივიჩნიოთ „სიმბოლური მნიშვნელობის მქონე“ ნორმატიულ აქტად. მაშასადამე, ჩვენ ისეთ შემთხვევასთან გვაქვს საქმე, როდესაც პოლიტიკური მოვლენები არსებით გავლენას ახდენდნენ სამართალწარმოებაზე.

მინსკის კონვენციის მოქმედება პოტენციურად შეიცავდა რთული კოლიზიების შესაძლებლობას - დაეუშვათ, რომ ხელშეკრულების მონაწილე ერთ-ერთი ქვეყნის სასამართლომ გამოიტანა გადაწყვეტილება, რომელიც ცოლქმრული დალატით მიყენებული მორალური ზიანის გამო ერთ-ერთ მეუღლეს აკისრებს 2 მილიონი დოლარის გადახდას (მაგალითად punitive damage-ს კონცეფციის გამოყენებით). როგორ უნდა მოქცეულიყო ასეთ შემთხვევაში ქართველი მოსამართლე? დაეშვა საქართველოს ტერიტორიაზე ასეთი გადაწყვეტილების აღსრულება?

ამ კითხვაზე პასუხის გაცემა პირველ რიგში იმიტომ არის რთული, რომ ქართულმა სახელმწიფომ მინსკის კონვენციის რატიფიცირებით ნებაყოფლობით თქვა უარი საჯარო წესრიგის შესახებ დათქმის მეშვეობით ასეთი არასასურველი სასამართლო გადაწყვეტილების თავიდან აცილების შესაძლებლობაზე. მაშასადამე, შიდასახელმწიფოებრივ ნორმატიული აქტებით, პირველ რიგში „საერთაშორისო კერძო სამართლის შესახებ“ კანონით დადგენილი ordre public არ გამოდგება ზემოთმოყვანილ სამაგალითო სასამართლო გადაწყვეტილებაზე უარის თქმის საფუძვლად. თუმცა, ამ კონკრეტულ შემთხვევაში, ჩემი აზრით, მოქმედების გარკვეულ თავისუფლებას იძლევა მინსკის კონვენციის 52-ე მუხლის საგარაუდო დისპოზიციურობა ცნობისა და აღსრულების გამომრიცხავ გარემოებებთან მიმართებაში. ქართველ მოსამართლეს საშუალება ექნებოდა ჩვენი სახელმწიფოს ძირითად სამართლებრივ პრინციპებთან შეუსაბამო უცხოური სასამართლო

გადაწყვეტილების ქვეყნის ტერიტორიაზე ცნობასა და აღსრულებაზე უარი მინსკის კონვენციის შესაბამისი დებულების არაიმპერატიული ხასითით დაესაბუთებინა. ამისთვის, ბუნებრივია, მოსამართლემ უნდა იხელმძღვანელოს „საერთაშორისო კერძო სამართლის შესახებ“ კანონის 68-ე მუხლის „ზ“ ქვეპუნქტით.

თუმცა, მეორე მხრივ, თუ მინსკის კონვენციის 52-ე მუხლის თელეოლოგიურ ახსნა-განმარტებას მოვახდენთ, მივალთ დასკვნამდე, რომ იქ მოყვანილი გამომრიცხავი გარემოებების ჩამონათვალი მაინც ამომწურავია, წინააღმდეგ შემთხვევაში მათ დაფიქსირებას ყოველნაირი აზრი ეკარგება.

აქედან გამომდინარე, იმ შემთხვევაში, როცა სახეზე გვაქვს დსთ-ს ქვეყნის სასამართლო გადაწყვეტილება, რომლის აღსრულებაც ყოველნაირად ეწინააღმდეგება ქართული სამართლის ფუნდამენტურ პრინციპებს და სამართლიანობის შესახებ ელემენტარულ წარმოდგენებს, იურიდიულად გამართული სახით მის აღსრულებაზე უარის თქმა შეუძლებელი იქნებოდა.

თეორიულად, შეიძლება სხვა გზითაც წასვლა - ასეთი გადაწყვეტილების კონსტიტუციასთან შესაბამისობის საკითხის დაყენება. რასაკვირველია, ეს რთული პროცედურაა და კონსტიტუციის მეტად ფართო გაგებით ინტერპრეტაციას მოითხოვს. მაგალითად, საკონსტიტუციო სასამართლომ უნდა დაადგინოს, რომ მორალური ზიანის კომპენსაცია 2 მილიონი დოლარის რაოდენობით ცოლქმრული ღალატის გამო ადამიანის უფლებებს არღვევს. ბუნებრივია, ასეთი გამოსავალი სასამართლო ხელისუფლების საერთო პოზიციასა და ნებას მოითხოვს, თუმცა, იურიდიული ტექნიკის თვალსაზრისით, აშკარად არასასურველია.

ყველაზე მარტივი გამოსავალი იქნებოდა თვით კონსტიტუციაში შესაბამისი დამატების შეტანა. თუმცა ვინაიდან ქვეყნის უზენაესი კანონის ახსნა-განმარტება მარტოოდენ საკონსტიტუციო სასამართლოს პრეროგატივაა, ყოველ მსგავს შემთხვევაში ამ ორგანოსთვის მიმართვაც არ იქნებოდა გამართლებული.

ფაქტია, რომ დსთ-ს ქვეყნების კანონმდებლობებს შორის სამართლებრივი განსხვავებების მუდმივი ზრდის პირობებში არამიზანშეწონილია უცხო ქვეყნის სასამართლო გადაწყვეტილების ცნობაზე და აღსრულებაზე უარის თქმის ისეთი უნივერსალური ინსტრუმენტის გამოუყენებლობა, როგორცაა დათქმა საჯარო წესრიგის შესახებ.

ბ. უცხოური საარბიტრაჟო გადაწყვეტილებების ცნობისა და აღსრულების დამაბრკოლებელი გარემოებები

აა) ზოგადი მიმოხილვა

უცხო ქვეყნის სასამართლო გადაწყვეტილებების მსგავსად, უცხოური საარბიტრაჟო გადაწყვეტილების ცნობაზე და აღსრულებაზე უარის თქმა

ხდება მხოლოდ კანონში უშუალოდ გათვალისწინებული საფუძვლებით. ვინაიდან 4 „ბ“ „აა“-ში 2010 წლამდე არსებული კანონმდებლობის დებულებებს უკვე შევეხეთ, მიმოვიხილოთ, თუ რას ადგენს ახალი კანონი „არბიტრაჟის შესახებ“, რომელიც გაეროს სამოდულო კანონის ნორმებს ეყრდნობა. ნიშანდობლივია, რომ ამ ნაშრომის ქვემოთ მოყვანილი ნაწილი წარმოადგენს „არბიტრაჟის შესახებ“ 2009 წლის კანონის შესაბამისი დებულებების კომენტარების პირველ მცდელობას ქართულ იურიდიულ ლიტერატურაში. რა თქმა უნდა, ეს ეხება მხოლოდ ამ ახალ ნორმატიული აქტს და არა „კერძო არბიტრაჟის შესახებ“ კანონს, რომელიც საფუძვლიანად იქნა დამუშავებული ქართული სამართალმცოდნეების მიერ, გაანალიზებულ იქნა შედარებით-სამართლებრივი მეთოდის გამოყენებითაც და დამსახურებული კრიტიკის ქარცეცხლშიც იქნა მოქცეული¹¹⁹.

იგი სულ 8 დამაბრკოლებელ გარემოებას იცნობს, რაც, თავის მხრივ, გაეროს ნიუ-იორკის კონვენციის დებულებებიდან, კერძოდ V მუხლიდან გამომდინარეობს. იმ ფაქტმა, რომ აღნიშნული მრავალმხრივი საერთაშორისო ხელშეკრულება მხოლოდ 7 დამაბრკოლებელ გარემოებას იცნობს, არ უნდა შეგვიყვანოს შეცდომაში და გვაფიქრებინოს თითქოს ქართულმა კანონმდებლობამ რაიმე სიახლე ამ სფეროში დანერგა. უბრალოდ ქართული ნორმა ნიუ იორკის კონვენციის V მუხლის ერთი ქვეპუნქტის შინაარსს (1,“ა“) ყოფს და ორ ცალკე ქვეპუნქტში აწესრიგებს („არბიტრაჟის შესახებ“ კანონის 45.1 „ა.ა“ და „ა.ბ“).

უცხოური საარბიტრაჟო გადაწყვეტილების ცნობასა და აღსულებაზე უარის თქმის საფუძვლები პირობითად შეგვიძლია ორ ჯგუფად დავეყოთ. პირველი ექვსი გარემოების გათვალისწინება ხდება მხოლოდ მხარის შუამდგომლობით (ნიუ იორკის კონვენციის შესაბამისად ხუთი გარემოების). დანარჩენი ორის შესაბამისობა ქართულ კანონმდებლობასთან კი, მიუხედავად მხარეთა ინიციატივისა, სასამართლოს მიერ მოწმდება. ეს პრინციპი გამოიყენება თითქმის ყველა ქვეყანაში, რადგან გაეროს ნიუ-იორკის კონვენცია 140 წევრ-სახელმწიფოზე მეტს აერთიანებს. ამრიგად, „არბიტრაჟის შესახებ“ კანონის 45-ე მუხლის პირველი პუნქტის პირველ ექვს ქვეპუნქტში ჩამოთვლილი პირობები სასამართლო განხილვისას მსჯელობის საგანი ხდება მხოლოდ „თუ მხარე, რომლის წინააღმდეგაც გამოტანილია საარბიტრაჟო გადაწყვეტილება, მიმართავს სარჩელით და დაამტკიცებს, რომ...“ დარჩენილი ორი პუნქტის დისპოზიციის შემოწმების ვალდებულებას საქართველოს სასამართლოს მიერ ადასტურებს შემდეგი ფრაზა: „...სასამართლო დაადგენს, რომ...“.

გავეცნოთ ყოველ ცალკეულ საფუძველს.

¹¹⁹ შდრ: გ. ცერცვაძე, დისერტაცია თემაზე: „საერთაშორისო საარბიტრაჟო განხილვის წინაპირობები“, 2008 წ. (დაცულია 2009 წ.), ქ. თბილისი.

ბბ) უარის თქმა მხარის შუამდგომლობით

„არბიტრაჟის შესახებ“ კანონის 45-ე მუხლის 1 პუნქტის „ა“ ქვეპუნქტი ითვალისწინებს, რომ ქართველი მოსამართლე, მხარის მიერ წარმოდგენილი მტკიცებულებების საფუძველზე ადგენს შემდეგი გარემოებების არსებობის საკითხს:

1) საარბიტრაჟო შეთანხმების მხარე ქმედუუნარო იყო.

ამ ნორმის წყარო უდავოდ იყო ნიუ იორკის კონვენციის V მუხლის 1, „ა“ ქვეპუნქტი, რომლის ქართულ კანონში ორ ნაწილად დაყოფის შესახებაც უკვე ვახსენეთ. ნიუ იორკის კონვენცია აკონკრეტებს, რომ ქმედუუნარობა ამ შემთხვევაში განისაზღვრება იმ სამართლის მიხედვით, რომელსაც მხარეებმა თავად საარბიტრაჟო შეთანხმება დაუქვემდებარეს.

2) იმ სამართლებრივი ნორმების მიხედვით, რომლებზედაც მხარეებმა მიუთითეს საარბიტრაჟო შეთანხმებაში, ხოლო ასეთი მითითების არარსებობისას – იმ ქვეყნის კანონმდებლობის თანახმად, სადაც გამოტანილ იქნა საარბიტრაჟო გადაწყვეტილება, საარბიტრაჟო შეთანხმება ბათილია ან ძალადაკარგულია (45-ე მუხლის 1 პუნქტის „ა.ბ“ ქვეპუნქტი).

ამ პუნქტში საუბარია საარბიტრაჟო შეთანხმების არარაობაზე და საარბიტრაჟო განხილვის სუბიექტურ შეუძლებლობაზე¹²⁰. იურიდიულ ლიტერატურაში გავრცელებულია მოსაზრება, რომ მხარეთა მიერ საარბიტრაჟო შეთანხმებით გამოსაყენებელი სამართლის გათვალისწინება შესაძლებელია არა მარტო წერილობითი ფორმით, არამედ კონკლუდენტური მოქმედებითაც. ეს ქვეპუნქტი გადმოსცემს გაეროს ნიუ-იორკის კონვენციის V მუხლის 1, „ა“ ქვეპუნქტის მეორე ნაწილის შინაარსს. ამ ნორმის (V მუხლის 1, „ა“ ქვეპუნქტი) გაეროს ნიუ-იორკის კონვენციისეული ფორმულირებაა:

„...ცნობა არ მოხდება... თუ... ეს შეთანხმება ძალადაკარგულია იმ კანონით, რომელსაც მხარეებმა ეს შეთანხმება დაუქვემდებარეს, ხოლო ასეთის მითითების არარსებობის შემთხვევაში, იმ ქვეყნის კანონით, სადაც გადაწყვეტილება მიიღეს“.

3) მხარე არ იყო ჯეროვნად ინფორმირებული არბიტრის დანიშვნის ან საარბიტრაჟო განხილვის შესახებ ან სხვა საპატიო მიზეზების გამო ვერ მიიღო მონაწილეობა საარბიტრაჟო განხილვაში (45-ე მუხლის 1 პუნქტის „ა.გ“ ქვეპუნქტი).

აქ საუბარია მხარისთვის სასამართლო მოსმენის უზრუნველყოფის საყოველთაოდ აღიარებულ უფლებაზე. მიიჩნევა, რომ ამ დებულებით გათვალისწინებული მოთხოვნის დარღვევა სახეზეა მხოლოდ მაშინ, როდესაც არსებობს მიზეზობრივი კავშირი ასეთ საპროცესო ხარვეზსა და საარბიტრაჟო გადაწყვეტილებას შორის და როცა მხარეს სხვაგვარად არ შეეძლო თავისი უფლებების დაცვა¹²¹. შედარებისთვის კვლავ მოგვყავს გაეროს ნიუ-იორკის კონვენციის ანალოგიური ნორმა:

“მხარე რომლის წინააღმდეგაც არის მიღებული გადაწყვეტილება, არ იყო ჯეროვნად ინფორმირებული არბიტრის დანიშვნის ან საარბიტრაჟო

¹²⁰ შტრ: Nagel/Gottwald, Internationales Zivilprozessrecht, 5. Auf., 2002, S. 906.

¹²¹ შტრ: Stein/Jonas/Schlosser, ZPO Kommentar.

გარჩევის თაობაზე, ან სხვა მიზეზით ვერ შეეძლო თავისი ახსნა-განმარტების წარდგენა” (V მუხლის „ბ“ ქვეპუნქტი).

4) გადაწყვეტილება გამოტანილია დავის შესახებ, რომელიც არ იყო გათვალისწინებული საარბიტრაჟო შეთანხმებით, ან ეხება საკითხს, რომელიც სცილდება საარბიტრაჟო შეთანხმების ფარგლებს. საარბიტრაჟო გადაწყვეტილების ცნობასა და აღსრულებაზე მხარეს შეიძლება უარი ეთქვას მთლიანად ან მხოლოდ იმ ნაწილში, რომელიც სცილდება საარბიტრაჟო შეთანხმების ფარგლებს (45-ე მუხლის 1 პუნქტის „ა.დ“ ქვეპუნქტი).

ამ ნორმით გათვალისწინებულ საარბიტრაჟო სასამართლოს მიერ უფლებამოსილების გადამეტებას ყველაზე ხშირად აქვს ადგილი ისეთი საარბიტრაჟო გადაწყვეტილების გამოტანის ფორმით, რომლის დავის საგანი საარბიტრაჟო შეთანხმებით არ არის მოწესრიგებული. მაგალითად, საარბიტრაჟო პრაქტიკაში გადაწყვეტილების გამოტანისას საკმაოდ არცთუ იშვიათია შემთხვევები, როცა გამოიყენება არა რომელიმე კონკრეტული სახელმწიფოს სამართლის, არამედ სამართლიანობის პრინციპები. რა თქმა უნდა, ეს ბევრი სახელმწიფოს კანონმდებლობის მიხედვით არაა ნებადართული. შესაბამისად, საარბიტრაჟო სასამართლომ სამართლიანობის პრინციპებით რომ გამოიტანოს გადაწყვეტილება, მიუხედავად იმისა, რომ გამოსაყენებელი საპროცესო სამართალი ამას კრძალავს, საქმე გვექნება სწორედ ამ ნორმით გათვალისწინებულ დისპოზიციასთან. ამ პუნქტთან მიმართებაში ასევე ტიპური შემთხვევაა საარბიტრაჟო სასამართლოს მიერ იმ სამართლის გამოყენება, რომელიც მხარეებს არ აურჩევიათ. გაეროს ნიუ-იორკის კონვენციის პარალელური ნორმა (V მუხლის 1. პუნქტის „ე“ ქვეპუნქტი) ტექსტობრივად უფრო ვრცელია:

“აღნიშნული გადაწყვეტილება მიღებულია დავის გამო, რომელიც არ არის გათვალისწინებული ან არ ექვემდებარება საარბიტრაჟო შეთანხმებას ან ხელშეკრულების საარბიტრაჟო დამატებით შენიშვნას, ან შეიცავს დადგენილებას საკითხებზე, რომლებიც სცილდება საარბიტრაჟო შეთანხმების ან ხელშეკრულების საარბიტრაჟო დამატებითი შენიშვნის ფარგლებს, ხოლო თუ შესაძლებელია, რომ დადგენილებები ისეთ საკითხებზე, რომლებსაც მოიცავს საარბიტრაჟო შეთანხმება ან ხელშეკრულების დამატებითი შენიშვნა, ცალკე გამოიყოს იმ საკითხებიდან, რომლებსაც არ მოიცავს ასეთი შეთანხმება ან დამატებითი შენიშვნა, მაშინ საარბიტრაჟო გადაწყვეტილების ის ნაწილი, რომელიც შეიცავს დადგენილებას საარბიტრაჟო შეთანხმებით ან ხელშეკრულების საარბიტრაჟო დამატებითი შენიშვნით გათვალისწინებულ საკითხებზე, ექვემდებარება ცნობასა და აღსრულებას”.

5) შემდეგი გამოძრიცხავი გარემოებაა (45-ე მუხლის 1 პუნქტის „ა.ე“ ქვეპუნქტი), როცა:

„არბიტრაჟის შემადგენლობა ან საარბიტრაჟო წარმოება არ შეესაბამებოდა მხარეთა შეთანხმებას, ხოლო ასეთი შეთანხმების არარსებობისას - იმ ქვეყნის კანონს, სადაც ჩატარდა საარბიტრაჟო განხილვა”.

უცხოური საარბიტრაჟო გადაწყვეტილების აღსრულებადამდამ გამოცხადება არ დაიშვება, თუ დასტურდება საარბიტრაჟო სასამართლოს შექმნისას ან საარბიტრაჟო პროცესის მსვლელობისას დაშვებული ხარვეზები. ამავე დროს არ არის საკლებით ნათელი, თუ რა ფარგლებში შეუძლიათ მხარეებს მათ შეთანხმებაში სახელმწიფოს იმპერატიული საპროცესო ნორმებისგან განსხვავებული დებულებების დადგენა¹²². იმავე თემაზე გაეროს ნიუ-იორკის კონვენცია (V მუხლის 1 პუნქტის „დ“ ქვეპუნქტი) ადევნს, რომ ცნობა არ ხდება, თუ:

“საარბიტრაჟო ორგანოს შემადგენლობა ან საარბიტრაჟო პროცესი არ შეესაბამებოდა მხარეთა შეთანხმებას ან, ასეთის არასებობისას, – იმ ქვეყნის კანონს, სადაც არბიტრაჟი მოეწყო”.

6) მხარეთა ინიციატივით სასამართლომ შემდეგი ფაქტების არსებობა-არარსებობაც უნდა შეამოწმოს (45-ე მუხლის 1 პუნქტის „ა.ვ“ ქვეპუნქტი): “საარბიტრაჟო გადაწყვეტილება არ შესულა კანონიერ ძალაში ან გაუქმებულ ან შეჩერებულ იქნა იმ ქვეყნის სასამართლოს მიერ, სადაც გადაწყვეტილება იქნა გამოტანილი, ან იმ ქვეყნის სასამართლოს მიერ, რომლის სამართლის შესაბამისადაც იქნა გადაწყვეტილება გამოტანილი”.

როგორც უკვე ვახსენეთ, გადაწყვეტილების კანონიერი ძალა, მიუხედავად იმისა, საქმე გვაქვს სახელმწიფოს სასამართლოს თუ კერძო არბიტრაჟის მიერ მიღებულ აქტთან, აღსრულებადამდამ გამოცხადების უშუალო წინაპირობას წარმოადგენს. მაშასადამე, გადაწყვეტილების კანონიერი ძალის შეწყვეტა ან არარსებობა არის უცხოურ საარბიტრაჟო აქტზე უარის თქმის საფუძველი. იგივე ეფექტი აქვს, რასაკვირველია, შესაბამისი ქვეყნის უფლებამოსილი სასამართლოს მიერ საარბიტრაჟო გადაწყვეტილების გაუქმებას. საერთაშორისო არბიტრაჟთან დაკავშირებით ყველაზე გავრცელებული საერთაშორისო ხელშეკრულება ანალოგიურ საკითხებზე შემდეგ პირობებს ითვალისწინებს (V მუხლის 1. პუნქტის „ე“ ქვეპუნქტი):

“გადაწყვეტილება ჯერ კიდევ არ არის საბოლოო მხარეთათვის ან გაუქმებულ ან აღსრულებით შეჩერებულ იქნა იმ ქვეყნის კომპეტენტური ხელისუფლების მიერ, სადაც იგი მიიღეს ან იმ ქვეყნის ხელისუფლების მიერ, რომლის კანონიც არის გამოყენებული”.

ამგვარად, თუ თვით დაინტერესებული მხარე შუამდგომლობით არ მიმართავს საქართველოს უზენაეს სასამართლოს ამ პუნქტთან ერთ-ერთზე დაყრდნობით (აღსრულებადამდამ გამოცხადების კონკრეტულ პროცედურულ ნორმებს ჩვენ განვიხილავთ ქვემოთ, ამ ნაშრომის 6 „დ“ ქვეთავში), უცხოური საარბიტრაჟო გადაწყვეტილების ჩვენი ქვეყნის ტეროტორიაზე მოქმედების არდაშვების მოთხოვნით, იგი იცნობა და აღსრულებადამდამ გამოცხადდება.

გვ) უარი, როგორც სასამართლოს ვალდებულება

„არბიტრაჟის შესახებ“ კანონის მიხედვით საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო, სამეწარმეო და გაკორტრების საქმეთა

¹²² Nagel/Gottwald, Internationales Zivilprozessrecht, 5. Auf., 2002, S. 908.

პალატის მოსამართლეები ვალდებული იქნებიან საარბიტრაჟო გადაწყვეტილება (მიუხედავად მისი გამოტანის ადგილისა ე.ი. მათ შორის უცხოური საარბიტრაჟო გადაწყვეტილება) გადაამოწმონ შემდეგ ორ ნორმასთან (45-ე მუხლის 1 პუნქტის „ბ.ა“ და „ბ.ბ“ ქვეპუნქტები) მათი შესაბამისობის თაობაზე:

- 1) საქართველოს კანონმდებლობის მიხედვით, დავა არ შეიძლება იყოს საარბიტრაჟო განხილვის საგანი;
- 2) საარბიტრაჟო გადაწყვეტილება ეწინააღმდეგება საქართველოს საჯარო წესრიგს.

თავისთავად კანონის ტექსტში არსებული ფორმულირება “სასამართლო დაადგენს...რომ...” ნათლად მიუთითებს, რომ ამ პუნქტებთან უცხოური საარბიტრაჟო გადაწყვეტილების შეუსაბამობის სიმძიმის ხარისხის განსაზღვრა მოსამართლის შეხედულებით ხდება. გერმანულ სამართალმცოდნეობაში არსებობს მოსაზრება, რომ საქმე იმის გათვალისწინებით უნდა გადაწყდეს, თუ საარბიტრაჟო განხილვისას რომელი ქვეყნის სამართალი იქნა გამოყენებული¹²³. თუ გამოყენებულ იქნა შიდა სახელმწიფოებრივი სამართალი, მაშინ საერთაშორისო საარბიტრაჟო გადაწყვეტილებებისას შინაარსობრივი შეკვეცის გაკეთებაა საჭირო, ხოლო თუ საქმე უცხოურ სამართალს ეხება, დავის არბიტრაჟის წესით განხილვის დასაშვებობა ანალოგიური ნაციონალური სამართლის ნორმებით უნდა გადაწყდეს¹²⁴. თავისთავად, დავის საგნის საარბიტრაჟო წესით განხილვის დასაშვებობა მხარეთა შეთანხმებით გათვალისწინებული სამართლის მიხედვით, გაეროს ნიუ-იორკის კონვენციის მე-5 მუხლის I პუნქტის თანახმად მხოლოდ მხარის შუამდგომლობით უნდა იქნას შემოწმებული¹²⁵.

უცხოური საარბიტრაჟო გადაწყვეტილებების აღსრულებადად გამოცხადებასთან დაკავშირებითაც ცენტრალურ პრობლემასა და სადისკუსიო თემას საჯარო წესრიგის შესახებ დათქმა წარმოადგენს. სამწუხაროდ, გაეროს ნიუ-იორკის კონვენციის ჩვენს ხელთ არსებული თარგმანი¹²⁶ მეტად არაკომპეტენტურად არის შესრულებული და მასში მრავალი ტერმინოლოგიური შეცდომაა დაშვებული. მაგალითად, V მუხლის 2. პუნქტის “ბ” ქვეპუნქტი საუბრობს “საჯაროობის წესის” დარღვევაზე. კონვენციის ავთენტიკური ვერსიის, ანუ ინგლისური ორიგინალის გამოყენების გარეშე მხოლოდ სპეციალისტი თუ მიეხედება, რომ საუბარია საჯარო წესრიგზე, რაც აბსოლუტურად სხვა ცნებაა და საჯაროობის პრინციპთან, რომელთანაც ასოციაცია შეიძლება გაგვიჩნდეს მოცემულ შემთხვევაში, არაფერი საერთო არა აქვს. ამ საკითხის ბევრ ასპექტს ჩვენ უცხოურ სასამართლო გადაწყვეტილებებთან მიმართებაში უკვე შევეხეთ. საარბიტრაჟო გადაწყვეტილებების ცნობაზე და აღსრულებაზე უარი საჯარო წესრიგის დათქმის საბაბით, ასევე ვიწრო გაგებით უნდა იქნას ინტერპრეტირებული

¹²³ უღრ: Nagel/Gottwald, Internationales Zivilprozessrecht, 5. Auf., 2002, S. 909

¹²⁴ უღრ.: Stein/Jonas/Schlosser, ZPO Kommentar, S.687.

¹²⁵ Nagel/Gottwald, Internationales Zivilprozessrecht, 5. Auf., 2002, S. 910.

¹²⁶ Codex. net 2005; საერთაშორისო ხელშეკრულებები, ΟΥΑΙΔΕΕΟ ΟΑΟΑΕΟΟΑΝΙ ΑΑΑΒΥΑΑΟΕΕΑΑΕΑ ΥΙΙΑΕΟΑ ΑΑ ΑΥΟΟΟΕΑΑΕΟ კონვენცია.

და მისი გამოყენება მხოლოდ გამონაკლის შემთხვევებშია მიზანშეწონილი. ვინაიდან ქართული კანონმდებლობა არ ასხვავებს საარბიტრაჟო გადაწყვეტილებებს მათი სახელმწიფოებრივ კუთვნილების მიხედვით, მხოლოდ მომავალი გვიჩვენებს თუ როგორ მოეკიდებიან საჯარო წესრიგის ცნების ინტერპრეტაციას ქართველი მოსამართლეები, იქნება თუ არა პრაქტიკაშიც ერთნაირი მიდგომა ქართული და უცხოური საარბიტრაჟო გადაწყვეტილებების მიმართ და სხვ. ამ შემთხვევაშიც მოსამართლემ ისე უნდა შეძლოს საქმის განხილვა, რომ არც *revision au fond*-ის აკრძალვა დაარღვიოს და არც ქართული სამართლის უმთავრესი პრინციპების აშკარა ხელყოფა დაუშვას. *ordre public*-ის დარღვევა ფაქტობრივად ერთადერთი შეზღუდვაა უცხოური გადაწყვეტილებების შინაარსობრივ გადამოწმებასთან მიმართებაში. ევროპულ იურიდიულ ლიტერატურაში გაბატონებულია მოსაზრება, რომ საჯარო წესრიგთან აქტის შესაბამისობის კონტროლის საგანი არის არა იმის დადგენა, ეწინააღმდეგება თუ არა საარბიტრაჟო შეთანხმებით გათვალისწინებული სამართლის იმპერატიული ნორმები საარბიტრაჟო გადაწყვეტილებას, არამედ მარტოდენ იმაში დარწმუნება, რომ ეს აქტი აკმაყოფილებს ქვეყნაში სამართლიანი პროცესისთვის არსებულ მინიმალურ სტანდარტებს¹²⁷.

გერმანიის უზენაესი სასამართლო მიიჩნევს, რომ უცხოური საარბიტრაჟო გადაწყვეტილების შემთხვევაში არსებითია საარბიტრაჟო სამართალწარმოებისა, და შესაბამისად, საარბიტრაჟო გადაწყვეტილების ხარვეზის სიმძიმე¹²⁸. თუმცა ამ კონცეფციებში ბევრი მსგავსებაა *ordre public*-ის ახსნა-განმარტებასთან, რომელიც უცხო ქვეყნის სასამართლო გადაწყვეტილებებთან მიმართებაში გამოიყენება, ქვეყნის ფარგლებს გარეთ გამოტანილი საარბიტრაჟო გადაწყვეტილების შემთხვევაში ნორმის უფრო ვიწრო გაგებით ინტერპრეტაცია უნდა მოხდეს. ასეთი დასკვნა შეიძლება გავაკეთოთ გაეროს ნიუ-იორკის კონვენციის დებულებებიდან, ვინაიდან სასამართლო მოსმენის პრინციპის ხელყოფის ფაქტის არსებობა, რომელიც ამ საერთაშორისო ხელშეკრულების V მუხლის 1. პუნქტის “დ” ქვეპუნქტიდან გამომდინარეობს, მხოლოდ მხარის შუამდგომლობის საფუძველზე მოწმდება. „საერთაშორისო კერძო სამართლის შესახებ“ საქართველოს კანონი კი ასეთი შინაარსის ნორმას არ იცნობს. სახელმწიფო სასამართლოებთან მიმართებაში არ არსებობს პროცესუალური დარღვევების გამო უცხოური გადაწყვეტილების ცნობასა და აღსრულებაზე უარის თქმის ნორმატიული საფუძველი. ასეთი დარღვევების დადასტურებისას, როგორც ზემოთ პროცესუალურ-სამართლებრივი *ordre public*-ზე საუბრისას ვახსენეთ, საქმეში ერთგება სწორედ რომ საჯარო წესრიგის შესახებ დათქმა და ამ კონკრეტულ სიტუაციაში სწორედ იგი წარმოადგენს უცხოური სახელმწიფო გადაწყვეტილების ცნობისა და აღსრულების დამაბრკოლებელ გარემოებას.

¹²⁷ Schlosser, *Recht der internationalen privaten Schiedsgerichtsbarkeit*, 1989, Rz. 821

¹²⁸ BGH vom 21.10.1971, BGHZ 57, 153

ჩვენ ვიცით, რომ საქართველოს ძირითად სამართლებრივ პრინციპებთან უცხოური საარბიტრაჟო გადაწყვეტილების შესაბამისობის საკითხი მოსამართლის მიერ მოწმდება, მიუხედავად მხარის შუამდგომლობის არსებობისა. ამგვარად საპროცესო დარღვევები გვეკლინება რა კანონის ცალკე მუხლის დისპოზიციად, საქართველოს ფარგლებს გარეთ გამოტანილ საარბიტრაჟო გადაწყვეტილებებთან დამოკიდებულებაში არ წარმოადგენს ქვეყნის საჯარო წესრიგის შემადგენელ ნაწილს. ეს არსებით განსხვავებას იძლევა *ordre public*-ის ახსნა-განმარტების საკითხში უცხოურ სასამართლო და საარბიტრაჟო აქტებს შორის.

სამართლის შეფარდებისას დაშვებული აშკარა შეცდომებიც კი, როგორც წესი, არ უნდა შეფასდეს როგორც საჯარო წესრიგის დარღვევა¹²⁹. საფრანგეთში მატერიალურ-სამართლებრივი *ordre public*-ის დარღვევად ითვლება საერთაშორისო ვაჭრობაში ქრთამის მიცემა¹³⁰. საერთაშორისო არბიტრაჟშიც არანაკლებ აქტუალურია ამერიკული *punitive damage*-ის კონცეფციის საჯარო წესრიგთან შესაბამისობის საკითხი, თუმცა ამ თემაზე დეტალური საუბარი შორს წაგვიყვანდა. დავექნეთ მხოლოდ, რომ გერმანიის მსგავსად, სადაც ქვეყნის ძირითად სამართლებრივ პრინციპებთან წინააღმდეგობაშია ამგვარი ფულადი ჯარიმების შემცველი გადაწყვეტილების ცნობა და აღსრულება, თუ მხარისათვის მისჯილი ფულადი თანხა აღემატება ზიანის ანაზღაურებისა და სასამართლო ხარჯების ჯამს¹³¹, *punitive damage*-ის კონცეფცია ქართული სამართლისთვისაც მიუღებელი უნდა იყოს. ამ მოსაზრების დასაბუთება შესაძლებელია თუნდაც საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის 414-ე მუხლით: „ზიანის ოდენობის განსაზღვრისას მხედველობაშია მისაღები ის ინტერესი, რომელიც კრედიტორს ჰქონდა ვალდებულების ჯეროვანი შესრულების მიმართ“.

მაშასადამე, ვალდებულების ჯეროვნად შესრულებისგან მიღებულ სარგებელსა და *punitive damage*-ს ხშირად ასტრონომიულ თანხებს შორის, როგორც წესი, დიდი განსხვავებაა.

შიდასახელმწიფოებრივი კანონმდებლობით აკრძალული ქმედების ჩადენა, გერმანიის მსგავსად¹³², სავარაუდოდ საქართველოს საჯარო წესრიგსაც უნდა ეწინააღმდეგებოდეს. რა თქმა უნდა, იგივე შეიძლება ითქვას სამართლიანი პროცესის პრინციპების დარღვევაზე, როგორცაა მხარეთა თანასწორობა და შეჯიბრებითობა, საარბიტრაჟო სასამართლოს დამოუკიდებლობა და ა.შ.

საინტერესოა, რომ საქართველოსა და ბულგარეთს შორის 1996 წ. დადებული ხელშეკრულება სამოქალაქო სამართლებრივ საქმეებზე ურთიერთდახმარების შესახებ ასევე მოიცავს საარბიტრაჟო გადაწყვეტილებების ცნობაზე და აღსრულებაზე უარის თქმის საფუძვლებს. იგი გაეროს ნიუ-იორკის კონვენციასთან შედარებით უფრო

¹²⁹ Nagel/Gottwald, Internationales Zivilprozessrecht, 5. Auf., 2002, S. 910.

¹³⁰ Nagel/Gottwald, Internationales Zivilprozessrecht, 5. Auf., 2002, S. 910.

¹³¹ Nagel/Gottwald, Internationales Zivilprozessrecht, 5. Auf., 2002, S. 910.

¹³² შდრ.: Geimer, IZPR, 5. Auf., 2005, S. 1180.

ამარტივებს ამ პროცედურას, ვინაიდან ცნობის დამაბრკოლებელი გარემოებების რიცხვში ვერ ვხვდებით მათგან უმნიშვნელოვანესს – საჯარო წესრიგის შესახებ დათქმას. ბულგარეთის სახელმწიფო სასამართლოების გადაწყვეტილებების ცნობაზე უარის თქმის საფუძვლების გარდა (რომლებიც ანალოგიურია საქართველოს მიერ დადებული ზემოთ მოყვანილი ორმხრივი ხელშეკრულებების შესაბამისი დებულებებისა), ამ ქვეყნაში გამოტანილი საარბიტრაჟო გადაწყვეტილებები ჩვენში არ აღსრულებია, როცა:

- ა) საარბიტრაჟო გადაწყვეტილება გამოტანილია დავაზე, რომელიც არ არის გათვალისწინებული ან არ ხვდება ხელშეკრულების საარბიტრაჟო შეთანხმების ან დათქმის პირობებში;
- ბ) საარბიტრაჟო სასამართლოს შემადგენლობა არ შეესაბამება მხარეთა შეთანხმებას ან საარბიტრაჟო დათქმას ხელშეკრულებაში, ან არ შეესატყვისება ხელშემკვრელი მხარის კანონმდებლობას, სადაც ადგილი ჰქონდა საარბიტრაჟო განხილვას;
- გ) მხარეები სათანადო წესით არ იყვნენ გაფრთხილებულნი არბიტრის ან საარბიტრაჟო განხილვის დანიშვნის თაობაზე.

ჩემი აზრით, საჯარო წესრიგის ნორმაზე უარის თქმა ორმხრივ საერთაშორისო ხელშეკრულებაში საარბიტრაჟო გადაწყვეტილებების ცნობისა და აღსრულების შესახებ არ არის მიზანშეწონილი. საქართველოს ნამდვილად არ აქვს მიღწეული სამართლებრივი ჰარმონიზაციის ის დონე (მითუმეტეს ბულგარეთთან), რომ შეგნებულად უარი თქვას უცხოური საარბიტრაჟო გადაწყვეტილების აღსრულების ყველაზე მნიშვნელოვან დამაბრკოლებელ გარემოებაზე.

საპირისპირო მდგომარეობაა თურქეთთან დადებულ ხელშეკრულებაში, რომელიც ითვალისწინებს საჯარო წესრიგის შესახებ დათქმას და ვრცელდება თურქეთის რესპუბლიკის ტერიტორიაზე გამოტანილ საარბიტრაჟო გადაწყვეტილებებზე.

როგორც ზემოთ უკვე აღვნიშნეთ (II ორმხრივი ხელშეკრულებები, გვ. 100), საარბიტრაჟო გადაწყვეტილებების ცნობა და აღსრულება სამართლებრივი დახმარების შესახებ საქართველოსა და თურქმენეთს შორის დადებული ხელშეკრულებაშიცაა გათვალისწინებული. ნიშანდობლივია, რომ ევროკავშირის ქვეყნებს შორის საარბიტრაჟო გადაწყვეტილებების ცნობისა და აღსრულების შესახებ ხელშეკრულებების დადება თითქმის არ ხდება, რადგან ისედაც მოქმედებს ამ სფეროში ყველაზე ხელსაყრელი ინსტრუმენტი – გაეროს ნიუ-იორკის კონვენცია. ამგვარად, საარბიტრაჟო გადაწყვეტილებების ჩართვა ორმხრივ სახელმწიფოთაშორის ხელშეკრულებებში ზედმეტად მესახება.

აღსანიშნავია, რომ ბულგარეთთან დადებული ეს ხელშეკრულება უფრო სპეციალურ ქცევის წესებს შეიცავს და მაშასადამე ამ სახელმწიფოს საარბიტრაჟო გადაწყვეტილებების წარმოებაში მიღებისას ქართველ მოსამართლეებს არ უნდა გამოიჩინოთ ეს ნორმატიული აქტი.

თუმცა საქართველო არ არის და არც ყოფილა სამეურნეო საქმიანობასთან დაკავშირებული დავების განხილვის წესის შესახებ

კიევის 1992 წ. შეთანხმების წევრი, საინტერესოა თუ საარბიტრაჟო გადაწყვეტილებების აღსასრულებლად მიქცევის როგორ სამართლებრივ რეჟიმს ადგენს ეს აქტი ჩვენს მეზობელ, ყოფილ „მოძვე რესპუბლიკებთან“ მიმართებაში. ამ აქტისადმი ინტერესი იმ ფაქტორითაც შეგვიძლია დავასაბუთოთ, რომ გავაცნობიეროთ, არის თუ არა მის დებულებებში საქართველოსთვის რაიმე ხელსაყრელი და აქვს თუ არა აზრი მასთან შეერთებას შესაბამისი პოლიტიკური პირობების არსებობის შემთხვევაში.

ამ საერთაშორისო ხელშეკრულების მე-9 მუხლი ითვალისწინებს, რომ გადაწყვეტილების აღსრულებაზე უარის თქმა შესაძლებელია იმ მხარის შუამდგომლობით, რომლის წინააღმდეგაც არის გამოტანილი ეს გადაწყვეტილება. ამისთვის უცხოურ საარბიტრაჟო პროცესში წაგებულმა მხარემ იმ ადგილობრივ უფლებამოსილ სასამართლოს, სადაც აღძრულია შუამდგომლობა აღსრულების შესახებ, უნდა წარუდგინოს იმის მტკიცებულება, რომ:

ა) დამოუკიდებელ სახელმწიფოთა თანამეგობრობის იმ სასამართლოს მიერ, რომელშიც აღძრულია შუამდგომლობა საარბიტრაჟო გადაწყვეტილების აღსრულების შესახებ, იმავე სარჩელით, იმავე დავის საგანზე, იმავე მხარეებს შორის და იმავე საფუძველით უკვე გამოტანილი იყო კანონიერ ძალაში შესული სასამართლო გადაწყვეტილება;

ბ) არსებობს მესამე სახელმწიფოს უფლებამოსილი სასამართლოს კანონიერ ძალაში შესული გადაწყვეტილება, მიუხედავად იმისა, არის ეს ქვეყანა დამოუკიდებელ სახელმწიფოთა თანამეგობრობის წევრი თუ არა, რომელიც მოიცავს იმავე სარჩელს, იმავე დავის საგანს, იმავე მხარეებსა და იმავე საფუძველს;

გ) საქმე განიხილა ამ ხელშეკრულების მიხედვით არაუფლებამოსილმა სასამართლომ;

დ) მეორე მხარე გაფრთხილებული არ ყოფილა პროცესის შესახებ.

ე) გასულია გადაწყვეტილების იძულებითი აღსრულებისთვის წარდგენის ხანდაზმულობის სამწლიანი ვადა“.

კიევის შეთანხმებაში აღსანიშნავია რამდენიმე ასპექტი. პირველ რიგში, თვალშისაცემია, რომ უფლებამოსილი სასამართლო ანუ სახელმწიფო სასამართლო არ ახორციელებს უცხოური საარბიტრაჟო აქტის ცნობას. უფრო სწორად, ცნობა თავისთავადია და მისი დამაბრკოლებელი გარემოებების შემოწმებისგან დამოუკიდებლად ხდება. შესაბამისად, საქმე ეხება უშუალოდ გადაწყვეტილების აღსრულებაზე უარის თქმას. გარდა ამისა, როგორც ტექსტიდან ჩანს, უფლებამოსილი სასამართლო საქმეს საერთოდ არ განიხილავს, თუ მოვალე არ შეეცდება აღსრულების შეჩერებას. ამრიგად, აღსასრულებლად მიქცევის მთელი პროცესი ხორციელდება მხარის ინიციატივით და არა როგორც მოსამართლის სამსახურებრივი მოვალეობა.

ამ მონაცემების შეჯამებით შეიძლება დავასკვნათ, რომ კიევის შეთანხმება უშვებს სააღსრულებო ფურცლის გაცემას უშუალოდ გადაწყვეტილების გამომტანი სასამართლოს მიერ¹³³ ე.ი. ჩვენს

¹³³ под ред. В.В. Яркова, Арбитражный процесс, 2-е изд., Москва, 2004, ст. 504.

შემთხვევაში, უცხოური საარბიტრაჟო სასამართლოს მიერ. ეს, ჩემი აზრით, საკმაოდ საორტოფოა სახელმწიფოებრივი სუვერენიტეტის პრინციპიდან გამომდინარე, რადგან უცხოური აქტი შეიძლება ქვეყანაში აღსრულდეს ისე, რომ მეორადი ქვეყნის სასამართლო ორგანოების კონტროლს არ დაექვემდებაროს. გარდა ამისა, მინსკის კონვენციის მსგავსად, შეთანხმებაში არ დევს საჯარო წესრიგის შესახებ დათქმა. ეს კიდევ უფრო უმცირებს მოვალეს იმის შესაძლებლობას, რომ მან თავიდან აიცილოს მის წინააღმდეგ აღსრულება.

ამგვარად, კიევის შეთანხმების ეს დებულებები უფრო ემსგავსება არა სუვერენულ და დამოუკიდებელ სახელმწიფოებს შორის დადებულ ხელშეკრულებას, არამედ საბჭოთა კავშირის კანონმდებლობის გადმონაშოს.

გ. არის თუ არა უცხოური გადაწყვეტილებების ცნობის წინაპირობები მათი აღსრულებადამდამოცხადების წინაპირობების იდენტური?

სანამ უშუალოდ უცხოური სასამართლო გადაწყვეტილებებისა და უცხოური საარბიტრაჟო გადაწყვეტილებების აღსრულებადამდამოცხადების პროცედურის აღწერას შევუდგებოდეთ, მიზანშეწონილად მიმაჩნია ყურადღების გამახვილება კითხვაზე, ემთხვევა თუ არა ამ ორი სახის აქტების ცნობის წინაპირობები აღსრულებადამდამოცხადების წინაპირობებს. ზემოთ ჩვენ ამ კატეგორიებს სინონიმებად ვიყენებდით, და, როგორც წესი, ეს მართებულიცაა, მაგრამ არსებობს რამდენიმე დეტალი, რომლებსაც ყურადღება უნდა მივაქციოთ. უცხოურ იურიდიულ ლიტერატურაში გაბოტონებულია მოსაზრება, რომ მიუხედავად იმისა, რომ ეს წინაპირობები ერთმანეთის პარალელურია, ისინი შინაარსობრივად სრულად არ შეესატყვისებიან ერთმანეთს¹³⁴. მაგალითისთვის შეიძლება მოვიყვანოთ ისეთი სასამართლო გადაწყვეტილების ცნობა, რომლის აღსრულებადამდამოცხადება არ არის შესაძლებელი, რადგან ამასობაში მოვალემ უკვე შეასრულა თავისი ვალდებულება¹³⁵. ასევე გამოირიცხება იმ სააღსრულებო ფურცლის აღსრულებადამდამოცხადება, რომელიც პირველადი სახელმწიფოს კანონმდებლობით აღსრულებას არ ექვემდებარება. როგორც ვხედავთ, ამ შემთხვევებში აღსრულებადამდამოცხადების ასპარეზი უფრო ვიწროა, ვიდრე ცნობისა.

ამის საპირისპიროდ, საერთაშორისო პრაქტიკაში არსებობს გადაწყვეტილებათა ისეთი ნაირსახეობები, რომლებიც თუმცა შეიძლება აღსასრულებლად იქნენ მიქცეულნი, მაგრამ მათ არ გააჩნიათ ცნობისთვის აუცილებელი ნიშან-თვისებები (მაგალითად, სახელმწიფოთაშორისი ხელშეკრულებებით გათვალსწინებული საპროცესო მორიგებები¹³⁶). რეალურად საქმე შეიძლება შემდგენიარად წარმოვიდგინოთ: „საერთაშორისო კერძო სამართლის შესახებ“

¹³⁴ შდრ.: Geimer Internationales Zivilprozessrecht, Rz. 3106.

¹³⁵ Schack, S. 360.

¹³⁶ შდრ.: Geimer, Rz. 3106.

საქართველოს კანონის 68-ე მუხლში ჩამოთვლილი პირობები ვრცელდება ცნობაზეც და აღსრულებაზეც. მაგრამ თუ ცნობისთვის ეს წინაპირობები *numerus clausus*-ის პრინციპს ეფუძნება, ანუ ამომწურავია, იმავეს ვერ ვიტყვით აღსრულებადად გამოცხადების დამაბრკოლებელ გარემოებებზე. კონკრეტულ შემთხვევებში შეიძლება უცხოურ სასამართლო გადაწყვეტილებას უარი ეთქვას აღსრულებადად გამოცხადებაზე 68-ე მუხლში გაუთვალსწინებელი მიზეზებითაც. ვინაიდან ქართულ სასამართლო პრაქტიკაში ასეთი პრეცედენტი ჯერ არ ყოფილა, მოვიშველიოთ ისევ გერმანული გამოცდილება. უცხო ქვეყნის სასამართლო გადაწყვეტილების აღსრულების არდაშვება შეიძლება მაგალითად იმ შემთხვევაში, როცა მოპასუხეს გააჩნია კანონიერი პრეტენზიები უცხოურ სასამართლო გადაწყვეტილების მიღებისას გამოყენებული მატერიალურ-სამართლებრივი მოთხოვნის მიმართ. უცხოელი სამართალმცოდნეები ასახელებენ სხვა საფუძვლებსაც: მაგალითად, იმ სახელმწიფოს განსჯადობის სავალდებულოება აღსასრულებელი მოთხოვნის მიმართ, რომელმაც უნდა მოახდინოს აღსრულებადად გამოცხადება, რაც, ფაქტობრივად, მეორადი სახელმწიფოს სასამართლოების განსაკუთრებულ საერთაშორისო კომპეტენციას გულისხმობს. ბევრ ქვეყანაში ეს პუნქტი არ წარმოადგენს ცნობის დამაბრკოლებელ გარემოებას.

ამგვარად, თუმცა უცხოური გადაწყვეტილებების ცნობისა და აღსრულებადად გამოცხადების წინაპირობები ერთმანეთთან მჭიდროდაა დაკავშირებული, რის შედეგადაც ამ სამართლებრივ ინსტიტუტთაგან ერთ-ერთის განხილვისას აუცილებელია მეორის გაშუქებაც, მათი ცნებები ერთმანეთის იდენტურნი არ არიან.

6. აღსრულებადად გამოცხადების პროცედურა

ა. უცხოური სასამართლო გადაწყვეტილებები

აა) საქართველოს კანონმდებლობის მიხედვით

უცხო ქვეყნის სასამართლო გადაწყვეტილებების აღსრულებადად გამოცხადების პროცედურა აღწერილია “საერთაშორისო კერძო სამართლის შესახებ” საქართველოს კანონის 70-ე და 71-ე მუხლებში. თუ მათ შინაარსს გავეცნობით, კიდევ ერთხელ დავრწმუნდებით, რომ ამ შემთხვევაში ტერმინ “აღსრულებადად გამოცხადების” ხმარება უფრო მართებულია, ვიდრე აღსრულებისა. ეს ნორმები მხოლოდ სასამართლოს შესაბამის საქმიანობას აწესრიგებს და არა სააღსრულებო წარმოების განმახორციელებელი ორგანოებისა.

როგორც უკვე ვიცით, ზემოთ დასახელებული ქცევის წესები გამოიყენება მხოლოდ იმ შემთხვევაში, როცა არ არსებობს სახელმწიფოთაშორისი ხელშეკრულებით განსაზღვრული სხვა დებულებები, რომლებიც, როგორც წესი, უცხოური გადაწყვეტილების აღსრულებადად გამოცხადების პროცედურას კიდევ უფრო ამარტივებენ. ჩვენ ქვემოთ დავრწმუნდებით, რომ თუმცა ქართული სამართალი არ გამოირჩევა

ამგვარი ხელშეკრულებების სიმრავლით, არსებულ მწირ პრაქტიკაშიც კი ხშირია მინსკის კონვენციაზე მითითება. ეს ფაქტი იმაზე მეტყველებს, რომ ჩვენი ქვეყნის ფიზიკურ და იურიდიულ პირებს, მიუხედავად პოლიტიკური პერიპეტეებისა, ხშირი და მჭიდრო ურთიერთობები აკავშირებთ ყოფილი საბჭოთა კავშირის სხვა რესპუბლიკებთან.

სახდვარგარეთ შეუდარებლად დიდია უცხოური სასამართლო გადაწყვეტილებების საერთაშორისო ხელშეკრულებების მიხედვით აღსრულებადად გამოცხადების რაოდენობა. გერმანიის ფედერაციულ რესპუბლიკის კანონმდებლობაში, განსხვავებით ქართული სამართლისგან, არ არსებობს უცხოური სასამართლო გადაწყვეტილებების აღსრულებადად გამოცხადების ცალკე პროცედურა, არამედ გათვალისწინებულია ჩვეულებრივი სასარჩელო წარმოების წესი. ბუნებრივია, რომ ეს ხელს არ უწყობს პროცესის სისწრაფეს და არც სასამართლო ხარჯების მხრივ არის ასეთი სამართალწარმოება სახარბიელო.

“საერთაშორისო კერძო სამართლის შესახებ” საქართველოს კანონის 70-ე მუხლი ადგენს, რომ სამოქალაქო და შრომის საქმეებზე უცხო ქვეყნის სასამართლო გადაწყვეტილებების აღსრულება ხორციელდება იმ შემთხვევაში, თუ ისინი ექვემდებარებიან აღსრულებას. აქ პირველ რიგში იგულისხმება აღსრულების უმთავრესი წინაპირობა, ცნობა.

აღსრულებაზე გადაწყვეტილება მიიღება დაინტერესებული მხარის მიერ შესაბამისი შუამდგომლობის აღძვრის შემდეგ. როგორც პრაქტიკა გვიჩვენებს, საქართველოს უზენაესი სასამართლო უცხოურ სასამართლო გადაწყვეტილებების აღსრულებადად გამოცხადებას ახდენს განჩინების სახით. განჩინების მისაღებად საჭიროა შუამდგომლობა შესაბამისი გადაწყვეტილების საქართველოს ტერიტორიაზე ცნობისა და აღსრულების შესახებ. აქ თვალნათლივ ჩანს, რომ ცნობა და აღსრულებადად გამოცხადება ერთი პროცესია და თუმცა კანონი არ იცნობს ცალკე შუამდგომლობას ცნობის თაობაზე, ეს ორი ტერმინი აქაც ერთმანეთის გვერდიგვერდ გვხვდება.

ყველაფერი უფრო თვალნათელი რომ გახდეს, მიზანშეწონილად მიმაჩნია კიდევ ერთხელ ხაზი გაგუსვათ იმ გარემოებას, რომ ცნობა თავისთავად ხდება, ანუ უცხო ქვეყნის სასამართლო გადაწყვეტილება ავტომატურადაა ცნობილი, თუ იგი 68-ე მუხლში განსაზღვრულ წინაპირობებს აკმაყოფილებს. სამართლებრივი შედეგის ავტომატურად დადგომის კუთხით (და არა შინაარსობრივი მსგავსებით), შეიძლება პარალელის გავლება საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის 61-ე მუხლით დადგენილ ბათილ გარიგებებთან, რომლებიც ავტომატურად არანაირი იურიდიული შედეგის მომტანნი არ არიან. ამგვარად, ცნობის სახით საქმე გვაქვს მოვლენასთან, რომლის დადგომა დამოუკიდებელია სასამართლოს მიერ გადაწყვეტილების მიღების ან რაიმე სხვა აქტისგან.

შუამდგომლობას უცხო ქვეყნის სასამართლო გადაწყვეტილების საქართველოს ტერიტორიაზე აღსრულებისთან დაკავშირებით თან უნდა დაერთოს სასამართლო გადაწყვეტილების დამოწმებული ასლი და

დამოწმებული ქართული თარგმანი, აგრეთვე ცნობა გადაწყვეტილების ძალაში შესვლისა და მისი აღსრულების აუცილებლობის შესახებ, თუ ეს შუამდგომლობა ტექსტიდან არ გამომდინარეობს. ამრიგად, ცნობა გადაწყვეტილების აღსრულების აუცილებლობის შესახებ ფაქულტატიური ხასიათის საბუთია, ვინაიდან, როგორც წესი, თვით უცხოური სასამართლო აქტის შინაარსი მეტყველებს ამის შესახებ.

როგორ უნდა მოიქცეს სასამართლო, როდესაც შუამდგომლობა აღსრულების შესახებ არ შეიცავს საჭირო მონაცემებს ან მას არ ერთვის ყველა აუცილებელი დოკუმენტი? ამ შემთხვევაში საქართველოს უზენაესი სასამართლო გამოიყენებს ჩვეულებრივ სასარჩელო წარმოებასთან დაკავშირებულ ანალოგიურ ნორმებს. საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის 186-ე მუხლის ძალით, თუ სარჩელს თან არა აქვს დართული შესაბამისი დოკუმენტები, ან არ არის გადახდილი სახელმწიფო ბაჟი, სასამართლო გამოიტანს განჩინებას ამ ხარვეზის შესახებ და მოსარჩელეს მისცემს ვადას მის შესავსებად. თუ მოსარჩელე დანიშნულ ვადაში შეავსებს განჩინებაში მითითებულ ხარვეზს, მოსამართლე გამოიტანს განჩინებას სარჩელის წარმოებაში მიღების შესახებ. წინააღმდეგ შემთხვევაში სასამართლო სარჩელს უმოძრაოდ დატოვებს და მოსარჩელეს დაუბრუნებს. სასამართლოს განჩინებაზე სარჩელის უმოძრაოდ დატოვებისა და მისი მოსარჩელისთვის დაბრუნების შესახებ შეიძლება კერძო საჩივრის შეტანა. ვგონებ ეს ნორმები შინაარსობრივად სავსებით შეესატყვისება შუამდგომლობას უცხო ქვეყნის სასამართლო გადაწყვეტილების აღსრულების შესახებ.

71-ე მუხლის მე-2 პუნქტი კიდევ ერთხელ ხაზს უსვამს, რომ შუამდგომლობის განხილვის პროცესში უნდა დადგინდეს, დაცულია თუ არა ამ კანონის 68-ე მუხლით გათვალისწინებული პირობები, ანუ დებულებები ცნობის შესახებ.

საქმის ზეპირი განხილვა არ მოხდება, თუ მხარეები ამას არ მოითხოვენ. მოპასუხეს შუამდგომლობის გადაცემისას უნდა განემარტოს, რომ მას აქვს აზრის გამოთქმის უფლება; აგრეთვე უნდა განემარტოს, რომ საქმის ზეპირი განხილვა მოხდება იმ შემთხვევაში, თუ იგი ამას მოითხოვს. ეს დებულებები თვალნათლივ გვიჩვენებენ, რომ უცხოური გადაწყვეტილების აღსრულებადამდამოცხადების პროცედურა გამარტივებულია ჩვეულებრივ სამართალწარმოებასთან შედარებით. ფაქულტატიურია საქმის ზეპირი განხილვაც.

71-ე მუხლში ვხვდებით აშკარა ტერმინოლოგიურ გაუგებრობას. სავარაუდოდ საქმე გვაქვს უბრალო ტექსტობრივ შეცდომასთან: “უცხო ქვეყნის სასამართლო გადაწყვეტილების აღსრულებაზე გადაწყვეტილებას საქართველოს სასამართლო იღებს დადგენილების ფორმით”. ჩვენ ხომ უკვე ვნახეთ (3. “ა”), რომ დადგენილება საქართველოს სამოქალაქო საპროცესო კოდექსის მიხედვით არის ყველა სასამართლო აქტების კრებითი დასახელება. მაშ რით, თუ არა უბრალო შეცდომით, უნდა ავსხნათ ეს გაუგებრობა? მით უმეტეს, რომ ქვემოთ არაერთხელ შევხვდებით განჩინებებს და არა დადგენილებებს უცხოური სასამართლო გადაწყვეტილებების ცნობისა და აღსრულების შესახებ.

შინარსობრივადაც უფრო ლოგიკურია, რომ უცხოურ სასამართლო გადაწყვეტილებებთან მიმართებაში განჩინება იქნას გამოყენებული – ამ აქტებით საქმე თავისთავად არსებითად არ წყდება, ვინაიდან ხდება მხოლოდ გარკვეული პირობების შემოწმება. ამგვარად, უნდა ამოვიდეთ ვარაუდიდან, რომ 71-ე მუხლში უზუსტობაა დაშვებული და უცხოური სასამართლო გადაწყვეტილების აღსრულების შესახებ განჩინება გამოიტანება.

ბბ) აღსრულებადად გამოცხადების სხვადასხვა ასპექტები

მანამ, სანამ წარმოდგენას შევიქმნით არსებულ ქართულ სასამართლო პრაქტიკაზე უცხო ქვეყნის სასამართლოების გადაწყვეტილებების ცნობისა და აღსრულებადად გამოცხადების საკითხებზე, საინტერესო იქნება ამ მხრივ საზღვარგარეთის გამოცდილების ზოგიერთი ასპექტის გაცნობა და შესაბამისი პარალელების გავლება ქართულ სინამდვილესთან.

არაერთ ქვეყნაში შესაბამისი კომპეტენცია გააჩნიათ ასევე სამართლის ცალკეულ დარგებში სპეციალიზებულ სასამართლოებს. ამის კარგი მაგალითია გერმანია, სადაც სამოქალაქო სამართალწარმოება გაყოფილია და ხორციელდება ფინანსური, საოჯახო, შრომისა და სხვ. სასამართლოების მიერ. ამ მხრივ საინტერესოა, ხომ არ გამოიწვევდა ამგვარი დარგობრივი განსჯადობა უცხოური სასამართლო გადაწყვეტილებების აღსრულებადად გამოცხადების უფლებამოსილების დაქსაქსვას. აქ, პირველ რიგში, საქმე ეხება შრომისა და საოჯახო სასამართლოებს¹³⁷, ვინაიდან სწორედ შესაბამის სამართლის დარგებზე მოდის უცხოური სასამართლო გადაწყვეტილებების მნიშვნელოვანი წილი. გერმანიის უზენაესმა სასამართლომ ნაწილობრივ გადაწყვიტა ეს საკითხი, როცა დაადგინა, რომ “სამართლის დარგზე საქმეთა ერთობლივი განხილვის უზრუნველსაყოფად” საოჯახო საქმეებზე აღსრულებადად გამოცხადება საოჯახო სასამართლოებმა უნდა განახორციელონ¹³⁸. სამაგიეროდ, შრომით-სამართლებრივი უცხოური სასამართლო გადაწყვეტილებების აღსრულებადად გამოცხადება არა შრომის სასამართლოების, არამედ ჩვეულებრივი სამოქალაქო სასამართლოების კომპეტენციას განეკუთვნება¹³⁹.

უცხოეთის დოქტრინაში სადავოა, აქვს თუ არა მოპასუხეს აღსრულებადად გამოცხადების საქმეში შეგებებული სარჩელის აღძვრის უფლება¹⁴⁰. ითვლება, რომ მას აქვს უფლება შეამდგომლობა აღძვრას იმ ფაქტის დადასტურების მიზნით, რომ უცხოურ სასამართლო გადაწყვეტილებას ქვეყნის შიგნით არა აქვს იურიდიული ძალა.

აუცილებელია შევეხოთ იმ საკითხს, თუ რა სამართლებრივი შედეგები მოჰყვება უცხოური სასამართლო გადაწყვეტილების აღსრულებადად დაკარგვას მის გამომტან სახელმწიფოში. დაკარგავს თუ არა იგი

¹³⁷ შდრ.: Schack, 364.

¹³⁸ BGHZ, 88, 113, 115.

¹³⁹ BGHZ, 42, 194.

¹⁴⁰ შდრ.: Geimer. Rn. 3127.

ავტომატურად საქართველოშიც იურიდიულ ძალას? ლიტერატურაში არსებობს მოსაზრება, რომ სააღსრულებო ფურცლის უცხო ქვეყანაში ძალადაკარგულად გამოცხადება თავისთავად არ ნიშნავს იმავე შედეგის დადგომას მეორე ქვეყანაშიც¹⁴¹.

ჩემი აზრით, ეს კონცეფცია სავსებით მისაღებია, ვინაიდან საქართველოში უცხოური სასამართლო გადაწყვეტილების აღსრულებად გამოცხადების პროცესის დავის საგანია სწორედ ქვეყნის შიდა აღსრულებადობის მინიჭება და არა უცხოური სამართლის მატერიალურ-სამართლებრივი მოთხოვნა. ამგვარად, აღსრულებადობის მინიჭება მხოლოდ შიდასახელმწიფოებრივი განჩინების ძალით ხდება. ამიტომ, რათა ეს აღსრულებადობა ძალადაკარგულად იქნეს აღიარებული, მოპასუხეს ქართული სასამართლოს ახალი განჩინება სჭირდება. ამ მხრივ, რთული სიტუაციაა, ვინაიდან, როგორც ზემოთ დავრწმუნდით, უცხოური გადაწყვეტილებების ცნობაზე და აღსრულებაზე მიღებული საქართველოს უზენაესი სასამართლო განჩინებები საბოლოოა და არ საჩივრდება. მაშ როგორ უნდა მოიქცეს მოპასუხე მას შემდეგ, რაც მის წინააღმდეგ მიღებული გადაწყვეტილება მის გამომტან სახელმწიფოში ძალადაკარგულად იქნა აღიარებული, ხოლო საქართველოში კი კანონიერ ძალაშია მის წინააღმდეგ სააღსრულებო წარმოება, რომელიც სწორედ ამ საზღვარგარეთულ აქტს ეფუძნება? თეორიულად ადვილი წარმოსადგენია, რომ უცხო ქვეყანაში სასამართლო გადაწყვეტილებას კანონიერი ძალა დაეკარგოს, იმის გამო, რომ მაგალითად, საქმის განხილვისას შესაბამისი მოსამართლის მიკერძოებულობა დადგინდეს. ჩვენში არ არსებობს სარჩელი აღსრულების წინააღმდეგ, რომელსაც ასეთ სიტუაციაში იყენებენ გერმანიაში. საქართველოს სამოქალაქო საპროცესო კოდექსი განჩინების გასაჩივრებას კერძო საჩივრის ფორმით ითვალისწინებს. მაგრამ საქმე ისაა, რომ 414-ე მუხლის 1. პუნქტი პირდაპირ ადგენს, რომ “კერძო საჩივრის შეტანა შეიძლება სასამართლოს მიერ გამომტანილ განჩინებებზე, მხოლოდ ამ კოდექსით გათვალისწინებულ შემთხვევებში”. ვინაიდან უცხო ქვეყნის სასამართლო გადაწყვეტილებებს ვერ ვხვდებით სამოქალაქო საპროცესო კოდექსის ნორმებში, ლოგიკურია, რომ ვერც კერძო საჩივარი იქნება გამოყენებული მათთან დაკავშირებული განჩინებების გასაჩივრებისას.

სავარაუდოდ მოპასუხემ შუამდგომლობა უნდა აღძრას ისევ და ისევ უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო, სამეწარმეო და გაკოტრების საქმეთა პალატაში და, თუმცა ამგვარი პროცედურა კანონით გათვალისწინებული არ არის, სასამართლო უფლებამოსილი უნდა იყოს თავისივე განჩინების გააუქმებაზე. ბუნებრივია, რომ საჭიროა ამგვარი სიტუაციის ნორმატიული რეგულირებაც. ცხადია, რომ უსამართლო, და სწორედ რომ საქართველოს ძირითად სამართლებრივ პრინციპებთან შეუსაბამო, იქნებოდა მოპასუხის წინააღმდეგ სააღსრულებო წარმოების განხორციელება, როცა თვით გადაწყვეტილება მის გამომტან სახელმწიფოში ძალადაკარგულია. ამიტომ, სასურველი იქნებოდა “საერთაშორისო კერძო სამართლის შესახებ” კანონში შევიდეს

¹⁴¹ Zoeller/Geimer, ZPO Kommentar, 722, Rn 51.

დამატება, რომლის ძალითაც მოპასუხეს მიენიჭებოდა უფლება აღედგრა შუამდგომლობა მის საწინააღმდეგოდ გამოტანილი განჩინების მიმართ, იმ შემთხვევაში, როცა განჩინების საფუძველი ანუ უცხო ქვეყნის სასამართლო გადაწყვეტილება მის გამომტან სახელმწიფოში ძალადაკარგულად იქნა აღიარებული და აღსრულებას აღარ ექვემდებარება.

შესაძლებელია წარმოიშვას ისეთი სიტუაცია, როცა აღსრულება მხოლოდ ნაწილობრივ არის შესაძლებელი. მოსარჩელეს უნდა შეეძლოს ასეთ შემთხვევაში შუამდგომლობის აღძვრა მხოლოდ მოპასუხის ქონების რომელიმე კონკრეტული ნაწილის მიმართ¹⁴². ამგვარ ნაწილობრივ აღსრულებაზეც არსებობს არაერთგვაროვანი მოსაზრებები და ეს თემაც იმსახურებს ჩვენს ყურადღებას.

იმ ფაქტის გამო, რომ უცხოური სასამართლო გადაწყვეტილების ნაწილობრივ აღსრულებადად გამოცხადება შინაარსობრივად განსხვავდება საზღვარგარეთ გამოტანილი სააღსრულებო წარწერისგან, ზოგიერთი ავტორი მას *revision au fond*-ის ნაირსახეობად და, მაშასადამე, დაუშვებელ მოვლენად მიიჩნევს¹⁴³. ამას გერმანიის სასამართლო პრაქტიკა¹⁴⁴ სრულიად მართებულად პასუხობს, რომ ნაწილობრივი აღსრულებადად გამოცხადება არ არის *revision au fond*, რადგან არ ხდება უცხოური სასამართლო გადაწყვეტილების სისწორის კონტროლი.

აქედან გამომდინარე, უცხოური სასამართლო გადაწყვეტილების ნაწილობრივ აღსრულებადად გამოცხადება არის მეტად პრაგმატული გამოსავალი, რომელიც მოსარჩელის ინტერესებს სამართლებრივად დასაშვებ ფარგლებში იცავს. ამრიგად, ნაწილობრივ აღსრულებადად გამოცხადების მიზანია სასამართლო გადაწყვეტილებათა საერთაშორისო მიმოქცევის გამარტივება, რადგან აღსრულებადად გამოცხადებაზე უარის თქმა, როცა ეს შესაძლებელია მის ნაწილთან მიმართებაში, ხელს არ შეუწყობდა ამ პროცესის ეფექტურობას.

უცხოური სასამართლო გადაწყვეტილების ნაწილობრივ აღსრულებადად გამოცხადების მიზანშეწონილობა საერთაშორისო დონეზე იქნა აღიარებული, როცა მისი ცალკეულ სარჩელებთან მიმართებაში გამოყენება ბრიუსელის კონვენციით იქნა მოწესრიგებული.

პრაქტიკაში ნაწილობრივ აღსრულებადად გამოცხადება ქართველმა მოსამართლეებმა შეიძლება პირველ რიგში იმ ამერიკულ სასამართლო გადაწყვეტილებებთან დაკავშირებით გამოიყენონ, რომლებიც *punitive damage*-ს ანაზღაურებას ითვალისწინებენ. როგორც უკვე ავლნიშნეთ, ასეთი სასამართლო გადაწყვეტილებების სრული მოცულობით აღსრულებადად გამოცხადება კონტინენტურ-ევროპული სამართლის ტრადიციის სახელმწიფოებში საჯარო წესრიგის მოთხოვნებს ეწინააღმდეგება. არსებობს მოსაზრება, რომ ასეთი გადაწყვეტილებით

¹⁴² Geimer, Rn 3148.

¹⁴³ შდრ.: Falck, S. 64.

¹⁴⁴ შდრ.: BGH NJW 1992, S. 3096.

დადგენილი ანაზღაურების ნაწილი, მაგალითად მორალური ზიანისთვის, აღსრულებას ექვემდებარება, ხოლო ის ნაწილი, რომელშიც ზიანის ანაზღაურება უკვე სასჯელის სახეს ატარებს, არა¹⁴⁵. რა თქმა უნდა, იმ შემთხვევაში, როცა უცხოური სასამართლოს გადაწყვეტილების აღსრულების დაშლა შეუძლებელია, ნაწილობრივ აღსრულებადად გამოცხადებაზე უარი უნდა ითქვას.

გვ) სასამართლო პრაქტიკა

განვიხილოთ ჩვენს თემასთან დაკავშირებული სასამართლო პრაქტიკა. მიუხედავად იმისა, რომ ჩვენში საკმაოდ დაბალია უცხო ქვეყნის სასამართლო გადაწყვეტილების აღსრულებადად გამოცხადების პერცენტების რიცხვი, ვეცდებით ისე წარმოვაჩინოთ უკანასკნელი წლების სასამართლო პრაქტიკა, რომ ყურადღება გავამახვილოთ როგორც დამოუკიდებელ სახელმწიფოთა თანამეგობრობაში შემაგალი, ქვეყნების, ისე ევროპის სხვადასხვა სახელმწიფოში გამოტანილი სასამართლო გადაწყვეტილებების აღსრულებადად გამოცხადებაზე.

I დსთ-ს სივრცეში გამოტანილი სასამართლო გადაწყვეტილებები

“2003 წლის 20 დეკემბერს საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო, სამეწარმეო და გაკორტრების საქმეთა პალატამ საქმის ზეპირი მოსმენის გარეშე განიხილა ი. კარტაშოვის და ქ. მოსკოვის, ზელენოგრადის რაიონული სასამართლოს თავმჯდომარე ნ. პუჩკოვას შუამდგომლობები რუსეთის ფედერაციის ქ. მოსკოვის ზელენოგრადის რაიონული სასამართლოს 2002 წ. 27 სექტემბრის გადაწყვეტილების საქართველოს ტერიტორიაზე ცნობისა და აღსრულების შესახებ, ჩრდილოეთ კავკასიის სამხედრო ოლქის სავაჭრო სამმართველოს უნიტარულ-სახელმწიფო საწარმოს 71-ე სავაჭრო განყოფილების მიმართ ზარალის ანაზღაურების თაობაზე.

კარტაშოვმა სარჩელი აღძრა სასამართლოში ჩრდილოეთ კავკასიის სამხედრო ოლქის სავაჭრო სამმართველოს უნიტარულ-სახელმწიფო საწარმოს 71-ე სავაჭრო განყოფილების მიმართ, ავტოავარიით მიყენებული ზარალის ანაზღაურების თაობაზე. მოსარჩელემ მიუთითა, რომ ავტომანქანა, რომლის ბრალითაც მოხდა ავტოსატრანსპორტო შემთხვევა წარმოადგენდა მოპასუხის საკუთრებას, რის გამოც სადავო თანხა უნდა აენაზღაურებინა იურიდიულ პირს.

ქ. მოსკოვის, ზელენოგრადის რაიონული სასამართლოს თავმჯდომარე ნ. პუჩკოვას 2003 წ. 10 იანვრის ცნობით მოპასუხეს სასამართლო სხდომის დროის შესახებ დროულად ეცნობა. სასამართლო უწყება მხარეს ჩაბარდა, თუმცა იგი პროცესზე არ გამოცხადებულა. ზემოხსენებული სასამართლოს 2002 წ. 27 სექტემბრის გადაწყვეტილებით ჩრდილოეთ კავკასიის სამხედრო ოლქის სავაჭრო სამმართველოს უნიტარულ-სახელმწიფო საწარმოს 71-ე სავაჭრო განყოფილებას ი. კარტაშოვის სასარგებლოდ დაეკისრა 18893 მანეთისა 39 კაპიკის გადახდა. აღნიშნული

¹⁴⁵ Falck, S. 66.

გადაწყვეტილება ძალაში შევიდა 2002 წლის 8 ოქტომბერს და რუსეთის ფედერაციის ტერიტორიაზე არ აღსრულებულა.

პალატა გაეცნო საქმის მასალებს და ჩათვალა, რომ ი. კარტაშოვისა და ქ. მოსკოვის, ზელენოგრადის რაიონული სასამართლოს თავმჯდომარე ნ. პუჩკოვას შუამდგომლობები უნდა დაკმაყოფილდეს შემდეგ გარემოებათა გამო:

დადგენილია, რომ რუსეთის ფედერაციის ქ. მოსკოვის ზელენოგრადის რაიონული სასამართლოს 2002 წ. 27 სექტემბრის გადაწყვეტილებით ჩრდილოეთ კავკასიის სამხედრო ოლქის სავაჭრო სამმართველოს უნიტარულ-სახელმწიფო საწარმოს 71-ე სავაჭრო განყოფილებას ი. კარტაშოვის სასარგებლოდ დაეკისრა 18893 მანეთისა 39 კაპიკის გადახდა.

კარტაშოვმა და ქ. მოსკოვის, ზელენოგრადის რაიონული სასამართლოს თავმჯდომარე ნ. პუჩკოვამ შუამდგომლობებით მიმართეს საქართველოს უზენაეს სასამართლოს რუსეთის ფედერაციის ქ. მოსკოვის ზელენოგრადის რაიონული სასამართლოს 2002 წ. 27 სექტემბრის გადაწყვეტილების საქართველოს ტერიტორიაზე ცნობისა და აღსრულების შესახებ.

„საერთაშორისო კერძო სამართლის შესახებ“ საქართველოს კანონის 68-69-ე მუხლების თანახმად, არსებობს ყველა საფუძველი, რომ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო, სამეწარმეო და გაკოტრების საქმეთა პალატამ ცნოს რუსეთის ფედერაციის ქ. მოსკოვის ზელენოგრადის რაიონული სასამართლოს 2002 წ. 27 სექტემბრის გადაწყვეტილება.

პალატამ იხელმძღვანელა „საერთაშორისო კერძო სამართლის შესახებ“ საქართველოს კანონის 68-69-ე მუხლებით, სსკ-ს 284-ე მუხლით, „სამოქალაქო, საოჯახო და სისხლის სამართლის საქმეებზე სამართლებრივი დახმარებისა და სამართლებრივ ურთიერთობათა შესახებ“ 1993 წ. მინსკის კონვენციით და დაადგინა: კარტაშოვისა და ქ. მოსკოვის, ზელენოგრადის რაიონული სასამართლოს თავმჯდომარე ნ. პუჩკოვას შუამდგომლობები დაკმაყოფილდეს.

რუსეთის ფედერაციის ქ. მოსკოვის ზელენოგრადის რაიონული სასამართლოს 2002 წ. 27 სექტემბრის გადაწყვეტილება, რომლითაც ჩრდილოეთ კავკასიის სამხედრო ოლქის სავაჭრო სამმართველოს უნიტარულ-სახელმწიფო საწარმოს 71-ე სავაჭრო განყოფილებას დაეკისრა იური კარტაშოვის სასარგებლოდ 18893 მანეთისა 39 კაპიკის გადახდა, ცნობილ იქნას და დაექვემდებაროს აღსრულებას. საკასაციო პალატის განჩინება საბოლოოა და გასაჩივრებას არ ექვემდებარება¹⁴⁶”.

როგორც ვხედავთ, ამ განჩინებაში საქმე გვაქვს საკმაოდ მარტივ, საყოფაცხოვრებო სიტუაციასთან, სადაც არანაირი პროცესუალური

¹⁴⁶ www.supremecourt.ge; სასამართლო გადაწყვეტილებანი, განჩინება № ა-62-შ-36-03 20 დეკემბერი, 2003 წ.

სირთულე არ წარმოშობილა. საქმე საინტერესოა სწორედ იმ კუთხით, თუ როგორი წესით განიხილა იგი საქართველოს უზენაესმა სასამართლომ, რა მოსაზრებებით იხელმძღვანელა და ა.შ.

სავარაუდოდ, რუსული სასამართლო გადაწყვეტილების დამოწმებულ ასლსა და ქართულ თარგმანთან ერთად წარმოდგენილი იყო ცნობა მისი აღსრულების აუცილებლობის შესახებ, ვინაიდან ასეთი აუცილებლობა ქართული განჩინების ტექსტიდან არ გამომდინარეობს. საერთოდ, საკმაოდ პრობლემატურად მიმაჩნია ამგვარი ცნობის საკითხი. ვინ უნდა გასცეს ასეთი ცნობა საზღვარგარეთ? სავარაუდოა, რომ ასეთი სახის საბუთის მიღება რიგ ქვეყნებში სრულიად ბანალურ, ბიუროკრატიულ წინააღმდეგობებს წააწყდეს, ვინაიდან შესაძლოა შესაბამისი ფორმა უცხოური სასამართლოს მიერ არ გაიცემოდეს. ვინაიდან აღსრულების აუცილებლობის შესახებ ცნობის არსი და ფორმა საკმაოდ ბუნდოვანია, მას არასასურველი დაბრკოლებების შექმნა შეუძლია სასამართლო აქტების საერთაშორისო მიმოქცევაში. აქედან გამომდინარე, სასურველია კანონის ტექსტიდან ამ მოთხოვნის ამოღება.

ნიშანდობლივია ის ასპექტიც, რომ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო, სამეწარმეო და გაკოტრების საქმეთა პალატამ განჩინების მიღებისას სრულიად მართებულად იხელმძღვანელა არა მარტო “საერთაშორისო კერძო სამართლის შესახებ” კანონითა და მინსკის კონვენციით, არამედ საქართველოს სამოქალაქო საპროცესო კოდექსის 284-ე მუხლითაც, რომელიც განჩინების სამართლებრივ ბუნებასა და მიღების წესს ეხება.

უზუსტობას ვხვდებით 2003 წლის 1 ოქტომბრის განჩინებაში, სადაც ბელარუსის სასამართლო გადაწყვეტილების ცნობის, და აღსრულებისას გამოყენებული არ ყოფილა მინსკის კონვენცია.

“საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო, სამეწარმეო და გაკოტრების საქმეთა პალატამ განიხილა ბელარუსიის რესპუბლიკის ქ. გომელის ცენტრალური რაიონის სასამართლოს შუამდგომლობა აღნიშნული სასამართლოს 2002 წ. 6 მაისის დადგენილების საქართველოს ტერიტორიაზე ცნობისა და აღსრულების შესახებ.

ბელარუსის რესპუბლიკის ქ. გომელის ცენტრალური რაიონის სასამართლოს 2002 წ. 6 მაისის დადგენილებით ა. ცხოვრებოვს დაეკისრა ადვოკატის მომსახურებისათვის – 22784 რუსული რუბლის გადახდა. აღნიშნული გადაწყვეტილების ცნობისა და აღსრულების შესახებ ბელარუსის რესპუბლიკის ქ. გომელის ცენტრალური რაიონის სასამართლომ შუამდგომლობით მიმართა საქართველოს უზენაეს სასამართლოს.

პალატა გაეცნო საქმის მასალებს და თვლის, რომ განცხადება უნდა დაკმაყოფილდეს შემდეგ გარემოებათა გამო:
„საერთაშორისო კერძო სამართლის შესახებ“ საქართველოს კანონის 63-ე და 69-ე მუხლების თანახმად, არსებობს ყველა საფუძველი, რომ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო, სამეწარმეო და

გაკორტრების საქმეთა პალატამ ცნოს ბელარუსის რესპუბლიკის ქ. გომელის ცენტრალური რაიონის სასამართლოს 2002 წ. 6 მაისის დადგენილება, რადგან დაცულია აღნიშნული ნორმით გათვალისწინებული მოთხოვნები.

ამასთან, ამავე კანონის 71-ე მუხლის მე-3 ნაწილის თანახმად საქმის ზეპირი განხილვა არ მოხდება, თუ მხარეები ამას არ მოითხოვენ.

პალატამ იხელმძღვანელა „საერთაშორისო კერძო სამართლის შესახებ“ საქართველოს კანონის 68-ე და 69-ე მუხლებით, სსკ-ს 285-ე მუხლით და დაადგინა:

ბელარუსის რესპუბლიკის ქ. გომელის ცენტრალური რაიონის სასამართლოს შუამდგომლობა დაკმაყოფილდეს. ცნობილ იქნეს ბელარუსის რესპუბლიკის ქ. გომელის ცენტრალური რაიონის სასამართლოს 2002 წ. 6 მაისის კანონიერ ძალაში შესული დადგენილება 22784 რუსული რუბლის დაკისრების ნაწილში და იგი დაექვემდებაროს აღსრულებას. განჩინება საბოლოოა და არ გასაჩივრდება¹⁴⁷”.

ანლოგიური სიტუაციაა (იგულისხმება მინსკის კონვენციის სრული იგნორირება) იმავე თარიღით მიღებულ რუსულ სასამართლო გადაწყვეტილებასთან მიმართებაშიც.

“საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო, სამეწარმეო და გაკორტრების საქმეთა პალატამ განიხილა რუსეთის ფედერაციის პრეზიდენტის საქმეთა მმართველობის ფედერალური სახელმწიფო დაწესებულება ავტოსაწარმო №2-ის შუამდგომლობა ქ მოსკოვის საველოსკის მუნიციპალიტეტაშორის რაიონული სასამართლოს 2001 წ. 29 ოქტომბრის გადაწყვეტილების საქართველოს ტერიტორიაზე ცნობისა და აღსრულების შესახებ.

ქ. მოსკოვის საველოსკის მუნიციპალიტეტაშორის რაიონული სასამართლოს 2001 წ. 29 ოქტომბრის გადაწყვეტილებით, თ. ცანავას რუსეთის ფედერაციის პრეზიდენტის საქმეთა მმართველობის ფედერალური სახელმწიფო დაწესებულება ავტოსაწარმო №2-ის სასარგებლოდ დაეკისრა 82833 რუსული რუბლის გადახდა. აღნიშნული გადაწყვეტილების ცნობისა და აღსრულების შესახებ მმართველობის ფედერალური სახელმწიფო დაწესებულებამ – №2-მა ავტოსაწარმომ შუამდგომლობით მიმართა საქართველოს უზენაეს სასამართლოს.

თ. ცანავას აღნიშნულ საკითხთან დაკავშირებით განცხადება არ წარმოუდგენია. პალატა გაეცნო საქმის მასალებს და მიიჩნევს, რომ განცხადება უნდა დაკმაყოფილდეს შემდეგ გარემოებათა გამო:

„საერთაშორისო კერძო სამართლის შესახებ“ საქართველოს კანონის 63-69-ე მუხლების თანახმად, არსებობს ყველა საფუძველი, რომ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო, სამეწარმეო და

¹⁴⁷ www. supremecourt.ge; სასამართლო გადაწყვეტილებანი, განჩინება: № 3ა-108-02 1 ოქტომბერი, 2003 წ.

გაკორტების საქმეთა პალატამ ცნოს ქ. მოსკოვის საველოესკის მუნიციპალიტეტაშორისი რაიონული სასამართლოს 2001 წ. 29 ოქტომბრის გადაწყვეტილება, რადგან დაცულია აღნიშნული ნორმით გათვალისწინებული მოთხოვნები.

ამასთან, ამავე კანონის 71-ე მუხლის მე-3 ნაწილის თანახმად, საქმის ზეპირი განხილვა არ მოხდება, თუ მხარეები ამას არ მოითხოვენ.

პალატამ იხელმძღვანელა „საერთაშორისო კერძო სამართლის შესახებ“ საქართველოს კანონის 68-69 მუხლებით, სსკ-ს 285-ე მუხლით და დაადგინა:

რუსეთის ფედერაციის პრეზიდენტის საქმეთა მმართველობის ფედერალური სახელმწიფო დაწესებულება ავტოსაწარმო №2-ის შუამდგომლობა დაკმაყოფილდეს. ცნობილ იქნეს ქმოსკოვის საველოესკის მუნიციპალიტეტაშორისი რაიონული სასამართლოს 2001 წ. 29 ოქტომბრის კანონიერ ძალაში შესული გადაწყვეტილება 82833 რუსული რუბლის დაკისრების ნაწილში და იგი დაექვემდებაროს აღსრულებას. განჩინება საბოლოოა და არ გასაჩივრდება¹⁴⁸”.

დსთ-ს სივრცეში გამოტანილი გადაწყვეტილებების აღსრულებად დადამოცხადების სასამართლო პრაქტიკის მიმოხილვის დასასრულს გავეცნოთ კიდევ ერთ განჩინებას ბელარუსის სასამართლო გადაწყვეტილებაზე.

“საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო, სამეწარმეო და გაკორტების საქმეთა პალატამ საქმის ზეპირი მოსმენის გარეშე განიხილა სახელმწიფო უნიტარული საწარმო „მინსკის ავიასარემონტო ქარხნის“ გენერალური დირექტორის ი. რიაზანოვის შუამდგომლობა სახელმწიფო ავიაკომპანია „აბავიას“ მიმართ დავალიანების ანაზღაურების თაობაზე ბელარუსის რესპუბლიკის უზენაესი ეკონომიკური სასამართლოს 2003 წ. 21 ივლისის გადაწყვეტილების საქართველოს ტერიტორიაზე ცნობისა და აღსრულების შესახებ.

სახელმწიფო უნიტარული საწარმო „მინსკის ავიასარემონტო ქარხანამ“ სარჩელით მიმართა სასამართლოს ავიაკომპანია „აბავიასა“ და მესამე პირი ავიაკომპანია „მიმინოს“ მიმართ მხარეთა შორის 1997 წ. 4 ნოემბერს დადებული №407-71/60 გარიგებიდან გამომდინარე დავალიანების ანაზღაურების შესახებ.

ბელარუსიის რესპუბლიკის უზენაესი ეკონომიკური სასამართლოს 2003 წ. 21 ივლისის გადაწყვეტილების თანახმად, რომლითაც მოპასუხე მხარეს მოსარჩელის სასარგებლოდ დაეკისრა 73455 აშშ დოლარისა და 4480000 ბელარუსიული რუბლის გადახდა, ავიაკომპანიებს „აბავიასა“ და „მიმინოსათვის“ სასამართლო უწყებების კანონის მოთხოვნათა დაცვით ჩაბარების მიუხედავად, ისინი პროცესზე არ გამოცხადდნენ.

სახელმწიფო უნიტარული საწარმო „მინსკის ავიასარემონტო ქარხნის“ გენერალურმა დირექტორმა ი. რიაზანოვმა შუამდგომლობით მიმართა

¹⁴⁸ www.supremecourt.ge; სასამართლო გადაწყვეტილებანი, განჩინება: № 3ა-115-02 1 ოქტომბერი, 2003 წ.

საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო, სამეწარმეო და გაკორტრების საქმეთა საკასაციო პალატას ბელარუსის რესპუბლიკის უზენაესი ეკონომიკური სასამართლოს 2003 წ. 21 ივლისის გადაწყვეტილების საქართველოს ტერიტორიაზე ცნობისა და აღსრულების შესახებ.

პალატა გაეცნო საქმის მასალებს და თვლის, რომ სახელმწიფო უნიტარული საწარმო „მინსკის ავიასარემონტო ქარხნის“ გენერალურ დირექტორ ი. რიაზანოვის შუამდგომლობა უნდა დაკმაყოფილდეს შემდეგ გარემოებათა გამო: დადგენილია, რომ მოპასუხე სახელმწიფო ავიაკომპანია „აბავიას“ მოსარჩელის – სახელმწიფო უნიტარული საწარმო „მინსკის ავიასარემონტო ქარხნის“ მიმართ დაეკისრა 73455 აშშ დოლარისა და 4480000 ბელარუსული რუბლის გადახდა. სახელმწიფო უნიტარული საწარმო „მინსკის ავიასარემონტო ქარხნის“ გენერალურმა დირექტორმა ი. რიაზანოვმა შუამდგომლობით მიმართა საქართველოს უზენაეს სასამართლოს ბელარუსის რესპუბლიკის უზენაესი ეკონომიკური სასამართლოს 2003 წ. 21 ივლისის გადაწყვეტილების საქართველოს ტერიტორიაზე ცნობისა და აღსრულების შესახებ.

„საერთაშორისო კერძო სამართლის შესახებ“ საქართველოს კანონის 68-69-ე მუხლების თანახმად, არსებობს ყველა საფუძველი, რომ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო, სამეწარმეო და გაკორტრების საქმეთა პალატამ ცნოს ბელარუსის რესპუბლიკის უზენაესი ეკონომიკური სასამართლოს 2003 წ. 21 ივლისის გადაწყვეტილება.

პალატამ იხელმძღვანელა „საერთაშორისო კერძო სამართლის შესახებ“ საქართველოს კანონის 68-69-ე მუხლებით, სსკ-ს 284-ე მუხლით, „სამოქალაქო, საოჯახო და სისხლის სამართლის საქმეებზე სამართლებრივი დახმარებისა და სამართლებრივ ურთიერთობათა შესახებ“ 1993 წ. მინსკის კონვენციით და დაადგინა: ბელარუსის რესპუბლიკის უზენაესი ეკონომიკური სასამართლოს 2003 წ. 21 ივლისის სასამართლო გადაწყვეტილება, რომლითაც მოპასუხე სახელმწიფო ავიაკომპანია „აბავიას“ დაეკისრა სახელმწიფო უნიტარული საწარმო „მინსკის ავიასარემონტო ქარხნის“ სასარგებლოდ 73455 აშშ დოლარისა და 4480000 ბელარუსული რუბლის გადახდა, ცნობილ იქნეს და დაექვემდებაროს აღსრულებას. საკასაციო პალატის განჩინება საბოლოოა და არ გასაჩივრდება¹⁴⁹”.

უკანსკნელი დროის, კერძოდ 2006-2009 წწ. სასამართლო პრაქტიკაში, ხშირია სასამართლო აღმასრულებლებისა და სხვა დაინტერესებული პირების მიერ მიმართვა უზენაესი სასამართლოსადმი აღსრულებასთან დაკავშირებული მოქმედებებთან დაკავშირებით. ვინაიდან უზენაესი სასამართლოს კომპეტენცია მხოლოდ სააღსრულებო ფურცლის გაცემით

¹⁴⁹ www.supremecourt.ge, სასამართლო გადაწყვეტილებანი, განჩინება № ა-1724-შ-80-03 24 დეკემბერი, 2003 წ.

შემოიფარგლება, ამგვარი შუამდგომლობები სრულიად მართებულად არ კმაყოფილდება¹⁵⁰.

უზენაესი სასამართლოს მიერ მიჩნეული იქნა, რომ ქონების კონფისკაციის ნაწილში უკრაინული განაჩენის ცნობა და აღსრულება ეწინააღმდეგება საქართველოს კონსტიტუციას და საჯარო წესრიგს ამავედროულად, იმავე განჩინებით არ დაკმაყოფილდა აღსრულების შესახებ შუამდგომლობის ნაწილი, რომელიც უკრაინული სასამართლო გადაწყვეტილებით გათვალისწინებული სასამართლო ექსპერტიზის ხარჯების დაკისრებას ეხებოდა¹⁵¹.

გაზიარდა ცნობასა და აღსრულებაზე უარის პრეცედენტები, მაგალითად უწყების არჩაბარების მიზეზით¹⁵², ან როცა საქმე ცნობილ იქნა საქართველოს სასამართლოების განსაკუთრებული კომპეტენციის სფეროდ¹⁵³.

უცხო ქვეყნის სასამართლო გადაწყვეტილების უზრუნველყოფის ან სარჩელის უზრუნველყოფის ღონისძიების აღსრულება მიჩნეული იქნა დაუშვებლად. განიმარტა, რომ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს კომპეტენცია ამ საკითხებში შემოიფარგლება მხოლოდ უცხო ქვეყნის სასამართლო გადაწყვეტილების ცნობითა და აღსრულებით¹⁵⁴.

პრაქტიკამ ასევე დაადგინა, რომ 68-ე II-ს პუნქტის “გ” და “ვ” ქვეპუნქტების დადგენა არა სასამართლოს მიერ ex officio, არამედ მხარის ინიციატივით უნდა მოხდეს¹⁵⁵.

2009 წლის პრაქტიკა ჩვენს თემაზე არსებული პრეცედენტებით მეტად მდიდარია. აღსანიშნავია, რომ ხშირია არააღსრულებადი გადაწყვეტილებები იურიდიული ფაქტების დადგენის თაობაზე, რომლებიც მხოლოდ ცნობას საჭიროებენ¹⁵⁶. ეს ფაქტები ნათლად მეტყველებენ, რომ საქართველო საერთაშორისო კერძო-სამართლებრივი ბრუნვის სულ უფრო აქტიური მონაწილე ხდება.

¹⁵⁰ [www. supremecourt.ge](http://www.supremecourt.ge), სასამართლო გადაწყვეტილებანი, განჩინება № ა-1452-შ-55-06 19 მარტი, 2007 წ.

¹⁵¹ [www. supremecourt.ge](http://www.supremecourt.ge), სასამართლო გადაწყვეტილებანი, განჩინება № ა-415-შ-28-07 30 აპრილი, 2007 წ.

¹⁵² [www. supremecourt.ge](http://www.supremecourt.ge), სასამართლო გადაწყვეტილებანი, განჩინება № 3ა/4-02 10 სექტემბერი, 2007 წ.

¹⁵³ [www. supremecourt.ge](http://www.supremecourt.ge), სასამართლო გადაწყვეტილებანი, განჩინება № ა-1727-შ-59-06, 23 იანვარი, 2007 წ.

¹⁵⁴ [www. supremecourt.ge](http://www.supremecourt.ge), სასამართლო გადაწყვეტილებანი, განჩინება № ა-2297-შ-58-08, 2 თებერვალი, 2009 წ.

¹⁵⁵ უზენაესი სასამართლოს გადაწყვეტილებანი, უცხო ქვეყნის სასამართლო გადაწყვეტილებების ცნობა და აღსრულება, 2009 წ., გვ. 84.

¹⁵⁶ შდრ: უზენაესი სასამართლოს გადაწყვეტილებანი, უცხო ქვეყნის სასამართლო გადაწყვეტილებების ცნობა და აღსრულება, 2009 წ.,

II ევროპის ქვეყნებში გამოტანილი სასამართლო გადაწყვეტილებები

“2003 წლის 29 სექტემბერს საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო, სამეწარმეო და გაკოტრების საქმეთა პალატამ საქმის ზეპირი მოსმენის გარეშე განიხილა ე. ბერიანიძის შუამდგომლობა გერმანიის, ქ. ჰერნეს პირველი ინსტანციის სასამართლოს 2002 წ. 30 იანვრის განაჩენის საქართველოს ტერიტორიაზე ცნობის შესახებ მოქალაქე მ. ორენიკის მიმართ განქორწინების თაობაზე.

ე. ბერიანიძე და მ. ორენიკი რეგისტრირებულ ქორწინებაში გატარდნენ საქართველოში, 1996 წ. 22 აგვისტოს. 1999 წ. 6 სექტემბერს მათ შეეძინათ შვილი. 2001 წ. 15 იანვრიდან მხარეთა შორის ქორწინება ფაქტობრივად შეწყდა და ისინი ერთ წელზე მეტი ხანი ცხოვრობდნენ ცალ-ცალკე, რის შემდეგაც ე. ბერიანიძემ მიმართა გერმანიის, ქ. ჰერნეს პირველი ინსტანციის სასამართლოს და მოითხოვა განქორწინება. მ. ორენიკმა სარჩელს მხარი დაუჭირა. აღნიშნული სასამართლოს 2002 წ. 30 იანვრის განაჩენით ქორწინება მხარეთა შორის შეწყდა, ხოლო მათ შვილზე მზრუნველობა, მხარეთა შეთანხმებით, დაეკისრა ე. ბერიანიძეს. ზემოხსენებული განაჩენი კანონიერ ძალაში შევიდა 2002 წ. 20 მარტიდან.

პალატა გაეცნო საქმის მასალებს და ჩათვალა, რომ ე. ბერიანიძის შუამდგომლობა უნდა დაკმაყოფილდეს შემდეგ გარემოებათა გამო: რომ სასამართლოს განაჩენით მხარეთა შორის ქორწინება შეწყვეტილ იქნა. აღნიშნული სასამართლო განაჩენი შევიდა ძალაში 2002 წ. 20 მარტს. ე. ბერიანიძემ შუამდგომლობებით მიმართა საქართველოს უზენაეს სასამართლოს გერმანიის, ქ. ჰერნეს პირველი ინსტანციის სასამართლოს 2002 წ. 30 იანვრის განაჩენის საქართველოს ტერიტორიაზე ცნობის შესახებ.

„საერთაშორისო კერძო სამართლის შესახებ“ საქართველოს კანონის 68-ე და 69-ე მუხლების თანახმად, არსებობს ყველა საფუძველი, რომ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო, სამეწარმეო და გაკოტრების საქმეთა პალატამ ცნოს გერმანიის, ქ. ჰერნეს პირველი ინსტანციის სასამართლოს 2002 წ. 30 იანვრის განაჩენი.

პალატამ იხელმძღვანელა „საერთაშორისო კერძო სამართლის შესახებ“ საქართველოს კანონის 68-ე და 69-ე მუხლებით, სსკ-ს 284-ე მუხლით, „სამოქალაქო, საოჯახო და სისხლის სამართლის საქმეებზე სამართლებრივი დახმარებისა და სამართლებრივ ურთიერთობათა შესახებ“ 1993 წ. მინსკის კონვენციით და ე. ბერიანიძის შუამდგომლობა დაკმაყოფილდა. გერმანიის, ქ. ჰერნეს პირველი ინსტანციის სასამართლოს 2002 წ. 30 იანვრის განაჩენი, რომლითაც გაუქმდა ქორწინება ე. ბერიანიძესა და მ. ორენიკს შორის, ცნობილ იქნა. საკასაციო პალატის განჩინება საბოლოოა და გასაჩივრებას არ ექვემდებარება¹⁵⁷”.

¹⁵⁷ www.supremecourt.ge; სასამართლო გადაწყვეტილებანი, განჩინება: № ა-1226-შ-71-03 29 სექტემბერი, 2003 წ.

ეს განხილვა პირველ რიგში იმითაა საინტერესო, რომ იგი საოჯახო სამართლებრივ საქმეს, კერძოდ განქორწინებას ეხება, მხოლოდ ცნობას მოიცავს და არა აღსრულებადად გამოცხადებას. ამგვარად, ჩვენ ვხვდებით ისეთი სახის აქტს, რომელსაც თავის შინაარსიდან გამომდინარე აღსრულება არ სჭირდება. ფაქტობრივად სასამართლოს განხილვით მოხდა იმ იურიდიული ფაქტის დადასტურება, რომ ქორწინება დასახელებულ პირებს შორის აღარ არსებობს.

გაკვირვებას იწვევს განხილვის დასკვნითი ნაწილი, სადაც ნათქვამია, რომ ამ სასამართლო აქტის მიღებისას სასამართლომ გარდა “საერთაშორისო კერძო სამართლის შესახებ” საქართველოს კანონისა იხელმძღვანელა სამოქალაქო, საოჯახო და სისხლის სამართლის საქმეებზე სამართლებრივი დახმარებისა და სამართლებრივ ურთიერთობათა შესახებ მინსკის 1993 წლის კონვენციით. არადა საქმე ეხება გერმანიის პირველი ინსტანციის სასამართლო გადაწყვეტილებას. მაშ, რა შუაშია დამოუკიდებელ სახელმწიფოთა თანამეგობრობის ფარგლებში მიღებული ეს საერთაშორისო ხელშეკრულება? ბუნებრივია, რომ გერმანიის ფედერაციული რესპუბლიკა არ არის ამ კონვენციის წევრი და აქ მისი გამოყენება აბსოლუტურად გაუგებარია.

სავარაუდოდ, აქ საქმე გვაქვს სარეზოლუციო ნაწილის არასწორ ფორმულირებასთან, რაც შესაძლოა გამოწვეულია ამგვარი განხილვების სტანდარტული ფორმის არსებობით. უმრავლეს შემთხვევებში, ცნობისა და აღსრულების შესახებ განხილვები მიიღება ყოფილი მოძმე რესპუბლიკების სასამართლო გადაწყვეტილებების მიმართ. ალბათ, უყურადღებობის გამო არ იქნა შეცვლილი კომპიუტერში არსებული ფორმა და მივიღეთ ასეთი ერთობ არასასურველი შედეგი.

“2003 წლის 1 ოქტომბერს საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო, სამეწარმეო და გაკორტრების საქმეთა პალატამ განიხილა კომპანია „სკანსიდოს“ შუამდგომლობა შვედეთის ქ. მალმოს საქალაქო სასამართლოს 2003 წ. 28 აპრილის დაუსწრებელი გადაწყვეტილების საქართველოს ტერიტორიაზე ცნობისა და აღსასრულებლად მიქცევის შესახებ.

შვედეთის ქ. მალმოს საქალაქო სასამართლოს 2003 წ. 28 აპრილის დაუსწრებელი გადაწყვეტილებით შპს „ნეშინილ მეტალს“ შპს „სკანსიდოს“ სასარგებლოდ დაეკისრა: 1) 501989 აშშ დოლარისა და 24 ცენტის გადახდა, რომელსაც დაემატა სარგებელი „პროცენტების დარიცხვის შესახებ“ კანონის მე-4 და მე-6 მუხლების თანახმად (1975:635), 2002 წ. 18 ნოემბრიდან გადახდის განხორციელებამდე.

2) „სკანსიდოსთვის“ სასამართლოს ხარჯების ანაზღაურება 31250 კრონის ოდენობით „იურისკონსულტის გადასახდელი პროცენტების დარიცხვის შესახებ“ კანონის მე-6 მუხლის თანახმად, წინამდებარე გადაწყვეტილების მიღების დღიდან გადახდის განხორციელებამდე. 2003 წ. 27 ივნისს შპს „სკანსიდომ“ შუამდგომლობით მიმართა საქართველოს უზენაეს სასამართლოს ხელმოთ მითითებული გადაწყვეტილების საქართველოს ტერიტორიაზე ცნობისა და აღსასრულებლად მიქცევის შესახებ.

შპს „ნეშინილ მეტალმა“ თავისი შესაგებლით მოითხოვს შუამდგომლობის ზეპირი განხილვა, ამასთან მიუთითა, რომ შვედეთის ქ. მალმოს საქალაქო სასამართლომ მას არ მისცა მის წინააღმდეგ მიღებული დაუსაბუთებელი გადაწყვეტილების გასაჩივრების უფლება და საერთოდ არ გადმოუგზავნა გადაწყვეტილების ასლი.

პალატა შუამდგომლობის ფარგლებში გაეცნო საქმის მასალებს, მოისმინა მხარეთა წარმომადგენლების განმარტებანი და მიიჩნია, რომ შუამდგომლობა უნდა დაკმაყოფილდეს შემდეგ გარემოებათა გამო: „საქართველოს საერთაშორისო კერძო სამართლის“ კანონის 68-ე მუხლის პირველი ნაწილის შესაბამისად, საქართველო ცნობს უცხო ქვეყნის კანონიერ ძალაში შესულ სასამართლო გადაწყვეტილებებს.

ამავე მუხლის მე-3 ნაწილში მითითებულია დამაბრკოლებელი გარემოებები, რომელთა არსებობისას უცხო ქვეყნის სასამართლოს გადაწყვეტილება არ შეიძლება ცნობილი იქნეს საქართველოს ტერიტორიაზე.

ამ ნორმის მე-2 ნაწილის „ბ“ პუნქტის შესაბამისად, გადაწყვეტილების გამომტანი ქვეყნის კანონმდებლობის თანახმად, თუ მხარე არ იყო უწყების ჩაბარების გზით სასამართლოში გამოძახებული ან მოხდა სხვა საპროცესო დარღვევები, ანდა ამავე ნაწილის „ზ“ პუნქტის შესაბამისად, გადაწყვეტილება ეწინააღმდეგება საქართველოს ძირითად სამართლებრივ პრინციპებს, გადაწყვეტილების საქართველოს ტერიტორიაზე ცნობა არ მოხდება.

შპს „ნეშინილ მეტალის“ განცხადება იმის თაობაზე, რომ მას არ ჩაბარებია დაუსწრებელი გადაწყვეტილების ასლი და არ განმარტებია მისი გასაჩივრების ვადისა და პირობების შესახებ, დადასტურების შემთხვევაში წარმოადგენდა ზემოთ მითითებულ დამაბრკოლებელ გარემოებებს, რის გამოც შეიძლება არ მომხდარიყო გადაწყვეტილების ცნობა, მაგრამ საქმეში წარმოდგენილი დოკუმენტებით დადგენილია, რომ შპს „ნეშინილ მეტალს“ მალმოს საქალაქო სასამართლოს მიერ შვედეთის კანონმდებლობის დაცვით დროულად გადაეგზავნა გადაწყვეტილების ასლი, რომელშიც მითითებული იყო მისი გასაჩივრების წესისა და პირობების შესახებ, შპს „ნეშინილ მეტალმა“ სასამართლო პროცესზე ვერ წარმოადგინა რაიმე მტკიცება იმის თაობაზე, რომ მას მალმოს საქალაქო სასამართლოს დაუსწრებელი გადაწყვეტილების ასლი არ გადაეგზავნა და არ მიუღია.

პალატამ იხელმძღვანელა “საერთაშორისო კერძო სამართლის შესახებ” კანონის 68-ე მუხლის პირველი ნაწილით და დაადგინა, რომ: ცნობილი იქნეს და საქართველოს ტერიტორიაზე მიექცეს აღსასრულებლად შვედეთის ქ. მალმოს საქალაქო სასამართლოს 2003 წ. 28 აპრილის დაუსწრებელი გადაწყვეტილება, რომლითაც შპს „ნეშინილ მეტალს“ შვედური ფირმა „სკანსიდოს“ სასარგებლოდ დაეკისრა:

1) 501989 აშშ დოლარისა და 24 ცენტის გადახდა, რომელსაც დაემატება სარგებელი „პროცენტებისა და დარიცხვების შესახებ“ კანონის მე-4 და

მე-6 მუხლების თანახმად (1975. 635), 2002 წ. 18 ნოემბრიდან გადახდის განხორციელებამდე.

2) „სკანსიდოსათვის“ სასამართლოს ხარჯების ანაზღაურება 31250 კრონის ოდენობით, იურისკონსულტის გადასახდელი, „პროცენტებისა და დარიცხვების შესახებ“ კანონის მე-6 მუხლის თანახმად, წინამდებარე გადაწყვეტილების მიღების დღიდან გადახდის განხორციელებამდე. განჩინება საბოლოოა და არ გასაჩივრდება¹⁵⁸”.

ეს განჩინება რამდენიმე ასპექტით არის ღირშესანიშნავი. პირველ რიგში საქმე ეხება იურიდიულ პირებს შორის საკმაოდ მსხვილ ქონებრივ დავას. გარდა ამისა, შვედური სასამართლო გადაწყვეტილების ცნობის და აღსრულებადად გამოცხადებისას განჩინება მიღებულ იქნა ზეპირი მოსმენით და მხარემ შუამდგომლობა აღძრა გადაწყვეტილებაზე უარის თქმის მოთხოვნით.

განჩინებიდან არ ჩანს, მოიყვანა თუ არა მხარემ თავის სასარგებლოდ 68-ე მუხლის რომელიმე პუნქტი. მიუხედავად ამისა, უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო, სამეწარმეო და გაკოტრების საქმეთა პალატამ საფუძვლიანად შეისწავლა საქმის გარემოებები და თვითონ დაასახელა ის გარემოებები, რომლებიც შეიძლებოდა შეწინააღმდეგებოდა ქართული სამართლის ნორმებს. საინტერესოა განჩინების ის ნაწილი, როდესაც სასამართლო ფაქტობრივად ადგენს საქართველოში *ordre public*-ის ფარგლებს, კერძოდ, რომ გადაწყვეტილების ასლის ჩაუბარებლობა, გასაჩივრების ვადებისა და პირობების შესახებ ინფორმაციის არმიცემა წარმოადგენს გადაწყვეტილების ცნობისა და აღსრულების დამაბრკოლებელ გარემოებებს. 68-ე მუხლის რომელი პუნქტის დისპოზიციას შეესაბამება ეს სიტუაცია? “ბ” პუნქტი, გარდა უწყების ჩაბარების ფაქტის არარსებობისა, საუბრობს სხვა საპროცესო დარღვევებზე, მაგრამ სასამართლო თვითონ იშველიებს საჯარო წესრიგის შესახებ დათქმასაც. ამრიგად, ზემოთ ხსენებული საპროცესო დარღვევები ყველა შემთხვევაში საქართველოს ძირითად სამართლებრივ პრინციპებთან შეუსაბამოდ ჩაითვლებოდა. სადავოა, ექნებოდათ თუ არა იგივე მიდგომა ევროპის ქვეყნების სასამართლოებსაც, თუ მხედველობაში მივიღებთ საჯარო წესრიგის შესახებ დათქმის მხოლოდ გამონაკლის და განსაკუთრებულ შემთხვევებში გამოყენებას.

ასეა თუ ისე, ამ შემთხვევაში უზენაესი სასამართლოს განჩინება სრულიად გამართულია შინაარსობრივად და მისი გამოტანისას გამოყენებული იქნა ის ერთადერთი ნორმატიული აქტი, რომელიც შეესაბამება შვედურ სასამართლო გადაწყვეტილებას: “საერთაშორისო კერძო სამართლის შესახებ” კანონი. ასევე გამოყენებულია შინაარსობრივად კორექტული ტერმინი “აღსასრულებლად მიქცევა” რომელიც აღსრულებადად გამოცხადების სინონიმია და არა “აღსრულება”, რომელსაც, სამწუხაროდ, ვხვდებით უზენაესი სასამართლოს თითქმის ყველა სხვა განჩინებაში.

¹⁵⁸ www.supremecourt.ge; სასამართლო გადაწყვეტილებანი, განჩინება: № ა-543-7-51-03 1 ოქტომბერი, 2003 წ.

კვლავ კომპანია “სკანსიდოს” უკავშირდება 2003 წლის 1 ოქტომბრის შემდეგი შვედური სასამართლო გადაწყვეტილება.

“საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო, სამეწარმეო და გაკორტრების საქმეთა პალატამ განიხილა კომპანია „სკანსიდოს“ შუამდგომლობა შვედეთის ქ. მალმოს საქალაქო სასამართლოს 2003 წ. 28 აპრილის დაუსწრებელი გადაწყვეტილების საქართველოს ტერიტორიაზე ცნობისა და აღსასრულებლად მიქცევის შესახებ.

შვედეთის ქ. მალმოს საქალაქო სასამართლოს 2003 წ. 28 აპრილის დაუსწრებელი გადაწყვეტილებით შპს „ჯიმეტალს“, შპს „სკანსიდოს“ სასარგებლოდ დაეკისრა:

- 1) 89082 აშშ დოლარისა და 22 ცენტის გადახდა, რასაც დაემატა სარგებელი „პროცენტების დარიცხვის შესახებ“ კანონის მე-4 და მე-6 მუხლების თანახმად (1975:635), 2002 წ. 29 ოქტომბრიდან გადახდის განხორციელებამდე.
- 2) სასამართლო ხარჯების ანაზღაურება 31250 კრონის ოდენობით „იურისტკონსულტის გადასახდელი პროცენტების დარიცხვის შესახებ“ კანონის მე-6 მუხლის თანახმად, გადაწყვეტილების მიღების დღიდან გადახდის განხორციელებამდე.

2003 წ. 15 ივლისს შპს „სკანსიდოს“ შუამდგომლობით მიმართა საქართველოს უზენაეს სასამართლოს ზემოთ მითითებული გადაწყვეტილების საქართველოს ტერიტორიაზე ცნობისა და აღსასრულებლად მიქცევის შესახებ.

2003 წ. 15 სექტემბერს მანვე სასამართლოს მიმართა თხოვნით გადაწყვეტილების აღსრულების უზრუნველყოფის მიზნით, შპს „ჯიმეტალის“ ქონებაზე ყადაღის დადების შესახებ. საქართველოს უზენაესი სასამართლოს 2003 წ. 16 სექტემბრის განჩინებით, ყადაღა დაედო შპს „ჯიმეტალის“ ოფისს, რომელიც მდებარეობს ქ. თბილისში ..., ასევე ყადაღა დაედო შპს „ჯიმეტალის“ საბანკო ანგარიშებს.

შპს „ჯიმეტალმა“ თავისი შესაგებლით მოითხოვა შუამდგომლობის ზეპირი განხილვა. ამასთან მიუთითა, რომ შვედეთის ქ. მალმოს საქალაქო სასამართლოს არ გააჩნდა საერთაშორისო კომპეტენცია მოცემული საქმის განხილვის შესახებ. ყალბი იყო საქმეში ა. ჩხაიძის ხელმოწერით წარმოდგენილი მიმართვა მხარეთა შორის დავის არსებობის შემთხვევაში შვედეთის კანონმდებლობის შესაბამისად, შვედეთის სასამართლოს მიერ საქმის განხილვის შესახებ. მანვე, იმის გამო, რომ შპს „ჯიმეტალის“ ოფისი არ წარმოადგენდა საზოგადოების საკუთრებას, მოითხოვა ყადაღის მოხსნა.

პალატა შუამდგომლობის ფარგლებში გაეცნო საქმის მასალებს და მიაჩნია, რომ შპს „სკანსიდოს“ შუამდგომლობა შვედეთის ქ. მალმოს საქალაქო სასამართლოს 2003 წ. 28 აპრილის დაუსწრებელი გადაწყვეტილების ცნობის და შპს „ჯიმეტალის“ შუამდგომლობა

საზოგადოების ოფისზე ყადაღის მოხსნის შესახებ, უნდა დაკმაყოფილდეს შემდეგ გარემოებათა გამო:
საერთაშორისო კერძო სამართლის კანონის 68-ე მუხლის პირველი ნაწილის შესაბამისად, საქართველო ცნობს უცხო ქვეყნის კანონიერ ძალაში შესულ სასამართლო გადაწყვეტილებას; ამავე მუხლის მე-2 ნაწილის თანახმად გადაწყვეტილების ცნობა არ ხდება, თუ საქმე საქართველოს განსაკუთრებულ კომპეტენციას განეკუთვნება; გადაწყვეტილების გამომტანი ქვეყნის კანონმდებლობის შესაბამისად, მხარე უწყების ჩაბარების გზით არ იქნა გაფრთხილებული სასამართლოში გამოძახების თაობაზე ან მოხდა სხვა საპროცესო დარღვევა. ერთსა და იმავე მხარეებს შორის ერთსა და იმავე სამართლებრივ დავაზე არსებობს საქართველოს სასამართლოს კანონიერ ძალაში შესული გადაწყვეტილება ან მესამე ქვეყნის სასამართლოს კანონიერ ძალაში შესული გადაწყვეტილება, რომელიც ცნობილ იქნა საქართველოში; უცხო ქვეყნის სასამართლო, რომელმაც გამოიტანა გადაწყვეტილება, საქართველოს კანონმდებლობის შესაბამისად, კომპეტენტურად არ ითვლება; უცხო ქვეყანა არ ცნობს საქართველოს სასამართლოს გადაწყვეტილებას; ერთსა და იმავე მხარეებს შორის ერთსა და იმავე საკითხებზე და ერთი და იმავე საფუძველით საქართველოში მიმდინარეობს სასამართლო პროცესი; გადაწყვეტილება ეწინააღმდეგება საქართველოს ძირითად სამართლებრივ პრინციპს.

საკასაციო სასამართლოს მიაჩნია, რომ მალმოს საქალაქო სასამართლოს ზემოთ მითითებული სასამართლო გადაწყვეტილების ცნობაზე უარის თქმის საფუძველი არ არსებობს, ვინაიდან სახეზე არ არის საერთაშორისო კერძო სამართლის 68-ე მუხლის მე-2 ნაწილში ჩამოთვლილი დამაბრკოლებელი გარემოებანი.

საქმეში წარმოდგენილია 2001 წ. 5 თებერვლის თარიღით შპს „ჯიმეტალის“ გენერალური დირექტორის ხელმოწერილი წერილი, რომელშიც მითითებულია, რომ მხარეებს შორის წარმოშობილი ნებისმიერი დავა გადაჭრილი იქნება მოლაპარაკების გზით. თუ დავა მოლაპარაკების გზით არ გადაწყდება, დავა გადაწყდება შვედეთის სასამართლოს მიერ, შვედეთის კანონმდებლობის ან საერთაშორისო კანონმდებლობის თანახმად.

აღნიშნული გარემოება მიუთითებს, რომ შვედეთის ქ. მალმოს საქალაქო სასამართლოს გააჩნდა კომპეტენცია ამ დავის შვედეთის კანონმდებლობის შესაბამისად განხილვისა.

შპს „ჯიმეტალმა“ ზემოთ მითითებული დოკუმენტების სიყალბის ფაქტი დამადასტურებელი რაიმე მტკიცება პროცესზე ვერ წარმოადგინა. პალატამ მიიჩნია, რომ გადაწყვეტილება მიღებულია საერთაშორისო კერძო სამართლის მოთხოვნათა დაცვით. პალატამ საფუძველიანად მიიჩნია შპს „ჯიმეტალის“ შუამდგომლობა საზოგადოების ოფისზე დადებული ყადაღის მოხსნის შესახებ, ვინაიდან მითითებული შენობა არ წარმოადგენს საზოგადოების საკუთრებას.

პალატამ იხელმძღვანელა “საერთაშორისო კერძო სამართლის შესახებ” კანონის 68-ე მუხლის პირველი ნაწილით და დაადგინა, რომ ცნობილ იქნეს და საქართველოს ტერიტორიაზე მიქცეულ იქნეს აღსასრულებლად შვედეთის ქ. მალმოს საქალაქო სასამართლოს 2003 წ. 28 აპრილის დაუსწრებელი გადაწყვეტილება, რომლითაც შპს „ჯიმეტალს“ შვედური კომპანია „სკანსიდოს“ სასარგებლოდ დაეკისრა:

1) 89082 აშშ დოლარისა და 22 ცენტის გადახდა, რასაც დაემატა სარგებელი პროცენტების დარიცხვის შესახებ კანონის მე-4 და მე-6 მუხლების თანახმად (1975:635), 2002 წ. 29 ოქტომბრიდან გადახდის განხორციელებამდე.

2) სასამართლოს ხარჯების ანაზღაურება 31250 კრონის ოდენობით „იურისკონსულტის გადასახდელი, პროცენტების დარიცხვის შესახებ“ კანონის მე-6 მუხლის თანახმად, გადაწყვეტილების მიღების დღიდან გადახდის განხორციელებამდე. დაკმაყოფილდეს შპს „ჯიმეტალის“ შუამდგომლობა და ყადაღა მოეხსნას შპს „ჯიმეტალის“ ოფისს მდებარეს ... ქ. თბილისში. განჩინება საბოლოოა და არ გასაჩივრდება¹⁵⁹”.

ამ განჩინებაში ნიშანდობლივია, რომ აღსრულების ნაცვლად კვლავ გამოყენებულია შინაარსობრივად სწორი ტერმინი “აღსასრულებლად მიქცევა”, რაც ამ ნაშრომში გამოყენებულ “აღსრულებადად გამოცხადების” სინონიმად შეგვიძლია მივიჩნიოთ. სხვა მხრივ, ეს საქმე მეტად წააგავს იმავე კომპანიის სასარგებლოდ გამოტანილ ზემოთ ხსენებულ განჩინებას. საქმეში ფიგურირებს მოპასუხის შესაგებლები და ზეპირი განხილვა. ასევე, როგორც ეტყობა, არ მოხდა მოპასუხის მხრიდან შვედურ სასამართლო გადაწყვეტილებაზე 68-ე მუხლიდან გამომდინარე უარის თქმის ზუსტი საფუძვლის დასახელება. ამიტომ, უზენაესმა სასამართლომ მიზანშეწონილად მიიჩნია უცხოური გადაწყვეტილების ცნობის ყველა დამაბრკოლებელი გარემოების განჩინების ტექსტში ჩამოთვლა, რათა მოპასუხისთვის ნათელი ყოფილიყო მისი პრეტენზიების უსაფუძვლობა.

2003 წლის 17 ნოემბერს საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო, სამეწარმეო და გაკორტრების საქმეთა პალატამ მიიღო განჩინება, რომელიც ინგლისის სასამართლოს გადაწყვეტილების აღსრულებას ეხება და მისი დავის საგანი 5 მილიონ ფუნტ სტერლინგზე მეტს მოიცავდა¹⁶⁰.

ეს საქმე განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია არა მარტო მისი დიდი ფინანსური მნიშვნელობის გამო, არამედ იმიტომაც, რომ მისი სახით გვაქვს უცხოურ სასამართლო გადაწყვეტილების ცნობაზე და აღსრულებაზე უარის თქმის პრეცედენტი.

ამ დავისას მოპასუხემ “აღსო ტრანს ინტერნეშენელმა” წამოაყენა შესაგებელი, რომ ინგლისური სასამართლო გადაწყვეტილება

¹⁵⁹ www.supremecourt.ge; სასამართლო გადაწყვეტილებანი განჩინება: № ას-190-03 1 ოქტომბერი, 2003 წ.

¹⁶⁰ www.supremecourt.ge; სასამართლო გადაწყვეტილებანი, განჩინება: № ას-1357-შ-74-03 17 ნოემბერი, 2003 წ.

გამოტანილია არა მის მიმართ, არამედ იმავე დასახელების მქონე ინგლისში რეგისტრირებული კომპანიის მიმართ, რომელიც ცალკე იურიდიულ პირს წარმოადგენს. სასამართლომ დაწვრილებით დაასაბუთა იურიდიული პირის განსჯადობის საკითხი მისი სამართლებრივი ბუნებიდან გამომდინარე.

ჩვენთვის უფრო საინტერესოა ინგლისური სასამართლო გადაწყვეტილების ცნობისა და აღსრულების შესახებ შუამდგომლობის დაკმაყოფილებაზე უარის მეორე საფუძველი, რომელიც იმავე განჩინებაშია დასახელებული. საქართველოს უზენაესმა სასამართლომ მიიჩნია, რომ ინგლისში სამართალწარმოებისას დარღვეული იყო “საერთაშორისო კერძო სამართლის შესახებ” საქართველოს კანონის 68-ე მუხლის მეორე ნაწილის “ბ” პუნქტი, კერძოდ, მხარე გადაწყვეტილების გამომტანი ქვეყნის კანონმდებლობის შესაბამისად უწყების ჩაბარების გზით არ იქნა გაფრთხილებული სასამართლოში გამოძახების თაობაზე. მოსარჩელის მხრიდან ვერ იქნა წარმოდგენილი მტკიცებულებები, რითაც დადასტურდებოდა ის გარემოება, რომ შპს “აღსო ტრანს ინტერნეშენელ ლიმიტედი” (ქ. თბილისი) უწყების ჩაბარების გზით გაფრთხილებული იქნა სასამართლოში გამოძახების თაობაზე.

აქედან გამომდინარე, საქართველოს უზენაესმა სასამართლომ დაადგინა, რომ შპს “აღსო ტრანს ინტერნეშენელ ლიმიტედი” (ქ. თბილისი) კიდევ რომ წარმოადგენდეს მითითებულ მოპასუხეს, საქართველოს კანონმდებლობის ზემოთდასახელებულ ნორმასთან წინააღმდეგობის გამო ჩვენი სახელმწიფოს ტერიტორიაზე არ იცნობა და არ აღსრულდება მის წინააღმდეგ გამოტანილი სასამართლო გადაწყვეტილება.

განჩინებაში არაზუსტად არის ჩამოყალიბებული 68-ე მუხლის მე-2 ნაწილის “ბ” პუნქტის შინაარსი. ამ ნორმასთან შეუსაბამობის დადგენა, ანალოგიური უცხოური გამოცდილებიდან გამომდინარე, არა მოსარჩელის, არამედ სწორედ რომ მოპასუხის კომპეტენციაა. მტკიცების ტვირთი ამ შემთხვევაში აწევს იმ მხარეს, რომელიც სადავოს ხდის უცხოური სასამართლო გადაწყვეტილების სისწორეს. მაშასადამე, მოქმედებს უცხოური სასამართლო გადაწყვეტილების სისწორის ერთგვარი დაუწვრელი პრეზუმპცია – იგი აკმაყოფილებს ყველა მოთხოვნას, თუ საწინააღმდეგო არ დამტკიცდება სასამართლოს მიერ. ეს პრეზუმპცია იგულისხმება სიტყვებში “საქართველო ცნობს უცხო ქვეყნის სასამართლო გადაწყვეტილებებს”. სასამართლო კი შეუსაბამობის საკითხს განიხილავს მხარის შუამდგომლობით, მაგრამ ასევე სამსახურეობრივი მოვალეობის ფარგლებშიც (პირველ რიგში საჯარო წესრიგის დათქმასთან მიმართებაში).

ამ კონკრეტულ შემთხვევაში ეს უმნიშვნელო ხარვეზია, რადგან ქართული პრაქტიკიდან გამომდინარე თვით სასამართლო ამოწმებს ყველა გარემოებას, მხარეთა ინიციატივის მიუხედავად. ამიტომ ბუნებრივია, რომ ეს შეუსაბამობა მაინც შევიდოდა განჩინების ტექსტში.

საინტერესო პრეცედენტი შექმნა უახლესმა პრაქტიკამაც - არ დაკმაყოფილდა ბრიტანეთში გამოტანილი ე.წ. “თანხმობის ბრძანება” იმ

საბაბით, რომ დასაშვებია მხოლოდ ისეთი სახის გადაწყვეტილების ცნობა-აღსრულება, რომლითაც დამთავრებულია საქმის წარმოება¹⁶¹.

III დასკვნა

ქართული სასამართლო პრაქტიკის შეჯამებისას მივდივართ დასკვნამდე, რომ არცთუ იშვიათია საკმაოდ მნიშვნელოვანი ხარვეზები. მათ შორის განსაკუთრებით საყურადღებოა მინსკის კონვენციის აბსოლუტურად უადგილო გამოყენება ან, პირიქით, მისი უგულებელყოფა, აღსრულებისა და აღსრულებადად გამოცხადების (იგივე, აღსასრულებლად მიქცევის) ცნებების აღრევა, მტკიცების ტვირთის არასწორად დაკისრება და ა.შ.

ეს ნაკლოვანებები, რა თქმა უნდა, აღმოსაფხვრელია, თუმცა ქართველ მოსამართლეთა სასარგებლოდ შეიძლება ითქვას, რომ საერთაშორისო კერძო სამართლის პროცესის სფეროში კანონმდებლობის კომენტარებისა და გამოცდილების არარსებობა, მათ ერთგვარ გამართლებად შეიძლება მივიჩნიოთ.

უცხო ქვეყნის გადაწყვეტილებების აღსრულებადად გამოცხადების რიცხვის თვალნათელი ზრდა (რაც უშუალო კავშირშია ქვეყნის ეკონომიკის განვითარებასთან, ინვესტიციებთან და ა.შ.), ჩემი აზრით, ავტომატურად გამოიწვევს ამ დარგში ქართველი მოსამართლეების პროფესიული დონის ამაღლებას.

ბ. ინგლისურ-ამერიკული სამართლის დოქტრინა

ცალკე ყურადღების ღირსია უცხოური სასამართლო გადაწყვეტილებების აღსრულება საერთო სამართლის ანუ ინგლისურ-ამერიკული სამართლის სისტემის ქვეყნებში. უმთავრესად იმიტომ, რომ უკასკნელ პერიოდში საგრძნობია ამ სამართლებრივი ოჯახის რიგი ელემენტების შემოსვლა ქართულ სამართალშიც. ამავდროულად, გლობალიზაციის პირობებში საერთაშორისო დონეზე მიმდინარე სამართლებრივი ჰარმონიზაციის პროცესი აუცილებელს ხდის ჩვენ მიერ ინგლისურ-ამერიკული სამართლის იმ ასპექტების გაცნობას, რომლებიც ამ თემას უკავშირდება. გამორიცხული ნამდვილად არაა, რომ ქვემოთ მოყვანილი დოქტრინის რომელიმე ელემენტი ახლო მომავალში ინტეგრირებული იქნეს ქართულ კანონმდებლობაში ან ანალოგად იქნეს გამოყენებული ქართულ სასამართლო პრაქტიკაში.

იმისთვის, რომ ინგლისში აღსრულების პროცედურა განხორციელდეს, საჭიროა უცხოურ გადაწყვეტილებაზე დაფუძნებული სარჩელის აღძვრა. ეს, თავის მხრივ, სამი აუცილებელი პირობის დაცვას ითვალისწინებს¹⁶²:

- უცხოური სასამართლო გადაწყვეტილება მხარეს ფულადი თანხის გადახდას უნდა ავალდებულებდეს;

¹⁶¹ www. supremecourt.ge, სასამართლო გადაწყვეტილებანი, განჩინება № ა-562-შ-26-09, 3 აპრილი, 2009 წ.

¹⁶² T.-C. Lank, die Rechtskraft auslaendischer Zivilurteile im englischen und deutschen Recht, Berlin, 1995, S. 106.

- საქმე არ უდა ეხებოდეს ფულად ჯარიმას ან საგადასახადო დავალიანებას;
- გადაწყვეტილება უნდა იყოს საბოლოო და გასაჩივრებას აღარ უნდა ექვემდებარებოდეს (*final and conclusive*).

ნიშანდობლივია, რომ ამ უკანასკნელ პირობას თავისი ახსნა-განმარტება დაუმიკვიდრა ინგლისურმა სასამართლო პრაქტიკამ. სასამართლო გადაწყვეტილება თუმცა შესაძლებელია უფრო მაღალი ინსტანციის სასამართლოში გასაჩივრდეს, მაგრამ დაუშვებელია, რომ მისი შეცვლა თვით გადაწყვეტილების გამომტან სასამართლოს შეეძლოს¹⁶³. უცხოური სასამართლო გადაწყვეტილებების შესახებ კონცეფცია ჩამოყალიბებულია არა მარტო სასამართლო პრეცედენტებში, არამედ კანონის სახითაც. დიდ ბრიტანეთში მოქმედებს 1933 წ. *Foreign Judgements (Reciprocal Enforcement) Act*, თუმცა ეს სტატუტი სრულად ვერ აწესრიგებს ყველა შესაბამის საკითხს.

მოპასუხეს შეუძლია უცხოური სასამართლო გადაწყვეტილების ცნობასა და აღსრულებაზე უარის თქმა მოითხოვოს, თუ იგი დაამტკიცებს, რომ ეს აქტი მოტყუებით ან თაღლითობით არის მიღებული (*“fraud”*): იგი საჯარო წესრიგს ეწინააღმდეგება (*“public policy”*) ან ის შეუსაბამობაშია ბუნებითი სამართლიანობის პრინციპებთან *“natural justice”*¹⁶⁴.

ინგლისის სასამართლო პრაქტიკა საჯარო წესრიგთან უცხოური სასამართლო გადაწყვეტილების შეუსაბამობის შემდეგ მაგალითებს იცნობს:

1. ქორწინების გარეშე დაბადებულ ბავშვს ენიჭება უფლება თავის მამისგან მოითხოვოს სარჩო მთელი ცხოვრების განმავლობაში;
2. უცხოურ სასამართლო გადაწყვეტილებაში გათვალისწინებული მოთხოვნა ეფუძნება ისეთ ხელშეკრულებას, რომელიც ინგლისური სამართლის მიხედვით ბათილია;
3. ხელშეკრულება, რომელიც საფუძველად უდევს უცხოურ სასამართლო გადაწყვეტილებას, დადებულია კანონსაწინააღმდეგო მუქარის შედეგად;
4. განქორწინების შესახებ სასამართლო გადაწყვეტილება არ იქნა ცნობილი, ვინაიდან მეუღლემ იძულების შედეგად მიიღო მონაწილეობა განქორწინების სასამართლო პროცესში.

სამაგიეროდ, თუ მოვალეს შეეძლო შესაგებლების წამოყენება საზღვარგარეთ იმ ფაქტებზე, რომლებიც ინგლისურ საჯარო წესრიგს ეწინააღმდეგებიან, მაგრამ ბრალეულად არ გააკეთა ეს, მას აღარ შეუძლია ამ საფუძველით მოითხოვოს ინგლისში აღსრულებაზე უარის თქმა.¹⁶⁵

¹⁶³ 2 All E R, Carl-Zeiss-Stiftung v. Rayner and Keeler Ltd and Others (No2) (1966), 537-592.

¹⁶⁴ T.-C. Lank, die Rechtskraft auslaendischer Zivilurteile im englischen und deutschen Recht, Berlin, 1995, S. 112.

¹⁶⁵ T.-C. Lank, die Rechtskraft auslaendischer Zivilurteile im englischen und deutschen Recht, Berlin, 1995, S. 114.

ამერიკის შეერთებულ შტატებში არ არსებობს უცხოური სასამართლო გადაწყვეტილებების აღსრულებასთან მიმართებაში საერთო დოქტრინა ფედერალურ დონეზე¹⁶⁶. თუ სხვადასხვა შტატების სასამართლო გადაწყვეტილებებს შორის მოქმედებს “სრული რწმენისა და ნდობის” პრინციპი (*full faith and credit clause*), იგივეს ვერ ვიტყვით სხვა ქვეყნების სასამართლო აქტებთან დაკავშირებით. არ არსებობს ასევე რაიმე ფედერალური კანონი ამ საკითხთან დაკავშირებით. ასევე ჩაიშალა ყველა მცდელობა, რომ დადებულიყო ნაცვალგების პრინციპზე დაფუძნებული საერთაშორისო ხელშეკრულებები სასამართლო გადაწყვეტილებების ცნობისა და აღსრულების შესახებ (მაგალითად, 1970-იან წლებში დიდ ბრიტანეთსა და ამერიკის შეერთებულ შტატებს შორის იყო ამის მცდელობა)¹⁶⁷.

მიუხედავად იმისა, რომ არ არსებობს ერთიანი მიდგომა უცხოური სასამართლო გადაწყვეტილებების აღსრულებასთან დაკავშირებით, შტატებს შორის არ არსებობს დიდი კონცეპტუალური განსხვავებები. ცენტრალური მნიშვნელობა აქვს ქვეყნის უზენაესი სასამართლოს მიერ საუკუნეზე მეტი ხნის წინ გამოტანილ სასამართლო გადაწყვეტილებას საქმეზე *Hilton v. Guyot*. ამ დავაში ფრანგმა მოქალაქემ შუამდგომლობა აღძრა ნიუ-იორკის მცოხვრების წინააღმდეგ ფრანგული სასამართლო გადაწყვეტილების აღსრულების თაობაზე. ვინაიდან მანამდე ამერიკაში არ არსებობდა მსგავსი საქმის გადაწყვეტის პრეცედენტები, ქვეყნის უზენაესი სასამართლოს ამ გადაწყვეტილებამ სავალდებულო დოქტრინა ჩამოაყალიბა. ამ სასამართლო აქტს მეტად ვრცელი სამოტივაციო ნაწილი გააჩნია. განხილულ იქნა ბევრი საკითხი, ტერიტორიული სუვერენიტეტის ცნებიდან დაწყებული საერთაშორისო კეთილი ნების პრინციპზე (*comity*) დაყრდნობით უცხოური სასამართლო გადაწყვეტილებების აღსრულების სამართლებრივი კატეგორიის განხილვით დამთავრებული. აშშ-ს უზენაესი სასამართლოს დოქტრინის ცენტრალური აზრია, რომ აღსასრულებლად შეიძლება მიქცეულ იქნას ისეთი უცხოური სასამართლო გადაწყვეტილებები, რომლებიც გამოტანილია სრულყოფილი და სამართლიანი პროცესის შედეგად (აქ მოიაზრება დაცვის უფლება, მოსამართლეთა დამოუკიდებლობა, შესაბამისი ქვეყნის კანონშესაბამისობა და ა.შ.), მოტყუებისა და თაღლითობის არარსებობა გადაწყვეტილების გამოტანისას და ა.შ.

აშშ-ს უზენაესმა სასამართლომ მიიჩნია, რომ ფრანგული სასამართლო გადაწყვეტილება აკმაყოფილებს ამ პირობებს, მაგრამ მიუხედავად ამისა, უარი უთხრა მხარეს მის აღსრულებაზე. საკითხის ასეთი ნეგატიური გადაწყვეტა ეფუძნებოდა იმ არგუმენტს, რომ საერთაშორისო კეთილი ნების პრინციპი არ მოითხოვს ფრანგული სასამართლო გადაწყვეტილების აღსრულებას, რადგან ფრანგული სასამართლოები არ დაიცავენ ნაცვალგების პრინციპს და საპასუხოდ არ აღასრულებენ ამერიკულ სასამართლო აქტებს¹⁶⁸.

¹⁶⁶ G.B. Born/D. Westin, *International Civil Litigation in US courts*, Boston, 1989, 564.

¹⁶⁷ G.B. Born/D. Westin, *International Civil Litigation in US courts*, Boston, 1989, 564.

¹⁶⁸ G.B. Born/D. Westin, *International Civil Litigation in US courts*, Boston, 1989, 566.

ამგვარად, *Hilton v. Guyot* საქმემ შექმნა ამერიკული დოქტრინის რამდენიმე მნიშვნელოვანი ელემენტი: ესენია ნაცვალებების პრინციპზე ყურადღების გამახვილება და პარალელურად საერთაშორისო კეთილი ნების კონცეფციის დამკვიდრება. ასევე ნიშანდობლივია უცხოური სასამართლო გადაწყვეტილების საფუძველად არსებული დავის შინაარსობრივ გადამოწმებაზე უარის თქმა.

ჯამში შეიძლება ითქვას, რომ დროთა ვითარებაში ამერიკის სასამართლოებმა დაამკვიდრეს უცხოური სასამართლო გადაწყვეტილებებისადმი საკმაოდ ფრთხილი მიდგომა. ევროპის სახელმწიფოებთან შედარებით აშშ-ში მეტად მაღალია აღსრულებაზე უარის თქმის შემთხვევების რიცხვი. ამის მიზეზად სახელდება ის ფაქტი, რომ ამ სახელმწიფოს სურს გარკვეული სახელმწიფო ინტერესებისა და განსაკუთრებული კომპეტენციის დაცვა¹⁶⁹. უცხოური სასამართლო გადაწყვეტილების აღსრულების დამაბრკოლებელი გარემოებებია:

1. უცხოური სასამართლო პროცესი არ იყო სამართლიანი და მიუკერძოებელი;
2. მოპასუხემ პირადად ვერ მიიღო მონაწილეობა სამართალწარმოებაში;
3. უცხოური სასამართლო არ იყო საქმის განხილვაზე უფლებამოსილი;
4. უცხოურ სასამართლო პროცესში ადგილი ჰქონდა მოტყუებას, თადლითობას ან მსგავს ხარვეზებს;
5. უცხოური სასამართლო გადაწყვეტილების აღსრულება ხელყოფს აშშ-ს საჯარო წესრიგს;
6. უცხოური სასამართლო არ აღასრულებს ამერიკული სასამართლოს გადაწყვეტილებებს.

როგორც ვხედავთ, მიუხედავად იმისა, რომ აშშ-ში არ არსებობს შესაბამისი კანონმდებლობა, უარის თქმის საფუძველები ძირითადად ქართული და ევროპული ნორმების იდენტურია. სამაგიეროდ, ამ საფუძველების ახსნა-განმარტება ბევრად ფართო გაგებით ხდება. დამაბრკოლებელი გარემოებების რიცხვში ცენტრალური როლი უჭირავს საჯარო წესრიგის შესახებ დათქმას. თუ ევროპაში მიღებულია მისი გამონაკლისი სახით გამოყენება, *ordre public* ხელყოფის საბაბით აშშ-ში ყველაზე ხშირად აცხადებენ უარს უცხოური სასამართლო გადაწყვეტილებების აღსრულებაზე.

ამერიკაში საჯარო წესრიგთან უცხოური სასამართლო გადაწყვეტილების შეუსაბამობის ყველაზე ცნობილი პრეცედენტია *Ackermann v. Levine* საქმე. აკერმანი იყო გერმანელი ადვოკატი, რომელსაც იურიდიული კონსულტაციისთვის მიმართა გერმანიაში მყოფმა ამერიკელმა, უძრავი ქონების მაკლერმა ლევიმმა. ამ უკანასკნელმა აკერმანთან მოკლე შეხვედრა გამართა რამდენიმე გარიგების შესახებ სასაუბროდ და შემდეგ მას წერილობით მიანიჭა უფლებამოსილება გარკვეული ღონისძიებები ჩატარებინა ამ გარიგებებთან დაკავშირებით. მთელი რიგი მიზეზების

¹⁶⁹ G.B. Born/D. Westin, *International Civil Litigation in US courts*, Boston, 1989, 566.

გამო ლევინს აღარ დაუდია არანაირი გარიგებები გერმანიაში. აკერმანმა მოსთხოვა ლევინს მის მიერ გაწეული იურიდიული მომსახურების საფასურის გადახდა. გერმანელმა ადვოკატმა განაცხადა, რომ ოცი სამუშაო დღის განმავლობაში სრულად იყო დაკავებული ლევინის პროექტით, თუმცა მას არ გააჩნდა ამერიკელის ინტერესებისთვის “გარჯის” რაიმე წერილობითი დამადასტურებელი საბუთები. საადვოკატო საქმიანობის ანაზღაურების შესახებ გერმანიის კანონზე დაყრდნობით აკერმანმა მოითხოვა 190.000-ზე მარკაზე მეტი თანხა. აქ აღსანიშნავია, რომ აკერმანის მიერ დასახელებული თანხა მისი საქმიანობის ორ ძირითად ელემენტს ეყრდნობოდა: გერმანელ ინვესტორებთან დეტალური მოლაპარაკებების გამართვასა და ლევინის მიერ შეთავაზებული ტრანზაქციების შესწავლას.

ლევინმა უპასუხოდ დატოვა მისთვის გაგზავნილი ანგარიში და აკერმანმა სარჩელი აღძრა გერმანულ სასამართლოში. ლევინს წერილობით ეცნობა პროცესის შესახებ, მაგრამ მან ეს ფაქტიც ურეაქციოდ დატოვა. აკერმანმა მოიგო პროცესი და შუამდგომლობით მიმართა აშშ-ს სამხრეთ ნიუ-იორკის რაიონულ (*District Court*) სასამართლოს გერმანული სასამართლო გადაწყვეტილების აღსრულების მიზნით. ამერიკის პირველი ინსტანციის სასამართლომ უარი უთხრა აკერმანს გადაწყვეტილების აღსრულებაზე და ამის მიზეზად დაასახელა როგორც საზღვარგარეთ სამოქალაქო და სავაჭრო საქმეებზე იურიდიული დოკუმენტაციით მომსახურების ჰაავის კონვენციის დარღვევა, ისე აშშ-ს საჯარო წესრიგთან შეუსაბამობა.

აქ ჩვენთვის საინტერესოა ამერიკული სასამართლოს შემდეგი მოსაზრება: “თვით ადვოკატს აწევს იმის მტკიცების ტვირთი, რომ მისი ანაზღაურება არის სამართლიანი” და კლიენტი სრულ საქმის კურსშია მისი ოდენობის შესახებ¹⁷⁰. სწორედ ამ ფაქტის არარსებობა ჩათვალა ნიუ-იორკის რაიონულმა სასამართლომ ქვეყნის *ordre public*-თან შეუსაბამობად.

ეს მაგალითი აშკარად აჩვენებს, თუ რა ყურადღებითა და სიფრთხილით აღიქმება აშშ-ში უცხოური სასამართლო აქტები. ამგვარად, ნათელია საერთო სამართლის ქვეყნების, განსაკუთრებით კი აშშ-ს, უცხოური სასამართლო გადაწყვეტილებების აღსრულებასთან დაკავშირებული დოქტრინის მკვეთრი განსხვავება ევროპის სახელმწიფოების ანალოგიური კონცეფციისგან.

გ. საერთაშორისო ხელშეკრულებები აღსრულებადად გამოცხადების პროცედურის შესახებ

პირველ რიგში განვიხილოთ ის ხელშეკრულება, რომლის წევრიც საქართველო იყო დაახლოებით 15 წლის მანძილზე. რა თქმა უნდა, საუბარია სამოქალაქო, საოჯახო და სისხლის სამართლის საქმეებზე

¹⁷⁰ G.B. Born/D. Westin, *International Civil Litigation in US courts*, Boston, 1989, 568.

სამართლებრივი დახმარებისა და სამართლებრივი ურთიერთობების შესახებ მინსკის 1993 წლის კონვენციის დებულებზე.

ამ კონვენციის 53-ე მუხლი ადგენს, რომ შუამდგომლობა გადაწყვეტილების იძულებითი წესით აღსრულების დაშვების თაობაზე მიეწოდება წევრი-სახელმწიფოს უფლებამოსილ სასამართლოს. იგი ასევე შეიძლება შეტანილ იქნას იმ სასამართლოში, რომელმაც გამოიტანა გადაწყვეტილება პირველი ინსტანციით. ეს სასამართლო კი უგზავნის შუამდგომლობას იმ სასამართლოს, რომელმაც უნდა გამოიტანოს აღსრულების შესახებ განჩინება. შუამდგომლობას თან უნდა დაერთოს:

ა) გადაწყვეტილების დედანი ან მისი დამოწმებული ასლი, ასევე ოფიციალური საბუთი იმის შესახებ, რომ გადაწყვეტილება კანონიერ ძალაშია შესული და აღსრულებას ექვემდებარება, ან იმის შესახებ, რომ გადაწყვეტილება აღსრულებას ექვემდებარება მის კანონიერ ძალაში შესვლამდე, თუ ეს თვით გადაწყვეტილების ტექსტიდან არ გამომდინარეობს.

ბ) საბუთი, რომელიც მოწმობს, რომ მხარე, რომლის წინააღმდეგაც გამოტანილი იქნა გადაწყვეტილება და რომელსაც პროცესში მონაწილეობა არ მიუღია, სათანადო წესით იქნა გამოძახებული სასამართლოში ან საპროცესო ქმედუნარიანობის შემთხვევაში სათანადოდ იქნა წარმოდგენილი.

გ) საბუთი, რომელიც გადაწყვეტილების გაგზავნის მომენტისთვის მის ნაწილობრივ შესრულებას ადასტურებს.

დ) საბუთი, რომელიც მხარეებს შორის დავების სახელშეკრულებო განსჯადობის თაობაზე შეთანხმებას ადასტურებს.

ე) შუამდგომლობა იძულებითი აღსრულების დაშვების თაობაზე, და სხვა საბუთებს თან უნდა დაერთოს მათი დამოწმებული თარგმანი შესაბამის სახელმწიფო ენაზე ან რუსულ ენაზე.

მინსკის კონვენციის 54-ე მუხლის თანახმად, გადაწყვეტილების ცნობის და იძულებით აღსრულების შესახებ შუამდგომლობები, იმ წევრ-სახელმწიფოთა სასამართლოების მიერ განიხილება, რომელთა ტერიტორიაზეც უნდა განხორციელდეს იძულებითი აღსრულება.

სასამართლო, რომელიც განიხილავს შუამდგომლობას გადაწყვეტილების ცნობისა და იძულებით აღსრულების შესახებ, შემოიფარგლება იმის დადგენით, რომ დაცულია კონვენციით გათვალისწინებული პირობები. იმ შემთხვევაში, როცა ეს პირობები დაცულია, სასამართლოს გამოაქვს გადაწყვეტილება იძულებითი აღსრულების შესახებ.

იძულებითი აღსრულების წესი განისაზღვრება იმ წევრ-სახელმწიფოს შიდა კანონმდებლობით, რომლის ტერიტორიაზეც უნდა განხორციელდეს იძულებითი აღსრულება.

თვალშისაცემია, რომ კონვენციის დებულებებსა და “საერთაშორისო კერძო სამართლის შესახებ” საქართველოს კანონის შესაბამის ნორმებს შორის დიდი მსგავსება შეიმჩნევა. მისასაღმებელია, რომ ეს საერთაშორისო ხელშეკრულება უშუალოდ ითვალისწინებს უცხოური სასამართლო გადაწყვეტილების განხილვისას *revision au fond*-ის

აკრძალვას ანუ მათი სისწორის შინაარსობრივი გადამოწმების აკრძალვას. ეს აშკარად გამომდინარეობს დებულებიდან, რომ: “სასამართლო... შემოიფარგლება იმის დადგენით, რომ დაცულია კონვენციით გათვალისწინებული პირობები”. პირობებში პირველ რიგში იგულისხმება გადაწყვეტილების ცნობის დამაბრკოლებელი გარემოებები, რომლებიც ზემოთ უკვე განვიხილეთ და რომლებიც, სამწუხაროდ, მათი შინაარსისა და ფორმულირების მხრივ ხარვეზებით გამოირჩევა, ასევე აქ მოყვანილი საბუთების ჩამონათვალი და ა.შ. ეს კიდევ ერთხელ გვარწმუნებს იმაში, რომ აღსრულებაზე უარის თქმის საფუძველი უფრო ფართო ცნებაა, ვიდრე ცნობის დამაბრკოლებელი გარემოებები.

სომხეთთან დადებული ხელშეკრულება სამოქალაქო სამართლის საქმეებზე სამართლებრივი დახმარების შესახებ ითვალისწინებს შესაბამისი სასამართლო გადაწყვეტილების აღსრულების შემდეგ პროცედურას: სასამართლო, რომელსაც წარედგინება შუამდგომლობა სასამართლო გადაწყვეტილების ცნობისა და აღსრულების შესახებ, არ განიხილავს გადაწყვეტილებას არსებითად, არამედ მხოლოდ წყვეტს ხელშეკრულების მოთხოვნებთან მისი შესაბამისობის საკითხს. სასამართლომ, რომელსაც წარედგინა შუამდგომლობა გადაწყვეტილების ცნობისა და აღსრულების თაობაზე, შეუძლია აუცილებლობის შემთხვევაში მოსთხოვოს გადაწყვეტილების გამომტან სასამართლოს ამ გადაწყვეტილებასთან დაკავშირებული დამატებითი მასალების წარმოდგენა.

ხელშეკრულების მონაწილე ერთი მხარის მიერ მეორე მხარის სასამართლოს გადაწყვეტილების ცნობისა და აღსრულებას გააჩნია ისეთივე ძალა, როგორც ხელშეკრულების მონაწილე ამ მხარის სასამართლო გადაწყვეტილებას.

მეტად მნიშვნელოვანია, რომ მინსკის კონვენციის პარალელურად ეს ორმხრივი ხელშეკრულებაც კატეგორიულად უარყოფს *revision au fond*-ს, ანუ უცხო ქვეყნის სასამართლო გადაწყვეტილების შინაარსობრივი გადამოწმების შესაძლებლობას.

აზერბაიჯანთან მიმართებაში მოქმედ ანალოგიურ ხელშეკრულებაში არსებობს რამდენიმე განსხვავებული პუნქტი. ნიშანდობლივია, რომ ამ შემთხვევაში მოვალეს შეუძლია განაცხადოს გადაწყვეტილების საწინააღმდეგო მოსაზრება სასამართლოში, რომლის კომპეტენციასაც განეკუთვნება ამ გადაწყვეტილების აღსრულების შესახებ ნებართვის გაცემა და გადაწყვეტილების აღსრულება, თუკი ასეთი გათვალისწინებულია ხელშეკრულების მონაწილე იმ მხარის კანონმდებლობით, რომლის დაწესებულებამაც გამოიტანა გადაწყვეტილება.

ჩვენ ზემოთ ვნახეთ, რომ საქართველოს კანონმდებლობა ითვალისწინებს ზეპირი მოსმენისა და საწინააღმდეგო მოსაზრების გამოთქმის შესაძლებლობას.

გადაწყვეტილების აღსრულებასთან დაკავშირებული ხარჯების გაანგარიშებასა და გადახდევინებას ახორციელებს ხელშეკრულების მონაწილე იმ მხარის სასამართლო, რომელიც უფლებამოსილია გადაწყვეტოს საკითხი აღსრულების შესახებ თავისი სახელმწიფოს კანონმდებლობის შესაბამისად.

ბრიუსელის კონვენციისა და შემდგომ ევროკავშირის საბჭოს 44/2001 დადგენილების ერთ-ერთი მთავარი მიზანი იყო შესაბამის წევრ-სახელმწიფოებს შორის სასამართლო გადაწყვეტილებების აღსრულებად გამოცხადების პროცედურის გამარტივება. ამიტომ სრულიად ლოგიკურია, რომ ევროკავშირის საბჭოს დადგენილების მე-3 ნაწილი და ბრიუსელის კონვენციის მე-2 ნაწილი არეგულირებენ აღსრულებად გამოცხადების პროცედურას, რომელსაც ხშირად გამარტივებულ პროცედურას უწოდებენ¹⁷¹. ამ საერთაშორისო აქტებთან დაკავშირებით აღსანიშნავია, რომ უმნიშვნელოვანეს დაბრკოლებად სხვა წევრი-სახელმწიფოს სასამართლო გადაწყვეტილების ცნობისა და აღსრულებისთვის ისევ და ისევ საჯარო წესრიგის შესახებ დათქმა მიიჩნევა, თუმცა მისი პრაქტიკაში გამოყენება ძალიან იშვიათად ხდება. აღსრულებად გამოცხადებას ევროკავშირში ხშირად მოიხსენიებენ მხოლოდ როგორც სააღსრულებო ფურცლის გაცემას. ეს ამ პროცედურის სიმარტივესა და სიხშირეზე მეტყველებს. თვით პროცედურა უდავო წარმოების წესით მიმდინარეობს ანუ მოპასუხის მოსმენის გარეშე ხორციელდება. გადაწყვეტილება აღსრულების დაკმაყოფილების ან მასზე უარის თქმის თაობაზე განჩინების სახით გამოდის. იმისთვის, რომ საპროცესო დოკუმენტების გაგზავნა საზღვარგარეთ არ იქნას საჭირო, აღსრულების შესახებ შუამდგომლობის აღმძვრელი მხარე ანუ მოსარჩელე ბრიუსელის კონვენციის 33-ე მუხლის თანახმად ვალდებულია საქმის განსჯადობის ტერიტორიაზე შექმნას დროებითი და არჩევითი საცხოვრებელი ადგილი. ბუნებრივია, ეს საცხოვრებელი ადგილი პირობითია და პირის ფაქტობრივი ყოფნა საჭირო არ არის. ამიტომ იგი ასახელებს უფლებამოსილ პირს, რომელსაც უნდა ჩაბარდეს უწყება და სხვა დოკუმენტები. უდავოდ წესით მიღებული განჩინების გასაჩივრება მხოლოდ მისი აღსრულებად გამოცხადების შემდეგ არის შესაძლებელი. ამ დებულების მიზანად მოულოდნელობის ეფექტს ასხელებენ¹⁷². ამ პროცედურის არსი რომ გავაცნობიეროთ, უცხოური სასამართლო გადაწყვეტილების აღსრულებად გამოცხადება ხშირ და ჩვეულებრივ მოვლენად უნდა აღვიქვათ, როგორსაც ის ევროპაში წარმოადგენს. ამიტომ, როგორც უკვე არაერთხელ აღვნიშნეთ, ასეთ გარემოებებში პრიორიტეტულია ამ პროცედურის სისწრაფე. შესაბამისად, უცხოური სასამართლო გადაწყვეტილების აღსრულებად გამოცხადება მოპასუხის მოსმენის გარეშე, ანუ ცალმხრივი პროცესის მეშვეობით, პრაქტიკული თვალსაზრისით, მეტად ხელსაყრელია. მოპასუხის ინტერესებიც გათვალისწინებულია და იმ შემთხვევაში. თუ იგი განჩინებას არ ეთანხმება, მას შეუძლია ზემდგომ ინსტანციაში გაასაჩივროს იგი. მაშასადამე, მოპასუხის უფლება სასამართლო მოსმენაზე საესებით დაცულია.

¹⁷¹ შტრ: Geimer/Schuetze, Europaeisches Zivilverfahrensrecht, Muenchen, 1997, S. 21

¹⁷² Schack, S. 365.

მოპასუხის მიერ მისი მოსმენის გარეშე მიღებული განჩინების გასაჩივრების ვადაა ერთი თვე. ამ ვადის ათვლა იწყება იმ მომენტიდან, როცა მან შეიტყო, ან უნდა შეეტყო, მის წინააღმდეგ გამოტანილი სააღსრულებო ფურცლის შესახებ. დამეთანხმებით, რომ ეს ვადა სრულიად საკმარისია იმისთვის, რათა მოპასუხემ შესაბამისი საჩივარი შეიტანოს და არ მოექცეს უთანასწორო საპროცესო მდგომარეობაში მოსარჩელესთან შედარებით.

ევროკავშირის სივრცეში უცხოური სასამართლო გადაწყვეტილების აღსრულებადად გამოცხადებასთან მიმართებაში ღირშესანიშნავია ის ფაქტიც, რომ მოპასუხეს თავის საჩივარში შეუძლია ასევე პრეტენზია წამოაყენოს გადაწყვეტილების მატერიალურ-სამართლებრივი მოთხოვნის მიმართ და შემდგომში იგი დამოუკიდებელი აღსრულების საწინააღმდეგო სარჩელით გაასაჩივროს.

რა თქმა უნდა, ბრიუსელის კონვენციაშიც (34-ე მუხლი) და ევროკავშირის საბჭოს დადგენილებაშიც 44/2001 (38-ე მუხლი) დადგენილია *revision au fond*-ის აკრძალვა ანუ უცხოური სასამართლო გადაწყვეტილების შინაარსობრივი გადამოწმების დაუშვებლობა.

დ. უცხოური საარბიტრაჟო გადაწყვეტილებების აღსრულებადად გამოცხადების პროცედურა

აა) ქართული კანონმდებლობის მიხედვით

2010 წლამდე მოქმედი ქართული სამართალი, ფაქტობრივად, სამართლებრივი რეგულირების გარეშე ტოვებდა უცხოური საარბიტრაჟო გადაწყვეტილებების აღსრულებადად გამოცხადების პროცედურას. მიუხედავად იმისა, რომ საქართველო 1994 წლიდან შეურთდა გაეროს ნიუ-იორკის 1958 წ. კონვენციას „უცხოური საარბიტრაჟო გადაწყვეტილებების ცნობისა და აღსრულების შესახებ“, რითაც ეს საერთაშორისო ხელშეკრულება ქართული კანონმდებლობის შემადგენელ ნაწილად იქცა, მეტად მიზანშეუწონელი იყო ისეთი მნიშვნელოვანი საკითხის, როგორცაა უცხოური საარბიტრაჟო გადაწყვეტილების ცნობა და აღსრულება, შიდასახელმწიფოებრივი კანონმდებლობის იმის იმედით მიღმა დატოვება, რომ მხარეები და სასამართლო უშუალოდ ნიუ-იორკის კონვენციის ნორმებს გამოიყენებდნენ. ეს ვითარება მით უფრო არასასურველი იყო იმ ფაქტის გათვალისწინებით, რომ როგორც ზემოთ დავრწმუნდით, ქართველი მოსამართლეები ხშირად არ იცნობენ შესაბამის საერთაშორისო ხელშეკრულებებს და, შესაბამისად, სამართალშეფარდებისას არასწორ ნორმებს იყენებენ.

„არბიტრაჟის შესახებ“ ახალ კანონით გათვალისწინებულ აღსრულებადად გამოცხადების პროცედურასთან მიმართებაში გარკვეულ კითხვებს პბადებს ის ფაქტი, რომ 45 მუხლის 1, „ა“ ქვეპუნქტი მხარეთა დისპოზიციაში არსებული გარემოებების სასამართლოში განხილვას

უკავშირებს მოვალის მიერ „სარჩელის“ შეტანას. კანონის 44-ე მუხლის მე-2 პუნქტი ადგენს, რომ ცნობასა და აღსრულებასთან დაკავშირებით მხარემ (შინაარსობრივად ეს თითქმის ყოველთვის იქნება საარბიტრაჟო განხილვაში მოგებული მხარე, კრედიტორი) უნდა შუამდგომლობით მიმართოს სასამართლოს და თან დაურთოს შესაბამისი დოკუმენტები, რაზეც ქვემოთ დეტალურად ვისაუბრებთ. უნდა ვივარაუდოთ, რომ უცხოური სასამართლო გადაწყვეტილებების ანალოგიურად, საარბიტრაჟო გადაწყვეტილებების ცნობა და აღსრულება სწრაფი და მარტივი პროცესი უნდა იყოს. კვლავდაკვლავ უცხოური სასამართლო გადაწყვეტილებების მსგავსად, საქართველოს ფარგლებს გარეთ გამოტანილი საარბიტრაჟო გადაწყვეტილების აღსრულებადამდამოცხადების პროცედურა უნდა ხორციელდებოდეს საქმის ზეპირი განხილვის გარეშე (თუ მხარეები ამას არ მოითხოვენ). ამიტომ გაუგებარი და ბუნდოვანია, თუ რა სახის სარჩელზეა საუბარი, მითუმეტეს როცა მსგავსი მოთხოვნა არ მოიპოვება არც „საერთაშორისო კერძო სამართლის შესახებ“ კანონში და არც ნიუ იორკის კონვენციაში „უცხოური საარბიტრაჟო გადაწყვეტილებების ცნობისა და აღსრულების შესახებ“. საარბიტრაჟო პროცესში წაგებული მხარის მიერ დამოუკიდებელი სასარჩელო წარმოების დაწყება აღსრულებადამოცხადების აზრს ეწინააღმდეგება. ცნობისა და აღსრულებადამოცხადების გამომრიცხავი პირობის არსებობის მტკიცება მხარეს უნდა შეეძლოს შესაბამისი სამართალწარმოების მიმდინარეობისას არაა გამორიცხული, რომ საქმე გვაქვს უცხო ენიდან არასწორად თარგმანილ ტერმინთან, რაც, თუ მართლა ასეა, სასწრაფო საკანონმდებლო ცვლილებას საჭიროებს.

საარბიტრაჟო გადაწყვეტილება, მისი გამომტანი ქვეყნის მიუხედავად, სავალდებულოა და უფლებამოსილ სასამართლოში წერილობითი შუამდგომლობის წარდგენის შემთხვევაში უნდა აღსრულდეს ამ ნორმატიული აქტის დებულებების შესაბამისად (44.1 მუხლი). რა იგულისხმება საარბიტრაჟო გადაწყვეტილების სავალდებულოობაში, დაკონკრეტებული არ არის. ვინაიდან ამ ცნებას, უდავოდ, დაზუსტება სჭირდება, უპრიანი იქნება, რომ კვლავ და კვლავ საერთაშორისო გამოცდილებას დავეყრდნობთ. ამ კუთხით მისასაღმებელია, რომ უცხოური საარბიტრაჟო გადაწყვეტილებების ცნობა და აღსრულება შედის უზენაესი სასამართლოს კომპეტენციაში, სადაც საზღვარგარეთის პრაქტიკის კვლევისთვის მეტ-ნაკლებად დამაკმაყოფილებელი პირობებია შექმნილი (ფგულისხმობთ ისევ ტექნიკურ აღჭურვილობას, ბიბლიოთეკას, მოსამართლეთა მიერ უცხო ენების ფლობას და ა.შ.).

საარბიტრაჟო გადაწყვეტილების სავალდებულო ძალაში იგულისხმება უცხოური საარბიტრაჟო აქტის კანონიერი ძალა მის მისაღებად გამოყენებული სამართლის შესაბამისად. მაგალითად, გერმანიაში არსებული საარბიტრაჟო გადაწყვეტილების გაუქმებითი სარჩელის აღძვრის შესაძლებლობა ზეგავლენას არ ახდენს უცხოური აქტის სავალდებულო ძალაზე¹⁷³. ბუნებრივია, რომ უცხოური საარბიტრაჟო გადაწყვეტილება კანონიერ ძალას მოიპოვებს მხოლოდ მაშინ, თუ არ

¹⁷³ უღრ.: Geimer, IZPR, 5. Auf., 2005, S. 1171.

იქნება მისი ზემდგომ არბიტრაჟში ან სახელმწიფო სასამართლოში გასაჩივრების საშუალება¹⁷⁴.

რა თქმა უნდა, უცხოური საარბიტრაჟო გადაწყვეტილების საგანი უნდა წარმოადგენდეს კერძო სამართლის სფეროს. კანონში „არბიტრაჟის შესახებ“ არ მოიაზრება სახელმწიფოებს შორის საარბიტრაჟო დავები საჯარო-სამართლებრივ საკითხებზე და ამ ნორმატიულ აქტში იგულისხმება სამოქალაქო და სავაჭრო საქმეები¹⁷⁵. უცხოური სასამართლო გადაწყვეტილებების ანალოგიურად, საქართველოს ფარგლებს გარეთ გამოტანილი საარბიტრაჟო აქტებიც საქმეს არსებითად უნდა წყვეტდნენ¹⁷⁶.

სამაგიეროდ, სწორედ რომ ნაციონალური სამართლის მიხედვით უნდა გადაწყდეს, გვაქვს თუ არა საქმე საარბიტრაჟო გადაწყვეტილებასთან. არსებობს მოსაზრება, რომ პირიქით, უცხოური გადაწყვეტილების მისაღებად გამოყენებული სამართალი წყვეტს ამ საკითხს. მაგალითად, თუ სახეზეა გადაწყვეტილება, რომელიც ქართული სამართლის მიხედვით საარბიტრაჟო გადაწყვეტილების ნიშან-თვისებებს აკმაყოფილებს, მაგრამ გამოყენებული საპროცესო სამართლის მიხედვით სახელმწიფო სასამართლოს გადაწყვეტილებას წარმოადგენს, უპირატესობა უცხოურ სამართალს ენიჭება¹⁷⁷.

მხარემ, რომელიც იშუამდგომლებს საარბიტრაჟო გადაწყვეტილების აღსრულების ან ცნობის თაობაზე, უნდა წარმოადგინოს სათანადოდ დამოწმებული საარბიტრაჟო გადაწყვეტილების დედანი ან მისი სათანადოდ დამოწმებული ასლი, აგრეთვე, საარბიტრაჟო შეთანხმების დედანი ან მისი სათანადოდ დამოწმებული ასლი. თუ საარბიტრაჟო გადაწყვეტილება ან შეთანხმება არ არის შესრულებული ქართულ ენაზე, მხარემ ასევე უნდა წარმოადგინოს ქართულ ენაზე ამ დოკუმენტების სათანადოდ დამოწმებული თარგმანი. ნიშანდობლივია, რომ საარბიტრაჟო გადაწყვეტილების დედანი მხარეს მოეთხოვება მხოლოდ საქართველოს ფარგლებს გარეთ გამოტანილ საარბიტრაჟო გადაწყვეტილებებთან მიმართებაში და ეს ის იშვიათი შემთხვევაა, როცა კანონი გამოყოფს უცხოურ საარბიტრაჟო გადაწყვეტილებას და სპეციალურ მოთხოვნას ადგენს ამ უკანასკნელისთვის.

არსებით სხვაობას უცხო ქვეყნის სასამართლო გადაწყვეტილებების აღსრულებადამდ გამოცხადებასთან ადგენს „არბიტრაჟის შესახებ“ კანონის 44-ე მუხლის მე-3 პუნქტი: „მხარეს, რომელსაც დაეკისრა საარბიტრაჟო გადაწყვეტილების აღსრულება, უფლება აქვს მიმართოს სასამართლოს შუამდგომლობით, გადაწყვეტილების შეჩერების შესახებ. სასამართლოს უფლება აქვს, მხარის შუამდგომლობით, შეაჩეროს საარბიტრაჟო გადაწყვეტილების აღსრულება არა უმეტეს 30 დღით, თუ წარმოდგენილი იქნება შესაბამისი უზრუნველყოფა“. როგორც ზემოთ ვნახეთ, „საერთაშორისო კერძო სამართლის შესახებ“ კანონი არ

¹⁷⁴ BGH WM 01, 971.

¹⁷⁵ შდრ.: Geimer, IZPR, 5. Auf., 2005, S. 1171.

¹⁷⁶ შდრ.: Geimer, IZPR, 5. Auf., 2005, S. 1172.

¹⁷⁷ Geimer, IZPR, 5. Auf., 2005, S. 1172.

ითვალისწინებს უცხო ქვეყნის სასამართლო გადაწყვეტილებების აღსრულების შეჩერების შესახებ ნორმებს. „არბიტრაჟის შესახებ“ ახალი კანონის გამოყენების პრაქტიკის არარსებობის გამო რთულია ამ ნორმის მიზანშეწონილობაზე საუბარი, თუმცა ნათელია ის წყარო, რომელმაც კანონმდებელს უბიძგა ამ ქვეყნის წესის დადგენისკენ. ეს არის ნიუ იორკის კონვენციის VI მუხლი, შინაარსით თითქმის იდენტური ქართულ ნორმასთან, იმ განსხვავებით რომ საერთაშორისო ხელშეკრულება არ აკონკრეტებს შეჩერების რაიმე ვადას.

უცხო ქვეყნის სასამართლო გადაწყვეტილებათა აღსრულების პროცედურის მიმოხილვიდან აშკარაა, რომ შესაბამისი ნორმების დადგენისას კანონმდებელი აქცენტს პროცესის სისწრაფესა და სიმარტივეზე აკეთებდა. ამ ჭრილში აღსრულების ნებისმიერი შეჩერების შესაძლებლობა, თუნდაც შესაბამისი უზრუნველყოფის წარდგენის სანაცვლოდ, საქმის გაჭიანურებად უნდა იქნას აღქმული. ამ მოსაზრებას არ აბათილებს ის ფაქტიც, რომ კანონი ამ შემთხვევაში ცალსახად არაიმპერატიულია და მსგავსი შეჩერება სასამართლოს შეხედულებაზე დამოკიდებული. მიუხედავად ამისა, ვინაიდან უკანსკნელ პერიოდში ქართულმა კანონმდებლობამ უცხო ქვეყნის სასამართლო გადაწყვეტილებებისა და უცხოური საარბიტრაჟო გადაწყვეტილებების აღსრულებად გამოცხადება სამართლებრივად მეტად დაახლოვა (გამომრიცხავი გარემოებების მსგავსება, ერთი და იგივე უფლებამოსილი სასამართლო და სხვ.), სასურველია რომ საქმისწარმოების შეჩერებასთან მიმართებაშიც რაიმე არსებითი განსხვავებები არ იქნას დადგენილი. იმ შემთხვევაში, თუ ახლო მომავალში „საერთაშორისო კერძო სამართლის შესახებ“-აც ახალი კანონი იქნა მიღებული (ცნობილია, რომ შესაბამისი სამუშაო ჯგუფი ამ საკითხზე უკვე მუშაობს), ჩემი აზრით, მიზანშეწონილი იქნება, რომ მასში გაკეთდეს ანალოგიური დათქმა წარმოების 30 დღემდე შეჩერების თაობაზე. წინააღმდეგ შემთხვევაში გამართლებული იქნება ამ ნორმის ამოღება „არბიტრაჟის შესახებ“ კანონიდან.

უცხოურ სასამართლო გადაწყვეტილებებთან მიმართებაში არსებული კონცეფციის იდენტურია საერთაშორისო არბიტრაჟის პრაქტიკა *revision au fond*-ის აკრძალვის საკითხთან დაკავშირებითაც. მაშასადამე, მიუღებელია უცხოური საარბიტრაჟო გადაწყვეტილების შინაარსობრივი გადამოწმება. აღსრულება შეიძლება მხოლოდ რამდენიმე მიზეზით არ იქნას ნებადართული და ამ მიზეზების დადგენა არის მოსამართლის კომპეტენციის ზღვარი, რომლის მიღმაც იგი უფლებამოსილი არაა განიხილოს ეს აქტი.

საერთაშორისო არბიტრაჟში მოქმედებს კიდევ ერთი უმნიშვნელვანესი პრინციპი, რომელიც გაეროს ნიუ-იორკის კონვენციის V მუხლშია გათვალისწინებული: არავინ არ შეიძლება პასუხი აგოს საარბიტრაჟო გადაწყვეტილებიდან, თუ მან ნებაყოფლობით არ დაუქვემდებარა მას თავი¹⁷⁸. სხვათა შორის ხშირია შემთხვევები, როდესაც დავა სწორედ ამ

¹⁷⁸ Geimer, IZPR, 5. Auf., 2005, S. 1135.

პრინციპიდან გამომდინარეობს. ასეთი სიტუაცია შეიძლება შემდეგ გარემოებებში წარმოიშვას:

1. საარბიტრაჟო შეთანხმება დადებული არ არის ან თავიდანვე ბათილია;
2. საარბიტრაჟო შეთანხმება ძალადაკარგულია, მაგალითად, მისი გაუქმების შესახებ ცალკე ხელშეკრულებით, მიზნის შესრულებით ან საარბიტრაჟო მოსამართლის არარსებობის გამო და ა.შ.;
3. საარბიტრაჟო შეთანხმება და საარბიტრაჟო გადაწყვეტილება ერთმანეთისგან განსხვავდება და ერთმანეთთან შეუსაბამობაშია;
4. საარბიტრაჟო გადაწყვეტილება წყვეტს სხვა სამართლებრივ დავას და არა იმას, რაც საარბიტრაჟო შეთანხმებიდან გამომდინარეობს¹⁷⁹.

44.4 მუხლის თანახმად, საარბიტრაჟო გადაწყვეტილების აღსრულება ხორციელდება უფლებამოსილი სასამართლოს განჩინების საფუძველზე. მხარის შუამდგომლობის საფუძველზე სასამართლო გაცემს სააღსრულებო ფურცელს “სააღსრულებო წარმოებათა შესახებ” საქართველოს კანონის შესაბამისად. სააღსრულებო ფურცელი უნდა გაიცეს მხარის მიერ წარდგენილი შუამდგომლობის მიღების დღიდან 10 დღის ვადაში. თუ გათვალისწინებულ ვადაში არ მოხდა სააღსრულებო ფურცელის გაცემა, ან მხარეს წერილობით არ ეცნობა დასაბუთებული უარის შესახებ, საარბიტრაჟო გადაწყვეტილება ჩაითვლება აღიარებულად და სასამართლო ვალდებულია მხარის მოთხოვნის საფუძველზე დაუყოვნებლივ გაცეს სააღსრულებო ფურცელი.

პრაქტიკულად სულ ესაა, რაც “არბიტრაჟის შესახებ” კანონში არის ნათქვამი უცხოური საარბიტრაჟო გადაწყვეტილების აღსრულებადად გამოცხადებასთან მიმართებაში. ნიშანდობლივია, რომ ჩვენს მიერ არაერთხელ ნახსენები 2004 წლის კანონპროექტი “არბიტრაჟის შესახებ”, რომელიც დღეს მოქმედი კანონის ერთგვარ სამართლებრივ წინამორბედად გვევლინება, ითვალისწინებდა სამოქალაქო საპროცესო კოდექსში არბიტრაჟის შესახებ დამატებითი თავის დამატებას. ამით ზოგიერთ შემთხვევაში ხდებოდა ერთი და იგივე ან მსგავსი ნორმების დუბლირება ორ ნორმატიულ აქტში, რაზეც საბოლოოდ კანონმდებელმა მართებულად თქვა უარი.

სხვა საკითხია, თუ რამდენად მიზანშეწონილია არბიტრაჟის შესახებ კანონზე საერთოდ უარის თქმა და ამ ნებაცოფლობით კერძო მართლმსაჯულებასთან დაკავშირებული ყველა საკითხის სამოქალაქო საპროცესო კოდექსში შეტანა, როგორც ეს მარავალ ქვეყანაში ხდება.

ფაქტია, რომ ერთი სამართლებრივი დარგის მომცველი ინსტიტუტების კოდიფიკაცია მეტად მიზანშეწონილი ღონისძიებაა და ქვეყნის საკანონმდებლო სისტემას დადებითად ახასიათებს. პრაქტიკული თვალსაზრისითაც ბევრად მოსახერხებელია შინაარსობრივად ერთმანეთთან დაკავშირებული სამართლებრივი ურთიერთობების ერთ ნორმატიულ აქტში თავმოყრა. ჩემი აზრით, ასევე უდავოა, რომ არბიტრაჟი, მიუხედავად მისი სახელმწიფოებრივი კუთვნილებისა, სამართალწარმოების განსაკუთრებულ სახეს წარმოადგენს, მაშასადამე,

¹⁷⁹ Geimer, IZPR, 5. Auf., 2005, S. 1135.

საპროცესო-სამართლებრივი ინსტიტუტის ნაირსახეობაა. ამგვარად, თეორიულად, “არბიტრაჟის შესახებ” კანონით გათვალისწინებული ნორმების მთლიანად შეტანა სამოქალაქო საპროცესო კოდექსში, იურიდიული ტექნიკის თვალსაზრისით, სრულიად გამართლებული იქნებოდა.

რაც შეეხება უშუალოდ უცხოური საარბიტრაჟო გადაწყვეტილებების აღსრულებადად გამოცხადებას, აქ მრავალი ქვეყნის საარბიტრაჟო სამართალი სხვა ხერხს იყენებს. მაგალითად, გერმანიის ფედერაციული რესპუბლიკის სამოქალაქო საპროცესო კოდექსის 1061-ე მუხლი, რომლის სათაურიცაა “უცხოური საარბიტრაჟო გადაწყვეტილებების ცნობა და აღსრულება” პირდაპირ ახდენს გაეროს ნიუ-იორკის კონვენციაზე გადამისამართებას: “უცხოური საარბიტრაჟო გადაწყვეტილებების ცნობა და აღსრულება ხორციელდება გაეროს ნიუ-იორკის კონვენციის დებულებების თანახმად”. აღსანიშნავია, რომ სამოქალაქო საპროცესო კოდექსის თითქმის ყველა გამოცემას თან ახლავს ზემოხსენებული კონვენციის ტექსტიც. ამ შემთხვევაში რთული საკითხია, რომელი მიდგომაა უფრო გამართლებული: ქართული თუ გერმანული, მაგრამ ცხადია, რომ “არბიტრაჟის შესახებ” კანონში გაეროს ნიუ-იორკის კონვენციაზე მითითება გამორიცხავდა იმ მცირეოდენ, მაგრამ მაინც განსხვავებებს რაც ამ ორი ნორმატიული აქტის დებულებებს შორის არსებობს. არადა, ორივე მათგანი ქართული კანონმდებლობის შემადგენელი ნაწილი უნდა იყოს.

“არბიტრაჟის შესახებ” ახალი კანონის მიღება და ამოქმედება და, შესაბამისად, უცხოური საარბიტრაჟო გადაწყვეტილების აღსრულებადად გამოცხადება საინტერესო იქნება *revision au fond*-ის აკრძალვის თვალსაზრისითაც. რა ფარგლებში მოახდენდნენ ქართველი მოსამართლეები უცხოური საარბიტრაჟო გადაწყვეტილების შინაარსობრივ გადამოწმებას? საქართველოს უზენაესი სასამართლო, როგორც ვთქვით, ერთადერთი უფლებამოსილი ორგანო იქნება ყველა სახის უცხოური აქტისთვის. აქედან გამომდინარე, სასურველია, რომ სასამართლოს მიდგომა უცხოური საარბიტრაჟო გადაწყვეტილების აღსრულებადად გამოცხადების მიმართ იდენტური იყოს უცხოურ სასამართლო გადაწყვეტილებასთან დაკავშირებული ანალოგიური პრაქტიკისა. მით უფრო ყურადსაღებია და, ჩემი აზრით, აღმოსაფხვრელი ის განსხვავებები რაც აღსრულებადად გამოცხადების ამ ორ პროცედურას შორის არის დადგენილი მოქმედი კანონმდებლობით.

პოზიტიურად უნდა შეფასდეს ის ფაქტი, რომ დიდი ალბათობით აღსრულებადად გამოცხადების საქმეებს ერთი და იგივე მოსამართლეები განიხილავენ და ამას უდავოდ უფრო კომპეტენტურად გააკეთებენ, ვიდრე იმ შემთხვევაში, როცა უცხოური სასამართლო და უცხოური საარბიტრაჟო გადაწყვეტილებებთან მიმართებაში შესაბამისი უფლებამოსილება სხვადასხვა ინსტანციის სასამართლოებზე ყოფილიყო განაწილებული. ასეთ შემთხვევაში, რეალური იქნებოდა იმის საშიშროება, რომ საერთაშორისო კერძო სამართლის საპროცესო საკითხებში არაკომპეტენტურ მოსამართლეებს დიდი “ნდობა” არ გასჩენოდათ კერძო სამართალწარმოების მიმართ, სადაც მოსამართლეები

შეიძლება არაიურისტებიც იყვნენ. ამგვარ ტენდენციას ვხედავთ რუსეთში, თან არა მარტო უცხოური საარბიტრაჟო გადაწყვეტილებების, არამედ უცხო ქვეყნის სასამართლო გადაწყვეტილებების მიმართაც. ეს მეტად ნაგატიურ რეაქციას იწვევს დასავლეთის სახელმწიფოების იურიდიულ წრეებში და არის ერთ-ერთი მთავარი მიზეზი იმისა, რომ, როგორც წესი, რუსული სასამართლოების გადაწყვეტილებების ცნობა არ ხდება ნაცვალებების არარსებობის გამო.

ბბ) ქართული სასამართლო პრაქტიკის მიხედვით

ვინაიდან ჯერჯერობით არ გაგვანია “არბიტრაჟის შესახებ” კანონის მიხედვით უცხოური საარბიტრაჟო გადაწყვეტილების აღსრულებად გამოცხადების პრაქტიკა, გავეცნოთ საინტერესო პრეცედენტს ამ სფეროში, რომელიც ჯერ კიდევ ძველი კანონის მოქმედების პერიოდში იქნა შექმნილი¹⁸⁰.

“საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო, სამეწარმეო და გაკორტრების საქმეთა პალატამ საქმის ზეპირი მოსმენის გარეშე განიხილა სს „დერბენეკას“ შუამდგომლობის დასაშვებობის საკითხი რუსეთის ფედერაციის სავაჭრო-სამრეწველო პალატასთან არსებული საერთაშორისო კომერციული საარბიტრაჟო სასამართლოს 2001 წლის 26 სექტემბრის გადაწყვეტილების საქართველოს ტერიტორიაზე ცნობისა და აღსრულების შესახებ შპს „დერბის“ მიმართ თანხის დაკისრების შესახებ.

პალატამ გამოარკვია, რომ რუსეთის ფედერაციის სავაჭრო-სამრეწველო პალატასთან არსებული საერთაშორისო კომერციული საარბიტრაჟო სასამართლოს 2001 წლის 26 სექტემბრის გადაწყვეტილებით მოპასუხე შპს „დერბს“ სს „დერბენეკას“ სასარგებლოდ დაეკისრა თანხის გადახდა, რაც გამომდინარეობდა მხარეთა შორის გაფორმებული კონტრაქტის შეუსრულებლობიდან. გადაწყვეტილება კანონიერ ძალაში შევიდა 2001 წლის 26 სექტემბერს.

სს „დერბენეკამ“ შუამდგომლობით მიმართა საქართველოს უზენაეს სასამართლოს და ითხოვა აღნიშნული გადაწყვეტილების საქართველოს ტერიტორიაზე ცნობა და აღსრულება.

პალატამ განიხილა წარმოდგენილი მასალები და მიიჩნია, რომ შუამდგომლობა უნდა დაკმაყოფილდეს შემდეგ გარემოებათა გამო: სამოქალაქო, საოჯახო და სისხლის სამართლის საქმეებზე სამართლებრივი დახმარებისა და სამართლებრივ ურთიერთობათა შესახებ კონვენციის 51-ე მუხლის „ბ“ პუნქტის, აგრეთვე „საერთაშორისო კერძო სამართლის შესახებ“ საქართველოს კანონის 69-ე მუხლის თანახმად არსებობს საფუძველი საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო, სამეწარმეო და გაკორტრების საქმეთა პალატამ ცნოს

¹⁸⁰ www.supremecourt.ge, სასამართლო გადაწყვეტილებანი, განჩინება № 3ა-102 4 ივლისი,

2003 წ.,

რუსეთის ფედერაციის სავაჭრო-სამრეწველო პალატასთან არსებული საერთაშორისო კომერციული საარბიტრაჟო სასამართლოს 2001 წლის 26 სექტემბრის გადაწყვეტილება.

პალატამ იხელმძღვანელა სამოქალაქო, საოჯახო და სისხლის სამართლის საქმეებზე სამართლებრივი დახმარებისა და სამართლებრივ ურთიერთობათა შესახებ კონვენციის 51-ე მუხლით, "საერთაშორისო კერძო სამართლის შესახებ" საქართველოს კანონის 62-63-ე მუხლებით და დაადგინა - სს „დერბენეკას“ შუამდგომლობა დაკმაყოფილდეს.

ცნობილ იქნეს რუსეთის ფედერაციის სავაჭრო-სამრეწველო პალატასთან არსებული საერთაშორისო კომერციული საარბიტრაჟო სასამართლოს 2001 წლის 26 სექტემბრის გადაწყვეტილება და დაექვემდებაროს საქართველოს ტერიტორიაზე აღსრულებას.

დაეკისროს შპს „დერბის“ სს „დერბენეკას“ სასარგებლოდ 221280 რუსული რუბლი და საარბიტრაჟო მოსაკრებელი 39475 რუსული რუბლი. აღნიშნული განჩინების ასლი და სააღსრულებო ფურცელი საქართველოს იუსტიციის სამინისტროს სააღსრულებო დეპარტამენტის მეშვეობით აღსასრულებლად გადაეგზავნოს შესაბამის სააღსრულებო ბიუროს. განჩინება საბოლოოა და არ გასაჩივრდება. განჩინების ასლი გადაეგზავნოს შუამდგომლობის ავტორს”.

ეს განჩინება მრავალმხრივ არის ღირშესანიშნავი, თუმცა მისი ფორმულირება, ჩემი აზრით, აშკარად გვაძლევს კრიტიკის საბაბს. პირველ რიგში, როგორც ჩვენ უკვე ზემოთ ვივარაუდეთ, საქმე გვაქვს საქართველოს ფარგლებს გარეთ გამოტანილი საარბიტრაჟო გადაწყვეტილებების ანალოგიის ხერხით აღსრულებადად გამოცხადებასთან. კერძოდ, ისეთ ვითარებაში, როცა “კერძო არბიტრაჟის შესახებ” კანონი ცალსახად სამართლებრივი რეგულირების გარეშე ტოვებდა უცხოურ საარბიტრაჟო გადაწყვეტილებებს, მათი ცნობა და აღსრულებადად გამოცხადება განხორციელდა “საერთაშორისო კერძო სამართლის შესახებ” საქართველოს კანონით გათვალისწინებული სამართლებრივი რეჟიმის მიხედვით. მაგრამ ეს არ ნიშნავს, რომ ასეთი ანალოგიის გამოყენების შესახებ არ უნდა ყოფილიყო აღნიშნული თვით სასამართლო განჩინების ტექსტში. აშკარაა, რომ “საერთაშორისო კერძო სამართლის შესახებ” საქართველოს კანონი მხოლოდ და მხოლოდ უცხო ქვეყნის სახელმწიფო სასამართლოების გადაწყვეტილებების ცნობასა და აღსრულებას ეხება.

მეორე მხრივ, ნიშანდობლივია, რომ თუმცა საქართველოს უზენაესი სასამართლოს ამ განჩინებაში ფორმალურად შეუსაბამო კანონი სახელდება და საქმე ყველა შემთხვევაში კანონის ანალოგიასთან გვაქვს, რაოდენ გასაკვირიც არ უნდა იყოს, სასამართლომ არ იხელმძღვანელა “საერთაშორისო კერძო სამართლის შესახებ” კანონის 68-ე, 70-ე და 71-ე მუხლებით, ანუ ნორმებით უცხო ქვეყნის სასამართლო გადაწყვეტილების ცნობისა და აღსრულების შესახებ. სამოქალაქო, სამეწარმეო და გაკოტრების საქმეთა პალატამ სხვა ხერხი აირჩია: უცხოური საარბიტრაჟო გადაწყვეტილება ცნო და აღსრულებადად გამოაცხადა

“საერთაშორისო კერძო სამართლის შესახებ” საქართველოს კანონის 62-ე და 63-ე მუხლებზე დაყრდნობით. ეს ნორმები ეხება სამართლებრივი დახმარების შესახებ უცხო ქვეყნის შუამდგომლობას. ურიგო არ იქნება, თუ ამ ქვეყნის წესების შინაარსს გავეცნობით.

შუამდგომლობა სამართლებრივი დახმარების შესახებ შესაძლებელია აღიძრას უცხო ქვეყნის სათანადო დაწესებულების მიმართ, თუ საქმის გარემოებების გასარკვევად, ფაქტების დასადგენად, დოკუმენტების გადაცემის ან სხვა მიზნით აუცილებელია სასამართლო მოქმედების განხორციელება საქართველოს ფარგლებს გარეთ.

თუ მოქმედება ხორციელდება საქართველოს დიპლომატიური მისიის ან საკონსულო წარმომადგენლის მეშვეობით, შუამდგომლობა უნდა აღიძრას მათ მიმართ. შუამდგომლობა სამართლებრივი დახმარებისთვის დასაბუთებული უნდა იყოს და უნდა მოიცავდეს შესრულებისთვის საჭირო მონაცემებს (62-ე მუხლი).

საქართველოს სასამართლოები აკმაყოფილებენ უცხო ქვეყნების სასამართლოების შუამდგომლობებს სამართლებრივი დახმარების შესახებ. უცხო ქვეყნების სასამართლოების შუამდგომლობა სამართლებრივი დახმარებისთვის ცალკეულ საპროცესო მოქმედებათა შესრულების შესახებ ხორციელდება საქართველოს კანონმდებლობის შესაბამისად.

თუ შუამდგომლობა სამართლებრივი დახმარების შესახებ ქართულ ენაზე არ არის შედგენილი ან მას არ ერთვის დამოწმებული ქართული თარგმანი, მისი დაკმაყოფილება დამოკიდებული იქნება იმაზე, გაიღებს თუ არა დაინტერესებული მხარე შესაბამის ავანსს ქართულ ენაზე თარგმანის შესასრულებლად და დასამოწმებლად.

შუამდგომლობის აღმძვრელი სასამართლოს თხოვნით, საპროცესო მოქმედების შესრულებისას შეიძლება გამოყენებული იქნეს უცხო ქვეყნის სამართლის საპროცესო ნორმები, თუ ისინი საქართველოს ძირითად პრინციპებს არ ეწინააღმდეგება (63-ე მუხლი).

სამართლებრივი დახმარება არ გაიწვევა თუ:

ა) შუამდგომლობის დაკმაყოფილება ეწინააღმდეგება საქართველოს ძირითად სამართლებრივ პრინციპებს;

ბ) შუამდგომლობით გათვალისწინებული მოქმედება არ განეკუთვნება საქართველოს სასამართლოების კომპეტენციას (64-ე მუხლი).

გ) ამ ნორმების განხილვა საშუალებას გვაძლევს ყურადღება გავამახვილოთ განხილების კიდევ ერთ უზუსტობაზე. 62-ე მუხლის ტექსტიდან ნათლად გამომდინარეობს, რომ შუამდგომლობის ადრესატია არა ქართული სასამართლო, არამედ, პირიქით, საზღვარგარეთის შესაბამისი ორგანო. ამგვარად, ნორმის შინაარსი მოიცავს საქართველოს ფარგლებს გარეთ საპროცესო მოქმედებების განხორციელებას. მაშასადამე, ზემოთ მოყვანილი განხილების გამოტანისას “საერთაშორისო კერძო სამართლის შესახებ” საქართველოს კანონის 62-ე მუხლით ხელმძღვანელობა შინაარსობრივად არ არის გამართლებული, ვინაიდან ეს ნორმა მოცემული ვითარების შესაბამისი არაა.

საქმის ფაქტობრივ შემადგენლობას შეესაბამება 63-ე მუხლი. სამაგიეროდ არაფერია ნათქვამი იმავე კანონის 64-ე მუხლზე, რომელიც შუამდგომლობის გაწევის დამაბრკოლებელ გარემოებებს ასახელებს. ეჭვგარეშეა, რომ თუ უცხოური საარბიტრაჟო გადაწყვეტილების ცნობა და აღსრულებადად გამოცხადება განხორციელდა სამართლებრივი დახმარების შესახებ შუამდგომლობის ანალოგიით, სასამართლო ვალდებული იყო შეემოწმებინა ამ აქტის შესაბამისობა 64-ე მუხლში დასახელებულ ორ მოთხოვნასთან.

ამგვარად, თუ უზენაესმა სასამართლომ საჭიროდ ჩათვალა უცხოური საარბიტრაჟო გადაწყვეტილების ცნობა და აღსრულება სამართლებრივი დახმარების შესახებ შუამდგომლობის ანალოგიით მოეხდინა, მიზანშეწონილია არა 62-ე და 63-ე მუხლების, არამედ სწორედ 63-ე და 64-ე მუხლების გამოყენება.

ცალკე საკითხია, თუ საერთოდ რატომ უნდა მომხდარიყო უცხოური საარბიტრაჟო გადაწყვეტილებების რეგულირების რეჟიმის სამართლებრივი დახმარების შუამდგომლობასთან გათანაბრება. თუ ეს საკითხი 2010 წლამდე მოქმედ ქართულ სამართალში სამართლებრივი მოწესრიგების გარეშე რჩებოდა, მასთან შინაარსობრივად ყველაზე ახლო ნორმებია სწორედ უცხოური სასამართლო გადაწყვეტილებების ცნობა და აღსრულება. ამკარაა, რომ შუამდგომლობები სამართლებრივი დახმარების შესახებ ეხება სახელმწიფო ორგანოების საქმიანობას და ისინი არბიტრაჟისგან შორს არიან უფლებამოსილი ორგანოების თვალსაზრისითაც.

შინაარსობრივად ასეთი შუამდგომლობები ნაკლებად მნიშვნელოვანია ვიდრე საარბიტრაჟო გადაწყვეტილებები, რომლებიც საქმეს არსებითად წყვეტენ. სამართლებრივი დახმარების შესახებ შუამდგომლობები კი აღიძრება მეტწილად მარტივი საპროცესო მოქმედებების ჩატარების მიზნით¹⁸¹. მაგალითად, რომელიმე უცხო ქვეყნის სასამართლო მიმართავს ქართულ სასამართლოს შუამდგომლობით იმის თაობაზე, რომ გაირკვეს, იმყოფებიან თუ არა ესა თუ ის პირები ფაქტობრივ ქორწინებაში, გარდაცვლილია თუ არა ესა თუ ის პირი და ა.შ.

იმ ფაქტს, რომ სამართლებრივი დახმარების შესახებ შუამდგომლობა უცხოური საარბიტრაჟო გადაწყვეტილების ცნობას და აღსრულებადად გამოცხადებას არ მოიცავს, ადასტურებს ის გარემოებაც, რომ “საერთაშორისო კერძო სამართლის შესახებ” საქართველოს კანონის 63-ე მუხლის I პუნქტი პირდაპირ განსაზღვრავს, რომ ამგვარი შუამდგომლობით საქართველოს სასამართლოს შეუძლია მიმართოს მხოლოდ უცხო ქვეყნის სასამართლო. არადა, განჩინებაში მითითებულია, რომ საქართველოს უზენაეს სასამართლოს საარბიტრაჟო გადაწყვეტილების ცნობისა და აღსრულების შესახებ შუამდგომლობით

¹⁸¹ შდრ: ბ. ლილუაშვილი, დისერტაცია თემაზე “უცხო ქვეყნის სასამართლო გადაწყვეტილებების ცნობა და აღსრულება საქართველოში”, 2009 წ. (დაცულია 2010 წ.), ქ. თბილისი გვ. 84.

მიმართა უშუალოდ სააქციო საზოგადოება “დერებენეკამ”. კერძო პირის, ჩვენს შემთხვევაში უცხოური პროცესის მონაწილე მხარეს, შუამდგომლობის აღძვრის უფლება აქვს არა 63-ე, არამედ სწორედ რომ 70-ე მუხლის ძალით.

უცხოური საარბიტრაჟო გადაწყვეტილების ცნობა და აღსრულებადად გამოცხადება სამართლებრივი დახმარების შესახებ შუამდგომლობისთვის განსაზღვრული წესის მიხედვით გაუმართლებელია იმ თვალსაზრისითაც, რომ ამ უკანასკნელისთვის დადგენილი პროცედურა უდავოა და ყველა შემთხვევაში მოპასუხის მოსმენის გარეშე ხორციელდება. “საერთაშორისო კერძო სამართლის შესახებ” საქართველოს კანონი აშკარად არ ითვალისწინებს სასამართლო განხილვას ამ პროცედურის ჩასატარებლად. აქედან გამომდინარე არადამაკმაყოფილებელია, რომ მოვალეს, ანუ უცხოურ საარბიტრაჟო პროცესში წაგებულ მხარეს, არავითარი საშუალება არა აქვს რაიმე შესაგებელი წამოაყენოს უცხოური საარბიტრაჟო გადაწყვეტილების წინააღმდეგ. ჩვენ ზემოთ უკვე აღვნიშნეთ, რომ უცხოური სასამართლო გადაწყვეტილებების ცნობასა და აღსრულებასთან მიმართებაში მიღებული განჩინების გასაჩივრება დაუშვებელი იყო 2010 წლამდე მოქმედი ქართული კანონმდებლობით. მაგრამ ამ პროცესში სულ ცოტა სამართლიანი სამართალწარმოების ელემენტარული მოთხოვნები მაინც არის დაცული, რადგან მოვალეს აქვს უფლება, მოითხოვოს საქმის ზეპირი განხილვა და იქ წამოაყენოს თავისი შესაგებლები. უცხოური საარბიტრაჟო გადაწყვეტილების სამართლებრივი დახმარების შესახებ შუამდგომლობის ანალოგიით განხილვა კი ართმევს ისედაც არახელსაყრელ სიტუაციაში მყოფ მხარეს თავისი მოთხოვნის სასამართლო წესით დაცვის კონსტიტუციურ უფლებასაც. ამგვარად, საკითხის ასეთმა დაყენებამ შეიძლება ქვეყნის უზენაეს კანონთან შეუსაბამობის პრობლემაც წარმოეშვა.

ამ მოსაზრებას კიდევ უფრო ამყარებს ის ფაქტი, რომ მოცემულ სიტუაციაში სამართლებრივი დახმარების შესახებ შუამდგომლობის ნორმებით ხელმძღვანელობა ზედმეტად აადვილებდა უცხოური საარბიტრაჟო გადაწყვეტილების ცნობასა და აღსრულებადად გამოცხადებას, რადგან არსებობდა მხოლოდ ორი შესაბამისი დამაბრკოლებელი გარემოება. ეს ფაქტი არ შეიძლება მიზანშეწონილად მივიჩნიოთ, ვინაიდან უცხოური სასამართლო გადაწყვეტილებების ცნობისა და აღსრულებისთვის გათვალისწინებულია 7 წინაპირობა. უცხოური საარბიტრაჟო გადაწყვეტილებების ცნობასა და აღსრულებაზე უარის თქმის ასევე 7 საფუძველს იცნობს გაეროს ნიუ-იორკის კონვენცია, რომლის მონაწილეც, სხვათა შორის, საქართველოც არის. აქედან გამომდინარე, სავსებით მიუღებელია, რომ დაკმაყოფილებულიყო შუამდგომლობა უცხოური საარბიტრაჟო გადაწყვეტილების ცნობისა და აღსრულების შესახებ, როდესაც მაგალითად, საარბიტრაჟო ორგანოს შემადგენლობა ან საარბიტრაჟო პროცესი არ შეესაბამებოდა მხარეთა შეთანხმებას. მოსამართლეს, რომელიც ასეთ დავას განიხილავს, მხოლოდ ერთი გზა დარჩება მსგავსი უცხოური საარბიტრაჟო გადაწყვეტილების “მოგერიებისთვის”, – საჯარო წესრიგის შესახებ დათქმის ფართო გაგებით ინტერპრეტაცია. ბუნებრივია, რომ ასეთმა

პრეცედენტს შეიძლება არაერთი გაუგებრობა გამოიწვიოს *ordre public*-ის მეტად რთული ნორმის ახსნა-განმარტების საკითხში.

საქართველოს უზენაეს სასამართლოს შექმნილ შემთხვევაში მოყვანილ განჩინებასთან მიმართებაში სრულიად არ გამოყენებინა კანონის ანალოგიის ხერხი და უცხოური საარბიტრაჟო გადაწყვეტილების აღსრულებისას ეხელმძღვანელა უშუალოდ გაეროს ნიუ-იორკის კონვენციით. მოგვხსენებათ, ეს მრავალმხრივი საერთაშორისო ხელშეკრულება, როგორც ქვეყნის უზენაესი წარმომადგენლობითი ორგანოს მიერ რატიფიცირებული ნორმატიული აქტი, წარმოადგენს ქართული სამართლის შემადგენელ ნაწილს და ნორმატიული აქტების იერარქიაში კიდევ უფრო მაღალ ადგილს იკავებს, ვიდრე საქართველოს კანონი (მოცემულ სიტუაციაში კანონი “საერთაშორისო კერძო სამართლის შესახებ”).

სამოქალაქო, სამეწარმეო და გაცოტრების საქმეთა პალატის შემთხვევაში მოყვანილ განჩინებაში ვხვდებით კიდევ არაერთ შეუსაბამობას: ამ სასამართლო აქტის სამოტივაციო ნაწილში გამოყენებული მითითება კვლავ და კვლავ “საერთაშორისო კერძო სამართლის შესახებ” კანონზე, ამჯერად 69-ე მუხლზე. ამ ნორმას არაფერი საერთო არა აქვს შეზღუდული პასუხისმგებლობის საზოგადოება „დერბს“ და სააქციო საზოგადოება „დერბენეკას“ შორის ხელშეკრულების შეუსრულებლობიდან წარმოშობილ საარბიტრაჟო დავასთან, ვინაიდან იგი ეხება ქორწინების საქმეებზე გადაწყვეტილებების ცნობას. ამ მუხლის მოხსენიება უზენაესი სასამართლოს განჩინებაში იმდენად არალოგიკური და მოულოდნელია, რომ ვგონებ, საქმე გვაქვს უბრალო ორთოგრაფიულ შეცდომასთან. თუმცა სასამართლო ხელისუფლების უმაღლესი ინსტანციის აქტისთვის, რომელიც გამოქვეყნებულია და ფაქტობრივ სამართლის წყაროს წარმოადგენს, არც ამგვარი შეცდომის გაპარვაა საპატიო.

არ შეიძლება არ შევეხოთ განჩინებაში, სამწუხაროდ, არსებულ არასწორ დაყრდნობას მინსკის კონვენციაზე სამოქალაქო, საოჯახო და სისხლის სამართლის საქმეებზე სამართლებრივი დახმარებისა და სამართლებრივ ურთიერთობათა შესახებ, კერძოდ კი, ამ საერთაშორისო ხელშეკრულების 51-ე მუხლის „ბ“ პუნქტზე.

მიუხედავად იმისა, რომ მინსკის კონვენციის ოფიციალური თარგმანის არარსებობა მისი ტექსტის ყველა დეტალის ზუსტი გაგების საშუალებას არ გავძლევს, რუსული ორიგინალის შინაარსიდან გამომდინარე უფრო სავარაუდოა, რომ მისი უცხოური გადაწყვეტილებების ცნობისა და აღსრულების შესახებ დებულებების მოქმედება ვრცელდება მარტოოდენ სახელმწიფო სასამართლოების აქტებზე. “იუსტიციის ორგანოების გადაწყვეტილებები სამოქალაქო და საოჯახო საქმეებზე”, ჩემი აზრით, უნდა იქნას გაგებული როგორც მხოლოდ სახელმწიფო სასამართლო აქტები და არა როგორც საარბიტრაჟო გადაწყვეტილებებიც. თუმცა ის ფაქტი, რომ კონვენცია ამას ზუსტად არ აკონკრეტებს, მცირე ეჭვს მაინც ბადებს.

მითითება ამ კონვენციის 51-ე მუხლის “ბ” პუნქტზე ისევ და ისევ მექანიკურ შეცდომად უნდა მივიჩნიოთ, რადგან იგი ეხება სასამართლო გადაწყვეტილებებს სისხლის სამართლის საქმეებზე ზიანის ანაზღაურების შესახებ. რუსეთის ფედერაციის სავაჭრო-სამრეწველო პალატასთან არსებულ საერთაშორისო კომერციულ საარბიტრაჟო სასამართლოს კი, რასაკვირველია, არანაირი კომპეტენცია არ შეიძლება გააჩნდეს სისხლის სამართლის საქმესთან მიმართებაში.

ნიშანდობლივია, რომ მინსკის კონვენციის გამოყენების პრეცედენტი უცხოური საარბიტრაჟო გადაწყვეტილებების ცნობა-აღსრულებისას შემდგომშიც არაერთხელ განმეორდა¹⁸².

“არბიტრაჟის შესახებ” ახალი კანონის ამოქმედება იძლევა იმის გარანტიას, რომ უცხოური საარბიტრაჟო გადაწყვეტილებების აღსრულებადამდ გამოცხადება არ მოხდება კანონის ანალოგიით და არ განმეორდება არასწორი კანონის გამოყენების მსგავსი პრეცედენტები. თუმცა ეს მაგალითი ცხადყოფს, რომ უზენაესი სასამართლოს მოსამართლეები ზოგჯერ ცუდად იცნობენ საერთაშორისო ხელშეკრულებებს და არბიტრაჟის სპეციფიკას, რაც უდავოდ ყურადსადები და გამოსასწორებელია.

გვ) სხვადასხვა ქვეყნის გამოცდილება

თვალი გადავაგვლოთ უცხოური საარბიტრაჟო გადაწყვეტილებების აღსრულებადამდ გამოცხადების თავისებურებებს საზღვარგარეთის ქვეყნებში. საფრანგეთში უცხოური და საერთაშორისო საარბიტრაჟო გადაწყვეტილებების აღსრულებადამდ გამოცხადება ხდება სამოქალაქო საპროცესო კოდექსის თანახმად და ამ ნორმატიულ აქტში არაა გათვალისწინებული უშუალო გადამისამართება გაეროს ნიუ-იორკის კონვენციაზე. თვით აღსასრულებლად მიქცევის პროცედურა შეესაბამება ცნობის ცალმხრივ პროცედურას. უცხოური საარბიტრაჟო გადაწყვეტილების აღსრულებადობის შესახებ შენიშვნა თვით ამ აქტის დედანზე კეთდება.

აქედან გამომდინარე, საფრანგეთში უცხოური საარბიტრაჟო გადაწყვეტილების აღსრულებადამდ გამოცხადების პროცედურა ბევრად მარტივია, ვიდრე უცხო ქვეყნის სასამართლო გადაწყვეტილებებისა. ვინაიდან აღსასრულებლად მიქცევა ცალმხრივი პროცესის შედეგად ხორციელდება, თვით საარბიტრაჟო გადაწყვეტილების მეტად შეზღუდული შინაარსობრივი კონტროლი ხდება¹⁸³. უცხოურ და საერთაშორისო საარბიტრაჟო გადაწყვეტილების აღსრულებაზე უარის თქმა შეიძლება მხოლოდ მაშინ, როცა იგი “აშკარად ხელყოფს საერთაშორისო საჯარო წესრიგს” (1498-ე მუხლი). ამგვარად,

¹⁸² www. supremecourt.ge, სასამართლო გადაწყვეტილებანი, განჩინება № ა-840-შ-35-07 12 დეკემბერი, 2007 წ.

¹⁸³ U. Haas, die Anerkennung und Vollstreckung ausländischer und internationaler Schiedssprüche, 1991, S. 267.

საფრანგეთში არსებობს მხოლოდ ერთი დამაბრკოლებელი გარემოება და მისი ფორმულირებაც ნორმის მეტად ფართო ახსნა-განმარტების საშუალებას გვაძლევს. ნიშანდობლივია, რომ თვით კატეგორია, “საერთაშორისო საჯარო წესრიგი”, შეიძლება უფრო ყოვლისმომცველად იქნას ინტერპრეტირებული, ვიდრე ქვეყნის საჯარო წესრიგი. სავარაუდოა, რომ მასში მოიაზრება ყველა სახელმწიფოსთვის საერთო სამართლიანობისა და კანონიერების ფუნდამენტური პრინციპები. ცალკეულ სახელმწიფოში კი თეორიულად შესაძლებელია ისეთი სამართლებრივი ინსტიტუტი იქნას გაგებული ქვეყნის *ordre public*-ის შემადგენელ ნაწილად, რომელსაც სხვა ქვეყნების კანონმდებლობა არ იცნობს ან არ იცნობს იმავე სახით. მოკლედ, საუბარია ისეთ ცნებებზე, რომლებსაც არ გააჩნიათ უნივერსალური, ზოგადი ხასიათი და შესაბამისად არ წარმოადგენენ ჰიპოთეტური საერთაშორისო საჯარო წესრიგის ელემენტებს. ფრანგულ კონცეფციაში ასევე ვხვდებით გერმანული სამართლის იდენტურ აქცენტირებას “აშკარა ხელყოფაზე”. შესაბამისად, ლოგიკურად მივდივართ დასკვნამდე, რომ “არააშკარა”, “შეფარული” ხელყოფა, არ არის უცხოურ და საერთაშორისო საარბიტრაჟო გადაწყვეტილების აღსრულებაზე უარის თქმის საფუძველი. ბუნებრივია, ამ ცნებების ზუსტი განსაზღვრება მოხდება მოსამართლის მიერ კონკრეტული საქმის გარემოებების გათვალისწინებით. ამგვარად, აღსასრულებლად მიქცევაზე უფლებამოსილი მოსამართლის მიერ მხოლოდ ყველაზე სერიოზული ხასიათის დარღვევები უნდა იქნას მიჩნეული დამაბრკოლებელ გარემოებად¹⁸⁴, რაც საქმის მასალების სრული გადამოწმების შეჯამებით უნდა დადგინდეს.

საფრანგეთში მეტად აქტუალურია ნაწილობრივი აღსრულებადად გამოცხადების საკითხი, რაც, როგორც წესი, არ დაიშვება. მაგრამ თუ საარბიტრაჟო გადაწყვეტილების მხოლოდ ერთი ნაწილის აღსრულება ეწინააღმდეგება საერთაშორისო საჯარო წესრიგს და ამ უკანასკნელის გამოყოფა შესაძლებელია, ნაწილობრივ აღსრულებადად გამოცხადება დაშვებულ უნდა იქნას¹⁸⁵.

ზემოთ უკვე ვიხილეთ, რომ საფრანგეთში ცნობისა და აღსასრულებლად მიქცევის სტადიაზე ამ ქვეყანაში გამოტანილი საერთაშორისო საარბიტრაჟო გადაწყვეტილებები უთანაბრდება უცხოურ საარბიტრაჟო გადაწყვეტილებებს. სამაგიეროდ, საფრანგეთის ტერიტორიაზე გამოტანილი საერთაშორისო საარბიტრაჟო გადაწყვეტილებების აღსრულებაზე განჩინების გასაჩივრების საკითხი წყდება შიდასახელმწიფოებრივი საარბიტრაჟო გადაწყვეტილების ანალოგიურად. კერძოდ, თუ განჩინება მას აღსრულებადად აცხადებს, გასაჩივრება დაუშვებელია¹⁸⁶. თუმცა მოვალეს უფლება აქვს საარბიტრაჟო გადაწყვეტილების წინააღმდეგ თვითონ დაიწყოს სასარჩელო წარმოება და ამ გზით აიცილოს აღსრულება თავიდან.

¹⁸⁴ U. Haas, die Anerkennung und Vollstreckung ausländischer und internationaler Schiedssprüche, 1991, S. 268.

¹⁸⁵ U. Haas, die Anerkennung und Vollstreckung ausländischer und internationaler Schiedssprüche, 1991, S. 268.

¹⁸⁶ საფრანგეთის სამოქალაქო საპროცესო კოდექსის 1504-ე მუხლი.

რაც შეეხება უშუალოდ უცხოური საარბიტრაჟო გადაწყვეტილებების გასაჩივრებას, იგი 1502-ე მუხლის თანახმად დასაშვებია. გასაჩივრებისთვის დადგენილია ერთთვიანი ვადა მოვალისთვის განჩინების ჩაბარების მომენტიდან.

შვეიცარიაში უცხოური და საერთაშორისო საარბიტრაჟო გადაწყვეტილებების აღსრულება, ქვეყნის “საერთაშორისო კერძო სამართლის შესახებ” კანონის 192-ე და 194-ე მუხლების თანახმად, გაეროს ნიუ-იორკის კონვენციის დებულებების მიხედვით ხორციელდება. რაც შეეხება იმ პროცესუალურ ნორმებს, რომელთა მიხედვითაც უნდა მოხდეს აღსრულება, მათ არც გაეროს ნიუ-იორკის კონვენცია და არც შვეიცარიის “საერთაშორისო კერძო სამართლის შესახებ” კანონი არ ითვალისწინებს¹⁸⁷. ამის გამო, სააღსრულებო წარმოების ნორმები კონცენტრირებულია როგორც ცენტრალურ, კონფედერაციულ დონეზე, ისე ცალკეული კანტონების სამართალში. ეს საკმაოდ იშვიათი კონცეფციაა, რაც მეტად ართულებს შვეიცარულ დებულებებში გარკვევას. არც ჩვენ ვეცდებით ამ სახელმწიფოს საარბიტრაჟო გადაწყვეტილებების აღსრულების შესახებ ნორმების მიმოხილვას. აღნიშნის ღირსია ჩვენს შემთხვევაში მხოლოდ ის, რომ უცხოური და საერთაშორისო საარბიტრაჟო გადაწყვეტილებების აღსრულების სამართლებრივი რეჟიმი განსხვავდება იმისდა მიხედვით, საქმე ფულით გადახდას ეხება თუ არა.

ბელგიაში უცხოური საარბიტრაჟო გადაწყვეტილებების აღსრულებადამდე გამოცხადებაზე უფლებამოსილია პირველი ინსტანციის სასამართლოს თავმჯდომარე¹⁸⁸. ამ სახელმწიფოშიც სასამართლოს მიერ აღსასრულებლად მიქცევა ცალმხრივი პროცესის შედეგად ხდება. საქმის ზეპირი განხილვა დაუშვებელია, მაგრამ მოსამართლეს შეუძლია მოვალე პროცესზე მოიწვიოს. თუ კრედიტორს უარი ეთქვა აღსრულებადამდე გამოცხადებაზე, მას შეუძლია შესაბამისი განჩინების გასაჩივრება. ეს სააპელაციო სამართალწარმოება ორმხრივია და შეჯიბრებითობის პრინციპის შესაბამისად მიმდინარეობს. ბელგიაშიც მოქმედებს ერთთვიანი ვადა უცხოური საარბიტრაჟო გადაწყვეტილების აღსასრულებადამდე გამოცხადების შესახებ განჩინების გასაჩივრებაზე¹⁸⁹.

ე. გაეროს ნიუ-იორკის კონვენციის დებულებები

იმისთვის, რომ უცხოური საარბიტრაჟო გადაწყვეტილებების აღსრულებადამდე გამოცხადების შესახებ სრული სურათი შეგვექმნას, აუცილებელია გაეროს ნიუ-იორკის კონვენციის ნორმების უფრო ახლოს გაცნობა.

¹⁸⁷ U. Haas, die Anerkennung und Vollstreckung ausländischer und internationaler Schiedssprüche, 1991, S. 272.

¹⁸⁸ U. Haas, die Anerkennung und Vollstreckung ausländischer und internationaler Schiedssprüche, 1991, S. 282.

¹⁸⁹ U. Haas, die Anerkennung und Vollstreckung ausländischer und internationaler Schiedssprüche, 1991, S. 283.

ეს საერთაშორისო ხელშეკრულება ვრცელდება დაგეგმვაზე, რომელთა მხარეები შეიძლება იყვნენ როგორც ფიზიკური, ისე იურიდიული პირები. იგი გამოიყენება საარბიტრაჟო გადაწყვეტილებათა მიმართაც, რომლებიც არ ითვლება იმ სახელმწიფოს შიდა გადაწყვეტილებებად, რომელშიც მოითხოვება მათი ცნობა და აღსრულება. ეს დებულება გულისხმობს, რომ უცხო გადაწყვეტილების ცნება და არსი კონკრეტული ქვეყნის კანონმდებლობით და დოქტრინით განისაზღვრება. გავისხენოთ, რომ კონვენციის დადების მომენტისთვის საკითხს, თუ რა კრიტერიუმით განისაზღვრება საარბიტრაჟო გადაწყვეტილების სახელმწიფოებრივი კუთვნილება, საპროცესო და ადგილმდებარეობის თეორიები სხვადასხვანაირად წყვეტდნენ.

ტერმინი “საარბიტრაჟო გადაწყვეტილება” გულისხმობს არა მარტო ყოველი ცალკეული საქმის გამო დანიშნული არბიტრების მიერ მიღებულ საარბიტრაჟო გადაწყვეტილებებს, არამედ იმ მუდმივი საარბიტრაჟო ორგანოების მიერ მიღებულ საარბიტრაჟო გადაწყვეტილებებსაც, რომლებსაც მხარეებმა მიმართეს.

ყოველ წევრ სახელმწიფოს შეუძლია დააფიქსიროს, რომ იგი კონვენციას გამოიყენებს მხოლოდ ისეთ სახელშეკრულებო ან სხვა სამართალურთიერთობათა საფუძველზე წარმოშობილი დაგეგმვის მიმართ, რომლებიც განმცხადებელი სახელმწიფოს ეროვნული კანონით სავაჭრო ურთიერთობად ითვლება.

საარბიტრაჟო შეთანხმებად მიიჩნევა ყველა წერილობითი შეთანხმება ან ხელშეკრულების დამატებითი შენიშვნა, ან მხარეების მიერ ხელმოწერილი შეთანხმება, რომელსაც შეიცავს წერილებისა და დეკლარაციების გაცვლა.

იმ საარბიტრაჟო გადაწყვეტილებათა ცნობისა და აღსრულების მიმართ, რომლებსთვისაც გამოიყენება ეს კონვენცია, არ შეიძლება გამოყენებულ იქნეს არსებითად იმაზე მძიმე პირობები ან უფრო მაღალი ბაჟი ან მოსაკრებლები, ვიდრე არსებობს შიდა გადაწყვეტილებათა ცნობისა და აღსრულებისთვის.

ცნობისა და აღსრულების შესახებ შუამდგომლობის აღმძვრელი მხარე წარადგენს საარბიტრაჟო გადაწყვეტილების დედანს, ან მის სათანადოდ დამოწმებულ ასლს და ასევე საარბიტრაჟო შეთანხმების დედანს ან სათანადოდ დამოწმებულ ასლს.

თუ უფლებამოსილ სასამართლოში აღიძრა შუამდგომლობა საარბიტრაჟო გადაწყვეტილების გაუქმების ან აღსრულების შეჩერების შესახებ, მაშინ იმ ორგანოს, რომელსაც მიმართეს თხოვნით ამ გადაწყვეტილების ცნობისა და აღსრულების თაობაზე, შეუძლია, თუ ამას მიზანშეწონილად მიიჩნევს, გადადოს ამ გადაწყვეტილების აღსრულების საკითხის გადაწყვეტა. მას, აგრეთვე, შეუძლია იმ მხარის შუამდგომლობით, რომელიც ითხოვს ამ გადაწყვეტილების აღსრულებას, დაავალდებულოს მეორე მხარე, წარადგინოს ჯეროვანი უზრუნველყოფა.

გაეროს ნიუ-იორკის კონვენცია არ ეხება წევრი-სახელმწიფოების მიერ ამ სფეროში დადებულ სხვა მრავალმხრივი და ორმხრივი ხელშეკრულებების ნამდვილობას. იგი ძალადაკარგულად აცხადებს ჩვენ მიერ ნახსენებ ქენევის 1924 წ. პროტოკოლს საარბიტრაჟო დათქმების შესახებ და ქენევის 1927 წ. კონვენციას უცხოური საარბიტრაჟო გადაწყვეტილებების აღსრულების შესახებ.

ნებისმიერ წევრ-სახელმწიფოს, კონვენციის ხელმოწერის, რატიფიკაციის ან მასთან შეერთების დროს შეუძლია განაცხადოს, რომ ეს კონვენცია ვრცელდება მის მთელ ტერიტორიაზე ან მხოლოდ ტერიტორიის ნაწილზე. ასეთი განცხადება აღნიშნული სახელმწიფოს მიმართ ძალაში შედის მისთვის ამ კონვენციის ძალაში შესვლასთან ერთად. კონვენცია დეტალურად განიხილავს მისი დებულებების მოქმედების თავისებურებებს ფედერაციულ და არაუნიტარულ სახელმწიფოებთან მიმართებაში.

ამ საერთაშორისო ხელშეკრულების ფარგლებში გარკვეული უფლებამოსილებანი გააჩნია გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის გენერალურ მდივანს, რომელიც რიგი საკითხების აღრესატი და კოორდინატორია. კონვენციის ტექსტი თანაბრად ავთენტიკურია ინგლისურ, ესპანურ, ჩინურ, რუსულ და ფრანგულ ენებზე.

7. აღსრულებადად გამოცხადების ცალკეული ასპექტები

ა. შესაგებელი უცხოური გადაწყვეტილების მატერიალურ-სამართლებრივი მოთხოვნის მიმართ

ეს საკითხი ერთ-ერთი ცენტრალურია საზღვარგარეთის ქვეყნების იურიდიულ ლიტერატურაში ჩვენს თემასთან მიმართებაში. მოპასუხე აღსრულებადად გამოცხადების პროცესში, ანუ მხარე, რომელიც საზღვარგარეთ გამართულ პროცესში წაგებულ ადმონიდა, სრულად არის დამოკიდებული მოსარჩელის ინიციატივაზე. ეს იმაში გამოიხატება, რომ სანამ ეს უკანასკნელი, ანუ უცხო ქვეყანაში გამართულ პროცესში მოგებულ მხარე, არ აღძრავს შუამდგომლობას გადაწყვეტილების ცნობისა და აღსრულების შესახებ, მოპასუხე ვერანაირ პროცესუალურ მოქმედებას ვერ განახორციელებს, ვინაიდან ერთი ქვეყნის შიგნით არ არსებობს სამართლებრივი დაცვის ინტერესი სხვა სახელმწიფოს სასამართლო გადაწყვეტილების მიმართ¹⁹⁰. ამგვარად, მოპასუხეს მხოლოდ მოსარჩელის მხრიდან შუამდგომლობის აღძვრის მომენტიდან შეუძლია მიიღოს ზომები მის საწინააღმდეგო გადაწყვეტილების წინააღმდეგ. მაგრამ აქვს კი მას უფლება ეჭვქვეშ დააყენოს ის მატერიალურ-სამართლებრივი მოთხოვნა, რომელიც საფუძვლად დაედო მის წინააღმდეგ გამოტანილ უცხოურ სასამართლო გადაწყვეტილებას? საზღვარგარეთის სახელმწიფოებში ეს საკითხით მისაღები პრაქტიკაა, იმ

¹⁹⁰ Falck, S. 52.

პირობით, თუ ეს პრეტენზიები დასაბუთებულია და წარმოიშვა მას შემდეგ, რაც უცხო ქვეყნის სასამართლომ უკვე გამოიტანა თავისი გადაწყვეტილება¹⁹¹. ამასთან, აუცილებელი არ არის, რომ მოვალეს უცხო სახელმწიფოს სამართლის მიხედვით აღარ შეეძლოს ამ ახალ გარემოებებზე დაყრდნობით ამ ქვეყანაში გადაწყვეტილების გასაჩივრება¹⁹². დაგვიანებულია თუ არა ეს გასაჩივრება, ისევ და ისევ უცხო სახელმწიფოს კანონმდებლობით განისაზღვრება. აქედან გამომდინარე, მივდივართ იმ შედეგამდე, რომ როდესაც მოვალის მატერიალურ-სამართლებრივი პრეტენზიები გადაწყვეტილების გამომტანი ქვეყნის სამართლის მიხედვით ნაგვიანები არ არის, მათი წამოყენება აღსრულებადად გამოცხადების პროცესში არ წარმოადგენს *revision au fond*-ის აკრძალვის დარღვევას¹⁹³. გერმანიაში გავრცელებული კონცეფციის თანახმად, გერმანელი მოსამართლე ვალდებულია ასეთი შესაგებლები გაითვალისწინოს¹⁹⁴. სხვა საკითხია, თუ რა მოცულობით უნდა მოხდეს ეს გათვალისწინება. რა თქმა უნდა, ბევრი რამ მოსამართლის შეფასებაზეა დამოკიდებული.

თუ ყურადღებით დაგვაკვირდებით ასეთი შესაგებლების სამართლებრივ ბუნებას, დავინახავთ, რომ ისინი გარკვეულ სიტუაციაში შეიძლება უცხოური სასამართლო გადაწყვეტილების აღსრულებადად გამოცხადებაზე უარის თქმის საფუძვლებსაც წარმოადგენდნენ. ეს მაშინ შეიძლება მოხდეს, როცა მოსამართლე ჩათვლის, რომ ამგვარი შესაგებლები იმდენად სერიოზული ხასიათისაა, რომ უცხოური სასამართლო გადაწყვეტილების აღსრულების დაშვება მიზანშეწონილი არ იქნება. ეს კიდევ ერთი მაგალითია იმისა, რომ საზღვარგარეთული აქტი, რომელიც მისი ცნობისთვის დადგენილ ყველა პირობას აკმაყოფილებს, შეიძლება აღსრულებას არ დაექვემდებაროს. რასაკვირველია, ეს მეტწილად ჰიპოთეტური ვარაუდია და რეალური შანსი, რომ მატერიალურ-სამართლებრივ შესაგებლების საფუძველზე აღსრულების შესახებ შუამდგომლობა არ იქნას დაკმაყოფილებული, ძალზე მცირეა.

ყველა ის შესაგებელი, რომელთა წამოყენება მოვალეს შეეძლო აღსრულებადად გამოცხადების პროცესში, მაგრამ ეს არ გააკეთა, დაგვიანებულია და მათი საქმეში ჩართვა აღარ დაიშვება. ჩვენ ვისაუბრეთ აღსრულებადად გამოცხადების შესახებ განჩინების აღსრულების საწინააღმდეგო სარჩელით გასაჩივრების საზღვარგარეთ არსებულ პრაქტიკაზე. სწორედ ასეთი სარჩელით შეუძლია მოვალეს უცხოური სასამართლო გადაწყვეტილების აღსრულებადად გამოცხადების შესახებ განჩინების გამოტანის შემდეგ წარმოშობილი შესაგებლების წამოყენება¹⁹⁵.

ამასთან დაკავშირებით საინტერესოა, აქვს თუ არა მოვალეს უფლება, აღსრულების საწინააღმდეგო სარჩელში შეიტანოს ის შესაგებლები,

¹⁹¹ BGHZ 59, S. 116, 124.

¹⁹² OLG Duesseldorf FamRZ 1979 313, 314.

¹⁹³ შდრ.: Geimer, Rn. 3146.

¹⁹⁴ Geimer, Rn. 3146.

¹⁹⁵ შდრ.: Geimer, Rn. 3153.

რომელთა წამოყენებაც მას უკვე აღსრულებადად გამოცხადების შესახებ პროცესში შეეძლო. ამის შესახებ არ არსებობს სასამართლო პრაქტიკა, მაგრამ ცხადია, რომ ასეთი საკითხის წარმოშობა თეორიულად საეჭვოა შესაძლებელია. ამიტომ, ეს პრობლემა ხშირად განიხილება საზღვარგარეთის შესაბამის იურიდიულ ლიტერატურაში და მთელი რიგი ავტორები ემხრობიან ასეთი შესაგებლების დასაშვებობას¹⁹⁶. ეს იმ არგუმენტით საბუთდება, რომ წინააღმდეგ შემთხვევაში საქმე გვექნებოდა სასამართლო მოსმენის პრინციპის ხელყოფასთან. მეორე მხრივ, არსებობს მოსაზრება, რომ საპროცესო ეკონომიის თვალსაზრისით, გაუმართლებელი და არამიზანშეწონილი იქნებოდა მოპასუხისთვის ერთი და იმავე შესაგებლების ორჯერ წამოყენების შესაძლებლობის მიცემა.

მატერიალურ-სამართლებრივი შესაგებლების დასაბუთებისთვის გადამწყვეტია *lex causae*, ანუ მათი საკითხი უნდა გადაწყდეს იმ ქვეყნის სამართლის მიხედვით, რომელსაც ექვემდებარება დავის საგნის განხილვა. ეს უკანასკნელი კი, თავის მხრივ, იმ ქვეყნის სამართლის მიხედვით დგინდება, სადაც აღსრულება ხდება. ამით გამონაკლის შემთხვევებში იგულისხმება არა აღმასრულებელი ქვეყნის საკოლიზიო ნორმებით დადგენილი, არამედ გადაწყვეტილების გამომტანი ქვეყნის მიერ რეალურად გამოყენებული სამართალი¹⁹⁷.

სადავოა ის საკითხიც, არის თუ არა მატერიალურ-სამართლებრივ შესაგებლებთან მიმართებაში აღსრულების საწინააღმდეგო სარჩელი განხილვის გასაჩივრების სწორი ფორმა, თუ ამ შემთხვევაში გამოყენებული უნდა იყოს სარესტიტუციო ანუ პირველადი მდგომარეობის აღსადგენი სარჩელი. ამ მოსაზრების მომხრეები იშველიებენ იმ არგუმენტს, რომ აღსრულებადად გამოცხადების პროცესის დავის საგანი მხოლოდ და მხოლოდ თვით აღსრულებადად გამოცხადებაა, მასთან მიმართებაში მიუღებელია აღსრულების საწინააღმდეგო სარჩელის გამოყენება, რომელიც მატერიალურ-სამართლებრივ ხასიათს ატარებს¹⁹⁸.

მიუხედავად იმისა, რომ ზემოთ მოყვანილი კონცეფციები მოქმედ ქართულ სამართალსა და სასამართლო პრაქტიკას უშუალოდ არ ეხება, ვინაიდან არ არსებობს კანონმდებლობით გათვალისწინებული შესაბამისი სამართლებრივი ინსტიტუტები, ვგონებ, რომ მაინც ინტერესმოკლებული არ უნდა ყოფილიყო ჩვენს თემასთან დაკავშირებით საზღვარგარეთ არსებული პრობლემატიკის მიმოხილვა.

ბ. უცხოური სასამართლო გადაწყვეტილების განსაზღვრულობის პრინციპი და მისი კონკრეტიზების პრობლემატიკა

მეორადი სახელმწიფოს მოსამართლეს აღსრულებადად გამოცხადების პროცესში გააჩნია მხოლოდ ის ამოცანა, რომ უცხოურ სასამართლო

¹⁹⁶ Baur/Stuerner, Rn 57, 3.

¹⁹⁷ Schack, S. 365.

¹⁹⁸ უღრ: Linke, Internationales Zivilprozessrecht, Rn. 442.

გადაწყვეტილებას ქვეყნის შიგნით იურიდიული ძალა მიანიჭოს. მაგრამ როგორ უნდა მოიქცეს ეს მოსამართლე, როდესაც უცხოური სასამართლო გადაწყვეტილების ყველა პირობა არ არის ზუსტად განსაზღვრული იმისთვის, რომ იძულებითი აღსრულება განხორციელდეს? აქვს თუ არა მას შესაძლებლობა, მცირეოდენი დამატებები შეიტანოს ამ გადაწყვეტილებაში იმ მიზნით, რომ იგი აღსასრულებლად ვარგისი გახდეს? პრინციპში უცხოური სასამართლო გადაწყვეტილების აღსრულებად გამომცხადებელი მოსამართლე ვალდებული ან უფლებამოსილი არ არის რაიმე დამატებები, ცვლილებები ან მსგავსი მოქმედებები განხორციელოს, მაგრამ არ არსებობს წესები გამონაკლისების გარეშე¹⁹⁹ და ევროპის სახელმწიფოების პრაქტიკამ საკუთარი დოქტრინა ჩამოაყალიბა.

თავისთავად განსაზღვრულობის პრინციპი არც საქართველოსთვის არის უცხო და, თუმცა იგი კანონმდებლობით უშუალოდ გათვალისწინებული არ არის, მაგალითად, როგორც მოსამართლეთა დამოუკიდებლობის პრინციპი, მის საფუძვლებს ჩვენ მაინც ცხადად ვხედავთ ქართულ სამართალში. ეს ბუნებრივიცაა, რადგან მის გარეშე სამართლიანი სამართალწარმოება შეუძლებელი იქნებოდა. დებულებები სასამართლოს გადაწყვეტილების განსაზღვრულობისა და სიზუსტის შესახებ სხვადასხვა ნორმებშია გაფანტული, მაგალითად, საქართველოს სამოქალაქო საპროცესო კოდექსის 249-ე მუხლში საუბარია იმ აუცილებელ მონაცემებზე, რომლებსაც სასამართლო გადაწყვეტილება უნდა შეიცავდეს. ამგვარად, ჩვენშიც არსებობს ის მინიმალური მოთხოვნები, რაც სასამართლო გადაწყვეტილებას მოეთხოვება იმისთვის, რომ იგი აღსრულებას დაექვემდებაროს. განსაზღვრულობის პრინციპის მოქმედება გერმანიის სამოქალაქო საპროცესო სამართალში, განსაკუთრებით კი აღსრულებად გამომცხადების პროცესში, უდავოდ არის აღიარებული სამეცნიერო იურიდიულ ლიტერატურაში²⁰⁰, რასაც სასამართლო პრაქტიკის დოქტრინაც ეთანხმება²⁰¹. თუ რა მოცულობით ვრცელდება ეს მოთხოვნები უცხო ქვეყნის სასამართლო აქტზე, ძნელი წარმოსადგენია. გადაწყვეტი აქ კვლავ მოსამართლის შეფასება იქნება.

დასავლეთ ევროპის იურიდიულ ლიტერატურაში ვხვდებით კითხვას, ხომ არ წარმოადგენს იძულებით აღსრულებასთან დაკავშირებული სასამართლო გადაწყვეტილების განსაზღვრულობის პრინციპი საჯარო წესრიგის შემადგენელ ნაწილს. ასეთ შემთხვევაში აღსრულებად გამომცხადებელი მოსამართლე უფლებამოსილი იქნებოდა უცხოური სასამართლო გადაწყვეტილება გადაემოწმებინა ქვეყნაში არსებულ გადაწყვეტილების ფორმასთან მისი შესაბამისობის დადგენის მიზნით. ამ კონცეფციასთან მიმართებაში დისკუსიის ერთ-ერთ უმთავრეს საგანს წარმოადგენს საკუთრივ განსაზღვრულობის პრინციპის ცნება. არსებობს უცხოური სასამართლო გადაწყვეტილებების კლასიფიკაციაც მათში შინაარსობრივი ხარვეზების ნიშნით:

1. როცა უცხოური აქტი მოვალეს ავალდებულებს განუსაზღვრელი ოდენობით ჯარიმის გადახდას;

¹⁹⁹ Geimer, Rn. 3156.

²⁰⁰ შდრ.: Baur/Stuerner, Rn. 14.3, 21.2.

²⁰¹ BGH NJW 1986, 1440.

2. როცა არ არის ზუსტ რიცხვებში განსაზღვრული კანონით დადგენილი პროცენტები და დამატებული ღირებულების გადასახადი;
 3. როდესაც უცხოური სასამართლო გადაწყვეტილება რომელიც რჩენას, აღიმენტიც გადახდას და ა.შ. ითვალისწინებს, ციფრობრივად განსაზღვრული არ არის;
 4. როდესაც უცხოური გადაწყვეტილება ზუსტად არ განსაზღვრავს მოვალის მიერ შესასრულებელი მოქმედების მოცულობას;
 5. როცა უცხოური სასამართლო გადაწყვეტილება ითვალისწინებს ქვეყნის შიგნით უცხოური ვალუტით გადახდას.
- სადავოა ასევე, არის თუ არა ეს ჩამონათვალი ამომწურავი²⁰². არის თუ არა უცხოური სასამართლო გადაწყვეტილების მსგავსი არაკონკრეტულობა საფუძველი იმისა, რომ მისი აღსრულება არ იქნეს დაშვებული მისი *ordre public*-თან შეუსაბამობის საბაბით? რასაკვირველია, არა. აქ ისევ საჯარო წესრიგის შესახებ დათქმის გამონაკლის შემთხვევებში გამოყენების პრაქტიკით უნდა ვიხელმძღვანელოთ. მიიჩნევა, რომ ამ მიზეზით უცხოური სასამართლო გადაწყვეტილების ქვეყნის საჯარო წესრიგის საწინააღმდეგო აქტად აღიარება დასაშვებია მხოლოდ, როცა მის სარეზოლუციო ნაწილში ან დასაბუთებაში ზუსტად არ არის მოცემული თვით აღსრულების მოთხოვნა, ან იგი ითვალისწინებს ისეთ სამართლებრივ და სააღსრულებო შედეგებს, რომლებსაც მეორე სახელმწიფოს სამართალი არ იცნობს.

გ. უცხოური საარბიტრაჟო გადაწყვეტილების ორმაგად აღსრულებადად გამოცხადება

ეს მოვლენა წარმოადგენს ერთგვარ გამმიჯნავ რგოლს უცხოური სასამართლო და უცხოური საარბიტრაჟო გადაწყვეტილებების აღსრულებადად გამოცხადებას შორის. საქმე ისაა, შეიძლება თუ არა ისეთი უცხოური სასამართლო გადაწყვეტილების აღსრულება, რომელიც, თავის მხრივ, საარბიტრაჟო გადაწყვეტილებას აცხადებს აღსრულებადად. თუ ეს შესაძლებელია, მაშინ რა ფორმით? როგორც უცხოური სასამართლო გადაწყვეტილება, თუ როგორც უცხოური საარბიტრაჟო გადაწყვეტილება? ჩვენ ხომ უკვე კარგად ვიცით, რომ მათი აღსრულებადად გამოცხადებისთვის სხვადასხვა სამართლებრივი რეჟიმი გათვალისწინებული სხვადასხვა ნორმატიულ აქტში.

მიიჩნევა, რომ უცხოური სახელმწიფო სასამართლოების გადაწყვეტილებები საარბიტრაჟო გადაწყვეტილებების აღსრულებადად გამოცხადების შესახებ არ წარმოადგენენ საარბიტრაჟო გადაწყვეტილებებს და არ ექვემდებარებიან ნიუ-იორკის კონვენციისა და შესაბამის შიდასახელმწიფოებრივ ნორმებს. ამგვარი ორმაგად აღსრულებადად გამოცხადების შემცველ სასამართლო გადაწყვეტილებებზე ვერ გავრცელდება ასევე უცხოური სასამართლო გადაწყვეტილების ცნობისა და აღსრულებადად გამოცხადების ჩვეულებრივი სამართლებრივი რეჟიმი²⁰³.

²⁰² Falck, S. 100.

²⁰³ შტრ: Geimer, IZPR, 5. Auf., 2005, S. 1173

ამ პრობლემის არსს უფრო ნათლად დავინახავთ, თუ უცხოური სასამართლო გადაწყვეტილებების ორმაგ აღსრულებად გამოცხადების კონცეფციას გავიხსენებთ. ამ სფეროში გაბატონებული მოსაზრებაა ფრანგულ ტერმინოლოგიით ცნობილი დოქტრინა - *exequatur sur exequatur ne vaut*, ანუ უცხოური სასამართლო გადაწყვეტილების აღსრულება არ შეიძლება, თუ იგი, თავის მხრივ, სხვა ქვეყნის სასამართლო გადაწყვეტილებას აცხადებს აღსრულებად. ქვეყნის ფარგლებს გარეთ გამოტანილი საარბიტრაჟო გადაწყვეტილებების ამგვარი ორმაგი აღსრულებად გამოცხადება არ რეგულირდება არც საქართველოს შიდა კანონმდებლობით და არც საერთაშორისო ხელშეკრულებებით.

ანალოგიური სიტუაციაა გერმანიის ფედერაციულ რესპუბლიკაშიც. ამგვარი აქტი გადასაწყვეტად სახელმწიფოს უზენაესი სასამართლოს წინაშე წამოიჭრა. საქმე ეხებოდა ამერიკის შტატ ნიუ-იორკის სასამართლო გადაწყვეტილებას, რომელიც ამავე შტატში გამოტანილ საარბიტრაჟო გადაწყვეტილებას აცხადებდა აღსრულებად²⁰⁴. სასამართლომ ჩათვალა, რომ ეს გადაწყვეტილება, რომელიც მოპასუხის მიერ ფულადი თანხის გადახდას ითვალისწინებდა, აღსრულებად შეიძლებოდა გამოცხადებულიყო გერმანიის სამოქალაქო საპროცესო კოდექსის 722-ე მუხლით გათვალისწინებული პროცედურით. ეს ნორმა შინაარსობრივად საერთაშორისო სამართლის შესახებ საქართველოს კანონის 70-ე და 71-ე მუხლებს შეესაბამება. ამრიგად, გერმანიის უზენაესმა სასამართლომ დაუშვა ორმაგი აღსრულებად გამოცხადება უცხოური სასამართლო გადაწყვეტილებების აღსრულებად გამოცხადებისთვის დადგენილი წესით. ამ გადაწყვეტილებაში ვხედავთ კანონის ანალოგიის ხერხის გამოყენების მაგალითს, როდესაც შინაარსობრივად ყველაზე ახლოს მდგომი ნორმა ვრცელდება მსგავს სამართლებრივ ურთიერთობებზე. ამ გადაწყვეტილების დასასაბუთებლად გერმანიის უზენაესმა სასამართლომ ის არგუმენტი მოიშველია, რომ სასამართლო აქტი ამერიკის შეერთებულ შტატებში არსებულ *doctrine of merger*-ის მიხედვითაა გამატანილი. ამ დოქტრინის ძალით სახელმწიფო სასამართლო დეტალურად განიხილავს საარბიტრაჟო სასამართლო გადაწყვეტილებას და ფაქტიურად მის დამამტკიცებელ აქტად იქცევა. აქედან გამომდინარე, აღსრულება ხდება თვით ამ სახელმწიფო სასამართლო გადაწყვეტილების და არა საარბიტრაჟო გადაწყვეტილების საფუძველზე²⁰⁵.

გერმანიის უზენაესი სასამართლოს ამ გადაწყვეტილებამ მძაფრი დისკუსიები გამოიწვია. ამიტომ ეს ორგანო იძულებული გახდა ორმაგად აღსრულებად გამოცხადებისთვის უფრო ხელსაყრელი რეგულირება დაედგინა, ვიდრე უარი ეთქვა ამგვარი გადაწყვეტილებების საარბიტრაჟო ბუნებაზე. გერმანიის უზენაესმა სასამართლომ თავის კონცეფციაში შესწორება შეიტანა იმავე საკითხთან დაკავშირებით გამოტანილ თავის შემდეგ დადგენილებაში: “ნიუ-იორკის სასამართლოს გადაწყვეტილების აღსრულებად გამოცხადება გერმანიის სამოქალაქო საპროცესო

²⁰⁴ BGH IPRax 1985, 157.

²⁰⁵ Nagel/Gottwald, Internationales Zivilprozessrecht, 5. Auf., 2002, S. 913.

კოდექსის 722-ე, 723-ე მუხლების შესაბამისად (ანუ ჩვეულებრივი უცხოური სასამართლო გადაწყვეტილების აღსრულებად გამოცხადების შესახებ ნორმებით) არ ართმევს შესაბამის პირს იმის უფლებას, რომ ამის ნაცვლად შუამდგომლობა შეიტანოს იმ საარბიტრაჟო გადაწყვეტილების აღსრულებად გამოცხადებაზე, რომელიც მას საფუძვლად უდევს”. შესაბამისად, შესაძლებელი გახდა ასეთ სიტუაციაში უცხოური საარბიტრაჟო გადაწყვეტილების შესახებ ნორმებით სარგებლობა ანუ უშუალოდ გაეროს ნიუ-იორკის კონვენციის დებულებების გამოყენება.

გერმანიის უზენაესი სასამართლოს ამ გადაწყვეტილებით შეიქმნა ორმაგ აღსრულებად გამოცხადებასთან მიმართებაში არჩევანის უფლების პრეცედენტი. ამგვარად მოსარჩელეს გაუჩნდა შესაძლებლობა უცხოურ სასამართლო და უცხოურ საარბიტრაჟო გადაწყვეტილებებს შორის არჩევანი გაეკეთებინა. ეს ფაქტი აღსრულების მოსარჩელეს მეტად ხელსაყრელ მდგომარეობაში აგდებს: მას შეუძლია თავად განსაზღვროს, თუ აღსრულებად გამოცხადების რომელი ფორმაა მისთვის კონკრეტულ სიტუაციაში ხელსაყრელი, ანუ რომელია უფრო სწრაფი და ნაკლებ საპროცესო ხარჯებთან დაკავშირებული და ა.შ.

რთული სათქმელია, თუ როგორ მოიქცეოდნენ ანალოგიურ სიტუაციაში საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო, სამეწარმეო და გაკორტრების საქმეთა პალატის მოსამართლეები. ფაქტია, რომ “არბიტრაჟის შესახებ” კანონის ძალაში შესვლის შემდეგ, ორმაგ აღსრულებად გამოცხადების პრობლემის გერმანული ვარიანტით გადაჭრა საქართველოში მეტად მარტივია. ეს გამოწვეულია განსჯადობის შესახებ დებულებებით, რომლებიც ამ სფეროში არსებულ ყველა საკითხს საქართველოს უზენაეს სასამართლოში უყრის თავს. ამგვარად, ჩვენს ქვეყნაში პრაქტიკულად სავსებით მისაღებია პრობლემისადმი ასეთი მიდგომა, რადგან “არბიტრაჟის შესახებ” კანონი და “საერთაშორისო კერძო სამართლის შესახებ” კანონი, მეტწილად მსგავს პირობებს ადგენენ უცხოური აქტების აღსრულებად გამოცხადებისთვის. ამავდროულად თავიდან იქნება აცილებული სასამართლო ინსტანციებს შორის საქმის ბრუნვა.

მაშასადამე, თუ ქართული დოქტრინა ორმაგ აღსრულებად გამოცხადებას, როგორც ასეთს, დასაშვებად მიიჩნევს, დანარჩენ დისკუსიას, ფაქტობრივად, პრაქტიკული მნიშვნელობა არ ექნება და იგი სამეცნიერო-თეორიულ სფეროში გადაინაცვლებს.

დ. საარბიტრაჟო გადაწყვეტილების გამომტან სახელმწიფოში მისი ძალადაკარგულად გამოცხადება

არსებითი მნიშვნელობა აქვს საქართველოს ფარგლებს გარეთ გამომტანილი საარბიტრაჟო გადაწყვეტილების იურიდიულ ძალას მის გამომტან სახელმწიფოში. თუ იქ მისი ძალადაკარგულად აღიარება მოხდა, ანუ იმ სამართლით, რომელიც ქართული თვალსაზრისით გამოყენებული უნდა იქნას, მაშინ ევროპაში არსებული დოქტრინის

თანახმად საქმე გვაქვს სამართლებრივ “ნულთან”, რომლის არც ცნობა და არც აღსრულება არ დაიშვება²⁰⁶. ამგვარად, უცხო ქვეყანაში მისი ძალადაკარგულად აღიარება წარმოადგენს იმის საფუძველს, რომ მან ვერანაირი სამართლებრივი შედეგები ვერ იქონიოს მეორე სახელმწიფოშიც. ეს ფაქტი ნორმატიულად არის დადგენილი გაეროს ნიუ-იორკის კონვენციის მე-5 მუხლში: “გადაწყვეტილება... გაუქმებულ ან აღსრულებით შეჩერებულ იქნა იმ ქვეყნის კომპეტენტური ხელისუფლების მიერ, სადაც იგი მიიღეს ან იმ ქვეყნის ხელისუფლების მიერ, რომლის კანონიც იქნა გამოყენებული”. მიუხედავად ამისა, გაეროს ნიუ-იორკის კონვენციის ეს ნორმა ისეა ჩამოყალიბებული, რომ იგი საერთაშორისო სამართლებრივად არ ავალდებულებს მეორე სახელმწიფოს, რომ მან უარი განაცხადოს საარბიტრაჟო გადაწყვეტილების ცნობაზე და აღსრულებადად გამოცხადებაზე²⁰⁷. ეს, პირველ რიგში, იქედან გამომდინარეობს, რომ ამ საერთაშორისო ხელშეკრულების ტექსტში ზემოთხსენებულ დამაბრკოლებელ გარემოებასთან დაკავშირებით არ არსებობს იმპერატიული მოთხოვნა. დააკმაყოფილებს თუ არა მოსამართლე შუამდგომლობას უცხოური საარბიტრაჟო გადაწყვეტილების ცნობისა და აღსრულების შესახებ მის გამომტან ქვეყანაში გაუქმების შემთხვევაში, გადაწყდება მოსამართლის შეფასების საფუძველზე. ნორმის დისპოზიციურ ბუნებას ისიც უსვამს ხაზს, რომ ამ გარემოების გათვალისწინება მხოლოდ მხარეთა ინიციატივით ხდება და მოსამართლისთვის მისი განხილვა სავალდებულო არ არის.

აქედან გამომდინარე, საარბიტრაჟო გადაწყვეტილების გამომტან სახელმწიფოში მისი გაუქმება მეორად სახელმწიფოში ამ ფაქტის ცნობას საჭიროებს. თუ ასეთი ცნობა არ მოხდება დროის მხრივ უფრო ადრე გამოტანილ საარბიტრაჟო გადაწყვეტილებას უპირატესობა გააჩნია იგივე საკითხზე უცხოური სახელმწიფო სასამართლოს მიერ გამოტანილ გადაწყვეტილებასთან შედარებით²⁰⁸.

ე. სხვა საკითხები

საინტერესოა, თუ როგორ მიდგომას გამოიმუშავენს უზენაესი სასამართლო საქართველოს ფარგლებს გარეთ გამოტანილი საარბიტრაჟო გადაწყვეტილებების მიმართ, რომელიც საარბიტრაჟო პროცესის ხარჯების ანაზღაურებას ეხება. საზღვარგარეთ ასეთი სახის საარბიტრაჟო გადაწყვეტილებები თავისთავად ცნობას ექვემდებარება. მაგრამ თუ უცხოურ საარბიტრაჟო სასამართლოს არ გადაუწყვეტია ხარჯების ანაზღაურების საკითხი, მეორადი სახელმწიფოს სასამართლოს უფლება არა აქვს აქტში შესაბამისი დამატებები შეიტანოს²⁰⁹. დაინტერესებულ მხარეს შეუძლია მხოლოდ გადახდის

²⁰⁶ Geimer, IZPR, 5. Auf., 2005, S. 1185

²⁰⁷ შდრ: Geimer, IZPR, 5. Auf., 2005, S. 1186

²⁰⁸ Geimer, IZPR, 5. Auf., 2005, S. 1188.

²⁰⁹ Geimer, IZPR, 5. Auf., 2005, S. 1174.

შესახებ შეიტანოს სარჩელი და ჩვეულებრივი სამართალწარმოების გზით მიაღწიოს საწადელს²¹⁰.

ინტერესმოკლებული არ უნდა იყოს საკითხი ერთი და იმავე საარბიტრაჟო გადაწყვეტილების სხვადსხვა ქვეყანაში აღსრულებადად გამოცხადების პროცესის თაობაზე. ეს დასაშვებია მაშინაც, როცა ეს პროცესები ერთდროულად, მაშასადამე, ერთმანეთის პარალელურად მიმდინარეობდნენ, რადგან კრედიტორი უნდა დაეუფლოს სააღსრულებო ფურცელს ანუ უძულებითი აღსრულების საფუძველს, რათა მისი დროულად დაწყება შეძლოს²¹¹. შესაბამისად, კრედიტორის მცდელობები, რომ აღსრულება განხორციელდეს საზღვარგარეთ, არ წარმოადგენს ქვეყნის შიგნით მისთვის აღსრულებადად გამოცხადებაზე უარის თქმის საფუძველს.

8. დასკვნა

დასკვნით ნაწილში შევაჯამოთ ნაშრომის ძირითადი პრობლემატიკა, ხაზი გავეუსვათ იმ საკითხებს, რომლებიც ჩვენ პირველ თავში დავსვით.

1. უცხო ქვეყნის სასამართლოების გადაწყვეტილებათა აღსრულება და მასთან უშუალოდ შინაარსობრივად დაკავშირებული უცხოურ სასამართლო გადაწყვეტილებათა ცნობა წარმოადგენს სახელმწიფოს მიერ საკუთარი ეროვნული სუვერენიტეტის თეორიულ შეზღუდვას. ეს კი თავის მხრივ ემსახურება საკუთარი მოქალაქეების ინტერესების დაცვასა და განხორციელებას. მაშასადამე, საქმე გვაქვს საკითხისადმი რაციონალურ მიდგომასთან – სასამართლო გადაწყვეტილებათა ეფექტურ მიმოქცევას უპირატესობა ენიჭება სუვერენიტეტის ჰიპოტეტურ შელახვასთან შედარებით. ამავდროულად, სახელმწიფო ინარჩუნებს თავისი კომპეტენციას, ვინაიდან მოვალის ქონებიდან აღსრულების წარმოება მხოლოდ შიდასახელმწიფოებრივი სასამართლო გადაწყვეტილების საფუძველზე ხორციელდება.

2. სასამართლო განსჯადობის საკითხები უცხო ქვეყნის სასამართლო გადაწყვეტილებათა და უცხოურ საარბიტრაჟო გადაწყვეტილებებთან აღსრულებასთან დაკავშირებით საქართველოში კონცენტრირებულია უზენაესი სასამართლოს ხელში. ამგვარად, ლოგიკური იქნებოდა, რომ საქართველოს კანონმდებლობას, გამორიცხავს რა ამ ორივე სფეროში გამოტანილი განჩინებების გასაჩივრებას, აქცენტი გაეკეთებინა აღსრულების სიმარტივესა და სისწრაფეზე. თუმცა, ამ მხრივ სახეზეა გარკვეული სხვაობები უცხო ქვეყნის სასამართლო გადაწყვეტილებებისა და უცხოური საარბიტრაჟო გადაწყვეტილებების აღსრულებადად გამოცხადებასთან დაკავშირებით, რაც, ვგონებ, საჭიროებს საკანონმდებლო დონეზე ცვლილებებს ამ ორივე პროცედურის ჰარმონიზების მიზნით.

²¹⁰ შდრ: OLG Hamburg vom 26.1.1989, RIW 1991, 152, 154.

²¹¹ შდრ: Geimer, IZPR, 5. Auf., 2005, S. 1181

3. მიუხედავად იმისა, რომ აღსრულებადად გამოცხადებისას ხდება მხოლოდ უცხოური სასამართლო გადაწყვეტილებისთვის ქვეყნის შიგნით იურიდიული ძალის მინიჭება, და არ ხორციელდება მისი შინაარსობრივი გადამოწმება, უცხოური დოქტრინა უშეგებს იმ შესაგებლების განხილვასაც, რომლებიც წარმოიშობა პირველადი მატერიალურ-სამართლებრივი მოთხოვნიდან. თუ ეს შესაგებლები გადაწყვეტილების გამომტანი ქვეყნის სამართლის თანახმად ვადაგასულნი არ არიან, მეორად ქვეყანაში მათ აღსასრულებლად მიქცევის დამაბრკოლებელი გარემოების როლიც კი შეუძლიათ ითამაშონ. აქედან გამომდინარე, შესაგებლები მატერიალურ-სამართლებრივი მოთხოვნის მიმართ არ განიხილება როგორც *revision au fond*-ის აკრძალვის ხელყოფა.

4. უცხო ქვეყნის სასამართლო გადაწყვეტილების აღსრულებადად გამოცხადების წინაპირობების ცნება, თუმცა ძირითადად ემთხვევა მისი ცნობის წინაპირობებს, უფრო ფართო ცნებას წარმოადგენს. ცნობის დამაბრკოლებელი გარემოებები სახელმწიფოთა უმრავლესობაში კანონში დადგენილ ამომწურავ ჩამონათვალშია გათვალსწინებული და *numerrus clausus*-ის პრინციპზეა აგებული. იგივეს ვერ ვიტყვით აღსრულებაზე უარის თქმის საფუძვლებთან დაკავშირებით, თუმცა განსხვავება ამ ცნებებს შორის პრაქტიკაში მეტწილად არ იგრძნობა და უფრო თეორიულ ხასიათს ატარებს.

5. უცხო ქვეყნის სასამართლო და უცხოური საარბიტრაჟო გადაწყვეტილების ცნობისა და აღსრულებადად გამოცხადების ერთ-ერთ უმნიშვნელოვანეს დამაბრკოლებელ გარემოებას წარმოადგენს საჯარო წესრიგის დათქმა. ეს ფაქტი დასავლეთის სამართალმცოდნეობაში გამოწვეულია ამ ნორმის ახსნა-განმარტების სირთულით და იგი წარმოადგენს მრავალრიცხოვანი ნაშრომების თემას.

6. კონტინეტურ-ევროპული სამართლებრივი ოჯახის რიგ სახელმწიფოთა დოქტრინა უშეგებს ისეთი უცხოური სასამართლო გადაწყვეტილების კონკრეტიზაციას, რომელიც საკმარისად განსაზღვრული არ არის აღსრულებისთვის. სააღსრულებო ფურცელში ასეთი დამატებების შეტანა, თუმცა არასასურველია და მხოლოდ გამონაკლის შემთხვევაში გამოიყენება, მაგრამ ამგვარ მოქმედებას შეუძლია კრედიტორს დროისა და ჯაფის დიდი ეკონომია გაუწიოს.

7. ხანგრძლივი პერიოდის განმავლობაში უცხოურ საარბიტრაჟო გადაწყვეტილებების აღსრულებასთან მიმართებაში ქართული კანონმდებლობა და სასამართლო პრაქტიკა ვერ აკმაყოფილებდა საერთაშორისო სტანდარტებს რამაც გამოიწვია UNCITRAL-ის სამოდელო კანონზე დაფუძნებული ნორმატიული აქტის მიღება. თუმცა, ახალი კანონის ზოგიერთი დებულება გარკვეულ კითხვებს ჰბადებს, რაც კიდევ უფრო მეტ აქტუალობას ჰმატებს ამ სფეროში სასამართლო პრაქტიკის შექმნას.

8. უცხო ქვეყნის სასამართლო გადაწყვეტილებისა და უცხოური საარბიტრაჟო გადაწყვეტილების შინაარსობრივი გადამოწმება, თუმცა

უშუალო ნორმატიული ბაზის გარეშე, მაგრამ მაინც მოქმედებს თანამედროვე ქართულ სამართალში. ამის მტკიცების საბაზს გვაძლევს სასამართლო პრაქტიკა, სადაც *revision au fond*-ის აკრძალვის რაიმე მნიშვნელოვან დარღვევებს ვერ ვხვდებით. ბუნებრივია, რომ მიზანშეწონილი იქნებოდა ამ პრინციპის შესახებ მცირე დათქმის შეტანა შესაბამის ნორმატიულ აქტებში.

9. თუმცა საზღვარგარეთ არ დაიშვება უცხო ქვეყნის სასამართლო გადაწყვეტილების ორმაგად აღსრულებად გამოცხადება, როცა საქმე გვაქვს საარბიტრაჟო გადაწყვეტილებასთან, არსებობს გამონაკლისებიც. რა მიდგომა უნდა განავითარონ ამ კუთხით ქართველმა მოსამართლეებმა – ორიენტაცია აიღონ ყველაზე მსგავსი კერძო-სამართლებრივი სისტემის ქვეყნის, გერმანიის ფედერაციული რესპუბლიკის გამოცდილებაზე, თუ მკაცრად დაიცვან პრინციპი *exequatur sur equeatur ne vaut?* ჩემი აზრით, ამის წინასწარ დადგენა არ არის გამართლებული და უმჯობესია, სასამართლოს კონცეფცია კონკრეტული საქმის გარემოებებიდან ჩამოყალიბდეს.

ჩამოთვლილი საკითხების პრობლემატიკის კვლევის გარდა, ამ ნაშრომის მიზანი იყო საერთაშორისო კერძო სამართლის პროცესის სფეროში ქართული სამეცნიერო ლიტერატურის შექმნაში მონაწილეობა. ვიმედოვნებ, ეს დისერტაცია მნიშვნელოვანია ჩვენში უცხოური სასამართლო აქტების აღსრულების შესახებ დოქტრინის ჩამოყალიბების კუთხით, რაც საქართველოს დასავლეთის სახელმწიფოებთან სამართლებრივი ინტეგრაციის საქმეში მეტად ესაჭიროება.

9. გამოყენებული ლიტერატურა

ა) ნორმატიული მასალა

1. საქართველოს კონსტიტუცია, 1995 წ.;
2. საქართველოს სამოქალაქო კოდექსი, 1997 წ.;
3. საქართველოს სამოქალაქო საპროცესო კოდექსი, 1997 წ.;
4. საქართველოს კანონი “საერთაშორისო კერძო სამართლის შესახებ” 1998 წ.;
5. საქართველოს კანონი “სააღსრულებო წარმოებათა შესახებ”, 1999 წ.;
6. საქართველოს კანონი “კერძო არბიტრაჟის შესახებ”, 1997 წ.;
7. საქართველოს კანონი “არბიტრაჟის შესახებ”, 2009 წ.;
8. კანონპროექტი “არბიტრაჟის შესახებ”, 2004 წ.;
9. საქართველოს ორგანული კანონი ‘საერთო სასამართლოების შესახებ’, 1997 წ.;
10. საქართველოს ორგანული კანონი “საქართველოს უზენაესი სასამართლოს შესახებ”, 1999 წ.;
11. გაეროს ნიუ-იორკის კონვენცია “უცხოურ საარბიტრაჟო გადაწყვეტილებათა ცნობისა და აღსრულების შესახებ”, 1958 წ., (საქართველოში ძალაშია 1994 წ.-დან);
12. ხელშეკრულება საქართველოსა და აზერბაიჯანის რესპუბლიკას შორის “სამოქალაქო, საოჯახო და სისხლის სამართლის საქმეებზე სამართლებრივი დახმარებისა და სამართლებრივ ურთიერთობათა შესახებ”, 1997 წ.;
13. დამოუკიდებელ სახელმწიფოთა თანამეგობრობის მინსკის კონვენცია “სამოქალაქო, საოჯახო და სისხლის სამართლის საქმეებზე სამართლებრივი დახმარებისა და სამართლებრივ ურთიერთობათა შესახებ”, 1993 წ., საქართველოში ძალაში იყო 1996 წ.-დან 2008 წლამდე;
14. ხელშეკრულება საქართველოსა და ბულგარეთის რესპუბლიკას შორის “სამოქალაქო სამართლის საქმეებზე სამართლებრივი ურთიერთდახმარების შესახებ”, 1996 წ.;
15. ხელშეკრულება საქართველოსა და სომხეთის რესპუბლიკას შორის “სამოქალაქო სამართლის საქმეებზე სამართლებრივი დახმარების შესახებ”, 1997 წ.;
16. ხელშეკრულება საქართველოს რესპუბლიკასა და უკრაინას შორის “სამოქალაქო და სისხლის სამართლის საქმეებზე სამართლებრივი დახმარებისა და სამართლებრივ ურთიერთობათა შესახებ”, 1996 წ.;
17. ხელშეკრულება საქართველოსა და თურქეთის რესპუბლიკას შორის “სამოქალაქო, სავაჭრო და სისხლის სამართლის საქმეებზე სამართლებრივი ურთიერთდახმარების შესახებ”, 1998 წ.;
18. შეთანხმება ევროკავშირსა და საქართველოს შორის “პარტნიორობისა და თანამშრომლობის შესახებ”, 1996 წ.;
19. დამოუკიდებელ სახელმწიფოთა თანამეგობრობის კიევის შეთანხმება “სამეურნეო საქმიანობასთან დაკავშირებული დავების განხილვის წესის შესახებ”, 1992 წ.;
20. Zivilprozessordnung (ZPO) - გერმანიის სამოქალაქო საპროცესო კოდექსი , 1900 წ.;
21. Гражданский процессуальный кодекс Российской Федерации - რუსეთის სამოქალაქო საპროცესო კოდექსი, 2002 წ.;

22. „Арбитражный процессуальный кодекс Российской Федерации-რუსეთის საარბიტრაჟო პროცესუალური კოდექსი 2002;
23. Указ Президиума Верховного Совета СССР "О признании и исполнении в СССР решений иностранных судов и арбитражей" -სსრკ-ს უმაღლესი საბჭოს პრეზიდიუმის დადგენილება „სსრკ-ში უცხო ქვეყნის სასამართლოებისა და საარბიტრაჟო სასამართლოების გადაწყვეტილებათა ცნობისა და აღსრულების შესახებ“, 1988 წ.;
24. Einfuehrungsgestz in das Buergerliche Gesetzbuch - გერმანიის შესავალი კანონი სამოქალაქო კოდექსში, 1896 წ.;
25. Code civil-საფრანგეთის სამოქალაქო კოდექსი, 1804 წ.;
26. Code De Procedure Civile - საფრანგეთის სამოქალაქო საპროცესო კოდექსი 1806;
27. Bundesgesetz ueber das Internationale Privatrecht – შვეიცარიის კონფედერაციის კანონი საერთაშორისო კერძო სამართლის შესახებ, 1987 წ.

ბ) სამეცნიერო ლიტერატურა

1. თ. ლილუაშვილი, საერთაშორისო კერძო სამართალი, თბილისი, 2000 წ.;
2. თ. ჩიქვანია, საერთაშორისო კერძო სამართალი, თბილისი, 2002 წ.;
3. გამყრელიძე სულხან, საერთაშორისო კერძო სამართლის შესავალი, თბილისი 2000 წ.;
4. თ. ლილუაშვილი, სამოქალაქო საქმეთა წარმოება სასამართლოში, თბილისი, 2001 წ., II გამოცემა;
5. ჯანხოთელი გრიგოლ, საერთაშორისო კერძო სამართალი, თბილისი, 2003 წ.;
6. ა. კობახიძე, სამოქალაქო საპროცესო სამართალი, თბილისი, 2003 წ.;
7. ზ. გაბისონია, ქართული საერთაშორისო კერძო სამართალი, თბილისი, 2006 წ.;
8. გ. ცერცვაძე, დისერტაცია თემაზე: “საერთაშორისო საარბიტრაჟო განხილვის წინაპირობები”, 2008 წ. (დაცულია 2009 წ.), ქ. თბილისი;
9. ბ. ლილუაშვილი, დისერტაცია თემაზე “უცხო ქვეყნის სასამართლო გადაწყვეტილებების ცნობა და აღსრულება საქართველოში”, 2009 წ. (დაცულია 2010 წ.), ქ. თბილისი;
10. М.М.Богуславский, Международное частное право, 2002, Москва;
11. М.М.Богуславский, Международное частное право, Издание пятое, переработанное и дополненное 2005, Москва;
12. под ред. В.В. Яркова, Арбитражный процесс, 2-е изд., Москва, 2004;
13. A. Baumer, die auslaendische Rechtsaengigkeit und ihre Auswirkungen aufs Internationales Zivilverfahrensrecht. Muenchen, 1999;
14. Baur/Stuerner, Zwangsvollstreckungs,-Konkurs, -und Vergleichsrecht, Muenchen, 1995;
15. Beucher/Sandage, US punitive damages award in German courts, Vanderbilt Jtransn.L. 1991;
16. Brockmeier, punitive damages, multiple damages und deutscher ordre public, Berlin, 1999;
17. G.B.. Born/D. Westin, International Civil Litigation in US courts, Boston, 1989,;

18. E. Bucher, die internationale Schiedsgerichtsbarkeit in der Schweiz, Bd. 1/II, Zuerich, 1988,;
19. Calavros, das UNCITRAL – Modellgesetz über die internationale Handelsschiedsgerichtsbarkeit, Heidelberg, 1988;
20. Europaeischer Anwaltsverein (Hrsg.), Leitfaden zum Europaeischen Gerichtsstands- und Vollstreckungsuebereinkommen, Baden-Baden, 1990;
21. A.v. Falck, Implementierung offener auslaendischer Vollstreckungstitel, Bielefeld, 1998;
22. C. Fall, die Stellung des Glaebigers und des Schuldners bei der Vollstreckung auslaendischer Entscheidungen nach dem EuGVU, Baden-Baden, 1993;
23. Geimer, Internationales Zivilprozessrecht, 4. Auflage, Koeln, 2001;
24. Geimer, Anerkennung auslaendischer Entscheidungen, Koeln, 1996;
25. Geimer/Schuetze, Europaeisches Zivilverfahrensrecht, Muenchen, 1997;
26. Geimer, Internationales Zivilprozessrecht, 5. Auf., 2005;
27. U. Haas, die Anerkennung und Vollstreckung auslaendischer und internationaler Schiedssprueche, Muenchen, 1991;
28. E. Jayme, Einheitliches Zivilverfahrensrecht fuer Gesamteuropa, Heidelberg, 1992;
29. P. Kaye, Civil Jurisdiction and enforcement of foreign judgements, Oxford, 1987;
30. Kegel, Exequatur sur exequatur ne vaut, Muenchen, 1986;
31. R. Knieper, GTZ Schriften, die Anerkennung und Vollstreckung von Urteilen nach EU Recht, Bremen, 2002;
32. Knieper, GTZ Schriften, Länderberichte, Georgien, Bremen, 2002;
33. Kropholler, Internationales Privatrecht, Hamburg, 4. Auflage;
34. Kropholler, Europaeisches Zivilprozessrecht, Heidelberg, 2002;
35. T.-C. Lank, die Rechtskraft auslaendischer Zivilurteile im englischen und deutschen Recht, Berlin, 1995;
36. H. Linke, Internationales Zivilprozessrecht, 3. Auf., Koeln, 2001;
37. Martiny, Internationales Zivilverfahrensrecht, Muenchen, 1984;
38. Nagel/Gottwald, Internationales Zivilprozessrecht, 5. Auf., Koeln, 2002;
39. Rauscher, Europaeisches, Zivilprozessrecht, Muenchen, 2004;
40. Riezler, Internationales Zivilprozessrecht und prozessuales Fremdenrecht, Tuebingen, 1949;
41. Riezler, Handbuch des Internationales Zivilverfahrensrechts, Band I,II, III, 1982, Tuebingen;
42. H. Schack, Internationales Zivilverfahrensrecht, Muenchen, 1996;
43. H. Schack, Revision des EuGVU – Neues Schiedsverfahrensrecht, Bielefeld, 2000;
44. H. Schack, materielles Recht und prozessuales Recht und die Auswirkungen der Unterscheidung im Recht der internationalen Zwangsvollstreckung, Bielefeld, 1992;
45. O. Schachter, „The Decline of the Nation-State and its Implications for International Law“, Columbia Journal of Transnational Law, vol. 36, New York, (1997/98);
46. Schlosser, Recht der internationalen privaten Schiedsgerichtsbarkeit, Muenchen 1989;
47. Schlosser, EU Zivilprozessrecht Kommentar, Muenchen, 2003;
48. Schlosser, Spaetmittelalterlicher Zivilprozess, Heidelberg, 1971, S. 77
49. H.-J. Schramm, GTZ Schriften, die Anerkennung und Vollstreckung auslaendischer Gerichtsurteile in der Bundesrepublik Deutschland, Bremen 2002;

50. R. Schuetze, Deutsches Internationales Zivilprozessrecht, 1985, Berlin;
51. Stein/Jonas/Schlosser, ZPO Kommentar, Muenchen, 22. Auf., 2003;
52. Thomas/Putzo, ZPO Kommentar, 26. Auf., Muenchen, 2004;
53. Thomas/Putzo, ZPO (GVG) Kommentar, 26. Auf., Muenchen, 2004;
54. H. Walder, Einfuehrung ins Internationales Zivilprozessrecht der Schweiz, Zuerich, 1989;
55. Zoeller/Geimer, ZPO Kommentar, 24 Auf., Koeln, 2004;

გ) სასამართლო პრაქტიკა

ა) საქართველოს უზენაესი სასამართლოს გადაწყვეტილებანი:

1. (www.supremecourt.ge):

1. განჩინება № 3ა-102 4 ივლისი, 2003 წ.,
2. განჩინება: № ა-1226-შ-71-03 29 სექტემბერი, 2003 წ.,
3. განჩინება: № ა-543-7-51-03 1 ოქტომბერი, 2003 წ.
4. განჩინება: № 3ა-108-02 1 ოქტომბერი, 2003 წ.
5. განჩინება: № 3ა-115-02 1 ოქტომბერი, 2003 წ.
6. განჩინება: № ას-190-03 1 ოქტომბერი, 2003 წ.
7. განჩინება: № ა-1223-შ-70-03 31 ოქტომბერი, 2003 წ.
8. განჩინება: № ას-1357-შ-74-03 17 ნოემბერი, 2003 წ.,
9. განჩინება № 3ა-67 17 ნოემბერი 2003 წ.
10. განჩინება № ა-62-შ-36-03 20 დეკემბერი, 2003 წ.
11. განჩინება № ა-1724-შ-80-03 24 დეკემბერი, 2003 წ.,
12. განჩინება № ა-1072-შ-65-03 25 დეკემბერი, 2003 წ.,
13. განჩინება № ა-1283-შ-73-03 20 იანვარი, 2004 წ.,
14. განჩინება № ა-1316-შ-78-03 29 მარტი, 2004 წ.,
15. განჩინება № ა-1316-შ-78-03 29 მარტი, 2004 წ.,
16. განჩინება № ა-2110-შ-85-03 29 მარტი, 2004 წ.
17. განჩინება № ა-1727-შ-59-06, 23 იანვარი, 2007 წ.
18. განჩინება № ა-1452-შ-55-06 19 მარტი, 2007 წ.
19. განჩინება № ა-415-შ-28-07 30 აპრილი, 2007 წ.
20. განჩინება № 3ა/4-02 10 სექტემბერი, 2007 წ.
21. განჩინება № ა-840-შ-35-07 12 დეკემბერი, 2007 წ.
22. განჩინება № ა-2297-შ-58-08, 2 თებერვალი, 2009 წ.
23. განჩინება № ა-562-შ-26-09, 3 აპრილი, 2009 წ.

2. უზენაესი სასამართლოს გადაწყვეტილებანი, უცხო ქვეყნის სასამართლო გადაწყვეტილებების ცნობა და აღსრულება, 2009 წ.,

ბბ) გერმანიის სასამართლო პრაქტიკა

1. BGHZ 98, 70
2. BGH WM 01, 971
3. BGH NJW 1978, 1745
4. BGH NJW 01, 1730
5. BGH vom 21.10.1971

6. BGHZ 57, 153
7. BGHZ 20, S. 239
8. BGHZ 48, S. 327, 33
9. BGHZ 22, S. 24
10. BGHZ 118, 312
11. BGHZ 88, 113, 115
12. BGHZ 42, 194
13. BGHZ 122, 16
14. BGH IPRax 1985, 157
15. BGH IPRax 1985, 101
16. BGHZ 59, S. 116, 124
17. BGH NJW 1986, 1440
18. BGH NJW 1992, S. 3096
19. BGH NJW 1993, 1271
20. BGH RIW 1984, 557
21. BGH RIW 1984, 644, 645
22. OLG Duesseldorf VersR, 1991, 1161/1162
23. OLG Duesseldorf FamRZ 1979, 313, 314
24. OLG Hamburg vom 26.1.1989,
25. OLG Stuttgart IPRspr. 1982/175
26. OLGZ 1917, 323
27. RGZ 169, S. 245 ff.
28. RIW 1985, S. 973 ff.
29. RIW 1991, 152, 154

დ) ინტერნეტი

1. Rabbow-Geiss, die Vollstreckung ausländischer Schiedssprüche in Deutschland - <http://www.cis-legal-reform.org/publication/articles-reports/vollstreckung-auslaendischer-schiedssprueche-deutschland.de.html>

